

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ს ს რ მ ე ც ნ ი ე რ ე ბ ა თ ა ა კ ა დ ე მ ი ა

თამარ აბრამიშვილი

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის
ბიზანტიური მონეტები

902, 9+379. 4 (C 41)
069. 53 (47. 922): 737 (064)
ა 186

ნაშრომში წერილობითი წყაროებისა და ნუმისმატიკური მასალის შესწავლის საფუძველზე განხილულია საქართველოსა და ბიზანტიას შორის არსებული პოლიტიკური და ეკონომიური ურთიერთობა, რამაც განაპირობა საქართველოში ბიზანტიური მონეტების ფართო შემოსვლა და გავრცელება. შრომაში აღრიცხული და შესწავლილია საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტები. აღწერილია ძირითადი სამონეტო ტიპები და ვარიანტები.

ნაშრომს ახლავს საქართველოს ტერიტორიაზე ბიზანტიური მონეტების გავრცელების რუკა, ბიზანტიური მონეტების სააღრიცხვო სია და მონეტების ფოტორეპროდუქციული ტაბულები, ინდექსები და საძიებლები.

წ ი ნ ა ს ი ტ ე უ ა ო ბ ა

საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკურ ფონდებში დიდი რაოდენობითაა დაცული ბიზანტიური მონეტები, შემონახულია ამ ქვეყნის თითქმის ყველა ეიისრის მონეტა ადრეული ხანიდანვე.

ბიზანტიური ნუმისმატიკური ძეგლებით ირკვევა საქართველოსა და ბიზანტიის სავაჭრო ურთიერთობის ინტენსიურობა.

მონეტები საყურადღებო მასალას იძლევიან ამ ორი ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობის შესწავლის თვალსაზრისითაც.

ნაშრომის მომზადებისას ძირითადად ვყარდნობდით ნუმისმატიკურ მონაცემებს და ამასთან რიგი საკითხების გადაჭრაში ვხელმძღვანელობდით საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მიღწევებით.

მონეტებზე სისტემატური მუშაობისა და მათი შესწავლის შედეგად წამოყენებული გვაქვს ზოგიერთი ახალი დაკვირვებები. შესაძლოა, ყველა საკითხი არ იყოს თანაბარი მოცულობით განხილული, მაგრამ ეს ნაკარნახევია თვით ნუმისმატიკური ფაქტების რაოდენობითა და სისრულით; ამასთანავე უნდა ხაზი გავსვათ იმ გარემოებას, რომ წინამდებარე ნაშრომი ჩვენს ბიზანტიური მონეტების ასეთი სახით გამოცემის პირველი მაგალითია.

შრომა შედგენილია ჩვენ მიერ წლების განმავლობაში ბიზანტიური მონეტების როგორც ცალკეული ეგზემპლარების, ისე განძების შესწავლის საფუძველზე.

ამრიგად, შრომაში მოყვანილი დებულებები და ცნობები ემყარება საქართველოს ტერიტორია-

ზე გავრცელებულ და მოპოვებულ ფაქტიურ მასალას.

შრომის ჩინშენელოვან ნაწილს შეადგენს ჩვენ მიერ დამუშავებული გურჯაანის, დვირის, ნოქალაქევის, ოჩამჩირისა და ჩიბათის განძები, გარდა ამისა ნაშრომში სრულად შევიტანეთ მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ფონდში დაცული ის მონეტები, რომლებსაც არ გაანჩათ მოპოვების გარემოების შესახებ ცნობები და რომლებიც მრავალი წლის მანძილზეა დაგროვილი.

შესწავლილი და დამუშავებული გვაქვს აგრეთვე საქართველოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში დაცული ბიზანტიური მონეტები, რომელთა შეტანა შრომაში იმთავითვე იყო გათვალისწინებული, მაგრამ ტექნიკური მიზეზების გამო მათი შეტანა აქვერ მოხერხდა; ეს მონეტები მითითებულია სათანაოდ აღვნიშნავთ.

შრომაში აღწერილია ძირითადი ტიპები და ვარიანტები, სულ 532 მონეტა.

შრომას ახლავს საქართველოს ტერიტორიაზე ბიზანტიური მონეტების გავრცელების რუკა, ბიზანტიური მონეტების სააღრიცხვო სია და მონეტების ფოტორეპროდუქციული ტაბულები.

რუკა შედგენილია საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკური განყოფილების მიერ შეგროვილი ცნობებისა და სპეციალურ ლიტერატურაში აღრიცხულ და ამ ნაშრომში თავმოყრილი ცნობებისა და მასალის საფუძველზე¹.

¹ მუშაობის პერიოდში ვცდილობდით რუკის გარეშე არ დაგვრჩენოდა მონეტათა აღმოჩენის რომელიმე პუნქტი შესაძლებლობის ფარგლებში. რუკის შედგენის შემდეგ გამოვლინებული გეოგრაფიული პუნქტების შეტანა მხოლოდ მონეტათა აღმოჩენის ტექსტში მოხერხდა.

ცნობები მონეტათა პოვნის შესახებ დალაგებულია ქრონოლოგიურად, კეისრების მიხედვით, შიგნით კი—აღმოჩენის თარიღების თანმიმდევრობით. მონეტის აღმოჩენის გეოგრაფიული ადგილის დასახელება მოცემულია 1961 წლის 1 ივლისისათვის მიღებული საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის მიხედვით.

რუკის შედგენის დროს ვუშვებდით ზოგიერთ გამოწაკლისს: ამა თუ იმ პუნქტის შესახებ ბუნდოვანი ცნობების გამო ვიღებდით იმ გეოგრაფიული მხარის ცენტრს, სადაც მონეტა იყო აღმოჩენილი.

მაგ., რაჭის №№ 193, 211 ნაცვლად—ამბროლაური, ხევისურეთის № 20 მაგიერ — ომალო, სვანეთის № 46—მესტია; ძველი დმანისის № 170 მაგიერ — დიდი დმანისი, ხოლო სმეკალოვკის № 37 ნაცვლად ბათუმი. უგუდეთი, ყოჩაშკა და კიდევ რამდენიმე პუნქტი რუკაზე არ არის აღნიშნული. აგრეთვე ლორე და ოპიზა, როგორც საქართველოს სსრ რესპუბლიკის საზღვრებს გარეთ მდებარე პუნქტები.

ზოგიერთი მონეტის ადგილსამყოფელი ტექსტში მითითებული არ არის, რადგან ამ უკანასკნელის დადგენა ვერ მოხერხდა.

შესავალი

საქართველოს მიწის წიაღში აღმოჩენილი ბიზანტიური ნუმიზმატიკური ძეგლების შესწავლა ფრიად საყურადღებოა საქართველოსა და ბიზანტიის ურთიერთობის ისტორიის თვალსაზრისით; მას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ რიგი ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთდამოკიდებულების ზოგიერთი საკითხის მართებულად გადამწყვეტისათვის.

საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობა უმეტე-ვენეულად არ მიმდინარეობდა; მას თან სდევდა დამახული ბრძოლა, რომელიც დაკავშირებული იყო მთავრად თუ საშინაო ვითარებასთან. ამ ორ სახელმწიფოს შორის ხშირად ერეოდა მესამე ძალა ირანის სახით, რომელიც არანაკლებად იყო დაინტერესებული როგორც თვით საქართველოს, ისე, მასზე გავლით, შავი ზღვის სანაპიროების ხელში ჩაგდებაში. ამგვარი მისწრაფებები აღრეულ ხანაშიც არსებობდა და ჩვენთვის საინტერესო პერიოდშიც მათ გაძლიერების ტენდენცია დაეტყო. ბიზანტია-საქართველოს ურთიერთობის შესახებ მრავალი ცნობაა შემორჩენილი როგორც ქართულ, ისე უცხოურ წერილობით წყაროებში; ეს მასალები უხვადაა გამოყენებულ საქართველოს ისტორიის

შეკვლევარათ მიერ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, რომელთა სისტემატურად შეკრებისა და გამოკვეყნების საქმეში თვალსაჩინო ღვაწლი მიუძღვის პროფ. ს. ყაუხჩიშვილს¹.

არანაკლებ მნიშვნელოვან წყაროს ამ ქვეყნების ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიისათვის, როგორც ითქვას, წარმოადგენს ბიზანტიური ნუმიზმატიკური ძეგლები—მონეტები. წინამდებარე ნაშრომი სწორედ ამ ძეგლები-საღმია მიძღვნილი.

ბიზანტიური მონეტები საქართველოში აღრეული ხანიდანვე შემოდის და ვრცელდება. უადრესი ბიზანტიური მონეტა ჩვენში არკადი კეისრის დროიდან (395—408) ჩანს, ე. ი. იმ დროიდან, როდესაც აღმოსავლეთ რომის² (ე. ი. ბიზანტიის) იმპერია გაჩნდა როგორც სახელმწიფო ერთეული. ყველა ეს მონეტა სპილენძისაა და იმათ ჯგუფს განეკუთვნება, რომელთა მოპოვების გარემოება ცნობილი არ არის³. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვეულებრივ სპილენძის მონეტები აღმოჩენის ადგილიდან შორს არ მიდის და მახლობელ საცავებში იყრის თავს⁴.

¹ ს. ყაუხჩიშვილი, გეოგრაფია, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. I—V, თბილისი, 1934—1963.

² ბიზანტიის პირველ კეისრად არკადის ვერადუდობთ, რადგან რომის ორ პოლიტიკურ ერთეულად გაყოფის შემდეგ აღმოსავლეთ რომის მფლობელობა პირველად არკადის ხელს; უნდა ითქვას, რომ ამ საკითხზე მკვლევართა შორის არ არის საერთო აზრი. ზოგი თვლის, რომ გაყოფა უკრ კიდევ არ ნიშნავდა ბიზანტიის იმპერიის აღმოცენებას, ამიტომ პირველ კეისრად ანასტასის ვერადუდობან და პირველ ბიზანტიურ მონეტადაც მის მონეტებს თვლიან: ე. ს. ა. ბ. გ. Description générale des monnaies byzantines, vol. II, Paris, 1862; ე. როსი, Catalogue of the Imperial Byzantine coins in the British Museum, vol. I, London, 1908.

³ 1959 წელს სთნეში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილია არკადის სპილენძის I მონეტა, ხოლო 1953-1964 წწ. ბიკინტის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა არკადის სპილენძის 10 მონეტა.
თ. ლომოვრი, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში, შოთა რუსთაველის ეპოქის მატერიალური კულტურა, პროფ. ივ. ჯავახიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1938, გვ. 300.

საქართველოში შემოსული და მიმოქცევაში მოხვედრილი ბიზანტიური მონეტების მეცნიერული შესწავლა სრული მოცულობით მხოლოდ უკანასკნელ წლებში დაიწყო. მანამდე კი ისინი ძველეთაში მიერ აღინუსხებოდა მხოლოდ როგორც ფაქტი და ისიც სხვა საკითხთან დაკავშირებით. პირველი შრომა, სადაც სათანადოდ არის განხილული ისეგნებული ძეგლები, თ. ლომოურის ეყუთენის¹. მან სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა დმანისში არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილ მონეტებს, რომელთა შორის ბიზანტიური მონეტები დიდი რაოდენობით იყო. ბოლო წლების მანძილზე ისტემბატურად წარმოებს საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ბიზანტიური მონეტების ცალკე განძებისა და მათთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლა². რის შედეგად შესაძლო და აუცილებელი გახდა ბიზანტიური მონეტების მონოგრაფიულად გამოკვლა. წინამდებარე ნაშრომში ძირითადად განხილული იქნება წლების განმავლობაში საქართველოს მუზეუმში დაკრძოვილი ბიზანტიური მონეტები; აქვე მხოლოდ მოხსენებული იქნება ის ნუმიზმატიკური მასალა, რომელიც ბიზანტიურ მონეტებთან ერთდროულად იყო მიმოქცევაში საქართველოში. უმთავრესად მის აღმოსავლეთში (სასანური და არაბული მონეტები). ნაშრომის ძირითადი მიზანია, საქართველოში მოპოვებული ბიზანტიური ნუმიზმატიკური ძეგლების დაზნარებით. ამ ორი ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხის გაშუქება.

კვლევის დროს ჩვენ მიერ გამოყენებულია წერილობით წყაროებში არსებული ცნობები, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების მიერ შეკრებილი მონაცემები, ჩვენს ტერიტორიაზე ბიზანტიური მონეტების აღმოჩენის ფაქტების შესახებ და ამავე ხასიათის მასალები აზერბაიჯანში და კავკასიის სხვა რესპუბლიკებსა და მხარეებში აღმოჩენილი მონეტების განძების

შესახებ, რომლებიც გამოქვეყნებულია ე. პანოშის მიერ³.

შრომში, ყველა საჭირო შემთხვევაში მოტანილია ცნობები საქართველოს მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებში დატული ბიზანტიური მონეტების შესახებ და გათვალისწინებულია ლენინგრადის ერმიტაჟსა და მოსკოვის ისტორიულ და სახვითი ხელოვნების მუზეუმებში დატული პარალელური მასალები.

ბიზანტიური ნუმიზმატიკური ძეგლების შესწავლას საერთოდ საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ბიზანტიურ მონეტებზე შედგენილი და გამოცემული კატალოგები, გამოქვეყნებულია უამრავი წერილობით ცალკეულ საკითხებზე, ბიბლიოგრაფიული და ტოპოგრაფიული ხასიათის ნაშრომები. საჭიროდ მიგვაჩნია აქ მოკლედ შევეხეთ ამ სახის ძირითად ნაშრომებს და შედგებისადაგვარად შევაფასოთ მათი ღირებულება მეცნიერების თანამედროვე დონის თვალსაზრისით.

1836 წელს ფ. სოლსიმ გამოსცა ბიზანტიური მონეტების კატალოგი⁴, ტექსტი და მონეტების ჩანახაზების ფოტოტაბულები. ნაშრომში მოთავსებული მასალები და ავტორის მიერ წამოყენებული ზოგიერთი დებულება მოძველებულია; იგი არასრულად მიაჩნდა ი. ტოლსტოის, ჯერ კიდევ 1912 წელს⁵.

1862 წელს ე. საბატიემ შეადგინა და გამოსცა ბიზანტიური მონეტების კატალოგი ორ ტომად⁶, რომელშიც წარმოდგენილია გამოკვლევის ტექსტი, მონეტათა აღწერილობა და ტაბულები. მიუხედავად იმისა, რომ შრომაერთი საუკუნის წინ არის გამოცემული, მას დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა და უდაოდ სასარგებლო და საჭირო დამხმარე სახელმძღვანელოს წარმოადგენს ბიზანტიური მონეტების გამოსარკვევად; ბიზანტიურ ნუმიზმატიკაში მომუშავენი მონეტების განსაზღვრისათვის ხშირად მიმართავენ ამ კატალოგს.

ი. ტოლსტიი ამ კატალოგის შესახებ სრულად მართებულად აღნიშნავს: „ყველა იმისათვის, ვინც

¹ თ. ლომოური. იქვე, გვ. 281—316.

² ე. აბრამიშვილი, ნოქალაქების, ჩიბათის, დვირის, გურჯაანის, ოპანიის, იდგუდას განძები (პუბლიკაციების ნითითება იხ. ქვემოთ სათანადო ადგილებში).

³ E. A. Пахомов, Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа, вып. I—VIII, Баку, 1926—1959 г.

⁴ F. de Saulcy, Essai de classification des suites monétaires Byzantines, Metz, 1836.

⁵ И. И. Толстой, Византийские монеты, вып. I, СПб, 1912, გვ. III, ავტორი აღნიშნავს, ამ ნაშრომზე „почтенный, но весьма непопулярный“.

⁶ J. Saba-tier, Description générale des monnaies byzantines, т. I—II, Paris, 1862; ეს ნაშრომი განმარტებულია გამოცემა 1955 წელს კ. გრაკოვი, ავსტრია.

იკვლევს ბიზანტიურ ნუმისმატიკას, ერთად-ერთ ცოტად თუ მეტად სრულ სახელმძღვანელოს წარმოადგენს საბატეის ნაშრომი გამოცემული 1862 წელს. იგი ბიბლიოგრაფიული იშვიათობაა და, ამასთან, მრავალმხრივ მოძველებულდაც უნდა ჩათვალოს¹¹.

1908 წელს ვ. როსმა გამოაქვეყნა ბიზანტიური მონეტების კატალოგი¹² ორ ტომად, 77 ტაბულით (I ტომს ერთვის 35 ტაბულა, II-ს კი 42). ეს კატალოგი, დიდად სასარგებლოა მონეტების განსაზღვრისათვის; ამასთან, მასში მოცემულია მოკლე ისტორიული მიმოხილვა და გამოკვლევა მონეტათა შესახებ; მნიშვნელოვანია აგრეთვე იქ დართული სხვადასხვა სახის საძიებლები და კარგად შესრულებული ფოტორეპროდუქციები.

ო. ტოლსტოი მაღალ შეფასებას აძლევს ვ. როსის ამ ნაშრომს და აღნიშნავს ბიზანტიური მონეტების ამ სისტემატური კატალოგის დიდ სამეცნიერო ღირებულებას¹³.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე ვ. როსის მიერ 1911 წელს გამოცემული კატალოგი¹⁴, რომელიც მოიცავს ბიზანტიური მონეტების მიხედვით მოჭრილი მონეტების (მინაბადი) აღწერილობას. კატალოგში მოცემულია მოკლე ისტორიული მიმოხილვა, მონეტათა აღწერილობა, საძიებლები და მონეტათა ფოტორეპროდუქციები 42 ტაბულაზე.

1912—1914 წწ. ო. ტოლსტოიმ გამოსცა თავისი კოლექციის ბიზანტიური მონეტების კატალოგი 9 წიგნად¹⁵; წინასიტყვაობასა და ისტორიულ მიმოხილვას, სადაც გაშუქებულია თითოეული კეისრის მეფობის ხანა, მოსდევს მონეტების აღწერილობა; ტექსტში ჩართულია მონახაზები ან ფოტორეპროდუქცია იმ მონეტებისა (ე. საბატეის ან ვ. როსის კატალოგებიდან), რომლებიც არ იყოს დაცული არც მის კოლექციაში და არც ერმიტაჟის ბიზანტიური მონეტების ფონდში. ტექსტშივეა მოცემული მნიშვნელოვანი დაკვირვებები, ვარაუდები, დასკვნები

და კრიტიკული შენიშვნები. თითოეულ წიგნს თან ახლავს აღწერილი მონეტების შესანიშნავი ფოტორეპროდუქციები. ეს ძვირფასი გამოკვლევა, ამასთან ერთად, საუკეთესო დამხმარე სახელმძღვანელოს წარმოადგენს მონეტების განსაზღვრისათვის.

ბიზანტიურ მონეტებზე არსებული გამოკვლევები და წერილები თანდათანობით ქვემოთ იქნება განხილული საჭიროების მიხედვით. მაგრამ აქ არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ თამარ ლომოური ის ნაშრომი¹⁶. რომელშიც ავტორმა რამდენიმე დიდად მნიშვნელოვანი დაკვირვება მოგვცა საქართველოში აღმოჩენილი XI საუკუნის ბიზანტიური მონეტების შესახებ; თ. ლომოური თავის გამოკვლევებში „ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში“, დამინისში ნაპოვნი ნუმისმატიკური ძეგლების რკვევისას საგანგებოდ იხილავს აქ მოპოვებულ ბიზანტიურ მონეტებს და, ქართული წერილობითი წყაროების მოშველიებით, მიდის იმ დასკვნამდე, რომ „XI საუკუნეში შემოსული ბიზანტიური ფულები კიდევ ორი საუკუნის განმავლობაში განაგრძობდნენ მოქმედებას“¹⁷.

ჩვენი საუკუნის ოციან წლებიდან იწყება მონეტების ტოპოგრაფიისა და ბიბლიოგრაფიული ხასიათის ნაშრომების გამოცემა.

1926 წელს გამოვიდა ე. პახოვის გამოკვლევის „Монетные кланды“¹⁸ პირველი ნაკვეთი; მას შემდეგ ის სისტემატურად გამოდის და დღეისათვის დასტამბული უკვე რვა წიგნად; იგი იძლევა ძვირფას ცნობებს კავკასიის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მონეტების შესახებ.

პირველ წიგნს, რომელიც 1926 წელს გამოიცა, უძღვის მეცნიერული გამოკვლევა განძის მნიშვნელობისა და რაობის შესახებ; მონეტათა მოპოვების შემთხვევების ჩამოთვლისას მოცემულია მონეტების განსაზღვრა, მათი ზედწერილი, წონა და ზომა. დანარჩენი 7 ნაკვეთიც ასეთივე ხასიათისაა.

¹¹ И. И. Толстой, *დასახ. შრომა*, გვ. III.

¹² W. Wroth, *Catalogue of the Imperial Byzantine coins in the British Museum*, vol. I—II, London, 1908.

¹³ И. И. Толстой, *დასახ. შრომა*, გვ. III.

¹⁴ W. Wroth, *Catalogue of the coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards and of the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum*, London, 1911.

¹⁵ И. И. Толстой, *Византийские монеты*, вып. I—IX, СПб, 1912—1914.

¹⁶ თ. ლომოური, *ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში; შოთა რუსთაველის ეპოქის ბატერიალური კულტურა*, პროფ. ფ. ჯავახიშვილის რედაქციით. თბილისი, 1936.

¹⁷ თ. ლომოური, *დასახ. შრომა*, გვ. 296.

¹⁸ Е. А. Пахомов, *Монетные кланды Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа, Баку*, вып. I, 1926; вып. II, 1938; вып. III, 1940; вып. IV, 1949; вып. V, 1949; вып. VI, 1954. вып. VII, 1957; вып. VIII, 1959.

1935 წელს მ ო ს ე რ მ ა გამოსცა ბიბლიოგრაფიული ხასიათის ნაშრომი¹⁹, სადაც მოხსენებულია საქართველოს მიწის წიაღში აღმოჩენილი ბიზანტიური მონეტებიც; ნაშრომს არ ახლავს არც გამოცემა და არც რუკა; იგი არ ხასიათდება სისრულთა და სიზუსტით.

1961—1962 წლებში ვ. კ რ ო პ ო ტ კ ი ნ მ ა გამოსცა ნაშრომი²⁰ ო რ წიგნად, რომელშიც შეტანილია ცნობები სსრ კავშირის ტერიტორიაზე რომაული და ბიზანტიური მონეტების აღმოჩენის შესახებ; წიგნს ახლავს გამოცემა და დართულია აქვს ცხრილები, რუკები და ტაბულები (ამ ნაშრომში შეტანილია ცნობები საქართველოში აღმოჩენილი მონეტების შესახებაც).

ასეთივე ხასიათისაა ვ. კ რ ო პ ო ტ კ ი ნ ი ს მ ე ო რ ე ნაშრომიც²¹. აქვე შეიძლება დავასახელოთ რ. ფ ა ს მ ე რ ი ს ბიბლიოგრაფიული ხასიათის ორი ნაშრომი²². 1926 წელს გამოცემულ ნაშრომში საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ბიზანტიური მონეტების შესახებ ცნობები არ არის მოცემული, საპატივსაცემად ამ სახის ცნობები მოყვანილია 1929 წლის გამოცემაში; როგორც ავტორი აღნიშნავს, ამ საკითხით, თავის დროზე დაინტერესებულა არქეოლოგიური კომისიის ნუმისმატიკური სექცია.

ამგვარივე ხასიათისაა ა. ზ ო გ რ ა ფ ი ს 1945 წელს გამოსული ნაშრომი, ანტიკური მონეტების აღმოჩენათა გავრცელება კავკასიის ტერიტორიაზე²³.

საქართველოს მიწის წიაღმა მეტნაკლებად შემოგვიანა ბიზანტიის ყველა კეისრის მონეტები, დაწყებული ამ მძლავრი სახელმწიფოს გამოჩენიდან ისტორიულ სარბიელზე.

საქართველოს მიწა-წყალზე მოპოვებული ბიზანტიური ნუმისმატიკური ძეგლები როგორც ისტორიული წყარო ძლიერ საყურადღებო ცნობებს იძლევა ამ ორი ქვეყნის ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობის გარკვევისათვის.

საქართველოში შემოსული და გავრცელებული ბიზანტიური მონეტების რაოდენობით შესაძლოა ერთგვარად გაირკვეს ცალკეული კეისრების

დროს ამ ორი ქვეყნის ეკონომიური და სავაჭრო ურთიერთობის ინტენსიურობის სურათი და, ბოლოს, ეს ნუმისმატიკური ძეგლები უდავოდ მნიშვნელოვანი დოკუმენტია ბიზანტიისა და საქართველოს პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული ურთიერთობის ყოველმხრივ შესწავლა-გარკვევისათვის, რამდენადაც ამ ურთიერთობას მრავალსაუფლოვანი მეტად შინაარსიანი ისტორია აქვს.

IV საუკუნის დამლევადან ისტორიის ასპარეზზე გამოდის რომის იმპერიის აღმოსავლეთი ნაწილი, რომლიდანაც თანდათან ჩამოყალიბდება ახალი პოლიტიკური ერთეული, რომელიც „ბიზანტიის იმპერიის“ სახელწოდებით არის ცნობილი.

დიდი რომის იმპერია, თავის მისწრაფებაში აღმოსავლეთის დაპყრობისაკენ, ადრინდევ იყო დაინტერესებული საქართველოში თავისი გავლენის დამყარება-განმტკიცებით.

რომის მონათმფლობელურ სახელმწიფოს ჩვენი წელთაღრიცხვის IV საუკუნის დამლევისათვის „უკვე განვითარების დიდი გზა ჰქონდა განვლილი“²⁴ და იგი დაცემის გზაზე იდგა, რაც გამოწვეული იყო სავაჭრო გართულებებითა და შინაგანი სიძნელეებით. ამ ხანისათვის მონათმფლობელური წარმოება უკვე ხელისშემშლელი ხდება ეკონომიური განვითარებისათვის. ამას ემატება დაუსრულებელი ომები, რომლებიც მძიმე ტვირთად აწევბოდა სახელმწიფოს ეკონომიკას. ეკონომიურმა დაუძლურებამ დააჩქარა რომის იმპერიის დაშლის პროცესი, 395 წელს კი თვით თეოდოსი კეისარი სახელმწიფოს უყოფს თავის ორ ვაჟს არკადიას და ჰონორის; აღმოსავლეთი რომი არკადის ხელს სამფლობელოდ, ხლო დასავლეთი—ჰონორის. ამ ორი, ფორმალურად თითქოს ისევ ერთნაირი იმპერიის განვითარება სხვადასხვა გზით წავიდა; თუ დასავლეთის იმპერია, გარკვეულ ისტორიულ პირობათა გამო, დაქვეითებას განიცდის, აღმოსავლეთისა, პირიქით, აღმავლობის გზით მიდის. აქ უკვე მოწინავე (იმ დროისათვის) ფეოდალური წარმოება იმარჯვებს და, გარდა ამისა ბიზანტიაში „შემავალი ვასალური ხალხები თავიანთი კულტურე-

¹⁹ S. McA. Mosser, A bibliography of byzantine coin hoards, Numismatic Notes and Monographs, N 67, New-York, 1935.

²⁰ В. И. Кропоткин, Клады римских монет на территории СССР, М., 1961; Клады византийских монет на территории СССР, М., 1962.

²¹ Шольц, Клады Римских монет Восточной Европы, ВДИ, № 4, М., 1951; Топография римских и ранневизантийских монет на территории СССР, ВДИ, № 3, М., 1954.

²² Р. П. Фасмер, Список монетных находок зарегистрированных секцией нумизматики и глиптики АИМК. Сообщения ГАИМК, т. I, Л., 1926; Список монетных находок, Сообщения, т. II, Л., 1929.

²³ А. Н. Зорграф, Распространение находок античных монет на Кавказе, ТОНЭ, I, Л., 1945.

²⁴ ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, შრომები, I, თბილისი, 1949, გვ. 21.

ბით იმპერიას ბოლომდე (1453 წლამდე) კვებად-
ნენ²². ბიზანტიის განვითარებაზე და კულტურაზე
უდიდესი გავლენა იქონიეს აღმოსავლეთის ხალ-
ხებმა²³ და ამ მოვლენაში საქართველოს და ქართ-
ველებს თავისი განსაკუთრებული წვლილი მიუძ-
ღვით.

თუმცა აღმოსავლეთ რომს „ძველი რომიდან
კონსტანტინოპოლში ... გადმოჰყვა მართვა-გამგეო-
ბის ზოგი ტრადიცია, ლათინური ენა..., მაგრამ ელი-
ნისტური კულტურის გავლენაც იქ საკმაოდ დიდი
იყო“²⁴.

ავად. ს. ჭანაშიას შეფასებით „მომხდარი
ცვლილება არსებითად ნიშნავდა სოციალურად
ფეოდალიზმის საბოლოო გამარჯვებას მონათმფლო-
ბელობაზე“²⁵.

ქართულ წერილობით წყაროებში ბიზანტი-
ელებისა და ქართველების ურთიერთობას არკადი
კეისრის დროიდან მიეღვენება თვალთ.

„არკადი კეისრის (395—408) დროს, დაახლო-
ებით 395—404 წწ. შუა იბერიაში მეფედ ფარს-
მანი დამჯდარა, რომელიც თავდაპირველად კეის-
რის კარზე ცხოვრობდა, დიდი პატივისცემაც ჰქონ-
და დამსახურებული და სპასალარადაც იყო“²⁶.

არკადი კეისრიდან მოყოლებული, ეს ურთი-
ერთობა საქართველოსა და ბიზანტიას შორის, ხან
თითქოს მეგობრული, ხან ბრტყლი, აღარ შეწყვე-
ტილა ბიზანტიის სრულ დაცემამდე.

თეოდოსი II (408—451) დროს ბიზანტიას, ში-
ნაური აშლილობის გარდა, სპარსელებთანაც საო-
მარი მდგომარეობა ჰქონდა. ამ გარემოებით შეწუ-
ხებულმა კეისარმა ქართველებს ერთგულების სა-
წინდრად მძევარი მოსთხოვა და ბუზმარ მეფემ,
„ქართლის ცხ.“-ის სიტყვით, „წარმოავლინა ძე
თჳსი მურვანოს, ათათხმეტისა წლისა (შემდეგ დი-
დი ქართველი საეკლესიო მოღვაწე პეტრე იბერი-
ელი), მძევლად“²⁷. იგი „სიყუარულით და ამბორის-

ყოფით მოიკითხეს მეფემან თეოდოსი და შეუღლე-
მან მისმან ვედუცია, ყოელისა თანა სამეფუთისა ხა-
თისა“²⁸.

ამ დროს ლაზიკა ბიზანტიის მფარველობის
ქვეშ იმყოფება, რაც „ნოით გამოიხატებოდა, რომ
ლაზიკის სახელმწიფო ტახტზე ავაგლს მეფეს სა-
მეფო უფლების ნიშნებს (გვირგვინისა და სხვ.) ბი-
ზანტიის კეისარი უზაუნდია ხოლმე“²⁹.

ლაზიკა კი „ურთიერთობისგანაც განთავი-
სუფელებს ცილობადა და, ამის გამო, ბიზანტიის
რისხვაც დაიმსახურა. დაზაგება ლონ I დროს მო-
ხერხდა. ვუბაზ მეფე მიიწვიეს ბიზანტიაში. „მან
თავისი ლაპარაკით სრულებით მოხიბლა მთავრობა
და თავისი ქვეყანა განსაცდელს გადაარჩინა“³⁰.

იუსტინე I დროს წათემ ბიზანტიაში ქრისტიან-
ობა მიიღო და იქვე „თანამცხედრად რომაელი
დიდებულის ქალი შეირთო..., როდესაც იუსტინეს
მეგრ ლაზთა მეფედ იქნა ნაკურთხა“³¹.

იბერიაში კი ირანელებმა კვლავინდებურად
ცეცხლთაყვანისმცემლობის გაბატონება მოიწადი-
ნეს; ამის გამო ქართლის მეფე გურგენმა „შველა
თხოვა იუსტინე I. კეისარმა თანხმობა განაცხა-
და, დაუყოვნებლად გაგზავნა ბოსფორში პატრიკი-
ოსი და საქორთო თანხაც გაატანა, რომ ჰუნები ქარ-
თველებს მიშველებოდნენ“³². 535 წ. იბერიის მეფე
შინე ვახო კეისარს კონსტანტინოპოლში და ერთ-
გულუბას შეპირდა. იუსტინიანე კეისარს „დიდი პა-
ტივი უცია მეფისა, დედოფლისა და დარბაისლები-
სათვის, უზვადაც დაუსაჩუქრებია და შინ გაუსტუმ-
რებია“³³. მომდევნო საუკუნეებშიც ქართველ და
ბიზანტიელ მმართველ წრეებს შორის მერტაკულად
მშვიდი დამოკიდებულებაა. შემდეგაც კი, როდესაც
საქართველოს სამთავროების გაერთიანება ხდება.
„დამოკიდებულება ქართველ ამდროინდელ (VIII

²² მ. კახაძე, ქართველები ბიზანტიის პოლიტიკურსა და კულტურულ ცხოვრებაში, თბილისი, 1954, გვ. 7.

²³ Византийский Сборник, 1945, гв. 4; Византийский Временник, V, 1952, гв. 292.

²⁴ საქართველოს ისტორია, I, დამატარე სახელმძღვანელო, თბილისი, 1958, გვ. 88.

²⁵ ს. ჭანაშია, შრომები, I, გვ. 22.

²⁶ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ერის ისტორია, I, თბილისი, 1960, გვ. 236; მისივე, ქართული საზოგადოების ისტორია, წიგნი პირველი, ტფილისი, 1928, გვ. 178.

²⁷ ქართულის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერების მიხედვით, I, გაუხზი შვილის მიერ, ტ. I, თბილისი, 1955, გვ. 133, 1-2.

²⁸ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 133, 1-2.

²⁹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 238; ს. გაუხიშვილი, გეორგიკა (ბიზანტიული მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ; შემდეგ კვლავან გეორგიკა. ტ. I, II, III, IV, V), ტ. II, ტფილისი, 1934, გვ. 46, II, 15.

³⁰ ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერის ისტ., I, 1960, გვ. 239.

³¹ იქვე, გვ. 242; გეორგიკა, IV, ნაგ. I, თბილისი, 1941, გვ. 78.

³² იქვე, გვ. 244; გეორგიკა, II, გვ. 22, I, 12.

³³ ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერის ისტ., I, 1960, გვ. 244

—X სს.) მეფეთა და ბიზანტიის კეისარს შორის გა-
მოიხატებოდა იმითაც, რომ კეისარები მეფეებს თა-
ვის საკარისკაცო პატივს უწყალობებდნენ ხოლ-
მე³². ამასთან ერთად, X საუკუნეშიც ყველა უმნი-
შვნელოვანესი სამხედრო თანამდებობა ბიზანტია-
ში უმეტესად სომხებსა და ქართველებს ეჭირათ³³.

გარდა ამისა, დავით კურაპალატმა „ბარდა
სკლეროსის წინააღმდეგ ბრძოლაში 977 წ. მომე-
ვლებსა და სახელუან გამარჯვებისათვის“³⁴ ბიზან-
ტიის კეისარ ბასილისაგან მიიღო „ზემონი ქუეყანა-
ნი საბერძნეთისანი... რაჟთა თავისა სიციცხლესა
ჰქონდნი“³⁵.

დავით კურაპალატის გარდაცვალების შემდეგ
კეისარმა გაჩუქებული ადგილების უკან დაბრუნე-
ბა გადაწყვიტა. ამის გამო, გიორგი I დროს, ბიზან-
ტიასთან კვლავ უთანხმოება ჩამოვარდა; დავით კუ-
რაპალატის სამფლობელოს უკან დასაბრუნებლად
-გიორგი მეფე... შესესია საბერძნეთის საზღვრებს
და ადვილად დაიპყრო ყველა ის ქვეყნები, რომლე-
ბიც კეისარმა დავით კურაპალატის გარდაცვალე-
ბის შემდეგ მოიპოვა“³⁶. მაგრამ გიორგი I ბო-
ლოს მიანიღო დამარცხდა. მძიმე ხარკი იყისრა და,
ამასთან ერთად, თავისი მკორეწლოვანი შვილი ბაგ-
რატი მძევლადაც გაგზავნა ბიზანტიაში. მატთანე
ქართლისა ამ ზავის პირობებს ასე ვადმოგვეცემს:
„დაზაუნეს, და მისცა გიორგი მეფემან მძევლად ძე
თვისი ბაგრატ წელიწდისა სამისა და ციხენი რო-
მელ პირველ გაეცნეს აზნაურთა დაუცულნი და მის-
ცნა: სხუანიცა ციხენი პირველ მიცემულნი და
უკანის თოთხმეტნი; და ქუეყანა, რომელი ჰქონდა
დავით კურაპალატსა ტაოსთა, ბასიანს, კოლა-არ-
ტანთა და ჭავახეთს“³⁷. ზავის მიუხედავად საქარ-
თველო კვლავ იწარფის თავისი სამფლობელოების
უკან დაბრუნებას. ბიზანტია კი მათს შემომტკიცე-
ბას. ბაგრატ IV დროს ისევ დაზაუება მოხერხდა და
კეისარმა თავისი მძისწული ელენე ბაგრატ IV-ს

ცოლად გაატანა³⁸. საქმეს ვერც ამან უშველა. ბი-
ზანტია თავისი ძველი მდგომარეობის აღდგენას
ცდილობდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა; გაძლიერებუ-
ლი საქართველო ბიზანტიის მებრძობასაც კი ლა-
მობდა, თუმცა ბაგრატ IV-ის ნახევარ ძმამ დემეტ-
რემ ლალატით ანაკოფიის ციხე გადასცა ბიზანტი-
ას³⁹.

უფრო ადრე კი „აშოტ კისკისმა გურგენ მაგის-
ტროსის მტრობით... გადასცა... არტანუჯის ციხე
რომანოზ ლეკაპენს (920—944)“⁴⁰. მაგრამ არტანუ-
ჯის ციხე უკანვე ჩააბარეს და ამასთან ერთად „შე-
შინებულმა კეისარმა აღმფრთხილებულს ქართველს
ძთავრებს შემოუთვალა: არა ვიციდი რა... გადაბ-
რალა რომანოზმა თავისი უღანაშუალო მოხელეს;
თანაც საჩქაროდ ბრძანება გამოუგზავნა მას: ამ
წამსვე არტანუჯის თავი დაანებე, ციხე ადარნასე
კურაპალატის შვილს აშოტს გადაეცი და მისთვის
კურაპალატობაც მიმინიჭებიაო“⁴¹. ეს ფაქტი მაჩეე-
ნებელია იმისა, რომ ბიზანტიაში უკვე გრძობენ
საქართველოს ძლიერებას და ანგარიშს უწყევენ მას.

XII საუკუნეში ბიზანტია საკმაოდ დასუსტე-
ბულია: ქვეყნის შიგნით ტახტისათვის გაუთავებე-
ლი ბრძოლა, აღმოსავლეთით თურქების შემოტე-
ვა, დასავლეთით კი ჭვაროსნებისა, რომელნიც 1204
წელს ბიზანტიას ხელში იგდებენ.

როგორც ქართული საისტორიო წყაროებიდან
ჩანს, თამარ მეფის დროს ქართველებმა და ბიზან-
ტიელებს შორის ურთიერთობა კვლავ გართულე-
ბულა, თამარ მეფის მეორე ისტორიკოსის-ბასილ
ეზოსმოძღვრის ცნობით, თამარმა მონაზუნებს მო-
ნასტრებისათვის გაატანა „ლიდსალი ოქროს, თთ
მითათს და ყოველთა მონასტერთა გასაყოფლად“⁴².
მაგრამ გზად მყოფი ქართველი ბერები ალექსი ან-
გელმა (1195—1203), გაძარცვა, და თამარი იძულე-
ბული შეიქმნა გაელაშქრა ბიზანტიის წინააღმ-

³² ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერ. ისტ., ტ. II, თბილისი, 1948, გვ. 108.

³³ М. В. Левченко. История Византии, М.—Л., 1940, გვ. 106.

³⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერ. ისტ., II, გვ. 126.

³⁵ გიორგი მთაწმიდელი, ცხოვრება იოანესი და ვფთჳმესი, თბილისი, 1946, გვ. 19; 20.

³⁶ В. Розен, Василий Болгаробийца, გვ. 61; ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტ., II, გვ. 132.

³⁷ მტკიანე ქართლისა, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 288ა-ბ.

³⁸ იქვე, გვ. 294ა-ბ.

³⁹ ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 295, 10-12 მტკიანე ქართლისა აღნიშნავს რომ „წარვიდა სამეფოსა მისგან, და მი-
წართა ბერძენთა მეფესა, და წარტანა თანა ანაკოფია. და მიერთიანა წარტედა ანაკოფია აფხაზთა მეფესა მოაქა-
ენამდღევ“.

⁴⁰ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, გვ. 109.

⁴¹ იქვე, გვ. 109—110.

⁴² ბასილი ეზოსმოძღვარი, ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი, ივ. ჯავახიშვილის გამოცემა, თბილისი, 1944; გვ. 31.

დგე⁴⁸. „ამ ლაშქრობის დროს საქართველოს ჯარმა ლაზიკა დაიპყრო, ტრაპიზონი, სამსონი, სინოპი, კერასუნი, კოტორა აიღო და ერაკლიამდის მიაღწია. მთელი ეს შავიზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთი სანაპირო საქართველოს მთავრობამ ბიზანტიას ჩამოართვა და ცალკე საეპისკოპოსო შექმნა ისე, რომ საქართველო უკვე ვადიოებულა, ბიზანტია და თურქ-სელჩუკების შემოტევაც მომზარდა და აღმოსავლეთში საერთაშორისო მნიშვნელობის პოლიტიკურ ძალად იქცა⁴⁹. მიუხედავად ამისა, თუმცა კანტიკუნტად, მაგრამ ჩვენ მაინც გვხვდება საქართველოს ტერიტორიაზე ამ დროის ბიზანტიურ მონეტებს.

ჩვენში, ბიზანტიის ამ დროის მონეტების აღმოჩენის 8 შემთხვევაა აღრიცხული.

საქართველოსა და ბიზანტიის ურთიერთობაში უდიდესი როლი ეკუთვნის ირანს, რამდენადაც ირანსა და ბიზანტიას შორის წარმოებული განუწყვეტელი ბრძოლა მსოფლიო ბატონობისათვის ეხებოდა საქართველოს ტერიტორიას. რომელზედაც ვადიოდა უაღრესი მნიშვნელობის სავაჭრო გზები.

ბიზანტია-ირანის მეტოქეობის და ომების ასპარეზად იბერია და ლაზიკა გახდა.

ირანის გაძლიერებულ აგრესიას ქართლის ორად გაყოფა მოჰყვა. ქართლის ერთ ნაწილში ირანმა ვარაზ ბაკური გაამეფა. ხოლო „ამავე დროს იბერიაში აღმოსავლეთი რომის იმპერიის მფარველობით მეფობდა... ფარსმანი (395-413, დაახლოებით)“⁵¹.

ამრიგად, ქართლის ერთ ნაწილში ირანელები დამკვიდრდნენ, ხოლო მეორე — ლაზიკასა და აღმოსავლეთ რომის დაუკიდებელი. მიუხედავად ამისა ქართლი იბრძვის დამოუკიდებლობისათვის როგორც ირანის, ისე ბიზანტიის წინააღმდეგ.

„თვით ქართველებმა ნატურისა და მისწრაფების ერთადერთ საგნად პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და თავისუფლება იყო. არც ბიზანტიისა, არც სპარსეთის ბატონობის მოტრფიალედ ლაზიკა და

იბერია არას დროს არა ყოფილან; როდესაც ქვეყანა ბიზანტიის ხელში იყო და მისი მოხელეების ბოროტებისაგან სამეფო ილაჩაფაყვერები იყო, ხალხი სასანელად შაჰებს ემხრობოდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ბერძნები ვანდლენათ და თავისუფლება მოეპოვათ; ამგვარადვე ბიზანტიელებს სთხოვდნენ ხოლმე შეეღას, როცა ქვეყანას სპარსეთი აწუხებდა. ორ წყალს შუა მყოფი ქართველობა ცდილობდა მციოდე სახელმწიფოების მეტოქეობით ესარგებლა და თავისი მღვამარობა გაეუმჯობესებინა“⁵².

ბიზანტია ყოველ ძალას ხმარობს ლაზიკის შემსარჩუნებლად, რადგან მასზე გავლით გზა კასპის ზღვას აღწევდა. საიდანაც ჩრდილოეთის გზით შეიძლებოდა უკვე სოვღიანის ოაზისის გავლა, რითაც სპარსეთის ტერიტორიას გზა აეჭკეოდა.

„ინდოეთიდან დიდი სავაჭრო გზა იბერიასა და ლაზიკაზე მიემართებოდა შავი ზღვის აღმოსავლეთი ნაპირის ნავთსადგურისაკენ“⁵³.

სტრატონის მიხედვით მდინარე ოქსი სანაოსნოა და ამ მდინარით ბევრი ინდური საქონელი შემოაქვთ პირკანის ზღვაში, ხოლო აქედან ალბანიაში გადააქვთ და შემდეგ მტკვარისა და მისი მომდევნო ადგილების გავლით ევქსინის ზღვამდე ჩააქვთ“⁵⁴.

პროფ. გ. გოზალიშვილის დასკვნით „ინდოეთისა და შორეული აღმოსავლეთიდან საქონელი მოჰქონდათ კასპიის ზღვამდის, აქედან კი ჭერ მტკვარისა და მერე რიონის საშუალებით ზღვის ნაპირის ქალაქ ფაზისში შეჰქონდათ“⁵⁵. ეს დიდი სავაჭრო გზა ეგრეთ წოდებული აბრეშუმის გზა ბიზანტიის აღმოსავლეთის ქვეყნებთან აკავშირებდა; მნიშვნელოვანი იყო აგრეთვე კავკასიაზე გამავალი გზები

თვით საქართველოც საქაოდე ყოფილა გზებით დასერლი.

ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევით „დასავლეთისა და აღმოსავლეთ საქართველოს აღებ-მიცემობას ამ დროს ორი მთავარი სავაჭრო გზა ჰქონდა; ერთი

⁴⁸ ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერების მიხედვით ს. ჯავახიშვილის მიერ. ტ. II, თბილისი, 1959, გვ. 142.

⁴⁹ ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ისტორია. XI—XV საუკუნეები (მოკლე მიმოხილვა), თბილისი, 1949 გვ. 81;

⁵⁰ საქართველოს ისტორია. 1958, გვ. 206.

⁵¹ იქვე, გვ. 91.

⁵² ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 269.

⁵³ გ. გოზალიშვილი, ბიზანტიისა და ირანის ბრძოლა იბერია-ლაზიკისათვის VI საუკუნეში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, XXVII B, თბილისი, 1944, გვ. 128.

⁵⁴ თ. ყავუხიშვილი, სტრატონის გეოგრაფია, თბილისი, 1957. წიგნი XI, თავი VII, 3.

⁵⁵ გ. გოზალიშვილი, დასავ. შრომა, გვ. 132.

იყო სამხრეთისა და სომხეთის ქალაქს ღვინში მი-
ღლოდა... მეორე, და მთელ საქართველოსათვის
უშთავრისი, სავაქრო გზა დასავლეთისა და შვეი
ზღვის ნაპირის მდებარე ნავთსადგურისაკენ მიდი-
ოდა. იქ მოქონდათ უცხოეთიდან. მეტადრე ბი-
ზანტიიდან. სავაქრო საქონელი⁵⁴.

როგორც ისტორიული ცნობები მოწმობენ. ბი-
ზანტიას განსაკუთრებული ეკონომიური და. აქე-
დან, პოლიტიკური ინტერესები იზიდავდა ამიერ-
კავკასიაში და. კერძოდ. საქართველოში. ბიზან-
ტიისა და ირანის ინტერესების შეხლა ამ ტე-
რიტორიაზე აბულებდა ბიზანტიას შემოყვანა ჭა-
რი ლაზიკაში და აეგო ციხე-სიმაგრეები. რაც გან-
საკუთრებით აღინიშნება ანასტასი კეისრის (498—
518) დროიდან. როდესაც უკიდურესად გამწვავდა
ურთოერთობა ირანთან⁵⁵.

აქად. ს. ჭანაშიას გამოკვლევით ვაქრობა რომ-
სა და საქართველოს შორის უშთავრესად ზღვის
გზებით წარმოებდა⁵⁶. პროკაპი კესარიელის ცნო-
ბით ყველაფერი შემოაქვთ მათთან ნავებით. რომ-
აელთა სანაპიროებიდან⁵⁷. და „მუდამ აწარმოებ-
დენ პონტოში მცხოვრებ რომაელებთან საზღვაო
ვაჭრობას“⁵⁸. სახელეთო გზას აჯად. ს. ჭანაშია ასე
ახსიათებს: „სვესტროპოლისიდან უკვე მაშინაც.
რე როგორც შემდეგში. გზა გადიოდა ჩრდ. კავკასი-
აში. ეს გზა კოლონის ხეობას მიჰყუებოდა... ჩრდი-
ლოეთისაკენ იგერის სხვა გზებიც ქქონდა: ენგურის
ხეობით. სვანეთზე, და ჩოჩის ხეობით“⁵⁹. ამ გზე-
ბით სავაქროების შემთხვევაში ჩრდილო კავკასიი-
დან დამხმარე ძალის გადმოყვანაც შეიძლებოდა.

ირანს ბიზანტიის დამარცხება სწადა, მაგრამ.
ორჯერ თვით განიცადა უღიდეთი დამარცხება ბი-
ზანტიელებთან—ერთხელ არხაიოპოლისის მახ-
ლობლად. მეორედ ფაზისთან (ფოთთან)⁶⁰.

ბიზანტია-ირანს შორის ლაზიკის გამო წარ-
მოებული დავა 562 წლის საზავო მოლაპარაკებით
ვერ მოთავდა. უაღრესი სიმწვავეთ დადა სვანეთის
საკითხი, არც ერთი მხარე არ თმობდა მას, რადგან
„სვანეთიდან შუა ლაზიკაში შესასვლელი გზა უნდა
ყოფილიყო, რომელიც ირანელებს საშუალებას აძ-
ლევდა ლაზიკაში ისე შეჭრილიყვნენ, რომ მოწინა-
აღმდეგისათვის გვერდი აეკეთათ და იერში უშუა-
ლოდ პირდაპირ ლაზიკაზე მიეტანათ. აქ მუდამე-
ლობაში იყო მიღებული. განსაკუთრებით, იმერია-
ლაზიკის საზღვარზე და საერთოდ კი ლაზიკის სხვა-
დასხვა ციხე-სიმაგრეში მდგომი ბიზანტიელთა ჭა-
რი“⁶¹. სვანეთი საცილობელი გახდა, რამდენადაც
ეს მხარე მიუხედავად უშინშენლო ტერიტორიისა
თავისი მდებარეობით ხელსაყრელი იყო რომაელთა
სახელმწიფოსათვის, რადგან ხელს უშლიდა ირანს.
მისი საშუალებით შეჭრილიყო ლაზიკის ტერიტო-
რიაზე⁶².

გარდა ამისა, სვანეთზე ჩრდილოეთიდან შემო-
სასვლელი გზის ჩაკეტვაც შეიძლებოდა, რამდე-
ნადაც „სვანეთი სკვითთათვის კავკასიაში გამო-
სასვლელი გზა იყო“⁶³. სტრატეგიული მნიშვნელო-
ბის გარდა სვანეთს ეკონომიური მნიშვნელობაც
უნდა ჰქონოდა—რადგან, სტრამონის მოწმობით,
სვანეთში ოქრო მოიპოვებოდა. ამ ვითარებაში
ბიზანტია ლაზიკაში თავს თავისუფლად ვერ გრძნო-
ბდა, რადგან ზურგში ირანი ეგულებოდა. 565
წელს, იუსტინე II-მ ტახტზე ასკოლისთანვე სვანე-
თის დაბრუნება სცადა, მაგრამ ამჭერადაც უშე-
დეგოდ. მხოლოდ 576—577 წლის საზავო მოლაპ-
არაკების დროს ითარაელში ბიზანტიელები აღარ აყე-
ნებენ სვანეთის საკითხს⁶⁴. ამრიგად იუსტინე II კე-
ისრობის დროს 575 წელს სვანეთი, როგორც ჩანს,
ბიზანტიელთა ხელშია⁶⁵.

⁵⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 247.

⁵⁵ გეორგიკა, ტ. III, ტფილისი, 1936, გვ. 302.

⁵⁶ ს. ჭანაშია, შრომები, I, გვ. 46.

⁵⁷ გეორგიკა, ტ. II, გვ. 67.

⁵⁸ იქვე, გვ. 46.

⁵⁹ ს. ჭანაშია, შრომები, I, გვ. 47.

⁶⁰ ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 258.

⁶¹ ა. გოხალიშვილი, დავა სვანეთის გამო ბიზანტიასა და ირანს შორის, ტფილისის სახელმწიფო უნივერ-
სიტეტის შრომები, III, თბილისი, 1936, გვ. 222.

⁶² იქვე.

⁶³ იქვე.

⁶⁴ იქვე, გვ. 223.

⁶⁵ გეორგიკა, III, გვ. 228.

⁶⁶ ს. ყაუხჩიშვილი და თრ. ბერაძე, სვანეთის ხელმოკლე აღება ბიზანტიელების მიერ, თბილისის სახელ-
მწიფო უნივერსიტეტის შრომები, VII, თბილისი, 1936, გვ. 96.

⁶⁷ იქვე.

შემდეგში, როდესაც ვითარება შეიცვალა და ირანში შინაურმა არეულობამ იჩინა თავი, შევიწროებულ ხოსრო II-ს ბიზანტიის კეთილშეშობის მფარველად და ხოსრომ დაიბრუნა სამეფო ტახტი, „ამ დახმარების სამადლობლად ხოსრო II-მ... იბერიის მომეტებული ნაწილი ქ. თბილისამდე მავრიკი კეთილს გადასცა (591 წ.)⁷⁰. ბიზანტიელებს იბერიაში ბატონობა დიდხანს არ დაცალდა, „როცა კეთილს მავრიკის ფოკა აუჭანუდა და მავრიკი მოკლა, მაშინ ხოსრო II-მ 604 წ... ბერძნებს ომი აუტეხა“⁷¹. ბიზანტიელები დამარცხდნენ და, ალბათ, იბერია მაშინ დაკარგეს. ირანელების ამ თარეშს VII საუკუნეში ბოლო მოუღო ირაკლი კეთილსა. „პერსიულ კეთილს გამარჯვების შემდეგ, აღმოსავლეთი საქართველო ისევ ბიზანტიის ხელში გადავიდა“⁷².

აღმოსავლეთ საქართველოში ამ პერიოდში შექმნილი სიტუაციის ცხადად დასტურებენ მოპოვებული ნუმისმატიკური ძეგლები.

ირანს თავისი მისწრაფება საქართველოში დამკვიდრებისა შემდეგშიც არ შეუწყობია. მაგრამ, ძალთა ფარდობა ისეთი აღმოჩნდა, რომ „ლახია ისევ ბიზანტიელების მფარველობის ქვეშ დარჩა და საკუთარი მეფობა და შინაურ საქმეებში დამოუკიდებლობა შეინარჩუნა“⁷³.

აღმოსავლეთ საქართველოში (იბერიაში) ეს ორი მძლავრი სახელმწიფო ზოგჯერ ერთდროულად ბატონობს და ამის შესაბამისად აქ ორივე ქვეყნის ფულს ჩამბული ნიმუშებიცაა, რაც აგრეთვე თვალსაჩინოდ დასტურდება მოპოვებული მონეტებით.

ამრიგად, ბიზანტიური ფულის პარალელურად იბერიაში სასაწილო ფულს არის ნიმუშებიცაა. ლახიაში სასაწილო ნიმუშები ჩამდენჯერმე მოახერხეს გადასვლა, მაგრამ იქ ამ უკანასკნელთა მონეტებზე ძალიან იშვიათია. ე. პახომოვის დაკვირვებით „III-დან VI საუკუნემდე ჩვენ ვერ ვხვდებით საქართველოში სხვა მონეტას, გარდა სასაწილოს, რომელიც შივლად გვხვდება მის მთელ აღმოსავლეთ ნაწილში. დასავლეთ საქართველოში იგი შეტარდ მცირე

რაოდენობითაა: როგორც ჩანს, ქვეყნის ეს ნახევარი, რამდენადაც ბიზანტიის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა, მისი მონეტით სარგებლობდა“⁷⁴. მართლაც, დასავლეთ საქართველოში სასაწილო მონეტები კანტიკუნტად გვხვდება; მათი მოპოვების სულ 4 შემთხვევაა აღრიცხული. აქედან: 1 აღმოჩენა ციხის ძირშია აღრიცხული, 2—საჩხერის მიდამოებში, 1—ხესტაფონთან, მაგრამ მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ეს უკანასკნელი ორი ადგილი მაშინდელი იბერიის მოსაზღვრეა. ვარაუდით, იმ პოლიტიკურ სიტუაციის და გაუთავებელი ომების გამო აქ მოსალოდნელი იყო სასაწილო მონეტების უფრო მეტი რაოდენობა. ხომ არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ სასაწილო აქ ბიზანტიური ფულით სარგებლობდნენ? იბერიაში კი, პირიქით, ბიზანტიური მონეტების აღმოჩენის 27 შემთხვევაა აღრიცხული. როგორც ჩანს, იბერიაში ამ პერიოდში ორივე დამპყრობელის ფული იყო მიმოქცევაში.

VI საუკუნის მეორე ნახევარში, პოლიტიკური და ეკონომიური ვითარების შეცვლის გამო, აღმოსავლეთ საქართველოში საკუთარი ეროვნული ფულის მოჭრის საქმეების საკითხი დადგა.

სასაწილებს, აკად. ივ. ჭავჭავაძის გამოკვლევით, „იმოდენსა გავლენაა ჰქონილი, რომ თითო უძველესი ქართული, ფულები სასაწილოთა ფულების ყალიბზეა მოჭრილი“⁷⁵.

ამრიგად, სასაწილების ბატონობამ თავისი კვალი ამ მგრძობობაზე ძეგლს—ნუმისმატიკურ ფაქტსაც დააჩინა, და როცა დადგა საკუთარი ქართული ფულის გამოშვების საკითხი, მოიჭრა იმ დროისათვის საკმაოდ გავრცელებული სასაწილო მონეტის ტიპის მიხედვით. საქართველოში მოჭრილი ასეთი მონეტების შესახებ ე. პახომოვი წერს: „VI საუკუნის—მეორე ნახევარს მიეკუთვნება, ჩვენამდე მოღწეული პირველი, ქართული ეროვნული მონეტები“⁷⁶. ეს მონეტები ცნობილია ქართულ-სასაწილო“⁷⁷ მონეტების სახელით. ისინი ტიპით სასაწი-

⁷⁰ ივ. ჭავჭავაძის ფული. ქართული ფრის ისტორია, I, 1960, გვ. 260.

⁷¹ იქვე.

⁷² იქვე, გვ. 266.

⁷³ იქვე, გვ. 268.

⁷⁴ E. A. Пахомов, Монеты Грузии, ч. I, домонгольский период. Записки нумизматич. отделения, ИРАО, т. I, вып. IV, СПб, 1910, გვ. 14.

⁷⁵ ივ. ჭავჭავაძის ფული, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ტფილისი, 1907, გვ. 87.

⁷⁶ E. A. Пахомов, Монеты Грузии... გვ. 15.

⁷⁷ დ. კაპანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, თბილისი, 1950, გვ. 37, მისივე, რამდენიმე წინაშეა გ. წ. ქართულ-სასაწილო დარბების შესახებ, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, VI, № 1, 1945, გვ. 81—88.

რია მხოლოდ მონეტის კედზე ქართული მთავრული შერწყმულად მოთავსებულია: ლნ, ზნლ, ჯნ და სხვა. შემდეგ მონეტაზე გამოსახულ სამსხვერპლოზე უკვე ჯვარია აღმართული და ერის მთავრის სტეფანოს I და სტეფანოს II სახელებია დაქარაგმებით აღებული.

იმ ფაქტს, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში ამ პერიოდში ბიზანტიური და სასანური ფული ერთდროულად მიმოქცევაშია, მოწმობს თბილისში 1904 წელს აღმოჩენილი ბიზანტიური და სასანური მონეტების განიშ⁷⁰, თუმცა ამ განიშის შესახებ გარდა ლტერატურული ცნობებისა არაერთი ფაქტური მასალა არ მოგვეპოვება (ყოველ შემთხვევაში ეს მონეტები . რ არის აღრიცხული არც ერთ საცავში). ასეთივე შერეული განიშ აღმოჩენილია 1956 წელს ლენინაკანში⁷¹.

გარემოებათა შესაბამისად იბერია და ლაზიკა ხან ბიზანტიას და ხან ირანს უქერდნენ მხარს. თვით ირანი და ბიზანტია, რომლებიც იბრძოდნენ საქართველოზე ბატონობისათვის, მიუხედავად დაზავებისა ზოგიერთ პერიოდში ამა თუ იმ ტერიტორიული დამოკიდებულების მიხედვით იყვნენ. ბიზანტიასა და ირანს შორის დაღებული საუკუნო ზავით იბერია ირანს დარჩა, ხოლო ლაზიკა—ბიზანტიას. ბიზანტიელებმა—ლაზიკის დაკარგვის შიშით—ლაზიკაში ჯარი გავაზენეს. ეს პირველი შემთხვევა იყო, რომ ბიზანტიელებმა ლაზიკაში ჯარი ჩააყენეს⁷². ამასთან ერთად . იუსტინიანე კეისარმა გუბაზს და ლაზებს ფული მიასველა⁷³. აგრეთვე იუსტინიანემ ტაძარი წმინდისა ღვთისმშობლისა აღაშენა აფხაზეთს შინა. ბიუენტას⁷⁴. ვასალურ მდგომარეობაში მყოფი ლაზთა მეფეები სამეფო ნიშნებს ბიზანტიელი კეისრებისაგან იღებდნენ; თავის მხრივ ლაზები ჩრდილო-კავკასიისაკენ მიმავალ გზებს იცავდნენ. სამაგიეროდ. შავი ზღვის სანაპიროზე გასულია და ვაპრობის ნება არა ჰქონდათ—საბაჟოსი და ვაპრობის საქმე მთლიანად ბიზანტი-

ელთა ხელში იყო. ბიზანტიელთა ჯარის უფროსმა იონანე ციბემ იმ ზომამდე მიიყვანა საქმე, რომ ლაზებმა ირანელებს მიმართეს დახმარებისათვის, მაგრამ ხოსროს მიზანმიმართება ჩქარა გამოიკვია, ქართველები კვლავ ბიზანტიელებს მიუბრუნდნენ და საერთო ძალით დაამარცხეს ირანი. თუმცა, როგორც ზეითი იყო მოხსენებული, „თვით ქართველების ნაგერისა და მისწრაფების ერთადერთ საგნად პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და თავისუფლება იყო. არც ბიზანტიისა, არც სპარსეთის ბატონობის მორტავილად ლაზიკა და იბერია არასდროს არ ყოფილა“⁷⁵.

VII საუკუნეში ირანის სახელმწიფო ირაკლი კეისარმა დაამარცხა, მისი ყველაზე ძლიერი მოკავშირეების ქართველების დახმარებით⁷⁶. ამის შემდეგ „აღმოსვლით ერაკლე კეისარმან გზა რანისა და მეორად შემოვიდა ქართლად“⁷⁷ აქედან „მოვიდა ერაკლე მეფე და მოადგა ტფილისსა“⁷⁸. თბილისი აიღეს ხაზარებთან ერთად და გაძარცვეს, თუმცა ბიზანტიელების ხელში კი არ გადასულა, ისინი მხოლოდ სამხედრო სამსახურსა და ერთგულებას მოითხოვდნენ.

ამ დროს დასავლეთ საქართველოში ლაზიკის მეფეები უკვე აღარ იხსენიებიან; ლაზიკის მართველები პატრიკიოზის წოდებას ატარებენ და ლაზიკა ეკონომიურადაც დამოკიდებული ჩანს. აღმოსავლეთ საქართველოს ერისმთავარი მართავს; რადგან ბიზანტია ისწრაფოდა ამ შორეულ მხარეში ერთგული და ძლიერი მოკავშირე მმართველი ჰყოლოდა, ბიზანტიის კეისრები ამ მხარის საქვამპყრობელთა განსაკუთრებულ პატივს მოუპყრობდნენ და ყოველნაირად უწყობდნენ ხელს მათს გაძლიერებას⁷⁹.

განსაკუთრებით ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ „საქართველოს მკიდრო ეკონომიური კავშირი მეზობელ დიდ სახელმწიფოებთან მდლანდებდა უკანასკნელთა საფას-საზომების გავრცელებაში ჩვენს ტერიტორიაზე“⁸⁰. VI საუკუნის I ნახ. და

⁷⁰ E. A. Пахомов, Монетные клады Азербайджана и Закавказья, вып. 3 (I) Баку, 1926, № 59.

⁷¹ М. И. Камера, К. В. Голенко, Ленинанский клад сасанидских и византийских монет (1956).

В. В. т. XIX, Москва, 1961, გვ. 172—193

⁷² ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 246.

⁷³ იქვე, გვ. 251.

⁷⁴ ჯ უ ა ნ შ ვ რ ი, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 215₁.

⁷⁵ ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 269.

⁷⁶ საქართველოს ისტორია, 1958, გვ. 113.

⁷⁷ ჯ უ ა ნ შ ვ რ ი, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 231₁.

⁷⁸ იქვე, გვ. 224₁.

⁷⁹ საქართველოს ისტორია, 1958, გვ. 114.

⁸⁰ ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, შრომები, I, გვ. 96.

VII საუკუნის პირველ ნახევარში ლაზიკაში უშთავრესად ბიზანტიური ფული გვხვდება— დასავლეთ საქართველოში ბიზანტიური ფულის აღმოჩენის 28 შემთხვევაა აღრიცხული (აქვეაღნიშნაში განძა ბიჭვინტის, ნოქალაქევისა და ჩიბათის), აღმოსავლეთში კი—22.

ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობაში შექმნილ ვითარების ნათელ სურათს ნუმისმატიკური ფაქტები იძლევა:

IV-დან VI საუკუნემდე მიმოქცევაშია ოქროს, ვერცხლისა და სპილენძის მონეტები. ამ ხანის ოქროსი და სპილენძის მონეტების განძებიც არის აღრიცხული: სმეკალოვკის (№ 37)⁸⁵, ნოქალაქევის (№ 52) და ბიჭვინტის № 35) —ეს უკანასკნელი სპილენძის მონეტების განძია.

VII საუკუნეში, მიუხედავად იმისა, რომ ბიზანტიის ძნელბედობის ხანა უდგას, იგი მძიმე პოლიტიკურ და ეკონომიურ კრიზისს განიცდიდა, იქ ოქროს მონეტები მინც იჭრება; საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანო ჩიბათის განძის (№ 61) შედგენილობა, ხოლო ამ საუკუნის ვერცხლის მონეტები აღრიცხულია თბილისში (№ 63), წინწყაროში (№ 64, 66), მცხეთაში (№ 67), ქორეთში (№ 70, 71), ჭანდრებში (№ 71), ყებოტაში (№ 74).

ბიზანტიის საფინანსო მდგომარეობის გამოსასწორებლად და სახელმწიფო შემოსავლის გასაღიღებლად, ჯერ კიდევ ანასტასი I დროს, საქირო გამხდარა სათანადო რეფორმის გატარება⁸⁶.

ანასტასი I მიერ 498 წ., სპილენძის ფულადი სისტემის მოსაწესრიგებლად, შემოღებულ იქნა მონეტაზე ღირებულების აღნიშვნა ასო-ციფრებით; სპილენძის ფულის ეს სისტემა IX საუკუნის მეორე ნახევრამდე (ბასილი I) გავრცელებულა⁸⁷.

სწორი ომანობის გამო მიხერია იუსტინიანე I დროსაც კვლავ მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა; მომდევნო VII საუკუნე კი ერთერთ უძძიმეს პერიოდს შეადგენს ბიზანტიის ისტორიაში⁸⁸.

შემდეგ, ირაკლის კეისრობის დროს, იმპერიის

მდგომარეობაში თითქოს შემობრუნება ხდება. ირაკლი კეისარმა გაატარა მთელი რიგი ღონისძიებები⁸⁹.

ხანგრძლივმა ომებმა იმპერიის ფინანსებზე უარყოფითი გავლენა მოახდინა და ირაკლის წინაშე დაისვა ქვეყნის კრიტიკულ მდგომარეობიდან გამოყვანის საკითხი. ამ მიზნით მან გაატარა საფინანსო რეფორმა. ამავე მოსახრებით 622—623 წელს მან გადაადნობნა საეკლესიო პურქველი მოჭრა ოქროსი და ვერცხლის მონეტები და... ამით საშუალება მიეცა მცირე აზიაში ახალი სისტემით შეექმნა ჯარი⁹⁰.

ზემოჩამოთვლილი ღონისძიებების გატარებამ მისცა საშუალება ირაკლის მოეჭრა მძიმე, ოქროს ფულის შემცველი ვერცხლის მონეტები, თუმცა, როგორც ითქვა, ოქროს მონეტების მოჭრაც არ შეუწყვეტიათ.

ირაკლის მიერ ამ სფეროში ჩატარებულ ერთერთ ღონისძიებას წარმოადგენდა მიმოქცევაში ახალი უფრო დიდი ნომინალის ვერცხლის მონეტების—უფრო მძიმე ჰექსაგრამების ორმაგი მილიარესების შემოღება, რომელთა წონითი მიმართება ძველ ვერცხლის ნომინალებთან შეადგენდა 2:1 (სოლიდის უდრის 1; მილიარესს, ე. ი. 7 ორმაგი მილიარესისა). ამ რეფორმის შედეგად ფულის მიმოქცევაში ვერცხლმა მნიშვნელოვანწილად აიღო ოქროს ფუნქციები და მონაწილეობას იღებდა დიდი მოცულობის ანგარიშსწორების დროს უცხო ბაზრებზე, სადაც ბიზანტიური ოქროს „ბუზენტო“ საერთაშორისო ვალუტის როლს ასრულებდა⁹¹.

როგორც ხედავთ, შექმნილი მძიმე ეკონომიური ვითარებიდან გამოსავალი, ახვა ღონისძიებებთან ერთად, ირაკლიმ ვერცხლის ახალი მძიმე წონის მონეტის გამოშვებამაც ნახა.

ისტორიული სურათის სრული გარკვევისათვის უნდა აღინიშნოს, რომ მონეტების მოჭრა VII საუკუნის დამლევებიდან რაოდენობრივ ძლიერ კლებულა⁹². ამას უნდა დასატურებდეს ისიც, რომ

⁸⁵ ეს ნომრები აქ და შემდეგ ნაშრომში ჩამოთვლილი განძების გავრცელების რიგითი ნომერია.

⁸⁶ В. В. Кропоткин, Клады Византийских монет... — стр. 10.

⁸⁷ М. В. Левченко, История Византии, М.—Л., 1940, стр. 48.

⁸⁸ Г. Ф. Герцберг, История Византии, Москва, 1897, стр. 85; А. Н. Зограф, Античные монеты, Материалы и исследования по археологии СССР, № 16, М.—Л. 1951, стр. 55.

⁸⁹ Ш. Дизъ, Основные проблемы византийской империи, М., 1947, стр. 47.

⁹⁰ Ф. Успенский и, История византийской империи, II, стр. 647.

⁹¹ ს. ყაუხჩიშვილი, ლექსები ბიზანტიის ისტორიიდან, პირველი წიგნი, IV—VII საუკუნეები. თბილისი. 1948, გვ. 151.

⁹² Л. Н. Казванова, Барынский клад Византийских серебряных монет VII века, Нумизматический сборник, ч. II, Москва, 1947, стр. 71.

и А. П. Кашдан, Г. Г. Литарин, Очерки истории Византии и Южных славян, Москва, 1958, стр. 32.

ჩვენში მომდევნო VIII საუკუნის ბიზანტიური ოქროს მონეტების აღმოჩენის მხოლოდ ორი შემთხვევა აღრიცხული. სახელდობრ: ბიკინტაში (№ 84) და სოხუმში (№ 85). აღმოსავლეთ საქართველოში IX საუკუნის ბიზანტიური სპილენძის მონეტების აღმოჩენის სამი შემთხვევა აღრიცხული; დასავლეთში რვა. სამხრეთ საქართველოში—ბიზანტიური ვერცხლის მონეტის აღმოჩენის ერთი შემთხვევა დადასტურებული (ოპიზა № 92).

ამრიგად, VIII და IX სს. ყველაზე მიყრუებულ ხანად გვევლინებიან. ეს პერიოდი არაბების ბატონობის ხანას ემთხვევა და გასაგებია ბიზანტიური მონეტების სიმცირე. თუმცა როგორც დავინახეთ, ამ ხანის მონეტების აღმოჩენის რამდენიმე შემთხვევა მაინც არის აღრიცხული: ბიკინტა (№ 84); სოხუმში (№ 85); დმანისი (№ 86) ბობოყეთი (№ 89); ოკამი (№ 88); ქობულეთი (87, 90); ციხისძირი (№ 91).

რაც შეეხება ვერცხლის მონეტებს, მათი პოვნის ერთი შემთხვევა აღრიცხული ოპიზაში; მართალია, ამ ხანის ბიზანტიური ვერცხლის მონეტები საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ფონდში არის დატული. მაგრამ მათ მოპოვების ცნობები არ ახლავთ.

X საუკუნის დასასრულიდან ოქროს მონეტების შემოსვლა კვლავ იწყება და XI საუკუნეში უკვე ამ მონეტების განძები არის აღმოჩენილი: დვირის (№ 169); გურჯაანის (№ 205); იღუმალასი (№ 200) და ამასთან ერთად ამ მონეტების დასახელების ცნობები არის შემოსული.

მომდევნო საუკუნეებში ოქროსი და სხვა ლითონის მონეტების შემოსვლამ საგრძნობლად იკლო, თუმცა, როგორც ითქვამს, არ შეწყვეტილა და მეტნაკლებად ბიზანტიური მონეტები იმპერიის დასასრულამდე მაინც ტრიალებდა ჩვენს ქვეყანაში.

VII საუკუნეში, როდესაც ამიერკავკასიაში ბიზანტიის ძალაუფლება იყო გავრცელებული, გამო-

ჩნდა ახალი მარბიელი ძალა—არაბები. მათ პირველ საქრობას შედეგი არ მოჰყოლია⁹². მაგრამ VII საუკუნის მიწურულში პოლიტიკური ვითარება იმდენად შეიცვალა, რომ არაბები დასავლეთ საქართველოშიც ჩანან. „705—711 წწ. მათ ხელში ყოფილა ეგრისის დედაქალაქი არქეოპოლისი: ანუ... ციხე—გოჯი (დღევანდელი ნოქალაქევი) და კოლორის ხეობაში მდებარე ზოგიერთი ციხე“⁹³. აქედან მათ განდევნას ბიზანტიელები აღანების დახმარებით ცდილობდნენ. არაბების პოლიტიკური მდგომარეობა ამჟერად არც ქართლში ყოფილა მყარი. „იღმოსავლეთ საქართველოში ფეხის მტკიცედ მოკიდება არაბებმა შეძლეს მხოლოდ VIII ს-ის 30-იან წლებში“⁹⁴. თუმცა ნუმისმატიკური ფაქტები (არაბებმა თბილისში ფული პირველად 704—705 წლებში მოკრეს)⁹⁵ მოწმობენ, რომ არაბები VIII საუკუნის დამდეგს თბილისში იმყოფებიან.

თავდაპირველად, ქართლში არაბების მიერ ბიზანტიელთა შეცვლა თითქოს უმტკივნეულოდ მიმდინარეობდა, მაგრამ შემდეგში მათ მმართველებსა და ადგილობრივ ხელისუფალთა შორის ურთიერთობა შევიწროვდა⁹⁶. საბოლოოდ ძალთა ფარდობა ისეთი შეიქმნა, რომ გამარჯვება არაბებს დარჩათ და ისინი ეკონომიურადაც გაბატონდნენ.

თავისი ბატონობის პირველ წლებში, სანამ საკუთარი ტიპის მონეტას მოკრიდნენ, არაბები სარგებლობდნენ ბიზანტიური და სასანური მონეტებით. საქართველოში საკუთარი ფულის მოკრის პირველ პერიოდში ისინი სჭრიდნენ ბიზანტიური ოქროს ტიპის მონეტებს, მხოლოდ მასზე თავის ნიშანს და არაბულ ზედწერილს ათავსებდნენ⁹⁷, სპილენძის მონეტებზე კი ჯვრის ნაცვლად ფასთა აღბეჭდილი.

ო. ტოლსტოის აზრით „Крест намеренно искажен и превращен в букву Ф, которая могла служить обозначением ценности монеты, являя, начальнойю слова фоллг, как назывались медные в 40 нуммий, и заменяя, таким образом обычное М или ш“⁹⁸.

⁹² В. В. Кропоткин, Клады Византийских монет.— стр. 11.

⁹³ ს. ჯანაშია, არაბობა საქართველოში, თბილისი, 1936, გვ. 18.

⁹⁴ იქვე, გვ. 27.

⁹⁵ შ. ლორთქიფანიძე, თბილისის საამიროს ისტორიიდან, მიმოხილველი, II, თბილისი, 1951, გვ. 186.

⁹⁶ Е. А. Пахомов, Монеты Грузии... გვ. 40; ს. ჯანაშია, არაბობა საქართველოში... გვ. 30; შ. ლორთქიფანიძე, დასახ. შრომა, გვ. 186.

⁹⁷ ს. ჯანაშია, არაბობა საქართველოში... გვ. 43.

⁹⁸ И. В. Тизенгаузен, Монеты восточного Халифата, СПб, 1873; J. Walker, M. A., D. Litt, A catalogue of the Arab-Byzantine and post-reform imayud coins, London, 1956.

⁹⁹ И. И. Толстой, Византийские монеты, вып. VII, СПб, 1914. 722; Lane-Poole, Catalogue of orientl coins in the British Museum, vol. IX, London, 1869, გვ. 10, 11.

ამრიგად, არაბებმა, ბიზანტიური სპილენძის მონეტების ტიპს ჯერის გამოსახლება და ღირებულების აღმნიშვნელი M M ასო შოაშორეს, თუმცა ღირებულების აღნიშვნა სხვა სახით მაინც რჩება (Φ). ამ მონეტების შესახებ ჩვენ აქ სიტყვის აღარ გავაგრძელებთ, რადგან ეს საკითხი ჩვენი შრომის მიზანს შორავდა და, რაც მთავარია, ასეთი მონეტები საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკურ ფონდებში არ არის აღრიცხული.

შემდეგ, როდესაც არაბებმა, მტკიცედ მოიმაგრეს ფეხი საქართველოში, დაიწყეს საკუთარი სახის ფულის მოჭრა, რაც აქ მათი ფულების სიმრავლითაც ირკვევს. დოქ. თ. ლომოური არაბულ განქების ანალიზით მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ „ეკონომიური კავშირი ნაწილობრივ შევანდებდა არაბული დირჰემების იმ მდიდარი ნუმისმატიკური განქების შეოხებით. რომლებიც ნაოვენია... საქართველოს ტერიტორიაზე... მაგ... კახეთში ალაზნის ვალმა. ნაოვენია 1924 წ. არაბულ-სასანური დირჰემების 4 განძი. IX—X ს-ის პირველი ნახევრის“¹⁰⁸ არაბული მონეტების განქები მოპოვებულია 1921 წ. ლაგოდენის რაიონის სოფ. კაჭირში; 1924 წელს იმავე რაიონის სოფ. ლელაწში და სოფ. აფენში; 1937 წელს თელავის რაიონის სოფ. ფშაველაში; 1960 წელს ახმეტის რაიონის სოფ. თიხვივანში, ხოლო 1962 წელს ყვარლის რაიონის სოფ. მთისძირში¹⁰⁹.

ამრიგად, საქართველოს მიწის წიაღში აღმოჩენილი განქები ნათელს ხდის, „რომ VIII, IX და X ს-ის პირველ ნახევარში არაბული ფული ისეთი რაოდენობით შემოდიოდა ჩვენში, რომელიც, ალბათ, სავსებით აკმაყოფილებდა ადგილობრივ მოთხოვნილებას“¹⁰⁸. ამას ალბათ ადგილობრივ მოჭრულ ფულზეც ემატებოდა¹¹⁰. მხოლოდ როცა არაბთა ძალა თანდათან მიირღება, მეფე ბაგრატ III (975—1014) სკისის არაბული დირჰემის ტიპის საკუთარ მონეტას, რომელსაც ქართული ზედწერილი აქვს; ეს არის ე. წ. ქართულ-სასანური მონეტების შემდეგ პირველი ქართული ფული¹¹¹ — მოჭრილი ქართული მეფის მიერ.

არაბთა სახალხო და თბილისის ჯაფარიანთა სავაგაურლოს დასუსტებას მათი გავლენის სფეროს თანდათან შემცირება და ბოლოს მოსაზრბაც მოჰყვა.

X საუკუნეში. საქართველოში. გარდა მუსლიმანური მონეტებისა ბიზანტიური მონეტებიც შემოდის და ვრცელდება, უმთავრესად დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში, იქ, სადაც, ბიზანტიის გავლენა უფრო ძლიერია. ამ ოლქებში მუსლიმანური მონეტები (ფელსები) სულ არ ჩანს. ბიზანტიური სპილენძი კი ჩვეულებრივია¹¹² (X საუკ. აღმოსავლეთ საქართველოში ბიზანტიური სპილენძის მონეტების აღმოჩენის 11 შემთხვევაა აღრიცხული. დასავლეთში კი—7).

ნუმისმატიკური ძეგლები სავსებით აკასტურებს გამოთქმულ მოსაზრებას.

დასავლეთ საქართველოში არაბული ვერცხლის ფულის აღმოჩენის მხოლოდ ორი შემთხვევაა აღრიცხული: მახარაძის რაიონის სოფ. მერისთან (789/90 მოჭრილი დრამა)¹¹³ და საჩხერის რაიონის სოფ. მერჯვეში (718/19 მოჭრილი დრამა, სმგ. № 7176).

არაბების ბატონობის ხანაშიც ბიზანტიური მონეტები კიდევ შემოდის აღმოსავლეთ საქართველოში, ამას, უდავოდ, ისიც უწყობდა ხელს, რომ თბილისი მსოფლიო მნიშვნელობის სავაჭრა გზაზე მდებარეობდა და საქონელბრონევაში მონაწილეობას ბიზანტიელნიც მიიღებდნენ, ისევე, როგორც ბიზანტიის ქალაქებში საქონელბრონევაში მონაწილეობას იღებენ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენლები.

“В византийских городах можно было также встретить латинских (итальянских) купцов, сирпийских торговцев, грузин, число которых особенно возрастает в XI в. Грузины в это время играли важную роль в византийской алминистратии и армии: ими был основан Йверский (Грузинский) монастырь на Афоне“¹¹⁴,

¹⁰⁸ თ. ლომოური, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში... გვ. 283.

¹⁰⁹ თ. ლომოური, სასანურ-არაბული ფულების სამი კახური განძი, ხელნაწერი: მისივე. განსაცხდრულია ფშაველის განძი.

¹¹⁰ უკანასკნელ სამ სოფელში აღმოჩენილ განქებს ანუშავეებს ირ. ჯალაღანია.

¹¹¹ თ. ლომოური, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში, ... გვ. 284.

¹¹² დ. კაკაბაძე, თ. ს. თბილისი დრამა აღი გუაფარისა, საქართველოს მუზეუმის შიგნით. XII-В, თბილისი, 1944, მისივე, ქართული ნუმისმატიკა, გვ. 39.

¹¹³ Е. Пахомов, Монеты Грузин..., გვ. 59.

¹¹⁴ იქი, გვ. 54.

¹¹⁵ Е. А. Пахомов, Монетные клады, вып. III, 1940, გვ. 37. № 821.

¹¹⁶ Л. П. Каждан, Г. Г. Литаврин, დასახ. შრომა, გვ. 58.

ბიზანტიური ოქროს მონეტა (სოლიდი) მსოფლიო ვალუტის მნიშვნელობის მქონე იყო. იგი ყველა ქვეყანაში თავისუფლად მონაწილეობდა მიმოქცევაში. როგორც აღნიშნავს ი. ტოლსტოი „VII საუკუნეში ბიზანტიური სოლიდი ჯერ კიდევ წარმოადგენდა ერთადერთს ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით საერთაშორისო მონეტას. რომელსაც ვეღარან იღებდნენ ანგაროსწორების დროს და, ამასთან, მისი ღირებულება ცნობილი იყო ყველგან. აღმოსავლეთშიც, ისევე როგორც დასავლეთში“¹¹⁵. ი. ტოლსტოის ამ მოსაზრებას იზიარებს ვ. კროპოტკინი. იგი წერს: „ცნობილია, რომ ბიზანტიის იმპერიის ოქროს სოლიდები, რომლებიც საერთაშორისო ვალუტის როლს ასრულებდნენ, ფართოდ იყვნენ გავრცელებული აღმოსავლეთის ქვეყნებში“¹¹⁶. საქართველო სწორედ ამ სფეროშია მოქცეული და გასაუბრია აქ ბიზანტიური სოლიდის სმოკველი.

ბიზანტიური ოქროს მონეტების საერთაშორისო ვალუტის როლს ვ. ჰერცბერგიც შენიშნავს¹¹⁷.

ოქროს მონეტების მოქმედებისათვის, როგორც ი. ტოლსტოი ვარაუდობს, არ არსებობდა პოლიტიკური საზღვრები¹¹⁸. სპილენძის მონეტა კი პირაქით, მოწოდებული იყო დაეკმაყოფილებინა ადგილობრივი, ვიწრო მოთხოვნები; უმეტესი რაოდენობით იგი არსებობდა იმ ქვეყანაში, სადაც იჭრებოდა. და ზშირად არც კი სცილდებოდა იმ ოლქის თუ პროვინციის საზღვრებს. სადაც იგი მზადდებოდა¹¹⁹. ი. ტოლსტოის ამ მოსაზრებას ეწინააღმდეგება ნუმისმატიკური მასალები: საქართველოს სხვა საცავები რომ არ მიეცნოთ მხედველობაში. მარტო საქართველოს მუზეუმში დიდი რაოდენობითათა თვითმყარული კონსტანტინოპოლში. ანტიოქიაში (თეოპოლიში)¹²⁰. კოზეში. კართაგენში მოპოვებული ბიზანტიური სპილენძის მონეტები. როგორც უხედავთ, ის მონეტები საკმაოდ შორეული მანძილიდანაა შემოსული ჩვენთან.

თუმცა VIII საუკუნიდან საქართველოს აღმოსავლეთში არაბები ბატონობდნენ და, შესაბამისად, მოსალოდნელი იყო მხოლოდ მათი ფული, კანტი-

კუნტად მიიღო არის აღრიცხული ბიზანტიური მონეტების აღმოჩენაც (VIII საუკუნის მონეტების მოპოვების 2 შემთხვევაა აღრიცხული, IX საუკუნისა 11 შემთხვევა). სასაზღვრო მონეტები კი, როგორც ვნახეთ, აღმოჩენილია განძებად, არაბულ მონეტებთან ერთად.

X საუკუნიდან ბიზანტიური მონეტების შემოსვლა საქართველოში მატულობს და X საუკუნის II ნახევრიდან ღიდი რაოდენობით შემოდის ბიზანტიური ანონიმური მონეტები—დაწყებული იოანე ციმისხიდან და შემდეგაც¹²¹ (აღმოსავლეთ საქართველოში ამ მონეტათა აღმოჩენის 11 შემთხვევაა, დასავლეთ საქართველოში კი 7). ვ. პანომოვის ცნობა, რომ აქვე შემოდის ოქროს სოლიდები¹²², ნუმისმატიკური ფაქტებით არ დასტურდება, დღეისათვის IX—X სს. სოლიდის აღმოჩენის არც ერთი შემთხვევა არ არის აღრიცხული.

როგორც დაეინახეთ, ჩვენში ბიზანტიური მონეტები აღრიცხავენ შემოდიოდა და თანმიმდევრულად ვრცელდებოდა, ხოლო VIII—IX საუკუნეების ბიზანტიური მონეტების სიმცირე ნათლად მეტყველებს იმ პოლიტიკურ სიტუაციაზე, რომელიც შეიქმნა საქართველოში არაბების დამკვიდრების გამო. VIII საუკუნის ოქროს მონეტები (უფრო სწორად VII საუკუნის დასასრულისა და VIII საუკუნის დასაწყისისა), რომლის აღრიცხვის საშუალება ჩვენ მოგვეცა, ეკუთვნის ტიბერიის III (698—705). აღმოჩენილია ბოქნინტაში (№ 84). სოხუმში (№ 85); IX საუკუნის ვერცხლისა—ლეონ VI (886—912) თბილისში (№ 92); სპილენძის ანტიოქიაში I (802—811) დმანისში (№ 86), ლეონ V (813—820) ქობულეთში. (№ 87); თეოფილეს (829—842) ოქაში (№ 88), ბობოყვათში (№ 89). ქობულეთში (№ 90); ლეონ VI (886—912) ოჩამჩირაში (№ 93—94). დმანისში (№ 95). ფსირცხაში (№ 96), ციხისძირში (№ 97), ქობულეთში (№ 98).

ამრიგად, VIII და IX საუკუნეების ბიზანტიური მონეტები ჩვენში საკმაოდ ღარიბად გამოიყურება. შემდეგში კი, იმპერიის არსებობის დასასრულ-

¹¹⁵ И. И. Толстой. Византийские монеты, вып. VI, СПб, 1914, гл. 718.

¹¹⁶ В. В. Крпотокин, Клады римских монет..., гл. 20.

¹¹⁷ Г. Ф. Герцберг. Дахб. შრომა, 191—192.

¹¹⁸ И. И. Толстой. Византийские монеты, вып. VI, гл. 718.

¹¹⁹ იქვე.

¹²⁰ ანთოქიის, 538 წელს მიწისძვრის დროს დანგრევის შემდეგ, იუსტინიანე I-მა თეოპოლისი შეარქვა.

¹²¹ Е. А. Пахомов, Монеты Грузии..., гл. 54.

¹²² იქვე.

ლამდე, მეტნაკლებად დიდი რაოდენობით შემოდის და მიმოქცევაშია ბიზანტიის თითქმის ყველა კეისრის სპილენძის მონეტა; გამოჩაყლის X საუკუნე შეადგენს.

რაც შეეხება VIII და XI საუკუნეების¹²⁰ ვერცხლის მონეტებს, ისინი საქართველოს მუზეუმის საცავში სულ რამდენიმე ცალია და ამ მცირე რაოდენობიდან 2 მონეტის (კონსტანტინე IX (1042-1055) № 155 ნიკოფორე III (1078 (1081) № 189) გამოკლებით, იმ მონეტათა ჯგუფს განეკუთვნება, რომელთა მოპოვების გარემოება ცნობილი არ არის.

საქართველოს ტერიტორიაზე ბიზანტიური მონეტები ერთი შეხედვით თითქმის თანაბრად არის გავრცელებული, თუმცა მონეტათა აღმოჩენები აღმოსავლეთ საქართველოში კარბობს—112 შემთხვევაა აღნუსხული. დასავლეთში კი—77. ამასთან ერთად, ბიზანტიური მონეტების გავრცელება როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში სხვადასხვა რაიონებისათვის ერთნაირად არ გამოიყურება: ზოგან მონეტათა პოვნა უფრო ინტენსიურია, რაც იმის მაუწყებელი უნდა იყოს, რომ ეს მხარე თავის დროზე მეტად ყოფილა ჩაბმული ბიზანტიასთან სავაჭრო ურთიერთობაში, ან შეიძლება ეს ქალაქები უფრო მნიშვნელოვან სავაჭრო ცენტრებს წარმოადგენდა. ამ მხრივ, აღმოსავლეთ საქართველოში შეიძლება დამანიის¹²¹, ხოლო დასავლეთში ბიჭვინტის¹²² დაეასაილოს.

როგორც პროკოპი ექსარქოსის ცნობიდან ირკვევა, VI საუკუნის 40-იან წლებში ბიჭვინტის ციხე-სიმაგრე თვით ბიზანტიელებს დაუეგრევეათ; ამის შემდეგი ნუმისმატიკური ფაქტობითაც დასტურდება, აქ კლებულა ბიზანტიური მონეტების შემოსვლა. ამის შემდეგ აქ იჩაყლის (№ 73). ოუსტინიანე II (№ 83), ტიბერიოს III (№ 84) რამდენიმე მონეტა არის აღმოჩენილი; სავარაუდოა, რომ ბიჭვინტის ციხის დანგრევის შემდეგ ცენტრებს უფრო აღმოსავლეთით გადმოწაცვლებათ. ამას ვგავსიკებინებს ოჩაჩორის, ნოქალაქების და ჩიბათის ბიზანტიური მონეტების განქმები.

XI საუკუნისათვის საქართველოსა და ბიზანტიის ურთიერთობაში კვლავ აღვილი აქვს ვართულელებს. დაიბრუნა მონებრდა. მაგრამ ბიზანტიამ მივეალი მინე მოითხოვა (როგორც ჩანს, ბიზანტია ბოლომდე ვერ ენდობა საქართველოს) „წარვიდა ბასილი მეფე და თანა წარიყვანა ბაგრატ უფლისწული მივევლად ქე გიორგი მეფისა ჩუენისა“¹²³. გარდა მივევლისა ქართველი მეფეები შევილებს აღსაზრდელადც ჯავანდენე კონსტანტინოპოლში. ჯოდეს თეოდორაა დედოფალსა ეყარა ბერძენთა მეფობა, ითხოვა ბაგრატ მეფისაგან. რათა მოსცეს ასული მისი მართა (და) შევილად თვსად აღზარდოს, ხოლო მეფემან ბაგრატ სისარულეთა დილითა წარმოგზავნა შეილი თვსი მართა კაცთა თანა საკუთართა თვსთა“¹²⁷. მატინე ქართლისა იმასაც გვამცნობს. რომ „...დიდმან ბაგრატ მეფემან გაათხოვა ასული თვსი მართა და შერთო ბერძენთა მეფესა“¹²⁸. წერილობითი წყაროების გარდა, ბიზანტიის კეისრების სახელმწიფო საქართველოში დაცულ ბერძნულ ენაზე შესრულებულ ფერსკულ წარწერებშიც გვხვდება. მაგ. მოქვის ეკლესიის ბერძნულ წარწერაში მოხსენებულია ალექსი კომნენი, — „მოხატა მეფე ალექსი კომნენისა და დავით დეხაზთა დიდი მეფის დროს“¹²⁹. თ. ყუბჩიშვილს ამ წარწერაში. ალექსი კომნენის მოხსენება ემიყვება; მაგრამ იქვე დასძენს „დავით აღმაშენებელი და ალექსი კომნენი ერთი დროის მეფეები არიან და მათ შორის ერთგვარი მოყვრობაც იყო, მაგრამ მინც არაა სავარაუდებელი, რომ გავრთიანებული საქართველოს არსებობის პირობებში ასეთი წარწერა გაეკეთებინათ აქ. ჩვენში“¹³⁰.

ვფიქრობთ, ამ წარწერაში (თუ ის მართლა არსებობდა) ალექსი კომნენის მოხსენებით ერთხელ კიდევ არის ხაზგასმული მათ შორის არსებული კეთილგანწყობილება.

დავით აღმაშენებელმა, მისივე ისტორიკოსის მოწმობით... მასვე წელსა (ე. ო. 1116 წელს) ასული თვსი კატა გაგზავნა საბერძენთს სძლად ბერძენთა მეფისად“¹³¹.

¹²⁰ IX საუკუნის ვერცხლის მონეტის აღმოჩენის ერთი შემთხვევაა აღრიცხული, ხოლო XI საუკუნისა—2.
¹²¹ 1936-37 წლებში დმანისში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი ბიზანტიური მონეტები; თ. ლომოური, ფულა შოთა რუსთაველის გამოკვლევა... გვ. 283-316.
¹²² 1953-64 წლებში ბიჭვინტის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, თითო-ორიოლა ცალღების გარდა, ოუსტინე I სპილენძის მონეტების განიცი აღმოაჩინა.
¹²³ მატინე ქართლისა, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 288-289.
¹²⁴ იქვე, გვ. 307-308; თ. ცაგარდისი, ათონის კერბული, თბილისი, 1901, გვ. 306.
¹²⁵ მატინე ქართლისა, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 308-309.
¹²⁶ თ. ყუბჩიშვილი, ბერძნული წარწერები საქართველოში, თბილისი, 1951, გვ. XXVIII, 30.
¹²⁷ იქვე, გვ. XXVIII.
¹²⁸ მატინე ქართლისა, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 334-335.

ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობა მატერიალური კულტურის ძველებშიც შეიმჩნევა: მეფეთა სამოსელის მსგავსება (ბარკლეფდებზე და კედლის მხატვრობაში). რომლებიც მეტნაკლებად ბიზანტიის პოლიტიკურად არსებობის მთელ მანძილზე გასდევდა. ატენის მხატვრობაზე... კვირგვინი იმგვარია, როგორც ბიზანტიის კეისრებს ჰქონდათ ხოლმე. მაგ. ნიკიფორე ბოტანიკოსი¹²². ატენის სურათზე ბავრატ მიფის სამკაულები... ნიკიფორეს მეუღლის მარიამის სურათს ემსგავსება¹²³. გელათის ტაძარში გამოსახული დავით აღმაშენებლის თავსაბურავის მსგავსი თავსაბურავი ჰხარავს ბიზანტიის კეისარს იოანე კანტაკუზენსა¹²⁴... ამის მკვერივე მხურავს მიხეილ VII პალეოლოგოსს¹²⁵ გიორგი III მონეტაზე მოცემული გვირგვინი—მოაგავს კეისარ რომანოზ IV-ისას¹²⁶.

ამრიგად, წერს ივ. ჯავახიშვილი, „საქართველოს მეფეთა ძველი სახის ბიზანტიიდან შემოხიზნული შესამოსელი XV საუკუნემდე წინანდებურად სუფევდა“¹²⁷.

წლენჯიზის ეპიგრაფიკული ძეგლი, რომელიც XIV საუკუნის ბოლო წლებით თარიღდება „მოგვიტობს. რომ ერისთავ ვამეყს (დადიანი) კონსტანტინეპოლიდან ჩამოუყვანიდა მხატვარი მანუელ ეგვიპციოსი, რომელსაც... მოუხატავს ტაძარი. როგორც ვხედავთ. გარკვეული ისტორიული მნიშვნელობის ამბავია: ვადმოცემული: ვამეყ დადიანის მოღვაწეობა; მისი კავშირი ბიზანტიასთან—კონსტანტინეპოლიდან მხატვრის-საყანგებოდ მოწვევა¹²⁸. აგრეთვე გასაზრებელია მონეტაზე წერილობითი წყაროები. სადაც მოთხრობილია. რომ შიროთზე საუკუნის შუა წლებში კოლხეთში. ფოთის მახლობლად. არსებულა რიტორიკული განათლების ცენტრი. სადაც ვანათლებას ლებულაზნე ბიზანტიიდან სავანებოდ მოვლინებული ხალგაზრდები¹²⁹.

ზომოაღწერის თანახმად. ბიზანტიის დამოკიდებულება საქართველოსთან მატერიალური კულტურის სხვადასხვა ხასიათის ძეგლებზედაც სა-

თანადოდ აისახა. ამ მხრივ ნუმისმატიკას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს, რამდენადაც აქ მხოლოდ XI საუკუნეში მოიჭრა ბიზანტიური ტიპის მონეტა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არაბთა სახალიფოს დასუსტებამ, ხოლო საქართველოს ვაერთიანება-გაძლიერებამ შექმნა პირობები ქართული ფულის მოჭრისა.

ამ დროისათვის ბიზანტიური ოქროსი და სპილენძის მონეტების სიმრავლე და, ამასთან ერთად, ბიზანტიური ფულის ტერმინების შემონახვა ქართულ წერილობით წყაროებში მოწმობს ბიზანტიულეთთან სავაჭრო ურთიერთობის კვლავ მძლავრად განვითარებას. ქართველი მეფეების მიერ ბიზანტიური ტიტულების—(კურაპალატის, ნოველი-სიმოსის, სევესტოსის, კესაროსის) მიღება ახალი ურთიერთობის შედეგია.

ასეთი დამოკიდებულება ბიზანტიასა და საქართველოს სამეფო კარა შორის, როგორც ზევით უკვე ითქვა, არცადის დროიდანვე შეიმჩნევა, მაგრამ ნუმისმატიკურ ძეგლებზე მხოლოდ XI საუკუნეში მდლავნდება. ამას ხელი შეუწყო თვით საქართველოს ვაერთიანება-გაძლიერებამ.

მ. ლომიძის გამოკვლევა: არაბთა სახალიფოსი და ადგილობრივი არაბული დინასტიის, ჯაფარიანების დასუსტებამ ერთი მხრით და საქართველოს პოლიტიკურმა ვაერთიანებამ მეორე მხრით, შექმნეს იმის პირობები, რომ ქართული ფულის მოჭრა სისტემატურად და უწყვეტლავ წარმოებულყო. ასეთი პერიოდი ქართული ფულის ისტორიაში დაიწყო ბაგრატ IV-ის დროიდან (1027—1072)¹³⁰.

ამრიგად, საკუთარი საფასის აუცილებლობის საკითხი რომ დადგა, მოიჭრა ბიზანტიური მონეტის მსგავსი მონეტა, მაგალითად: ბაგრატ IV მონეტის შებლი აღებულია კონსტანტინე IX-ის სპილენძის მონეტებიდან¹³¹. ზურგზე კი ქართული წარწერაა, ბიზანტიური საკარისკაცო ტიტულით; ბაგრატ IV-დან მოკიდებული დემეტრე I-მდე იჭრება ბი-

¹²² ივ. ჯავახიშვილი. მასალები ქართული თბილისი. 1962. გვ. 20.

¹²³ იქვე. გვ. 21.

¹²⁴ იქვე.

¹²⁵ იქვე. გვ. 22. Беляев. Ежедневные приемы Византийских царей. З. Р. А. Общ. т. VI, სფრ. III.

¹²⁶ ივ. ჯავახიშვილი. მასალები, ... გვ. 22.

¹²⁷ იქვე. გვ. 26—27.

¹²⁸ თ. ყაფხჩიშვილი. დასაბ. შრომა, გვ. XXIX.

¹²⁹ ვეფხვაძე. I. თბილისი, 1961. გვ. 52.

¹³⁰ თ. ლომოური. ფელი შოთა რუსთაველის ეპოქაში. ... გვ. 234.

ზანტიური მონეტების მსგავსი მონეტები, ოდნავი განსხვავებით.

როგორც დაინახეთ, XI საუკუნის ვერცხლის ქართულ მონეტაზე¹⁴² ჩნდება ბიზანტიური საკარისაკო ტიტულუმი—*კურაპალატი*, *კესაროსი*, *ნოველისიმოსი* და *ვლახერნის ღვთისმშობლის გამოხატულზე*¹⁴³. ამ ტიპის მონეტები, როგორც ჩანს, ბევრი უნდა მოქროლიყო¹⁴⁴. ამ მონეტების დიდი რაოდენობა ინახება მოსკოვის ისტორიულ მუზეუმში.

ასეთივე ტიპის გიორგი II-ის მონეტა კესაროსის პატივით, კესარ კონსტანტინე IX-ის ვერცხლის მონეტა და ბიზანტიური ანონიმური მონეტები აღმოაჩინეს 1957 წელს აფხაზეთში არქეოლოგიური გათხრების დროს¹⁴⁵. ბიზანტიური ტიპის ქართული მონეტები გამოქვეყნებული აქვთ როგავტორებმა¹⁴⁶. რამდენადაც ლაპარაკია მინაბამ მონეტებზე, იქვე შეიძლება მოვიხსენიოთ მცხეთაში აღმოჩენილი ლეონ I-ის მონეტის მინაბამი, რომელიც ძალიან უხეში სახისაა, ლეონ I-ის მონეტებთან შედარებით. ამასთან, სადაოა მისი წარმოშობის ხდაღურობის საკითხიც¹⁴⁷. მაგრამ სათანადო ნუმისმატიკური მასალის უქონლობის გამო ამ საკითხზე ვერ კიდევ არ არის მიღწეული საერთო აზრი: ზოგი მას თვლის ბალკანურ წარმოშობისად.

მიუხედავად იმისა, რომ XI საუკუნიდან მოყოლებული ქართული ფულის მოჭრა თითქმის აღარ შეწყვეტილა, ბიზანტიური მონეტები კვლავ შემოდის ჩვენში. ეს მოვლენა ცხადად მიუთითებს ამ ორ

ქვეყანას შორის სავაჭრო და ეკონომიკურ ურთიერთობაზე. ბიზანტიური ნუმისმატიკური მასალისა და წერილობითი წყაროების ანალიზის საფუძველზე დოც. თ. ლომოურე მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ „იმდროინდელ წერილობით ძეგლებს შემოუნახავთ ჩვენთვის ამ ფულების აღმნიშვნელი ტერმინები: ხოლო მიწის წილს თვით ეს ხელშესახები ფულეები“¹⁴⁸. „XI საუკუნეში საქართველოში შემოსული ბიზანტიური ოქროს ფული აღინიშნებოდა ტერმინებით *დრაკანი* კოსტანტინატი... (კონსტანტინე X-ს, 1059—1067 ოქროს ფული), *დრაკანი* დუკატი (მიხეილ VII დუკასი, 1071—1078)“ და *დრაკანი* ბოტინატი (ნიკოფორე III ბოტანიატისა, 1078—1081)¹⁴⁹.

ბიზანტიური ფული საქართველოში იმდენად გავრცელებულია და შეთვისებული ყოფილა; რომ სიგელეობისა და აღაპების შედგენის ღირს, ფულად საქმიანობაში სწორედ ფულის ბიზანტიური ტერმინებია მოხსენებული. მაგალითად. დავით აღმაშენებლის ანდერძში—*„კოსტანტინატი“* და *„ბოტინატი“*¹⁵⁰; ვაჰანის *ქებათა ძეგლში* კი *„დუკატი“* და *„ბოტინატი“*¹⁵¹; რაც იმას მოწმობს, რომ საქართველოში „...XI ს-ში შემოსული ბიზანტიური ფულები კიდევ ორი საუკუნის განმავლობაში განაგრძობდნენ მოქმედებას“¹⁵².

ათონის მონასტრის აღაპებში. გარდა იმ სამონეტო ტერმინებისა, რომლებიც ჩვენ ქვეყანაშია დამკვიდრებული, გვხვდება კიდევ *„პრომანატი“*, *„ალექსატი“*, *„დიმიტრატი“*, *„ტრიკეფალი“*¹⁵³; ალ-

¹⁴² დავით აღმაშენებელს ბიზანტიური ტიპის სპილენძის მონეტაც მოუჭრია, რომელიც აქამდე ცნობილი არ იყო. იგი ინგლისელმა ქართველოლოგმა დ. ლანგმა 1957 წელს ეურნალ Numismatic Chronical-ში გამოაქვეყნა, წერილობით Notes on Caucasian numismatics სხვა ქართულ და ქართულ-ბიზანტიურ ვერცხლის მონეტებთან ერთად (გვ. 137—146, ტაბ. XVII).

¹⁴³ И. И. Толстой, О монете Константина Мономаха с изображением Влахернской Божьей Матери ЗРАО, т. III, СПб., 1888, т. III.

¹⁴⁴ Е. А. Пахомов, Монеты Грузии..., გვ. 61—79; დ. კაპანაძე, ქართული ნუმისმატიკა..., გვ. 42—44.

¹⁴⁵ М. Т. Рапаш, Археологические раскопки в Анакопии в 1957—1958 гг. Труды Абхаз. ин-та языка, литературы и истории, ХХІХ, 1959, გვ. 151—157; Д. Г. Капанадзе, Найданный вариант грузинской монеты XI века. Труды Абхазского ин-та языка, литературы и истории, вып. XXX, Сухуми, 1960, გვ. 101—103. Трапаш, Археологические раскопки в Анакопии... ВВР, т. XIX, Москва, 1961, გვ. 281.

¹⁴⁶ И. И. Толстой, Византийские монеты, вып. II, გვ. 126, 132.

¹⁴⁷ იქვე, გვ. 126, 132; დ. კაპანაძე, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937—1951 წწ. ნუმისმატიკური მონაოვარი, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. I, თბილისი, 1955, გვ. 81—82.

¹⁴⁸ თ. ლომოურე, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში..., გვ. 295.

¹⁴⁹ იქვე, გვ. 296.

¹⁵⁰ თ. ლომოურე, ქრონიკები, ტ. 2, თბილისი, 1897, გვ. 51—52.

¹⁵¹ თ. ლომოურე, ისტორიული საბუთები, შიო-მღვიმის მონასტრის, თბილისი, 1896, გვ. 34, მისივე, ქრონიკები, 2, გვ. 51—52; ათონის კრებულები, გვ. 222, 227.

¹⁵² თ. ლომოურე, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში..., გვ. 296.

¹⁵³ ათონის ივერთის მონასტრის 1074 წ. ხელნაწერი აღაპებით, თბილისი, 1901, გვ. 226, 229, 231, 253.

ბათ. ეს ტერმინებიც უმეტესწილად დაკავშირებულია ამავე სახელის მატარებელ კეისრების მიერ მოკრიბ მონეტებთან. მაგრამ ჩვენში ყველა ფუნქციონირებს ერთნაირად ვერ მოიკიდებინა. უცხო საფასის ტერმინებიდან მოსახსენებელია აგრეთვე „პეპერა“, ეს ბიზანტიური ოქროს მონეტის სახელია და ათონის ალაპებში იხმარება¹⁵⁴.

საქართველოში ბიზანტიური ფულები სხვადასხვა საშუალებებითა და ცხთ შევიდოდა იგი რჩებოდა აქ აღებ-მიცემობის შედეგად; შემოპქონდათ უცხოელ ჭარებს, მოგზაურებს¹⁵⁵.

როკოლი ითქვა, თ. ლომოური საგანგებოდ შეჩერდა XI—XIII სს. ბიზანტიურ ფულებზე და მიუთითა, რომ ამ დროის „ბიზანტიური სპილენძის ფულის განაწილების შესახებ ცნობები ნაკლებად გვაქვს. სამაგიეროდ თვით ფულები ამ ხანისა მრავლად მოპოვება საქართველოს მეზუემის ნუმიზმატიკურ კაბინეტში. ვფიქრობ (დასძენს თ. ლომოური) სრული საფუძველი გვაქვს მივიჩნიოთ ეს ფულები ადგლორივ ნაპოვნად, მიუხედავად იმისა, რომ კატალოგში ცნობები მათი პოვნის... შესახებ არ შეუტანიათ. სპილენძის მონეტა, საზოგადოდ არ მღელს შოოს თავისი პოვნის ადგილიდან, არამედ ახლო-მახლო ცენტრებში, მუხუშუმებში, თუ კერძო კოლექციონერების საცავებში იყრის თავს¹⁵⁶. გაპოთქმული მოსაზრების სინამდვილე ნუმიზმატიკური ფაქტები დასტურდება. ამ დროის ბიზანტიური სპილენძის მონეტების აღმოჩენის 21 შემთხვევაა აღროცხული.

როგორც აღვნიშნეთ, ბიზანტიური ოქროს და ვერცხლის მონეტები შემოდის საქართველოში და ბრუნვამი ექცევა. ამ მხრივ გამოწავლის არც ბიზანტიური სპილენძის ანონიმური მონეტები წარმოადგენს; ეს მონეტები როგორც თითო-ერთი ცალკე, ის განაწილების სახით გვხვდება (ოჩამჩირის განძი № 112). ამ გარემოებას სპეციალურად აღნიშნავს ვ. კროპოტკინი¹⁵⁷.

სავარაუდოა, რომ გარკვეულ პერიოდში ანო-

ნიმური მონეტები ოქროს მონეტების გვერდითაც მოქმედებდნენ. შესაძლოა, რომ ეს სპილენძის მონეტები ვერცხლის მონეტების მაგიერ ბრუნვავდა, ან მათ ცვლიდა განსაუტრებთ იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს მონეტები. დადამლული იყო, ვერცხლისა კი, ხმარებიდან იყო გასული.

საქართველოში ბიზანტიური და სხვა ქვეყნების მონეტების ბრუნვასთან დაკავშირებით საუბრობა მოკლედ შეეხებთ საფაქრო გზებს, რადგან იგ. ჭავჭავიძის გამოკვლევით „მიმოსვლისა და აღებ-მიცემობის გზები იყო აგრეთვე ის თვალსაჩინო ძალა, რომელიც ერთის მხრივ საქართველოს მრავალ კუთხეს ერთიერთმანეთს უახლოვებდა და აერთებდა, მეორე მხრივ უცხოეთის გავლენა, პოლიტიკური თუ სულიერი, შექმონდა, რომლითაც სამაგიეროდ საქართველოს გავლენაც ვრცელდებოდა მეზობელ და შორეულ ერებსა და სამეფოებზე“¹⁵⁸. ეს დასტურდება შემონახული წერილობითი წყაროებით, მაგალითად, რომ საქართველოს ჩრდილოეთთან აკავშირებდა არაგვის კარი—არაგვისა და თერჯის ხეობაზე მიმავალი გზას ეწოდებოდა „გზა დარიალანისა“¹⁵⁹. ყოფილა აგრეთვე ხაზარეთის კარნი „პერაქლე კეისრის კავკასიაში ძლევამოსილ ლაშქრობას შემდგომ სპარსთა ხაზარეთისა კარნი შეიქმნეს და ხაზარნი მეოტ ყვნეს-ო“¹⁶⁰.

ჩრდილო კავკასიიდან აფხაზეთში შემოსასვლელ პირდაპირ გზას, „რქმევი, გზა აფხაზეთისა“¹⁶¹.

ბიზანტიიდან საქართველოში შემოსასვლელი ზღვისა და ხმელეთის გზაც ყოფილა. ბიზანტიიდან „ხმელეთის გზა ბასიანზე და ტაოსაკენ მიდიოდა... (გიორგი მთაწმინდელი ხმელეთის გზით მოსულა სა საქართველოში) „გამოყვანილ ანტიოქით და მოვიწინით ვიდრე დიდად მდინარედ ეგფრატად“¹⁶². იქიდან აღზათ უკვე საქართველოს საზღვრამდე მოსულან“¹⁶³. აღზათ ამავე გზით იქნება შემოსული ანტიოქური მონეტებიც.

¹⁵⁴ ათონის ივერიის მონასტრის... გვ. 225, 227, 231.

¹⁵⁵ თ. ლომოური, ფელი შოთა რუსთაველის გამოქაშის... გვ. 299; В. В. Кротокин, Клады Византийских монет, გვ. 10.

¹⁵⁶ თ. ლომოური, დასახ. შრომა, გვ. 300.

¹⁵⁷ В. В. Кротокин, Клады Византийских монет, გვ. 14.

¹⁵⁸ იგ. ჭავჭავიძის შვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, გვ. 64—65.

¹⁵⁹ ქართლის ეპოქები, I, გვ. 250.

¹⁶⁰ იგ. ჭავჭავიძის შვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, გვ. 66.

¹⁶¹ იქვე.

¹⁶² ცხოვრება... გიორგი მთაწმინდელისა, ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წ. ხელნაწერი ალაპებით, თბილისი,

1901, გვ. 3-8.

¹⁶³ იგ. ჭავჭავიძის შვილი, დასახ. შრომა, გვ. 68.

ზღვით შემოსასვლელი გზა წყაროებში ასეა წარმოდგენილი. „მოვიწინით სპისონს, ქალაქსა ზღვს კიდისასა... და ასრეთ ნავითა წარვემართებით კერძოთა ფახათეთისათა... მივიწინით ფოთს.“¹⁴¹ სჩანს, რომ მაშინ ფოთი ნავსადგური ყოფილა.

შავი ზღვის სანაპიროზე მიმავალ გზას დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა; ამ გზით უნდა შემოსულიყვნენ ქრისტიანობიდან მიმავალი ვაჭრები თუ ჯარი საქართველოს მაშინდელ ნავსადგურებში (ფოთი, ბიჭვინთა). აქვე იქნა აგებული ქ. პეტრა, რომელიც შემდეგ ლაზიკის ცენტრად იქცა.

თვით საქართველო, როგორც ითქვა, გზებით საკმაოდ დასერილი ყოფილა. მაგ. ქართლის გზით შეიძლება სამსრეთ საქართველოში გადასვლა „სამსრეთ დასავლეთით საქართველოში მიმავალი უნდა დასდგომოდან „გზასა ქართლისასა“¹⁴². ამ გზის გავლით მეზავრი — „გზასა კლარჯეთისასა“¹⁴³ მიადწევდა მაშინდელ სააღმშვიგობლო ცენტრთან — არტანუჯთან. დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს შემაერთებელი მოკლე გზა ლიხის მთაზე გადმოდიოდა.

აღმოსავლეთ საქართველოდან მიმავალი გზების შესახებ ბიზანტიელი ისტორიკოსის ცნობით „იბერიის მხრიდან სამეგრელოსაკენ მიმავალი მერმეროე ჯერ ფასილში გავიდა. შემდეგ რონში და ამრიგად ფასილში მარჯვენა მხარეს მოექცა“¹⁴⁴.

შესაბამისად ფულიც სწორედ გზების მახლობლად და გზებით დაკავშირებულ ადგილებში ტროალებდა.

თვით მონეტებზე მოცემული წარწერები¹⁴⁵ შეიძლება ორად დავაჯავფოთო: 1. ზედწერილები, რომლებშიც მოხსენებულია კეისრის სახელი და მათი ტიტულატურა, ზარაფხანის სახელოსნოს ნომრის მითითება. გარკვეულ დრომდე — Dominus noster Iustinianus porpetuus augustus, — ზოგჯერ

noster-ის გამოკლებით. 2. ანონიმური, რომლებშიც მხოლოდ დაუსახელებლად არის მოხსენებული, მაგ., Βερασάδης Πυγμαίων.

ბიზანტიურ ნემისმატიკაში უძველესია არაქალი კეისრის მონეტები. მისი ზედწერილებით. მისი მონეტების ლეგენდები გრძელდება მეშვიდე საუკუნემდე, ოდნევი ცვლილებებით. ზედწერილი ადგილობრივად შეერეულა ბერძნულ-ლათინური დაწერილობით, შემდეგ უკვე ზედწერილურად დამაინჯებელია; ზოგ მონეტაზე დაქარაგმების „მკვათი ნომეშობა (ტიბერიუს II და მაკრიუს მონეტებზე): D = Dominus; n = noster; pp = perpetuus ქარაგმით: I-C X-C = „ΙΧΘΙΣ; ΧΡΥΣΟΣ; Μ-Ρ (Y-V = ΜΥΣΤΗΡΑ ΣΤΑΣ. ამ უკანასკნელი დაქარაგმების ნაირსახეობაც გვხვდება: Μ-Ρ Θ-Υ, Μ-Θ; ლიგატურა XΡ = ΧΡΥΣΟΣ. ასეთი ლიგატურა I საუკუნიდანვე იხმარება „ქრისტეს“ მონოგრამად¹⁴⁶ — კონსტანტინეს დროის ფულების და იუსტინიანეს დროს სახელის სამკაულად კეთდებოდა“¹⁴⁷.

ზედწერილები განლაგებულია მონეტის კედლებზე როგორც შუბლზე. ისე ზურგზე, მარცხნივ და მარჯვნივ, ზოგჯერ გარემოწერით; VIII საუკუნედან მონეტის შუბლზე წარწერა თითქმის ისეთსავე წყობას იმეორებს, ხოლო ზურგზე ხან სამსტრიქონისია, ხან ოთხსტრიქონისია; წარწერა ზოგჯერ ჯვრის მკვლავებშია ჩაწერილი. XI საუკუნეში და შემდეგაც შეიმჩნევა ვერტიკალურად. ოთხსტრიქონად განლაგებული ზედწერილები, X საუკუნის ვერტიკალის მონეტის არეზე მედალიონისა და შიგ წარწერა აგრეთვე ვერტიკალურადაა მოთავსებული.

VII საუკუნიდან ბიზანტიამო ბანდათანობით ბერძნული ენა იკავებს ლათინურის ადგილს — „მაკრიკი შეფის დროიდან ბერძნული ენა ვაბდა ოფიციალურ მოსაქმეობის ენად“¹⁴⁸. ნემისმატიკურ ძეგლებზე ეს უფრო ადრე შეიმჩნევა.

„სპილენძის მონეტებზე ანატასი I დროიდან პირველად ჩნდება ბერძნული ასოები ლირებულეების აღსანიშნავად; ირაქლის დროიდან სპილენძის

¹⁴¹ ც'ე გ'ი მთაწმიდელისა, ათონის კრებულ... გვ. 319; ივ. ჯ. ა. ვახი I შვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, გვ. 68

¹⁴² უ. უ. ა. შვილი, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 203-204; ივ. ჯ. ა. ვახი I შვილი, დასაბ. შრომა, გვ. 66.

¹⁴³ დ. ლ. ო. მ. ო. გ. ვ. კ. ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 382; ივ. ჯ. ა. ვახი I შვილი, დასაბ. შრომა, გვ. 66.

¹⁴⁴ ს. ჯ. ა. ნ. შ. ა. ფასილ, აკად. ნ. მარის სახელობის ფინს. ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე, X. თბილისი, 1941, გვ. 348.

¹⁴⁵ მონეტის აღწერილობის დროს ზედწერილები პალეოგრაფიული სიზუსტით არის გადმოცემული, შემდეგ აუღივნილი და შესაძლებლობის შემთხვევაში, შესატყვისი ქართულით არის მოცემული. ლეგენდებში გვაქვს ქარაგმები. ეფსოსები და ლიგატურები.

¹⁴⁶ თ. ყ. უ. ხ. ი. შვილი, ბერძნული წარწერები..., გვ. 18, შენიშვნა 1.

¹⁴⁷ ი. ი. ი. გვ. 18. ქრისტიან მონოგრამა მონეტის სამკაულად იხმარებოდა შემდეგაც, ამით ზოგჯერ ჯვარი გვიჩვენდება, ზოგჯერ კვერთხი.

¹⁴⁸ Γ. φ. Γερυδερ, დასაბ. ნაშრომი, გვ. 89.

მხებებზე უკვე მოთავსებულია ბერძნული წარწერები, მეორე საუკუნეში კი საბოლოოდ წყმოდის მხარებაში ბასილესისა და დესპოტის ბერძნული ტიტულები ავგუსტუსის მავიერ¹⁷². ამრიგად, „სახელმწიფო საქმიანობის ყველა სფეროში ლათინური ენა საბოლოოდ და ყველგან განიდევნება ბერძნული“¹⁷³.

ნუმისმატიკური მონეტები სავსებით აღსატურებს ამ დაკვნას; კონსტანტინე II შემდეგ ლათინური ასოებით შესაულებელი ზედწერილები ბერძნული ტრანსკრიპციით არის გადმოცემული: როგორც ჩანს, ერთი ზელის მოსმით მოლიანდა არც ლათინური ანბანი და ენა ისპობა და არც ბერძნული წყმოდის და ზოგჯერ შერეულად გვხვდება ბერძნული და ლათინური.

ბიზანტიური მონეტების შუბლზე თითქმის ყოველთვის კეისარია გამოსახული სვადასხვა პოზით, პროფილში ან პირდაპირ—წელზემთ, მუხლებამდე, ან მთელი ტანით, ზოგჯერ თანამეცხედრესთან ან მემკვიდრესთან ან კიდევ რომელიმე წმინდანთან ერთად; მონეტის ზურგზე კი ხან თვით კეისარის გამოსახულება, აქაც ნაირნაირი სახესხვაობით: ან რომელიმე წმინდანთან ერთად, ან წმინდანი მარტო: გამონაკლისს წარმოადგენენ მხოლოდ სპილენძის ანონიმური მონეტები—მათზე მაცხოვარია გამოსახული, კეისარის სახელი კი არ აღინიშნება.

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, საქართველოს წიაღში აღმოჩენილი ბიზანტიური ნუმისმატიკური ტყელებით ირყევა, რომ ჩვენში V საუკუნიდან შემოდის და მიმოქცევაშია სამივე ლითონის ბიზანტიური მონეტები. ხოლო VII საუკუნის ბოლოდან ბიზანტიური მონეტების შემოსვლა შედარებით კლებულა.

ვ. კროპოტკინი VII საუკუნის ბიზანტიურ სოლიდებს შესახებ წერს: ამიერ-კავკასიაში ცნობილია VII საუკუნის ბიზანტიური ოქროს სოლიდებს პოვნის ცალკე შემთხვევები¹⁷⁴. ფაქტურად საქართველოში VII საუკუნის ბიზანტიური ოქროს მონეტები (სოლიდები) მოპოვებულია როგორც

ცალკე ერთეულებად (ირაკლი, კონსტანტინე I—3 შემთხვევა, კონსტანტინე IV—2; იუსტინიანე II—1; ტიბერიუს III—2), ისე განძების სახით (ჩიბათის განძი). რაც შეეხება მათი შემოსვლის საშუალებას ვ. კროპოტკინი ფიქრობს, რომ „როგორც ჩანს VI—VII სს. ბიზანტიური ოქროს მონეტების მნიშვნელოვანი ნაწილი შემოდოდა ჩვენს ტერიტორიაზე არა ვაჭრობის გზით, არამედ სამხედრო ღონისძიებითა შედეგად“¹⁷⁵.

როგორც ზევითაც ითქვა, თ. ლომოურს მიაჩნია, რომ ბიზანტიური ფული ჩვენში „შემოქონდალად უცხოელ ჯარებს, მოგზაურებს. შემოდოდა ნადავლის და ხარკის სახით და სხვა“¹⁷⁶. ეს მოსახრება საყარაულო და გასათვალისწინებელია¹⁷⁷, მაგრამ არც ისა გამოირიცხული, რომ ბიზანტიური მონეტები აქ შემოსულიყო წმინდა ეკონომიურ ნივთსა—ვაჭრობის გზით.

მოდევნო საუკუნეებში, საქართველოში არაბთა ბატონობით შექმნილ პოლიტიკურ და ეკონომიურ ვითარების შესაბამისად, ბიზანტიური მონეტების შემოსვლა ძლიერ კლებულობს. მაგრამ, X საუკუნის დასასრულიდან, როდესაც როგორც აღინიშნა, არაბების ვაგლნა შემცირდა, ბიზანტია კვლავ იწყებს თავის უფლებების აღდგენას და, შესაბამისად, მისი ფულის შემოსვლაც იზრდება და XI საუკუნიდან საქართველოში მკვიდრდება არა მარტო ბიზანტიური ფული, არამედ ფულის ტერმინებიც. XI საუკუნიდან მიმოქცევაში ჩნდება ელექტრუმის¹⁷⁸ მონეტებიც. ამ თთივე ლითონის ფულის გავრცელებას სათანადო ეკონომიური საფუძველი ჰქონდა.

რაც შეეხება ბიზანტიურ ვერცხლის მონეტებს, მათი განძი ჩვენში აღმოჩენილი არ არის, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ცნობას თბილისში 1904 წელს აღმოჩენილი განძის¹⁷⁹ შესახებ; ამ განძში ბიზანტიური ჰექსაგრამები და სასანური დრამები ყოფილა თავმოყრილი.

მიუხედავად იმისა, რომ ორი მეტოქე ქვეყანა,—სასანური ირანი და ბიზანტია ხანგრძლივად

¹⁷² Г. Ф. Герцберг, დასახ. ნაშრომი, გვ. 88.

¹⁷³ М. В. Левченко, დასახ. ნაშრომი, გვ. 112.

¹⁷⁴ В. В. Кропоткин, Клады Византийских монет..., გვ. 10.

¹⁷⁵ იქვე.

¹⁷⁶ თ. ლომოური, დასახ. შრომა, გვ. 299.

¹⁷⁷ თ. აბრამიშვილი, ბიზანტიური ოქროს მონეტები, ჩიბათის განძი.

¹⁷⁸ 1962 წელს სოფ. იფუნალაში აღმოჩენილი ელექტრუმის მონეტების განძი.

¹⁷⁹ Е. А. Пахомов, Монеты Грузии... გვ. 30; მისივე Монеты Клады..., вып. I, № 59. ამ განძიდან, გარდა სპილენძურ ლიტურჯურაში მოცემული ცნობისა, ჩვენამდე სხვას არაფერი მოუღწევია; შესაძლებელია, განძი აღმოჩენისთანავე დაწაწილდა და სადმე საცავებში თითო-ორთა ცალგბა დაეცულა.

ფლობდნენ საქართველოს მიწაწყლის ნაწილებს და, ცხადია, მათი ფული შემოდიოდა და ტრიალებდა საქართველოს ტერიტორიაზე ამ ორი ქვეყნის მონეტების ერთობლივი განძები არაა აღმოჩენილი, თუმცა სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია აზრი, რომ განძები VII საუკუნის დამდეგიდან, ვიდრე არაბული ფულის მოჭრამდე, წარმოადგენს სასაბურთო და ბიზანტიური მონეტების ნაკრებს, რომლებიც ერთდროულად იყვნენ მიმოქცევაში მოსახლეობაში¹⁸⁰.

ვ. კროპოტკინი შემდეგი სიტყვებით ახასიათებს ამიერკავკასიაში ფულის მიმოქცევას VII საუკუნეში: „ამიერკავკასიაში ფულის მიმოქცევის თავისებურებას VII საუკუნეში შეადგენდა ორი სხვადასხვა ვალუტების—ბიზანტიური პექსაგრამების და სასანური დრამების—ერთდროული არსებობა. ერთისა და მეორე ვერცხლის მონეტის მიმოქცევა დამოუკიდებელი ერთდროული აღმოჩენის—დვინის (№ 365) ლენინაჯანის (№ 375), თბილისის (№ 454) განძები“¹⁸¹.

სკიროლ მივაჩნია შეენიშნოთ შემდეგი: მიუხედავად იმისა, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში ორივე ქვეყნის ფული შემოდიოდა და მიმოქცევაში იყო, საქართველოს წიაღმა ასეთი შერეული განძები (სასანურ-ბიზანტიური მონეტები), გარდა ზემოდასახელებული ერთი შემთხვევისა, არ შეპირანბახა, ყოველ შემთხვევაში. ჯერ კიდევ არ არის აღმოჩენილი. დღემდე არსებული ნუმისმატიკური ღონისძიებები ზემოტრიალი მიხედვით უფლებას არ იძლევა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენი მიწის წიაღიდან ცალკე ბიზანტიური ვერცხლის მონეტების განძიც კი არ არის აღმოჩენილი, თუმცა ნუმისმატიკურ ლიტერატურაში მათ შესახებაც არის გამოთქმული მოსაზრება, რომ „ამიერკავკასიაში გვხვდება აგრეთვე VII საუკუნის ბიზანტიური ვერ-

ცხლის მონეტების განძები, ყოველგვარი უცხო შეხარვევის გარეშე (დვინი № 364, ეჩმიაძინი № 387, ჩიბათი № 475)¹⁸². მართალია საქართველო ჩიბათითურთ შედის ამიერკავკასიაში, მაგრამ ჩიბათში, როგორც ვიცით (და ეს ვ. კროპოტკინისათვისაც ცნობილია) მხოლოდ ბიზანტიური ოქროს მონეტების განძია აღმოჩენილი. ფაქტიურად, საქართველოში ბიზანტიურ ვერცხლის მონეტების თითოეული აკლის აღმოჩენის რამდენიმე შემთხვევა აღრიცხული (წინწყარო № 66; ქორეთი № 70; ჭანდრები № 71; ევბოტა № 74). თუ საქართველოს ტერიტორიაზე აღნიშნული შერეული (სასანურ-ბიზანტიური) მონეტების განძები არ არის აღმოჩენილი, სამაგიეროდ ჩვენი ქვეყნის მიწამ სასანურ-არაბული მონეტების შერეული განძები, როგორც აღნიშნული იყო, ბევრი შემოგვინახა; დღეისათვის უკვე რამდენიმე ასეთი განძია აღმოჩენილი (სოფ. აფენის, ლელაისი, კავშირის, ფშაველის¹⁸³, თიჩხვანის, მთისძირის). ამ განძების სიმრავლე კი საქართველოს იმდროინდელ ეკონომიური ვითარების გასათვალისწინებლად საუკეთესო მასალას წარმოადგენს¹⁸⁴.

წინამდებარე ნაშრომში მონეტები ქრონოლოგიურად არის დალაგებული კეისრების მიხედვით, ამ დაყოფის შიგნით კი—ზარაფხანებისა და მათი სპელოსნობების მიხედვით—კონსტანტინოპოლის¹⁸⁵, აესალონიკის, ნიკომედიის, კონიკის, ანტიოქიის—თეოპოლისის, ალექსანდრიის¹⁸⁶, კართაგენის, სიცილიის, რომის და რავენის. ჩამოთვლილ ზარაფხანებში მოჭრილი მონეტების ჩვენში მოპოვება შესაძლებელია ამ ცენტრებთან საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობაზე მეტყველებდეს.

ცნობილია; რომ ბიზანტიის იმპერიას ზარაფხანები თავისი უპირავე სახელსწონებით, ბევრ ადგილას ჰქონია. მარტო ჩიბათის განძით ირკვევა, რომ

¹⁸⁰ Е. А. Пахомов, Монетные клады..., вып. I, стр. 21.

¹⁸¹ В. В. Кропоткин, Клады Виз. монет..., стр. 10; М. В. Камера и К. В. Голенко, დასახ. ნაშრომი.

¹⁸² В. В. Кропоткин, Клады Византийских монет..., стр. 10.

¹⁸³ თ. ლომოური, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში..., გვ. 283; მისივე, სამი კახური განძი, ზღნაწყირი Е. А. Пахомов, Монетные клады, вып. II, გვ. 24. №№ 393, 395.

¹⁸⁴ გასათვალისწინებელია აგრეთვე ორი, ჩვენი ქვეყნის სახლებს გარეთ აღმოჩენილ ბიზანტიურ ვერცხლის მონეტებთან (ბასილ II და კონსტანტინე VIII მილიარესებთან) ერთად, დავით კურაპალატის მონეტაც ყოფილა. იხ. Лихтенандский клад, Известия Археологической Комиссии, вып. 17, СПб, 1905, გვ. 136—137. ეს გარემოება საინტერესოა იმ მხრივ, რომ სხენებულ მონეტას ბიზანტიური მონეტების პარალელურად, მიმოქცევაში გასავალი ჰქონია საქართველოს გარეთ და მათთან ერთად განძშიც მოქცეულა.

¹⁸⁵ ტექსტში ზარაფხანების რიგი იმ შემთხვევაში ირღვევა, როცა მონეტა დახანებულა და მისი აღწერა ვერ ხერხდება.

¹⁸⁶ საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ფონდში ალექსანდრიისა და რავენის ზარაფხანაში მოჭრილი მონეტები არ არის აღრიცხული.

კონსტანტინოპოლის ზარაფხანას 10 სახელოსნო ჰქონია (ვაშლიცხელი არ არის სხვა ზარაფხანის რამდენიმე სახელოსნოს არსებობაც). შემჩნეულია, რომ ერთი და იგივე ზარაფხანის სახელოსნო სხვადასხვა ვარიანტის მონეტებს ქრდა. ეს სხვაობა, როგორც მონეტის გარეგნობის, ისე ზედწერილობის შესრულებაში შეიმჩნევა. საყურადღებოა ამ განხილვის მონეტებზე Δ ასოს თავისებური მოხაზულობა: მაგ. 5-ე სახელოსნოში მოჭრილი № 9754 მონეტაზე Δ ასეა მოკვეთილი № 9757 კი δ , ამრიგად ერთი და იმავე ასოს ორ სხვადასხვა სახეს იძლევა. საყურადღებელია, სახელოსნოების სიმრავლესთან ერთად მონეტათა ვარიანტების სიმრავლეც.

მონეტებზე ზარაფხანის სახელოსნოს ნომრის აღმნიშვნელი ასო-ციფრი სხვადასხვა ადგილს არის ამოკვეთილი; ოქროს მონეტაზე—ზურგის ზედწერილის ბოლოს. ვერცხლისაზე—მონაკვეთის ქვეშით. ზარაფხანის სახელთან ერთად; სპილენძისაზე კი ხან თვით მონეტის არგზე მოცემულ ასო-ციფრის ყიდურზეა შორის. ხან მონაკვეთის ქვევით, როგორც ვერცხლის მონეტაზე.

ზემოაღნიშნულს თანახმად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ზარაფხანის აღნიშვნა ბიზანტიურ მონეტებზე თავიდან არებობდა და IX საუკუნეში შეწყდა. ამის შემდეგ მოჭრილ მონეტებში, რომლებზე ზედაც ზარაფხანა არაა აღნიშნული ვ. როსი კონსტანტინოპოლში მოჭრილად ვარაუდობს. „ეს ვარაუდი სინამდვილესთან ახლოს უნდა იყოს, მაგრამ რწმენა. რომ იგი სწორია შეუძლებელია ვიქონიროთ“. რადგან თუ (მონეტას) წინასწარ მოგვაგონებს კონსტანტინოპოლში მოჭრილ (მონეტის) შუბლს, სამაგიეროდ, მონეტის ზურგის მხარეზე მოცემული Δ ასოს ფორმა და ზოგიერთი სხვა ნიშნები გვაძლევს ვივარაუდოთ ანტიოქია¹¹⁷. ამ მოსაზრების გაზიარება ერთგვარად ძნელია, რადგან მას საქმარისი საბუთიანობა არ გააჩნია.

IX საუკუნის ბოლოს და შემდეგაც, ალბათ, ბიზანტიის საყეროსოს მფლობელობაში მყოფ ქვეყნებში ზარაფხანები კვლავ მოქმედებდნენ. მაგრამ

მონეტებზე მათი აღნიშვნა, როგორც წესი აღარ სდება.

ბაილი I დროიდან ბიზანტიურ სპილენძის მონეტებზე ანასტასი I შემოღებული ასო-ციფრები (M, K, I.) ქრება. სამაგიეროდ შემოდის მაცხოვრის გამოსახულების მოთავსება. მონეტა წონა-ზომითაც თითქმის იგივე რჩება¹¹⁸. X საუკუნეში ბიზანტიურ სამონეტო ტიპში კვლავ ცვლილება. სპილენძის მონეტები ანონიმურია—კეისრის აკცვლად მონეტის შუბლზე მაცხოვარია გამოსახული, კეისრის სახელი არ აღინიშნება. მონეტის ზურგზე ოთხსტრიქონიანი ზედწერილია¹¹⁹. ამ ოთხსტრიქონიან წარწერას ზევით და ქვევით ახლავს სათანადო ნიშნები, რომელთა საშუალებითაც სდება მონეტების განსაზღვრა. ვარდა ამისა, არის სამსტრიქონიანი წარწერაც (მიხეილ VI, ისაყ II, კონსტანტინე X). იგივე წარწერა მიხეილ IV მონეტაზე ჯვრის მკლავებშია ჩაწერილი.

ცნობილია, რომ XI—XII საუკუნეებში ბიზანტიურ სპილენძის მონეტებს გაგრცელების ძალიან ფართო არეალი ჰქონდა. ისინი სწორია მცირე აზიასში, ამიერკავკასიაში (კერძოდ საქართველოში ანონიმური მონეტების აღმოჩენის 20 შემთხვევა აღრიცხული¹²⁰—აღმოსავლეთ საქართველოში 8, დასავლეთში კი—12) და სხვა ქვეყანებში. ეს გარემოება ეწინააღმდეგება მოსაზრებას, თითქმის სპილენძის მონეტები შინაური ბაზრისა და აფგილობრივი მოსახლეობისათვის იყო განკუთვნილი¹²¹. მაგრამ, გარკვეული დროიდან, ეტყობა, ამ მონეტებს სათანადო განახლება დასჭირდა და, აქ დამკვიდრებულმა მუსლიმანურმა დინასტიებმა მიმართეს საყოველთაოდ ცნობილ და იოლ საშუალებას—მონეტის დადამლვას; მათი დამლვები უმთავრესად ბიზანტიურ ანონიმურ მონეტებზე გვხვდება. ანონიმური მონეტები, რომლებიც საქართველოს მუსულმანის ბიზანტიური მონეტების ფონდშია აღრიცხული, მეტწილად არაბული დამლვით — ალაჰ, სულთან და მათ მიერვე მიღებული სხვადასხვა ნიშნებით არიან დადამლულინი.

¹¹⁵ И. И. Толстой, Византийские монеты, вып. II, гл. 188.

¹¹⁶ Г. Ф. Герцберг, Дахб. № 87, гл. 192.

¹¹⁷ ჰერცბერგის დაკვირვებით IX საუკუნის შუა წლებიდან სხვადასხვა მონეტის ზურგზე ბერძნული ზედწერილები ჩნდება და მაკედონელების დინასტიის დროს ვერცხლისა და სპილენძის მონეტებზე ჩვეულებრივია. ხილთ ოქროს მონეტის ზედაც მაცხოვრის წყლზეთი გამოსახულება წარწერით Iesus Christus Rex Regnantium. ანთი წარწერა ოქროს ანთიღზე XI საუკუნის ბოლომდე დარჩა. იქვე, გვ. 192.

¹¹⁸ ანონიმურ მონეტების აღმოჩენათა რიცხვი მოქცეულია 2 ოქროსი და 1 ვლექტრების მონეტა.

¹¹⁹ И. И. Толстой, Византийские монеты, вып. VI, гл. 718.

სამონეტო საქმიანობაში დამღის გამოყენება, როგორც თვით ნუმიზმატიკური მასალა გვიჩვენებს, ძველი, უკვე ხმარებიდან გამოსული მონეტის „გამოცოცლება“, ან უკეთეს ფულის შეთვისება, ან საუბოთარი მონეტის ან ნიშნით შემოკობა, დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო ქვეყანაში მომხდარ რაიმე ცვლილებებთან და ამ ღონისძიების ჩატარებით სახელმწიფო არსებულ ვითარებიდან გამოსავლს ეძებდა¹⁹².

ახონიშური მონეტების აღწერალობისას მიღებული განსაზღვრა არის გამოყენებული¹⁹³.

1024 წლიდან ჩნდება ჩაღრმავებული ტიპის ბიზანტიური მონეტები¹⁹⁴, XI საუკუნის ბოლოს კი თითქმის ყველა მონეტა ამ ტიპისაა; სპორენძის მონეტები იკრება როგორც ჩაღრმავებული ტიპის, ისე ჩვეულებრივი. ამ ფორმას ოქროსა და ვერცხლის მონეტების წონაში და ღირებულებაში არავითარი ცვლილება არ მოუხდინია, სპორენძის მონეტების წონაცა და ზომაც შესამჩნევად შემცირდა—მაგრამ იმ გამოწვევით, რომ შეს უქანას/ხელი ჩვეულებრივი ფორმისაც იკრება¹⁹⁵. რა გარემოებამ შეუწყო ხელი ამ ტიპის მონეტის მოქრას და რა უპირატესობა ჰქონდა მას, გაურკვეველია.

ჩვენ აზრით ამ მონეტა როგორც მოქრა. ისე მისი შენახვა და გადატანა გარკვეულ სიმძლევსთან და უხერხულობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

საჭიროა შევხებით აგრეთვე გადაქედილი მონეტების საკითხს.

ბიზანტიურ სამონეტო პრაქტიკაში მონეტების გადაქედეა ე. ი. ძველი, უკვე ხმარებიდან გამოსული მონეტის „გამოცოცების“, ეს საშუალებაც ყოფილა მიღებული და ხშირად გამოყენებული. ამ მნიშვნელოვანი საშუალების გამოყენება ირაკლი კესისრის სპორენძის¹⁹⁶ მონეტებთან შეიმჩნევა; შემდეგშიც, „მკვდარი“ მონეტის გააქტივების ან ხერხისათვის საჭიროების მიხედვით მიუშარათავთ. უფ-

რო გვიან, X—XI სს. ეს მოვლენა, თითქოს უფრო იხტენიოვრ სასეს იღებს. მაგ. კონსტანტინე X-ის მონეტებში ისი კი ირკვევა, რომ მისი I ტიპის (W. Wroth, II, ტაბ. LX, 6) მონეტები № № 491 და 247 და 266 დ მსივე I ს ტიპის მონეტის შტამპით არის გადაქედილი (W. Wroth, II, ტაბ. LXX, 8). ამ უკანასკნელზე კონსტანტინე თანამეცხედრითურთ არის გამოსახული. კონსტანტინე X სულ რვა წელს კეისრობდა და დიდი ნუმიზმატიკური მემკვიდრეობა დატოვა, კერძოდ გადაქედილი მონეტებიც. საგარაუდებელია, რომ მონეტის გადაქედვა შეიძლება გამოწვეული იყოს სამეფო კარზე მომხდარი გადატრიალებით, ან სხვა რაიმე მოვლენით. შემდეგ, რომანოზ IV მონეტა, მიხელო VII მონეტის შტამპით არის გადაქედილი. ეს უფრო ბუნებრივი ჩანს, რადგან წინა მმართველის ფული მიმოქცევაში აღარ მონაწილეობდა და ამ იოლი საშუალებით მას კვლავ უბრუნდებოდა დაკარგული ფუნქცია.

ნაშრომში შეტანილია ბიზანტიელი კეისრების მიერ ხერსონესში მოქრილი ის მონეტები, რომლებიც საქართველოს მუხუშუმის ბიზანტიურ მონეტების ფონდშია დაცული; მათი აღწერაობა შესაბამის კეისრების მონეტებთან არის მოცემული. ჩვენ კონდში აღრიცხული ხერსონესი მონეტები მოქრილია იუსტინიანე¹⁹⁷ I. ბასილ I; ლეონ VI; ლეონ VI და ალექსანდრეს; კონსტანტინე VII; რომანოზ I; იოანე ციმისისი; ბასილ II და კონსტანტინე VIII მიერ. ეს მონეტები განეკუთვნება იმ კატეგორიას, რომელთა მოპოვების გარემოება ცნობილი არ არის, მაგრამ საფიქრებელია, რომ მათ აქ გასავალი უნდა ჰქონოდა.

ამრიგად, საქართველოსა და ბიზანტიის შორის არსებული ეკონომიური და პოლიტიკური ურთიერთობის შესახებ მომწელო ისტორიული წყაროების განხილვას ხელს უწყობს და ავსებს არქეოლოგიური და ნუმიზმატიკური აღმოჩენები.

¹⁹² თ. აბრამიშვილი, საქართველოს მუხუშუმის ქართულ და ბიზანტიურ მონეტებზე მოთავსებული დამღები საქართველოს მუხუშუმის მონეტები. ტ. XXII-B. თბილისი, 1961, გვ. 111—112.

¹⁹³ W. Wroth, Catalogue..., ტ. II; The Anonymous. Byzantine bronze, The Numismatic chronicle and Journal of the royal numismatic society. Edited by E. S. G. Robinson, London, 1955.

¹⁹⁴ F. de Saulcy, Essai de classification des sultes monétaires byzantines, Metz, 1836, გვ. 260.

¹⁹⁵ Г. Ф. Гершперг, დასახ. ნაშრომი, გვ. 192. ფოლიისი და თობლი იკრებოდა. როგორც ბრეტელი, ისე ჩაღრმავებული ფორმისა.

¹⁹⁶ გადაქედილი მხოლოდ სპორენძის მონეტებია. ოქროსის ალბათ განახლების გარეშეც ჰქონდა გასავალი. ვერცხლისაზე იშვიათად, მაგრამ მაინც არის გადაქედვის ნიშნები.

¹⁹⁷ А. Орешников, Херсонско-византийские монеты, Труды московского нумизматического общества, т. III, Москва, 1905; გვ. 359—373 და ტაბ. VIII—X. ხერსონესში იუსტინიანე I-დან დაიწყო სპორენძის მონეტების მოქრა, მის შემდეგ მტრნაკლებად იკრებოდა იქ მონეტები.

№ № რიცხვები	ფონტი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
ს ს ი ლ ე ნ დ ი *				
1	ბიზ. d. 7 ²	5.44 21/22	გამოსახული კეისარი მარჯვენე მიბრუნე- ბით (მკერდამდე); თვლებით შემკული დიადე- მო, რომელიც უკან არის გამოხსნილი და სა- მი მათი კისრთან ეშვება; შემოსილია მხედ- რის სამოსელით; შემოწერილია: მარცხნივ: DNARCADI V მარჯვნივ: AVFAVCVSIV. = Dominus noster Arcadius, perpetuus, felix, augustus ³ ე. ი. აბატონი ჩვენი არკადი, მუდამ ბედნიე- რი; რკალი ხაზოვანია (?).	გამოსახული კეისარი მთელი ტანით მარ- ჯნივ მიბრუნებით, დიადემით ¹ შემოსილია მხედ- რის სამოსელით; მარჯვენა ხელით უყვრია გრძელბუნინაი ლაბარუმი; გაწვილი მარცხენა ხელით კი სფერო; მის ფეხებით მარჯვნივ წარ- მოდგენილი ² უკან ხელმეფარული ტყვე; რო- მელიც მას შეუკურებს; მონეტის არეზე მარცხნივ AVFAVCVSIV. პრისტეს მონოგრამა. შემოწერილია: P
2	ბიზ. d. 3 ⁴	3.76 21/22	როგორც № 1, მხოლოდ შტამპი თითქოს ორჯერ არის დაკრული.	როგორც № 1, მხოლოდ მონეტის არეზე მარცხნივა ტყვე, პრისტეს მონოგრამა არ არის აღბეჭდილი. ...RIA ROMANO RVM = gloria romanorum. ე. ი. „დიდება რომაელებს“, მონაკვეთის კვე- ვით; ONSI ⁵ = Constantinopolis Γ-3. ე. ი. კონსტანტინოპოლის მესამე (სახელმწიფო). ტაბ. I. 2.
3	ბიზ. d. 5 ⁶	0.87 14.15	როგორც № 2. მხოლოდ ირგვლივ წერტი- ლოვანი რკალი.	გამოსახული მარცხნივ მიმავალი ვიქტო- რია; მარჯვენა ხელში მხარზე გადახლებული რა- ლაცა საგანი. (შეიძლება ნადავლიც იყოს) უკი- რავს. მარცხენაით ადამიანს (ტყვეს) მიითარებს; წინ, თითქმის მუხლისათვის P

¹ ბიზ. დ. აქ და შემდეგ აღნიშნავს საქართველოს მუხუშუმის ბიზანტიურ მონეტების ძირითად ფონდს.
² ორივე მხარე ოდნავ გაცვეთილია და ნაპირი ორგან გახეთქილი.
³ ასეთივე საქართველოს მუხუშუმის ბიზანტიური მონეტების სადღებულეთ ფონდის № 1 და ბიჭვინტის არქეო-
ლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტები, საველე №№ 969, 3731.
Т о а с т о в. I, გ. 41, № 110.
⁴ ტაბულაზე მოთავსებული ილუსტრაციების ნომრები შეგუბაკვისება აღწერილობის ნომრებს.
⁵ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია. მტრად ზურგი. ბეჭედი ორჯერ უნდა ჰქონდეს დაკრული.
⁶ შესავეება ყველგან რიგითი ნომრით არის მიითავსებული.
Т о а с т о в. I, გვ. 34, № 78.
⁷ ნაპირები დახეთქილია, ორგან ამოტეხილი.
⁸ ლითონის ალმინუმული ნიშნების უქონლობის გამო მონეტის აღწერილობას წინ უსწრებს საერთო სათაური
ოქრო. ველეტრონი, ვერცხლი, სპილენძი იმის მიხედვით თუ რომელი ლითონის მონეტებია.
მონეტების აღწერისას ხედწერილებს განხა-შევსება და შესატყვისი ქართული კი მხოლოდ პირველ აღწერილ
მონეტა ახლავს, განახლებული ხედწერილები ასევე განადაგხაა მოცემული.
პალეოგრაფიული სიხუსტით მოცემული ხედწერილი გადიდებულია თვალსაჩინოების მიზნით.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, სომა	შებლი	ზურგი
				ქრისტეს მონოგრამა; შემოწერილია:
4	ბიხ. d. 652	2,51 16/19	როგორც № 1, მხოლოდ კეისარს თავზე თელებითა და დიადემით შემკული მუხარადი ადგია; მარჯვენა ხელში მხარზე გაღებული შუბი უკირავს, რომლის წვერი—მარჯვენა მხარეს მოჩანს; მარცხენა ხელი დაფარულია ფართო; ფარზე გამოსახულია ქვირი.	ALVSREI PVBLICA = Salus reipublicae ე. ი. „რესპუბლიკის კეთილდღეობა“. მონაკვეთის ქვევით CON ¹² . ტაბ. I. 3. მქდომარე ადამიანის (ქალის) გამოსახულება პირდაპირ ოდნავ მარჯვენა მიზრუნებით; თავზე მუხარადი ადგია; ნავეცხიანი სამოსელით არის შემოსილი; მარჯვენა ხელით სკობტრა თუ კვერთხი უჭერია; მარცხენით კი ვერონის სფერო, ყვარზე ვიქტორია, ხელში გვირგვინით და მასვე ავირგვინებს შემოწერილია: CONCORDI AAVGG = Concordia Augustorum ე. ი. „იმპერატორთა თანხმობა“; მონაკვეთის ქვევით SN... = signavit Nicomediae ე. ი. ნიკომედაში მოჭრილი. ტაბ. I. 4.
5	ბიხ. d. 2 ¹¹	4.60 21/22	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 1, მხოლოდ კეისარს მხრილ მარჯვენა ხელით შუბი უკირავს; მარცხენა ხელი ფართო არის დაფარული; ხეობა ღვთაების მაკერთხვეული ხელი გვირგვინით.	კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; თავი მარცხნვე აქვს მიზრუნებული; შემოსილია მხედრის სამოსელით; აცვია მალაყელაანი ფეხსაცმელი; მარცხენა ხელით გრძელმუნანი ლაბარუმი უჭირავს; მარჯვენა—ფარზე აქვს დაყრდნობილი; მარცხნვე ცალ მუხლ-მოდრეკილი ხელუბგარული ტყვია, რომელც კეისარს შეესურებს; შემოწერილია: GLORIARQ MANORVN = gloria romanorum ე. ი. „რომაელთა დიდება“. მონაკვეთის ქვევით ვარსკვლავი და CENA ¹³ ტაბ. I. 5. როგორც № 5, მხოლოდ მონეტის ობზე მარჯვენა T; მონაკვეთის ქვევით SNNB ¹⁴ ; ტყვია საზოგადოება ¹⁵ . ტაბ. I. 6 ¹⁶ .
6	ბიხ. d. 1 ¹²	4,75 22/23	როგორც № 5.	
7	ბიხ. d. 4 ¹¹	1,21 15	როგორც № 1, მხოლოდ ზედწერილის ზოგიერთი ასო დამახინჯებულია.	ნაკებობის ფასადი კომპოზიცია და კომპოზიტი; ზედწერილი კერ იქონებს. ტაბ. I. 7.

¹⁰ Трѣстои, I, გვ. 40, № 105, ტაბ. 3. 105, მხოლოდ აქ სახელისონის ნომერი ვერ ირკვევს; ასეთია 1953—59 წლებში ბიკინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტები, საველე № 857. 973, ასეთივე 1960—1962 წწ. აღმოჩენილი მონეტების საველე № 2652, 3902, 4260.

¹¹ ორივე მხარე ნაწილობრივ გავეთვლილი, ერთგან ნაპირამოტეხილი.

¹² ქალაქის აღნიშვნელი ასოები არაკადო; დროის არც ერთ სარაუზანის სახელზე არ მოგვითითებს. შესაძლებელია ი-ის დასაწინების გამო ე-ი მოჩანს, თუ ევათედით მართლაც ი-ი იქნება მაშინ CUNA = Constantinopolis prima. ე. ი. კონსტანტინოპოლის პირველი სახელწოდება.

¹³ ორივე მხარე ნაწილობრივ გავეთვლილი და ნაპირი თანხან განთქილი.

¹⁴ შეიძლება აქ ერთი M—მოსი, თითო მთავრე—N—მაშინ იქნება SMMNB და მივიღებთ signavit monetam Nicomediae secunda ე. ი. მონეტა ნიკომედიის მთავრე სახელისონშია მოჭრილი.

¹⁵ Трѣстои, I, გვ. 35, № 81.

¹⁶ ტაბულაზე ზურგის ფოტოგრაფიოდუქცია.

ორივე მხარე გავეთვლილი და ნაპირამოტეხილია.

№№ რიგზე	წონი და წონაობა	წონა, ბომა	შუბლი	ხურავი
8	ბიზ. დ. 6 ¹⁴	2.28 18/19	როგორც № 7.	გამოსახული კეისარი მთელი ტანით, ოდნავ მარჯვნივ მიბრუნებით, მხედრის სამოსელით, მარჯვენა ხელით გრძელბუნიაში შუბი უპერია, მარცხენა—ფარზე აქვს დაყრდნობილი, მის მარჯვნივ წარმოდგენილია ვიქტორია, ზეაპრობილ მარჯვენა ხელში გვირგვინით, რომლითაც კეისარს ავეირგვიანებს. მარცხენაში კი მცენარის (პალმის) ტოტი უხდა ევიროს; შემოწერილია. VIRTVS EXERCITI; მონაკვეთის ქვევით SMKA = Signavit monetam Ky-sici prima ე. ი. ამონეტა მოიქრა კიზიკის პირველ სახელისწილით; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. I. 8.
9	ბიზ. დ. 8	2.22 16/17	როგორც № 8, მხოლოდ ზედწერილი მთლიანად იკითხება: DNARCADI VSPF AVG; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 8, მხოლოდ მონაკვეთის ქვევით (AN) TB* = Antiochia secunda ე. ი. ანტიოქიის მეორე სახელისწილი. ტაბ. I. 9.
თეოდოსი II 408—450 წწ.				
ო ქ რ ო ს ო ლ ი დ ი				
10	ბიზ. დ. 12 ¹⁸	4.49 21/22	გამოსახული კეისარი მარჯვნივ მიბრუნებით (გვერდმდევ), თავზე ადგია დიადემით შემკული ბუზარადი; შუბლზე და ყურების ძირებთან დაშვებული აქვს თმის კულულები; შემოსილია სმეფო სამოსელით; მარჯვენა ხელში ეჭვრავს მხარზე გადაებული შუბი, რომლის წვერი შიგნით მხარეს მოჩანს; მარცხენა ხელი დაფარულია ოვალური ფორმის ფარით, რომელზედაც გამოსახულია სტალიზებული მარჯვნივ მიმართული ცხენოსანი მხედარი, ცხენის ფეხითთ ვართხმულია ადამიანი; შემოწერილია: DN THEODOSIVS PFVC = Dominus noster Theodosius, perpen-tinus, felix, augustus ე. ი. ბატონი ჩვენი თეოდოსი, მუდამ ბედნიერი; რაკალი წერტილოვანია.	გამოსახული კეისარი მთელი ტანით პირდაპირ; დიადემით; შემოსილია მხედრის სამოსელით; მარჯვენა ხელით გრძელბუნიაში ლაბარები უპერიას, მარცხენაში ვი ვერიანი სფერო; მონეტის არეზე, მარცხნივ მოთავსებულია რეაქიმიანი ვარსკვლავი; შემოწერილია: CLOROMI STERRARE = gloria orvisterra ²⁰ rum, ზედწერილის ბოლოს რიცხვითი მნიშვნელობის ასო E = 5 (სახელისწილი); მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obryzum შტაბანოვ ე. ი. კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქროს ²¹ ; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. I, 10.

¹⁸ ოდნავ გაყვეთილი, ნაპირდაპირი-ამოგლეჯილი.

¹⁹ ერთგან გახვრტილია.

²⁰ Т о л с т о в, I, გვ. 67. № 10, მხოლოდ აქ მგზავთ სახელისწილი.

²¹ ქვე, გვ. 17; № 17, გვ. 66, № 1: A. J. Зограф, Античные монеты, МИА, № 16, М.-Л., 1951. გვ. 91.

* იქვე, გვ. 43, № 123.

№3 რიგში	ფონი და ნომერი	წონა. ზომა	შებლი	ხურგი
11	გ. ²² 5083 ²²	4,29 20/21	როგორც № 10 ²¹	გამოსახულია მდგომარე ვიქტორია, სახით მარცხნივ მობრუნებული, მარჯვენა ²⁰ ხელში გარკვეული წვრილი უპერია; მარცხნით კი გაუკვეველი საგანი; შემოწერილია: VOTXXM, VI, TXXXA = votis vicennialibus, multis tricennialibus ²⁰ და ასო A = 1; მონაკვეთის ქვემოთ CONOB; წერტილოვანი რკალის ნაწილი ჩ.ნ.ს. ტაბ. I. 71.
12	ბიხ. d. 400 ²⁴	4,29 21	№ 11 ვიზანტია.	როგორც № 11, მხოლოდ ხელწერილის ბოლოს I = 10 ²⁷ ; გარშემო ხაზოვანი რკალი ოდნავ ამალუბულია. ტაბ. I. 12
13	ბიხ. d. 12 ²⁴	4,45 20/21	როგორც № 10.	გამოსახულია მარცხნივ მობრუნებით მკლმარე პერსონაჟი (კონსტანტინოპოლი); მუხარადით მხედრის სამოსელში; მარჯვენა ხელში ჭკრბანი სფერო უპერია; მარცხნით სკიპტრათუ კერბო, რომელიც მხარზე აქვს მიღებული; მარცხენა ხელს ნიდაყვი ფარზე აქვს დაყრდნობალი; მარჯვნივ მონეტის არხზე რვაქიმიანი ვარსკვლავი; ²⁸ შემოწერილია: VOTXXX MVL TXXXB ასო B = 2 (სახელისწილ) მონაკვეთის ქვემოთ CONOB ²⁹ ; გარშემო წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. I, 13.
14	ბიხ. d. 14 ²¹	1,90 18	გამოსახულია კესარი მკერდამდე, მარჯვნივ მიბრუნებით; თავზე თვლებით შემკული დიადემა, რომელიც უკან არის განასკული, შემოსილია მხედრის სამოსელით; შემოწერილია DIIITHEOD° S·VSPFAVS = Dominus noster Theodosius, perpetuus, felix augustus ა. ი. ბატონი ჩვენი თეოდოსი, მუდამ ბედნიერი. გარშემო წსხვილი წერტილების რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	მეტნარის (პალმის) გვირგვინში — ჩაწერილია სამ სტრიქონალი: VOT X M V I XXX X = votis multis quadragesimalibus ქვემოთ გვირგვინის ლენტებს შორის CONS ³² ; გარშემო მხველი წერტილების რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. I, 14.

ვე რ ტ ბ ი

²² გ. აქ და შემდეგ აღნიშნავს განძად და ცალკეულ ცალკეად ნაპოვნ ბიზანტიურ მონეტებს.
²³ 1945 წელს თეოფილაროს რაიონში სოფ. ირაგასა და ალექსანდრის შორის არის ნაპოვნი.
²⁴ ოდნავ დაფერილია.
²⁵ Тростѣ, I, გვ. 72, № 40, მხოლოდ ვარსკვლავიანია.
²⁶ მონეტას ყუნწი აქვს მირბილული.
²⁷ Тростѣ, I, გვ. 73, № 47, ტაბ. 5, 47.
²⁸ მონეტა ერთგან გახვრტილია.
²⁹ Sabatier, ტაბ. V, 6 Тростѣ, I, გვ. 74, № 50.
³⁰ ასეთივეა საქართველოა მუხუგების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 10.
³¹ მონეტა გაღებული და ერთგან გახვრტილი არის.
³² Тростѣ, I, გვ. 78, № 75, ტაბ. 6, 75.
³³ ასეთივეა საქართველოს მუხუგების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 13.

№№ რიგები	ფონდის და ნომერი	წონა, ბონა	შუბლი	ზურგი
15	ბიზ. დ. 165 ^ა	1.71 18 19	როგორც № 14. მხოლოდ მარცხნივ ხევით მონეტის რაღაც ირჩევა. SIVS PFAVG ²⁵	როგორც № 14.
16	ბიზ. დ. 163 ^ა	1.18 18 20	ბოლო ხელი ასო ნაწილობრივ ჩანს. როგორც № 14, მხოლოდ ვარიანტული სხვაობა ირჩევა.	როგორც № 14. ტაბ. II, 16.
17	ბიზ. დ. 172 ^ა	3.23 19 20	როგორც № 12.	გამოსახულია ორი კეისარი, პირდაპირ, მარცხნივ ზის ქერუმის ტახტზე. მარჯვნივ მის გვერდით დგას: მცდომარეს თავზე გვირგვინი უნდა ედგას, მეორესი კი ვერ ირჩევა; კონსულის სამოსელით არიან შემოსილნი; ორივეს ზედა ყრობილ მარჯვენა ხელში მახა უპირაეთ; მარცხნაით კი ჭვარი; მონეტის არეზე მარცხნივ A, ბოლო მარჯვნივ Q (= Aquileia) შემოწერილობა: SALVSREI PVBLICAE მ. ი. რეგ. პუბლიკის კეთილდღეობა. მარცხნივ და მარჯვნივ განლაგებულ ლეგენდათა შორის ვარსკვლავია, მონაკვეთის ქვევით CONOB ²⁶ ; რკალი წერტილოვანია. ტაბ. II, 17.
18	ბიზ. დ. 466	1.50 18/19	№ 14-ის ვარიანტია.	ქერუმის სავარძელში მცდომარე ქალის(?) გამოსახულება თავზე მუზარადით; ზეაყრობილ მარჯვენა ხელში გრძელი კვერთხი უპირაგს, მარცხნაში სფერო; მონეტის არეზე მარჯვნივ ასო I; შემოწერილია: CONC... RDI, AAVGGG = Concordia augustorum, მონაკვეთი ჯვრით SMNA ²⁹ = Signavi monetam Nicomediae prima მ. ი. მონეტა მოჭრილია ნიკომედიის პირველ (სახელმწიფოში) ³⁰ . ტაბ. II, 18.
19	ბიზ. დ. 194 ^ა	4.33 21/22	კეისარის მკერდამდე გამოსახულება მარჯვნივ მიბრუნებით; თულებით შემკული დიადემით, რომელიც უკან არის გაკრული; მხედრის სამოსელით; შემოწერილია: DNTHEODO SIYSPFAYC = Dominus noster Theodosius, perpetuus felix, augustus მ. ი. ბატონი ჩვენი თეოდოსი მკედამ ზედნივით; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	კეისარის გამოსახულება პირდაპირ, თავი მარჯვნივ აქვს მიბრუნებული; მუზარადით (თუ დიადემა?); შემოსილია მხედრის სამოსელით; ზეაყრობილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნანი ლაბარში უყვრია, მარჯვნივ ვარდული მარცხნა ხელში კი სფერო; შემოწერილია: GLORIA ROMANORVM = gloria romanoum მ. ი. დიდგ. რომაელებს; მონაკვეთის ჯვრით GUNS (A.) Constantinopolis signavit prima მ. ი. კონსტანტინოპოლის პირველ სახელმწიფოში მოჭრილი. გარშემო მსხვილი ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. II, 19.

ს პ ი ლ ე ნ დ ი

²⁴ მონეტა ნაწილობრივ გაყვეთილია.
²⁵ ამ მონეტაათვის დაიანსაოთხებელი, მარჯვნივ განლაგებული წარწერა უნდა იყოს შეაძლებელია პირველად ბუნებრივ მებოძებულად იყო დაკრული ამ კიდვე შეიძლება შეტანზე შეცდომით იყო ამოკეთილი, ამ და გადაკეული ნეიილება იყოს.
²⁶ ასეთივე საქართველოს მუხუნი ბიზანტიაში მონეტებია სადელუქო ფუნდის № 7.
²⁷ ყალიბი შეიძლება იყოს.
²⁸ ასეთი წარწერა ვერკულია და ასოლენის მონეტებზე იშვიათია. ΤΟΙΣΤΟΙ. I. გვ. 72, № 35, ტაბ. 5, 36.
²⁹ რეგ. № 4 აღწერილობის მსაჯავად ნიკომედიის გამოშვება, მხოლოდ აქ პირველი სახელმწიფო.
³⁰ მონეტის ორივე მხარე ნაწილობრივ გაყვეთილია.

პან რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
20	ბიხ. დ. 20 ¹¹	4,36 21/22	როგორც № 19, მხოლოდ დიადმა მომცრო თვლებით ირის შემკული და უკან სამი ბოლო გადაშვებული.	ორი აღამიანის (შეიძლება კისარი და ტყუე?) გამოსახულება; ერთი წაიხვეჭელ ცხენზე ხის და შეჩერება მის უკან მდგარს, რომ; მელსაც ხელში შეიძლება მომარჯვებულ ბიზნესელი თითქოს ხელს აშველებს; ზედწერილიდან ირჩევა LVNVO... მონეტის არეზე მარცხნივ Γ; მონაკვეთის ქვემოთ CXNS? გარშემო ხახოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. II, 20.
21	ბიხ. დ. 21 ¹²	1,26 12	დაახლოებით როგორც №19, მხოლოდ მომცრო ზომისაა, ზედწერილიან ირკვევა: DNT-HEODO...PAV...	შეზობის ფასადი, კიშკრითა და ორი კომპურით (ეს შეიძლება ბანაის ნიშანი იყოს); შემოწერილია: მარცხნივ GLORIAREI მარჯვნივ PVBLIC...E მონეტის არეზე მარცხნივ B ¹² ; მონაკვეთის ქვეით TES (=Thessalonica); დისკოს სიმიერის გამო ბეჭედი ისეა დაკრული, რომ ზედწერილი ნაწილობრივ, ხოლო რკალი სულ არა ჩანს. ტაბ. II, 21.
22	ბიხ. დ. 18	2,48 18	კისრის მკერდამდე გამოსახულება; თავზე უარდლებით შემკული დიადმა; მხედროს სამსელი, ნაწილობრივ ჩანს; შემოწერილია: DN THEODOSIVSPFAVG; წერტილოვანი რკალის ნაწილია შეჩვენელი.	როგორც № 18, მხოლოდ მარცხნივ მონეტის არეზე Θ, მარჯვნივ კი ერთმანეთის ვერ- Ⓣ ტიკალურად ¹⁴ მონაკვეთის ქვემოთ B ANTA = Antiochia quarta მ. ი. ანტიოქიის მეოთხე სახელმწიფო. ტაბ. II, 22.
23	ბიხ. დ. 9 ¹³	1,85 16	დელიფის გამოსახულება მკერდამდე მარჯვნივ მიბრუნებით; დიადმით და სამეფო წამოსახმით, რომელიც მარჯვენა მხარით ირის შეკინძული; შემოწერილია: ΛΕΛΕΥΔΟ CΙΑΑΥ. —Aelia Eudocia Augusta; რკალი არა ჩანს	პალმის ვეირავიანი ყვარია იღბქვლილი; ქვეით CONS ¹⁴ ; რკალი არა ჩანს. ტაბ. II, 23

ვეფოკია (თეოდოსი II-ის მეუღლე)
გ ვ რ ც ხ ლ ი

¹¹ მონეტის ორივე მხარე გაკვეთილია, მეტად ზურგი.
¹² მონეტის ორივე მხარეა გაკვეთილი.
¹³ მონეტის არეზე აღბეჭდილი ასოები მოკრის აუცილს მიუერთებს. ზოგჯერ კი მათი მნიშვნელობა გაურკვეველია გამოვლადება; ასოების მნიშვნელობა უფრეგრობით გამოურკვეველი რჩება.
¹⁴ მონეტის ნაპირები ჩამოჭრილი აქვს; ერთგან გაქლიბულიც არის.
 * Τοιαστοι, I, გვ. 86, № 99, ტაბ. 6, 99. ტოლსტაის ტაბულაზე სილინდრის ნიშანი აქვს აღნიშნული.

№ ჩიგბე	წონი და ნომერი	წონა, ხომა	შუბლი	ხურგი
---------	----------------	------------	-------	-------

**ჰულსერია (მარკიანეს მეუღლე)
ვერცელი**

24 ბიხ. დ. 653 1,71 17

გამოსახულა დედოფალი ჰერადამდე, მარკინე მიბრუნებით; დიადემით, რომლის ბოლოები გამონასულია და უკან არის გადაშვებული: წამოსასხამი შეკრძულია მარჯვენა მხართან; ყელსაბამით და საყურით; შემოწერილია;

ΑΕΛΡΥΛΚΗ ΕΡΙΑΑΥΣΤ
= Aelia Pulcheria Augusta.

დაფის გვირგვინში ჭვარია ილბედილი; ქვეით CONS⁴⁷.
ტაბ. II, 24.

**ლეონ I 457—474 წწ.
ოქრო, სოლიდი**

25 ბიხ. დ. 241⁸ 4,46 20

კეისრის მეგრადმდე გამოსახულება პირდაპირ; დიადემით შემკული მუხარადით; მხედრის საშოსელში; მარჯვენა ხელში მოკლებუნიანი შუბი ეპირავს; შემოწერილია:

DNLEOPEPETAYC

= Dominus noster leo, perpetuus augustus ვ. ი. ბატონი ზენი ლეონი, მუდამ აღუხებელი; რაკლი წერტილოვანია.

გამოსახულია ექიტრია; მარჯვენა ხელში ტროუმალური ჭვარი უჭირავს, ჭვრის მარჯვნივ და მარცხნივ სამსამი წერტილი; მონეტის არეზე მარჯვნივ რეკიმიანი ვარსკვლავი; შემოწერილია:

·VICTOR. AAYCCCB

= Victoria augustorum ვ. ი. იმპერატორთა გამარჯვება და რიცხვითი ასო Β (= 2 სახელისნო); მონაკვეთის ქვეით CONOB⁴⁹ = Constantinopolis obryzum ან მწყაღვი ვ. ი. კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქრო; წერტილოვანი რაკლი რელიეფურია.

ტაბ. II, 25.
როგორც № 25, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს Δ⁵¹ (= 4 სახელისნოვია მოჭრილი).
ტაბ. II 26.

26 ბიხ. დ. 23¹⁰ 4,33 21

როგორც № 25, მხოლოდ შუბის წვერი, კეისრის მარჯვნივ განლაგებული ზედწერილის P და E ასოებს შორის არის მიტანილი.

როგორც № 25, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს⁵¹ Γ (= 6 სახელისნოვია მოჭრილი).
ტაბ. II 27.

27 ბ. 1665³ 3,65 19,20

როგორც № 25 მხოლოდ ბეჭედი ორჯერ აქვს დაკრული ან გადაკედილია, მაგრამ აღინდელი მონეტის დეტალები და წარწერა ვეღარ ირკვევა.

28 ბ. 1678⁴⁴ 3,14 17,18

როგორც № 25⁵⁵

როგორც № 27

ტაბ. II 28.

⁴⁷ Τοιστο II, გვ 106—107, № 45, ტაბ. 7, 45.

⁴⁸ გარეგნულად ააეთიფეა საქართველოს მეხვემის ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 5 მონეტა, კონსტანტინოპოლი ნივ სახელისნო; მოჩუტა ყაღბია, საგულისხმოა მისი სოლიდის მაგივრ ან შემკველად გამოყენება.

⁴⁹ Τοιστο II, გვ. 120, № 4. ⁵⁰ მონეტა ერთგან გახზებერია

⁵¹ Τοιστο II, გვ. 121, № 6.

⁵² 1919 წელს ლუქემბურგში (დღევანდელი ბოლნისი, ვენახში მიწის სამეშაოების დროს), მეტრის სიღრმეზე აღმოჩენილი. მოწიფელმა იგი 1935 წელს საქართველოს იუზეუმში მოიტანა.

⁵³ Τοισტ II, გვ. 121, № 8. შტამი ორჯერ არის დაკრული.

⁵⁴ 1937 წელს ტუვარში (მეს ლიის რაიონი), გეოლოგიური სამეშაოების დროს არის ნაპოვნი.

⁵⁵ წონა და ხომა, № 1655, 1678 მონეტა სოლოდაას არ შეეაბამება.

№№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
29	ბაზ. ძ. 22 ^ა	3,99 19	როგორც № 25, მხოლოდ მარჯვნივ ამ X სახის ამონაკაწრია.	როგორც № 25, მხოლოდ ზედწერლის ბოლოზე. Z (=7 სახელსონო). ტაბ. II, 29
სემისი ⁵⁸				
30	გ. 5130 ^ა	2,72 17	როგორც № 25, მხოლოდ მოძერო ზომისა.	როგორც № 25, მხოლოდ ზედწერლის ბოლოზე I (=10 სახელსონო). ტაბ. III 30.
ტრემისი				
31	ბიზ. ძ. 390 ^ა	1,47 15,16	ყისრის მკერდამდე გამოსახულება მარჯვნივ მიბრუნებით; დიადემით; მუდრის საშოსელში; შემოწერილია: ONLEOPĒ RPETAYC = Dominus noster Leo, perpetuus augustus გ. ი. ბატონი ჩვენი ლეონი მუდამ აღზევებული.	ვიქტორია პრდაპორ, თავი მარცხნივ აქვს მიბრუნებული; მარჯვენა ხელში გვირგვინი უკარია, მარცხენაში კი ჭერაინი სფერო; მარჯვნივ მონეტის არზე ვარსკვლავი; შემოწერილია: VICTORIAΥTYCTOKOI = victoria augustorum გ. ი. იმპერატორთა გამარჯვება; მონაკვეთის ქვევით? CONOB = Constantinopolis obryzum — შუპაძეა გ. ი. კონსტანტინოპოლის სფერო ოქროზე. ტაბ. III, 31
ვერცხლი				
32	ბიზ. ძ. 654 ^ა	2,45 17	ყისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; დიადემით შემკული მუხარადით; მუდრის საშოსელში; მარჯვენა ხელში მოკლე მუნიანი შუბი უკარავს; შემოწერილია: ONLEOPĒ RPETAYC = Dominus noster Leo, perpetuus augustus გ. ი. ბატონი ჩვენი ლეონი, მუდამ აღზევებული; რკალი წერტილოვანი	ვიქტორია, მარჯვენა ხელში ტრიუმფალური ჯვარი უკარავს; მონეტის არზე მარჯვნივ რვაქმიანი ვარსკვლავი; ზეით მარჯვნივ და მარცხნივ სამსამი წერტილი, შემოწერილია: VICTORIAAYCCĒ = victoria augustorum გ. ი. იმპერატორთა გამარჯვება და € = 5. მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obryzum. ტაბ. III, 32
33	ბიზ. ძ. 433	1,27 16	ყისრის მკერდამდე გამოსახულება ⁵⁵ პროფილი მარჯვნივ; დიადემითა და მუდრის საშოსელით; შემოწერილია: ⁵⁶ ● ΘΣΕ●ΣΤ ΟΑΕΤ, ირველივე წერტილოვანი რკალი.	სტილიზებული დაფნის ⁵⁷ გვირგვინში ნაკვად: Salus reipublicae გ. ი. ერესპუბლიკის ხსნა; ქვევით CONS = Constantinopoli signata. ტაბ. III, 33

⁵⁵ თბთან გახერხებულია.

⁵⁶ Толстой, II, გვ. 121, № 9.

⁵⁸ წონა და ზომა სემისისა. ტიპი კი სოლიდისა, საფარაუდოა. რომ თავის დროს სოლიდის ნომინალია მოიჭრა მაგრამ, შემდეგ ნაპირების შემოჭრის შედეგად, სემისი (წონით, ზომით) გახდა.

⁵⁹ 1947 წელს, ზეფხულში ზიდიათეში (ჯორის ო-ი) მიწის დამუშავებისას არის ნაპოვნი.

⁶⁰ Толстой, II, გვ. 122, № 13. ⁶¹ ერთგან გახერხებულია.

⁶² Толстой, II, გვ. 123—124, № 19, ტაბ. 8, 19. ⁶³ Толстой, II, გვ. 121, № 7, მხოლოდ ეს სოლიდია.

⁶⁴ მონეტა თითქმის სოლიდის ტიპისა და ოქროს კვლი ემხნევა, შეიძლება თავის დროის ყალიბი იყოს, — მოკრიბი ვერცხლიდან და დაოქრის შემდეგ ოქროს სოლიდად გასაღებელი?!

⁶⁵ გამოსახულება გაუსუშებულია. ⁶⁶ ზოგი ასო დამახინჯებულია.

⁶⁷ გვირგვინი, ნაკვად დაფნის ფთოლგებისა რალავ წრებანებით არის წარმოდგენილი

№ № რიგის	ფუნდის და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ხურგი
34	გ. 9966 ⁶⁶	1,22 17	როგორც № 31 ⁶⁶ . მხოლოდ ზედწერილის ზოგი ასო ვადარბუნებულად არის აღბეჭდილი; ზოგი დამახინჯებულია; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	როგორც № 33, მხოლოდ გვირგვინი მოცემულია უფრო მომცრო ხაზებით.
35	გ. 10057 ⁷⁰	0,99 16 17	როგორც № 34, მხოლოდ DNLEOP...E TAV ⁷¹ .	როგორც № 34 ⁷² .
36	გ. 10062 ⁷²	0,90 15	როგორც № 35, მხოლოდ DNLEOP RPE... Δ V.	როგორც № 35 ⁷⁴
37	გ. 10063 ⁷³	0,95 16 17	როგორც № 35 ⁷⁴ . მხოლოდ DNLEOPE-RPETAV; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	დაუნის გვირგვინში სამ სტრიქონად SAL REI ნაცვლად: Salus respub- PVI licae. ქვეითი CONS* ⁷⁷ ; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.
38	გ. 10064 ⁷⁴	0,97 16	როგორც № 31 ⁷⁸ , მხოლოდ მონეტის არეზე მარჯვენა ამ X სახის ნაქარია. ⁸⁰	როგორც № 31, მხოლოდ მონეტის არეზე X სახის ნაქარია. ⁸¹ .

⁶⁵ 1939 წელს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის მიერ № 21 ქვაყუთში აღმოჩენილი. (იხ. დ. კაპანაძე, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937—1951 წწ. ნუმიზმატიკური მონაპოვარი, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. I, 1955, გვ. 81, ცხრილი I, № 11).

⁶⁶ ნაპირი ჩამოჭრილია.

⁷⁰ ნაპირი ჩამოტეხილი, ერთგან გახვრტილი.

⁷¹ 1946 წელს, მცხეთაში, მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის მიერ №619 ქვაყუთში არის აღმოჩენილი, დ. კაპანაძე, დასახ. შრომა, გვ. 81. ცხრილი I, №36.

⁷² Толстой, II, გვ. 125, № 25, 26, ტაბ. 8, 25, 26.

⁷³ აღმოჩენილია 1947 წელს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის მიერ № 679 ქვაყუთში.

⁷⁴ დ. კაპანაძე, დასახ. შრომა, ცხრილი V, № 37.

⁷⁵ აღმოჩენილია 1947 წელს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის მიერ № 685 ქვაყუთში.

⁷⁶ მონეტა ერთგან გახვრტილია.

⁷⁷ დ. კაპანაძე, დასახ. შრომა, ცხრილი I, № 38.

⁷⁸ მცხეთაში 1947 წელს იმავე № 685 ქვაყუთში აღმოჩენილი.

⁷⁹ ერთგან გახვრტილი.

⁸⁰ დ. კაპანაძე, დასახ. შრომა, ცხრილი, I, № 38.

⁸¹ 9966, 10057, 10062, 10063, 10064—ჩამოთვლილ მონეტებს დ. კაპანაძე, ლეონ I მონეტის მინაბაძე თელის, იგი წერს: „ქალიან უცნაური და ჯერ შეუსწავლელი მონეტები, რომლებიც მოჭრილია ბიზანტიის კეისრის ლეონ I (457—474 წწ.) მონეტის მინაბაძით“ (დ. კაპანაძე, გვ. 81). თუ ანას მივიღებთ, შეიძლება № 433 მონეტაც აქვე იყოს აღმოჩენილი—იგი პარიზში იყო წაღებული და შემდეგ დაბრუნებული. საკარადოა, რომ ამ მოძრაობის დროს დეკარგა მოპოვების ასახველი ცნობა. თანაც ამ მონეტის ზღრგზე მოცემული გვირგვინი მსგავსია № 9966 მონეტის ზურგისა; № 10057, 10062, 10063, 10064 მონეტები ერთი და იგივე ტიპისანი არიან (აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ № 9966 შუბლი. ოთხი ჩამოთვლილი მონეტის შუბლის მსგავსია) და ნაპოვნი მცხეთაში. ასეთივე სამი მონეტა იხ. Толстой, II, გვ. 125, № 24, 25, 26. № 26 კავკასიაშია ნაყიდი. იგი ამ მონეტების შესახებ წერს: Серебряные монеты, описанные выше, несмотря на некоторую разницу в фактуре и на то, что приобретены в разных местах, вероятнее всего чеканены все в Константинополе или, по крайней мере, в пределах Восточной части Империи, но не на Западе. გვ. 126.

⁸² № 50 მონეტის აღწერის შემდეგ კი წერს: Эта монета легкого веса паверно не чеканена в Константинополе, ни в других официальных мастерских востока, едва ли тоже, судя по фактуре и по месту приобретения экземпляра, в Италии. Вероятнее всего это произведение монетчика одного из „варварских“ племен,

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, სომა	შუბლი	ხერკი
სპილენძი				
39	ბიხ. დ. 370 ^ა	3,96 20	ეკისრის გამოსახულება მარჯვნივ მიბრუნებული; დიადემითა და მხედრის სამოსელით; შემოწერილია: ⁸⁵	ეკისრის გამოსახულება მთელი ტანით, მარჯვნივ მიბრუნებით; მხედრის სამოსელით; მარჯვენა ხელში ლაბარუმის ან წიკარის ზენი შერჩენილი; მარცხენა ხელით კი მის გვერდით მდგომ ადამიანს ენდა ეგებოდეს; VIR ... XER... მონაკვეთის ქვევით CONE ⁸⁶ = Constantinopolis E=5 ნ. ი. კონსტანტინოპოლის მე 5 (სახელისნო). ტაბ. III, 39.
DNLEONI 'SPPAVC — Dominus noster Leo perpetuus augustus ნ. ი. ბატონი ლეონი მედამ აღზევებული.				
უენონი 474 — 491 წწ.				
ოქრო				
სოლიდი				
40	8 5127 ^ა	3,34 18/19 ^გ	ეკისრის შერდამდე გამოსახულება პირდაპირ ⁸⁷ ; დიადემიანი მუზარდით; მხედრის სამოსელით, რომელიც მარჯვენა მხარით არის შეკინძული; მარჯვენა ხელში ეპირაჟს შუბი რომლის წვერი—მარჯვნივ განლაგებულ ხელწერილს სწვდება; მარცხენა ხელი დაფარულია ფართი; ფარზე გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული ცხენოსანი მხედარი; შემოწერილია:	გამოსახულია ვიქტორია პირდაპირ; მარჯვენა ხელში ეჭარი უჭრია; მარცხენა ხელით თითქოს სამოსელის კალას ეხება; მონეტის არეზე მარჯვნივ რეაქციონი ვარსკვლავი; შემოწერილია: მარცხნივ VICTORI მარჯვნივ AAVGGG ⁸⁷ = victoria augustorum და ასო C=6 ნ. ი. იმპერატორთა გამაჩვენება, 6-ე (სახელისნო), მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obryzum ნ. ი. კონსტანტინოპოლის სფთა ოქრო. ტაბ. III, 40.
DNZENO PEPAVC Dominus noster Zeno perpetuus augustus ნ. ი. ჩენი ბატონი ზენონი, მუდმივ აღზევებული.				
41	ბიხ. დ. 397 ^ა	3,33 17,18	როგორც № 40	როგორც № 40, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს ⁸⁸ C(=9). ტაბ. III, 41.

живших севернее Балкан. И. Толстой, II, гл. 132. ი. ტოლსტოის გამოკვებებული მონეტების წონა 0,65—1,30 გრ შორის მერყეობს, მტებითი მოაზრებულისა კი 0,90—1,22 გრ. ამასთან ერთად ი. ტოლსტოის სამი მონეტა ერთი და იგივე ტიპისა და თანაც ეს მონეტები იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში მოქრიალად მიაჩნია, ერთი მათ შორის (№ 26) კავკასიაში აქვს ნაყიდი. შემდეგ რატომ შეიცვალა მოსახრება არა ჩანს. მტებითი ნაოვნი მონეტები, რომელთა შესახებ დ. კაანაძე წერს: „მტებითი სამაროვანის აკლამებში 5 ასეთივე მონეტის აღმოჩენის შემდეგ, ვგონებ, აშკარა ხდება, რომ ბალკანეთის ჩრდილოეთით მოპინდარე გამარბაროსული ტომების⁸⁹ შესახებ მსჯელობას ნიადაგი ეცლებდა და მონეტის მოქრის კუმშარტი ადგილი, როგორც გრეობა, სულ სხვაგან უნდა ვებოტო“ — დ. კაანაძე, მტებითი არქეოლოგიური ექსპედიციის... გვ. 82.

აღნიშნული მონეტები — ამ კატალოგში — ლეონ I. მონეტებთან ერთად შევიტანეთ, მაგრამ მაინც გასარკვევია სად და როდის იჭრებოდა: —სათანადო მასალისა და ლიტერატურის უქონლობის გამო ეს საკითხი უჭირურობით ღიად რჩება, მაგრამ ერთი კი მაინც სავარაუდოა, რომ მიწაბაძი ნამდვილი მონეტების სინქრონული არ უნდა ყოფილიყო.

⁸⁵ მონეტა გატყვეთლია.
⁸⁶ ზედწერილის ასეთი განლაგება იშვიათია.
⁸⁷ Толстой, II, гл. 126—127, № 30, ტაბ. 8. 30.
⁸⁸ მონეტა 1947 წლის ნოემბერის დილოგანში ბაეშეებს ეზოში მიწის ჩიქნის დროს უნაბათ.
⁸⁹ გაღწეულია.
⁹⁰ Толстой, II, гл. 147, № 18. ტაბ. 10, 18.
⁹¹ ცუნწიანი.
⁹² Толстой, II, гл. 147, № 22, ტაბ. 10, 22.

№ ჩიხი	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შეზღი	ხერგი
ანასტასი I 491-518 წწ. ოქროს სოლიდო⁶⁰				
42	ბ. 1679 ⁶¹	2,92 16	ეკისრის ბიუსტი პოდპაირ; დიადემით შემკული მუხარალოთ; მხედრის სამოსით; მარჯვენა ხელში მხარზე ვალებული შუბი უკრავეს, რომლის წვერი თავის უკან მარჯვენა მხარეს მოჩანს; ფარზე მარჯვნივ მიმართული ცხენოსანი მხედარი გაოსახული; შემოწერილია: DNANASTASIVSPPAV = Dominus noster Anastasius perpetuus angustus, 6 ა. ბატონი ჩვენი ანასტასი მუდმივ აღხვევებულთ.	ვიქტორიოს გამოსახულება პირდაპირ; მარჯვენა ხელში გრძელბუნიათი ჭვარი უყვრია; მარცხენით კი სამოსის კალთას ეხება; მარცხნივ მონეტის არეზე ნააწერებია; მარჯვნივ კი ვერტიკალურად გამოკვეთილი ორი ვარსკვლავი; შემოწერილია: VICTORIA AVCCCS = victoria augustorum, 6-682 ა. იმპერატორთა გამარჯვება. ნუ სახელმწიფო; მონაკვეთის ქვევით CONOB-Constantinopolis obryzum 6 ა. კონსტანტინოპოლის სეფთა ოქრო. ტაბ. III, 42.
ს პ ი ლ ე ნ დ ი M (= 40 ნუშია)⁶²				
43	ბიზ. დ. 34 ⁶³	16,45 33	ეკისრის გამოსახულება წელხუვით პოდპირში მარჯვნივ; დიადემით, მხედრის სამოსელთ, რომელიც მარჯვენა მხარითა ფიხელთ არის შეიწმეული; შემოწერილია: - NANASTASIVSPPAVG = Dominus noster Anastasius perpetuus angustus ე. ი. ბატონი ჩვენი ანასტასი მუდამ აღხვევებულთ; წერტილოვანი რაკლი გაცვეთილია.	ვიქტორია M (= 40 ნუშიას) ხუთი ჯვარი; ქვევით—(ვიქტორებისშორის) A ⁶⁴ (= 1 officina prima); მონეტის არეზე მარჯვნივ და მარცხნივ თითო ვიქსემიანი ვარსკვლავი; მონაკვეთის ქვევით CON=Constantinopolis; მონეტის მხედრის რაკლი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ III, 43.
44	ბიზ. დ. 35 ⁶⁵	16,12 29 31	როგორც № 43, მხოლოდ მარჯვენა მხარეზე ვარსკვლავია; რაკლი არა ჩანს.	როგორც № 43, მხოლოდ M-ის ვიქტორებს შორის B = 2 ⁶⁶ ; რაკლი არა ჩანს. ტაბ. III, 44.
45	ბიზ. დ. 25	18,27 36 37	როგორც № 43.	როგორც № 43, მხოლოდ M-ის ვიქტორებს შორის Δ = 4 ⁶⁷ . ტაბ. IV, 45

⁶⁰ მონეტას ნაპირები შემოწერილი აქვს, რის გამოც წონით სემისი, მხოლოდ ტიპი სოლიდისაა; კიდევ ერთგან დახიანებულია თითქმის გახერხება უცდამით.

⁶¹ 1937 წელს ცხუშარში (მესტიის რ-ნი) ოქროს ძიების დროს არის ნაპოვნი.

⁶² **Торасов, II, გვ. 179, № 6.**

⁶³ ბიზანტიაში სპილენძის ფულის ღირებულების აღნიშვნის ასეთი წესი ანასტასი I ეკისრობის დროს 498 წელს შემოღდა. და გრძელდება მიხეილ III (842-867) წლებამდე. ამის შემდეგ ამგვარი ასო ციფრები მონეტებზე აღარ ჩნდება გარდა M-ისა მონეტებზე ანუხუნენ K-20, I-10, E-5. ეს უკანასკნელნი აღნიშნავენ 20, 10, 5 ნუშიას ან ფოლისს. ნახევარი, მეთერთეული და ნეუფუდი, M-ის ვიქტორებისშორის მოთავსებული რიყბითი მნიშვნელობის ასო აღნიშნავს სახელმწიფო ნაღველს, რომელნიც მოქუქრიათ მონეტა, მონაკვეთის ქვევით მოთავსებული ასოები ხარაფხანის ადგილს—ამ შემთხვევაში CON—Constantinopolis.

⁶⁴ ავთიევა საქართველოს ნუხელების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 26, 27; მაგარა ხარაფხანის ნაღვი არ ჩანს. ⁶⁵ BMC I, გვ. 4, № 18; **Торасов, II, გვ. 183, № 17, ტაბ. 12, 17.**

⁶⁶ ნაწილობრივ გაცვეთილია. ⁶⁷ BMC I, გვ. 5, № 37, 38; **Торасов, II, გვ. 183, № 18, 19, ტაბ. 12, 18, 19.**

⁶⁸ ასეთივე, 962 წელს ბიუჯინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა, საველე № 3866. ხარაფხანის ნაღვი არა ჩანს.

⁶⁹ BMC I, გვ. 4, № 27. ტაბ. 1, 9; **Торасов, II, გვ. 184, № 21, ტაბ. 12, 21.**

№ კრებულ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შეზღი	ხურავი
46	ბიზ. დ. 331 ¹⁰⁰	15,93 34	როგორც № 43.	როგორც № 45; M-ის ქვევით კიდურებს შო- ჩის E (=5101) (ახელისწი). ტაბ. IV, 46.
47	ბიზ. დ. ¹⁰² 71 ¹⁰²	17,80 33	როგორც № 43.	როგორც № 45, მხოლოდ ზვეით გერის ერ- თი მკლავიდან ჩანს; მონეტის არეზე ვარსკვლავ- ების ზეითა და ქვევით თითო მსხვილი წერ- ტილი.
48	ბიზ. დ. 318	8,82 25	როგორც № 43.	როგორც № 43; კლ-ის მარჯვნივ და მარცხნივ სხივოსანი მზე აუ ვარსკვლავი, ქვევით, კიდუ- რებს შორის ვარსკვლავი აუ A თუ სხვა რაღაც ნიშანი გარკვევით არა ჩანს. ¹⁰⁴ ტაბ. IV, 48.
49	ბ. 4560 ¹⁰³	7,10 25	როგორც № 43.	გაცვეთილია.
K (=20 ნუმი)				
50	ბიზ. დ 301 ¹⁰⁴	8,65 23/25	გამოსახულია კესარი წელზევით. პროფილ- ში მარჯვნივ; დადებით; მხედრის სამოსელით; ხედწერილიდან ირკვევა...VSPPAVG	K (=20 ნუმის) მის მარცხნივ გერა, მარჯვ- ნივ IJ 107; რკალი ხაზოვანია, რომელიც ნა- წილობრივ ჩანს. ტაბ. IV, 50
51	ბიზ. დ. 29	3,25 20	როგორც № 50. მხოლოდ DNANASTA SIVS PP AVG = Dominus noster. Anastasinus perpetuus augustus ე. ა. ბატონი ჩვენი ანასტასი მუდამ აღხეყ- ბული.	როგორც № 50, მხოლოდ ასო K-ს ზვეით ვარსკვლავი, ქვევით და წინ რა ნიშანი ვერ ირკვევა.

¹⁰⁰ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 472, ხოლო სადუბლეტოსი № 8.

¹⁰¹ BMC I, გვ. 4, № 28; Тоастро II, გვ. 184, № 23, 24, ტაბ. 12, 23, 24

¹⁰² ბიზ. დ. აქ და შემდეგაც საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის მაგიერ.

¹⁰³ გაცვეთილია.

¹⁰⁴ ასეთივეა 1961 წელს ბიკუინტის არქეოლოგიურ ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი 40-ნუმანი მონეტა. მხოლოდ მოჭრის ადგილი არა ჩანს, საველე № 3789; იქვე აღმოჩენილი № 3919 40-ნუმანი მონეტაზე ხარაფხანა და მისი ნომერი ვერ ირკვევა.

¹⁰⁵ 1935 წელს ნაპოვნი კრწანის ში (თბილისის ერთ-ერთი უბანი). მონეტა სანტეტრესო იმ მხრივ, რომ რუსუ-
დან დედაფლის მონეტებთან ერთად არის აღმოჩენილი. მონეტა ამ დრომდე აღბათ მომოქცევაში არ იქნებოდა მით
უფრო, რომ მას გაახლებს (გადაკეცვა, დამლა) არავითარი ნიშანკვალი არ ემჩნევა. საფიქრებულა, რომ განძის მპო-
ნელმა აღმოჩენის შემდეგ მუზეუმში სოტანამდე მიუბატა ან კიდევ განძის მფლობელს განძის დაფლამდე ჩაუვარდა
ხელში და როგორც ძველი ფული ჩააყალბა განძს.

¹⁰⁶ გაცვეთილი, სიჭა ნაკლოვანია.

¹⁰⁷ BMC, გვ. 5, № 30, ტაბ. 1, 10; Тоастро II, გვ. 188, № 39, ტაბ. 13, 39.

№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ხურგი
52	ბიზ. დ. 321 ¹⁰⁸	2,60 15	<p>I (=10 ნუმია)</p> <p>ეისრის ბიუსტი პროფილში მარჯვნივ; დიაღმით; მხედრის სამოსელით; შემოწერილია:</p> <p>DNANASTASIVSPPAV.</p> <p>= Dominus, noster Anastasius perpetuus augustus ე. ი. ბატონი ჩვენი ანასტასი მუღამ აღზევებული.</p>	<p>I (=10 ნუმის) შემოწერილია¹⁰⁸:</p> <p>CONCORD</p> <p>= Concordia ე. ი. თანხობა; მონეტის არეზე მარჯვნივ და მარცხნივ თითო წერტილი ტაბ. IV, 52.</p>
53	ბიზ. დ. 332 ¹¹¹	2,12 15 16	<p>ეისრის ბიუსტი პირდაპირ; დიაღმითი მუზარადით; მხედრის სამოსელით; მარჯვენა ხელში მხარზე გაღებული შუბი უკირავს, რომლის წვერი მარჯვენა მხარეს მოჩანს; შემოწერილია:</p> <p>(DNIVSTI) NVS PPAVG = Dominus noster Justinus, perpetuus augustus</p> <p>ე. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინიანე მუღამ აღზევებული.</p>	<p>გამოსახულია ვიქტორია პირდაპირ; სწორკუთხად გაწედილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნანი ჩვარი უპყრია; მარცხენაში კი ჩვარიანი სფერო; მარჯვნივ, მონეტის არეზე რვაკიმიანი ვარსკვლავი; შემოწერილია: VICTORIA ΛΑΓΓΓΓΙ = Victoria augustorum ასო Γ=3, ე. ი. „იმპერატორთა გამარჯვება“ მესამე (სახელისწოდებით მოქრილი); მონაკვეთის ქვევით CONOB= Constantinopolis obryzum ე. ი. „კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქროს“.</p> <p>ტაბ. IV, 53.</p>
54	ბიზ. დ. 398 ¹¹²	2,23 15 18	როგორც № 53.	<p>როგორც № 53, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს ც=6.</p> <p>ტაბ. IV, 54.</p>
55	ბიზ. დ. 399 ¹¹²	2,06 14 15	როგორც № 53, მხოლოდ... NVSPPAVI.	<p>როგორც № 53, მხოლოდ ვიქტორიის თავი მარცხნივ აქვს მიბრუნებული; მარჯვენა ხელში მიცემული გრძელბუნანი ჩვარი ქრისტეს მონოგრამით გვირგვინდება, მარცხნივ, მონეტის არეზე ვარსკვლავი, ზედწერილის ბოლოს ასო ც=5¹¹⁴.</p> <p>ტაბ. IV, 55,</p>
56	ბ. 786 ¹¹³	2,84 20	<p>ეისრის გამოსახულება წელზევით, პროფილში მარჯვნივ; დიაღმითი მუზარადით; მხედრის სამოსელით; შემოწერილია: DNIVSTI...</p>	<p>გამოსახულია ეისარი მთელი ტანით პირდაპირ, იყურება, მარჯვნივ; თავზე შარავანძი ადგია; შემოსილია მხედრის სამოსელით, მარჯ-</p>

ვერცხლი

¹⁰⁸ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 31.

¹⁰⁹ Толястоѣ, II, გვ. 192, № 62, ტაბ. 14, 62.

¹¹⁰ ტიპი სოლიდისა. ზონა-წონა სემისისა აქვს.

¹¹¹ დაფუძვლილი ნაპირებდაზიანებული.

¹¹² ყუნწიანი, ნაწილობრივ გაცვეთილი.

¹¹³ დაცვეთილი; დასერილი.

¹¹⁴ ხევით აღწერილი სამი მონეტა (53, 54, 55), როგორც უკვე ითქვა, სოლიდის ტიპისა არის, წონა, ზომა სემისისა აქვს და ამიტომ ისინი სენისად მივიჩნევთ.

¹¹⁵ ზედღიღშია (ზევდიუსი რ-ნი) ნაოთენი, ღრო და აღმოჩენის პირობები ცნობილი არ არის.

№№ თავსებ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
			NVSPP AVG = Dominus noster Justinus, perpetuus augustus ვ. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინე მუდამ აღზევებული, წერტილოვანი რკალი გაცვეთილია.	ვენა ხელში გრძელბუნიანი შუბი უკირავს; მარცხენაში კი ყვრიანი სფერო; მარჯვნივ მონეტის არეზე ვარსკვლავი; შემოწერილია: GLORIA MANORVH = Gloria Romanorum ვ. ი. აღიდგება რომალებს; მონაკვეთის ქვევით COB ¹¹⁶ = Constantinopolis obryzum ¹¹⁷ ვ. ი. კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქრო; წერტილოვანი რკალი, ნაწილობრივ გაცვეთილია. ტაბ. IV; 56
57	ბიზ. დ. 547 ¹¹⁶	16,69 31/33	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პროფილში მარჯვნივ; დიადემით; მხედრის სამოსელით ¹¹⁸ ; შემოწერილია: NVSPPA V = Dominus noster Justinus, perpetuus augustus ვ. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინე მუდამ აღზევებულია ¹¹⁹ .	ცენტრში M (= 40 ნუმიას), მარჯვნივ და მარცხნივ თითო ექვსკიმიანი ვარსკვლავი M-ის ¹²⁰ ქვევით—კიდრებს შორის = I prima officina; მონაკვეთის ქვევით CON ¹²¹ = Constantinopolis.
58	ბიზ. დ. 381 ¹²²	17,10 30/32	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 57, მხოლოდ სამოსელი ოდნავ განსხვავებულია; შემოწერილია: QHVIVSTI NVSPPA C	როგორც № 57, მხოლოდ M-ია ზევით და მარჯვნივ ყვარი; მარცხნივ ექვსკიმიანი ვარსკვლავი; M-ის კიდრებს შორის B = 2 ¹²³ ; მონაკვეთის ქვევით CON რკალი რელიეფურია. ტაბ. IV, 58.
59	ბიზ. დ. 401 ¹²¹	17,95 29	რკალი რელიეფურია. როგორც № 58.	როგორც № 58, მხოლოდ M-ის ¹²⁴ მარჯვნივ და მარცხნივ ¹²⁵ თითო ექვსკიმიანი ვარსკვლავი ¹²⁷ . ტაბ. V, 59.

¹¹⁶ ეს მონეტა საინტერესოა იმ მხრივ, რომ ქალაქის სახელი — Constantinopolis ერთი ასოთაა C აღბეჭდილი. მომდევნო ორი ასო OB = obryzum შთაინახა, კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქრო, მაგრამ მონეტა ვერცხლისაა; შეედომება არის თუ სუფთა ხალას ვერცხლს ნიშნავს, როგორც ეს ვ. ი. რ. ს. ს. აქვს აღნიშნული BMC, I, გვ. 13, თუ აქ იგივე გარემოებასთან არა გვაქვს საქმე, როდესაც ვერცხლს კრიდნენ და აწერდნენ „ოქროს“ — იხე როგორც ქართულ სპილენძის მონეტებზეა აღბეჭდილი „ოქნა კუდაი ვერცხლისი ამის“, აღნიშნულის თანახმად ასეთი მოვლენა იშვიათია, მაგრამ მაინც არის დადასტურებული ბიზანტიურ ნუმიზმატიკაში.

¹¹⁷ BMC I, გვ. 13, № 14, 15, ტაბ. III, 2, 3, 4; Тоцроff, III, გვ. 234, № 24, 25, ტაბ. 16, 24, 25.

¹¹⁸ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადღებულო ფონდის № 9, მხოლოდ სახელოსნოს ნომერი ვერ ირკვევა. ¹¹⁹ გაცვეთილია, ნაირობი დაზიანებული.

¹²⁰ ასეთია ბიქვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტები სველე № 1313, 1319, 1324, 2431, მხოლოდ № 1324 პირველი სახელოსნოსია, № 1319—მესამესი, № 1313 კი მეოთხე სახელოსნოშია მოპოვებული. № 1319 ინახება ბიქვინტის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

¹²¹ Тоцроff, III, გვ. 234, 135, № 27, ტაბ. 16, 27.

¹²² ზურგიდან ჩაბურღილია—გახვრეტა უცდიათ.

¹²³ ასეთივეა 1960 წელს ბიქვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა სველე № 3362.

¹²⁴ ერთგან გახვრეტილია; ტაბულაზე ზურგის ფოტორეგროდუქცია.

¹²⁵ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 41, ხოლო სადღებულო № 12. ¹²⁶ BMC, I, გვ. 14, № 21.

¹²⁷ ასეთივეა ბიქვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა სველე № 1275, 1521 იგივე მგორე სახელოსნოდან პრის.

№№ ბიუჯეტი	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ხურვა
60	ბიზ. დ. 42	20,30 30 31	როგორც № 58.	როგორც № 59, მხოლოდ M-ის კიდურებს შო- რის $\Gamma = 3^{122}$. ტაბ. V, 60
61	ბიზ. დ. 655	16,88 29,30	როგორც № 57.	როგორც № 57, მხოლოდ M-ის მარჯვნივ ჯვარი, რკალი ფართო ხაზოვანია. ¹²⁰ ტაბ. V, 61.
62	ბიზ. დ. 279 ¹²³	14,63 28 30	როგორც № 57.	როგორც № 59, მხოლოდ M-ის ქვევით კი- დურებს შორის $\Delta = 4$.
63	გ. 7005 ¹²⁴	14,04 31	როგორც № 58.	როგორც № 58, მხოლოდ სახელოსნოს ნო- მერი არა ჩანს. ¹²²
64	წ. 9645 ¹²²	13,98 30	როგორც № 58.	როგორც № 58, მხოლოდ სახელოსნოს ნო- მერი არა ჩანს. ¹²⁴
65	ბიზ. დ. 656 ¹²²	17,64 32 33	როგორც № 58.	როგორც № 60, მხოლოდ M-ის ქვევით $\epsilon = 5^{122}$. ტაბ. V, 65
66	ბიზ. დ. 39 ¹²⁵	15,82 30 32	როგორც № 58, მხოლოდ რკალი წერტი- ლოვანია	როგორც № 58, მხოლოდ მარჯვნივ ახალი შთვარის მსგავსი ნიშანი, ზარაფხანა და ნომერი ვერ ირკვევა. ტაბ. V, 66
67	ბიზ. დ. 590 ¹²⁵	13,44 40	როგორც № 66, მხოლოდ INV PP. AV(† ¹²⁶ , რკალი წერტილოვანია.	როგორც № 66, მხოლოდ M-ის ქვევით $\Delta (= 4-ე სახელოსნო)$, მაგრამ ზარაფხანის სახელი არა ჩანს.
68	ბიზ. დ. 593 ¹²⁶	1,76 12 13	გაცვეთილი.	ქრისტეს მონოგრაფია, (= 5 ნიშანი) ¹²⁷ მარცხ- (სახელოსნო) ¹²⁸ . მარჯვნივ ϵ ნივ B = 2 ტაბ. V, 68

¹²² BMC, გვ. 14, № 22—24.

¹²³ აეთიფა, მხოლოდ მეორე სახელოსნოს გამოშვება, 1960 წელს ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა, სავსე № 3160, გადაეცა ბიჭვინტის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს.

¹²⁴ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 13.

¹²⁵ 1936 წელს დანიაში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი.

¹²⁶ გაცვეთილია.

¹²⁷ 1903 წელს ოპოზიციის მახლობლად მიწის დამუშავების დროს არის აღმოჩენილი.

¹²⁸ გაცვეთილია.

¹²⁹ ნაწილობრივ გაცვეთილია.

¹³⁰ BMC, I, გვ. 14, № 27, 28.

¹³¹ BMC, I, გვ. 18—19, № 64, ტაბ. IV, 1.

¹³² გაცვეთილი, ერთგან გაზერტილი.

¹³³ მონეტის მარცხენა მხარეზე განლაგებული ზეფწერილის შერჩენილი ასოები INV=IVSTINVS ამ სახელის მარჯვნივ განლაგებული ზეფწერილის ბოლო ასოებია, მარცხნივ კი ზეფწერილი სულ არ არის აღბეჭდილი.

¹³⁴ ასეთივე საკართველო მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 11 (სახელოსნოს ნომერი არ ჩანს). განიხილეთ ფონდის № 11061, აღმოჩენილი 1939 წელს ურბინში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ და ამაჰმ წელს ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი 20-ნიშანი, სავსე № 2460

¹³⁵ То л с т и н, III, გვ. 245, № 86. ტაბ. 17, 85.

¹³⁶ ხურგის ფოტორეპროდუქცია არის მოცემული.

№№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
იუსტინიანე I 527—565 წწ. ოქროსოლი				
69	ბიზ. დ. 528 ¹⁴²	4,46 21	ეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; დიადემიანი მუზარადით, რომლის ორივე მხრიდან დაშვებულია ბოლოში თითო თვალანი ორ-ორი ტოტი; მხედრის სამოსელით; ზეპურობილ მარჯვენა ხელში ყვრიანი სფერო უხვრია; შემოწერილია: მარცხნივ DN IVSTNI ნარჯენივ ANVSPPAVG = Dominus noster Justinianus perpetuus angustus ე. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინიანე მუდამ აღზევებული: წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შერჩენილ.	ექტორია მთელი ტანით პირდაპირ; მარჯვენა ხელში უხვრია გრძელუნანი ყვარი, რომელსაზე ზეით ქრისტეს მონოგრამა აქვს, მარცხენაში კი ყვრიანი სფერო; მარჯვნივ მონეტის არეზე ექვსქიმიანი ვარსკვლავი; შემოწერილია: მარცხნივ VICTORI მარჯვნივ AAVGGGI ¹⁴⁴ , = Victoria augustorum (და რიცხვითი მნიშვნელობის ასო I = 3) ე. ი. იმპერატორთა გამარჯვება (3—სახელმწიფო) მონაკვეთის ¹⁴⁵ კვევით CONOB = Constantinopolis obryzum ე. ი. კონსტანტინოპოლის სფუთა ოქრო, წერტილოვანი რკალი ოდნავ იჩნევა.
70	ბიზ. დ. 36 ¹⁴⁶	3,76 20	როგორც № 69. მხოლოდ ეისრის გამოსახულება და წარწერა შედარებით ფაქიზად არის შესრულებული. DNIVSTINIANVSPPAVG	როგორც № 69, მხოლოდ მარჯვნივ მონეტის არეზე რვაქიმიანი ვარსკვლავი; VICTORIA ¹⁴⁷ VGGGZ ¹⁴⁸ , ზედწერილის ბოლოს Z = 7 ¹⁴⁹ , რკალი წერტილოვანია ¹⁵⁰ . ტაბ. V, 70.
71	ბიზ. დ. 527 ¹⁵¹	4,46 19/20	როგორც № 70.	როგორც № 69, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს I = 10.
72	ბიზ. დ. 432 ¹⁵²	0,55 16	ძირითად ხაზებში. როგორც № 69 მხოლოდ ეისრის გამოსახულება უხეშად და სქემატურად არის წარმოდგენილი; ეისრის მარცხნივ ექვსტორია, რომელიც აფიგურაციებს ეისარს; წარწერიდან ...IV...I არის შერჩენილი.	ექტორია ძალიან სქემატურად არის გამოსახული; ყვრის მხოლოდ ბუნილა ჩანს; ზედწერილი ნაწილობრივ ირკვევა — მათ შორის ზოგი ასო შებურნებულია არის აღბეჭდილი AIC...AAGGG. ტაბ. V, 72.
ვერცხლი				
73	ბიზ. დ. 44 ¹⁵³	4,07 21	ეისრის მკერდამდე გამოსახულება, მარჯვნივ მიბრუნებით; დიადემით; მხედრის სამოსელით; შემოწერილია: DNIVSTINI ANVSPPAVI = Dominus noster Justinianus perpetuus angustus ე. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინიანე მუდამ აღზევებული, რკალი წერტილოვანია.	ეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; თავზე შარავანდი ადგივი; შემოსილია მხედრის სამოსელით; მარჯვენა ხელში შუბი უხვრავს, მარცხენაში კი ყვრიანი სფერო; მონეტის არეზე მარჯვნივ ყვარი თუ ვარსკვლავი; შემოწერილია: CLORIAROHANORVH Gloria Romanorum ე. ი. დიდება რომაელებს;

¹⁴² დაქვეილი, გასვეთილი

¹⁴¹ BMC, I, გვ. 26. № 7; Топазов, III, გვ. 296. № 29, ტაბ. 19, 29. ჩვენი მონეტა ფაქტურით ოდნავ განსხვავდება.

¹⁴⁸ ხაზი ნაწილობრივ იჩნევა. ¹⁴⁴ ერთგან გახვრეტილია.

¹⁴⁷ A-ა ოს მსგავსად არის აღბეჭდილი.

¹⁴⁶ Топазов, III, გვ. 297, № 36. ტაბ. 19, 36.

¹⁴⁵ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 526.

¹⁴³ დაქვეილი.

¹⁵⁰ გახვრეტილია; იმდენად მცირე ზომისა და წონისა, რომ ტრემისსაც კი არ უახლოვდება.

¹⁵¹ მონეტა ორგან გახვრეტილია.

№№ რიგზე	წონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შებლი	ზურგი
74	ბ 110391 ¹²⁴	4,12 28	გამოსახულია კეისარი მეგრდამდე, მარჯვნივ მიბრუნებით; თავზე ადგია ფრთისებრი სამკაული და დადგმით შექველი მუხარადი; შემოსილია მხედრის სამოსელით. რომელიც მარჯვენა მხართან ფიბული არის შეკონძული; შემოწერილია: DN IUSTINI ANVS PPAVG = Dominus noster Justinianus perpetuus augustus გ. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინიანე მუდამ აღზევებულ ¹²⁵ . მივივით ასბული მომსხო წერტილადანი რკალი. ნაწილობრივ გაკვეთილია.	ონაკვეთის ქვეითი COBA¹²⁴ = Constantinopolis obryzum Δ=4 გ. ი. კონსტანტინოპლის სუფია ოქრო 4 (სახელსწიქ); წერტილადანი რკალი ნაწილობრივ აკლია. ტაბ. V, 73. გამოსახულია კეისარი მიუღი ტანით პირდაპირ, მარჯვნივ მიბრუნებით; თავზე შერაგადი ადგია; შემოსილია მხედრის სამოსელით; აქვია მაღალეულიანი ფეხსაცმელი; ზედაპირულ მარჯვენა ხელში გრძელბუნია შუბი უკირავს; მარცხენა ხელში კი ჭვრიაანი სფერო უკავია; მონეტის არეზე მარჯვნივ რვაკვირიაანი ვარსკვლავი; შემოწერილია: GLORIA ROMANORVM¹²⁷ მივივებრ ასბული მომსხო წერტილადანი რკალი. ნაწილობრივ გაკვეთილი ¹²⁸ ტაბ. V; 74
ს პ ი ლ ე მ დ ი 527—533 წწ. მოკერილი--M(=40 ნუმი)				
75	ბიბ. d. 50 ¹²⁹	13,65 29/31	კეისარის მეგრდამდე გამოსახულება პროფილში მარჯვნივ; დიადემით; მხედრის სამოსელით. რომელიც ნაწილობრივ ირჩევა. შემოწერილია: DN IUSTINI ANVSPPAV = Domina noster Justinianus perpetuus augustus გ. ი ბატონი ჩვენი იუსტინიანე მუდამ აღზევებულა: რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	ენტრში M(=40 ნუმისა). ხვეით და მარჯვნივ ქვარი: მარცხნივ ექვსკვირიაანი ვარსკვლავი; M-ის ქვეითი კიდურებს შორის A=1 ¹³⁰ ; მონაკვეთის ქვეითი CON = Constantinopolis¹³¹ ; რკალი ნაწილობრივ ირჩევა. ტაბ. VI, 75.
76	ბ. 9670 ¹³²	14,45 26,30	როგორც № 75, მხოლოდ მარცხნივ მონეტის არეზე დამლა.	როგორც № 75. მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის Γ=3 ¹³³ .

¹²⁴ ამ მონეტაზე კონსტანტინოპლი ერთი ასოთი (C) არის აღბეჭდილი. აქაც, ზემოაღწერილი (რიგითი № 56, ირ. N 7867 გ.) ვერცხლის მონეტის მსგავსად „ოქროსი“. აწერია სავარაუდოა, რომ ვერცხლი იქნდა ოქროს ღირებულების. იხ. თ. აბრამიშვილი. „საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ზოგერთი დეტალის შესახებ“.

¹²⁵ 1961 წელს 31 ივლისს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, სამთავროს ტერიტორიაზე, № 907 ქვის-სამარბი ატრადულარ ნაწილში იყო აღმოჩენილი.

¹²⁶ ორივე მხრიდან ნაპირებია გაკვეთილი, ერთგან გახერტილი.

¹²⁷ Τοστρον. III. გვ. 302—303, № 52. ტაბ. 20, 52.

¹²⁸ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითად ფონდში № 657.

¹²⁹ ორივე თაბზე ნაწილობრივ გაკვეთილი, ნაპირები დაქობილია.

¹³⁰ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადებულეტო ფონდის № 21, ამ მონეტის ზურგის ფორტაგროდუქცია მოკვეთილია ტაბ. № 75; 1962 წელს ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია საველე № 2434, 4228.

¹³¹ BMC, I. გვ. 29, № 28; Τοστρον. III. გვ. 308, № 82, ტაბ. 20, 82.

¹³² 1923 წელს ორანჯის მახლობლად მიწის დამუშავების დროს აღმოჩენილი განძიდან არის, ამავე განძისაა № 9651—ალბან გაკვეთილი. დაწერილებით ამ განძის შესახებ იხ. თ. აბრამიშვილი. „ოჩანხარის ბიზანტიური სპილენძის მონეტების განძი“.

¹³³ გაკვეთილია.

№ № როგნე	ფონდი და ნომერი	წონა, სიმა	შეზღი	ზურგა
538 წლამდე მოჭრილი M (= 40 ნუმი)				
77	ბიზ. დ. 58	16,11 33/3 ²	კეისრის გამოსახულება მკერდამდე, პროფილში მარჯვენე დიადემით, მხედრის სამოსელით; გულშეკრდის არეში ¹⁶⁴ ქრისტეს მონეტარამა (სამაუელი?), შემოწერილი: DNI ANI PP ΔG	როგორც № 75, მხოლოდ ქვარი უფრო მოზრდილია; მოჭრის ადგილი ვერ ირჩევა; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. VI, 77.
78	ბიზ. დ. 60 ¹⁶⁵	17,10 25/29	როგორც № 75, მხოლოდ სამოსელი მარჯვენა მხარზე ვარსკვლავისებრი ორნამენტით არის შემკული.	როგორც № 75, მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის Δ = 4 ¹⁶⁶ ტაბ. VI, 78
538 წლის შემდეგ მოჭრილი M (= 40 ნუმი)				
79	ბიზ. დ. 498	16,54 30/32	კეისრის გამოსახულება მკერდამდე პირდაპირ; დიადემიანი და ფრთოსებრი სამაუელიანი მუჭარადით, რომლის ორივე მხრიდან ოპორთი საყვილია დამუშავებული, მხედრის სამოსელით; ზეაქვობილი მარჯვენა ხელში ქვარანი სფერო უქირაეს; ფარზე გამოსახული ცხენოსანი მხედარი; მარჯვენე მონეტის აბეზე ქვარი; შემოწერილი: DNIVSTI...ΔNVSP AVG ; რაკალი ხაზოვანია.	ცენტრში M (= 40 ნუმის) ზევით ქვარი, მარცხნივ და მარჯვენე Δ X N X N 167 O IcI (= წელი 28, გ. ი. 554-5 წწ.) M-ის კიდურებს შორის Γ = 3; მონაკვეთის ჯგუფით CON; რაკალი ხაზოვანია. ტაბ. VI, 79.
80	ბიზ. დ. 494 ¹⁶⁸	18,34 35/38	როგორც № 79.	როგორც № 79, მხოლოდ M-ის მარცხნივ და მარჯვნივ ¹⁶⁸ Δ X N N III O (= წელი 13, გ. ი. 539-540 წწ.) M-ის კიდურებს შორის Δ = 4 ¹⁶⁹ . ტაბ. VI, 80.

¹⁶⁴ Толстой, III, гл. 336, № 290.

¹⁶⁵ გაცვეთილი.

¹⁶⁶ BMC, I, გვ. 30, № 32; Толстой III, гл. 339, № 88; ასეთივე ნაპოვნია 1959 წლის ზაფხულში ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ. მხოლოდ გაცვეთილია და საულისონის ნომერი არა ჩანს, საეულ № 2644, 1960 წელს იმავე არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის ნაპოვნი საეულ № 2637, 2678, ეს მონეტები ტიპით იუსტინიანე I. სილა ზედწერილით იუსტინიანე I განეკუთვნება, შესაძლებელია იუსტინიანე I ზედილის პირველ წლებშია მოჭრილი.

¹⁶⁷ ინდიკტიონის ასეთი განლაგება ძველია, აქ 28 თუ 27; საფიქრებელია რომ აქ 28-აა. რადგან მხოლოდ ათეულის ან ასეულის წინ აღდგება ათი ან ერთი შესაბამისად თუ რა არის წინ. აქ კი ერთეულია, უადგილობის გამო ხომ არ აღბეჭდეს ასე? აქ და შემდეგაც სოციერთი რიცხვითი მნიშვნელობის შესაბამისი ასის უქილობის გამო მიახლოვებითი ნიშანია გამოყენებული.

¹⁶⁸ ვახუტეილი, ნაირზე დახვტილი: გაცვეთილი, ტაბელაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა მოცემული.

¹⁶⁹ BMC, I, გვ. 31, № 49; Толстой, III, გვ. 311, № 99.

¹⁷⁰ ასეთივეა საქართველო; მცხეთის ბიზანტიური მონეტების სადუბაჟო ფონდის № 16.

№ ჩიხ რიცხვ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
ნიკომედიაში 538 წლამდე და მის შემდეგ მოკრილი M (= 40 ნუმი)				
81	ბიზ. დ. 495 ¹⁷¹	19,45 34 41	გამოსახულია კეისარი მკვრდამდე პირდაპირ: დიადემიანი და ფრთისებრი სამკაულიანი მუხარადით, რომლის ორივე მხარეზე საკიდია დაწვეებული; მხედრის სამოსელით, ზეაღმართულ მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უჭერია; მარჯვენე მონეტის არეზე ჯვარი უნდა იყოს; შემოწერილია;	ცენტრში M (= 40 ნუმას); ზევით ჯვარი; მარცხნივ ANNO; მარჯვნივ განლაგებული ასო-ციფრები არა ჩანს; M-ის კიდურებს შორის A=I, მონაკვეთის ქვეით NIKO = Ν:Ι:Κ:Ο:Μ:Ξ:Α; რკალი ბახოვანია. ტაბ. VI, 81.
82	ბიზ. დ. 50 ¹⁷²	15,56 32	როგორც № 81.	როგორც № 81, მხოლოდ A X ¹⁷³ N X N Y O II II (= წელი 29 გ. ი. 555-6 წწ.), წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.
83	ბიზ. დ. 594 ¹⁷⁴	11,47 28	როგორც № 82.	როგორც № 82, მხოლოდ მარჯვნივ II წელი გ. ი. 528-29 წწ.; M-ის კიდურებს შორის B=2.
კიზიკში 538 წლის შემდეგ მოკრილი M (= 40 ნუმი)				
84	ბიზ. დ. 468	16,83 34	როგორც № 83; ფარზე მარჯვნივ მიმართული ცხენოსანი მხედარია აღბეჭდილი: ONVITIM IANYSAPHVI = Dominus noster Justinianus perpetuus augustus გ. ი. ბატონი ჩვენი იუსტინიანე მუდამ აღბეჭებული. რკალი წერტილოვანია.	M-ის ზევით ჯვარი, მარცხნივ და მარჯვნივ A X ¹⁷⁵ (= წელი 21, გ. ი. 547-8 წწ.); M-ის კიდურებს შორის B = 2; მონაკვეთის ქვეით KYZ = Κ:Υ:Ζ:176; რკალი წერტილოვანია. ტაბ. VI, 84.
თეოპოლისში 539-40 წწ. და უფრო გვიან მოკრილი M (= 40 ნუმი)				
85	ბიზ. დ. 47	21,71 40 41	კეისრის მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ: დიადემიანი და ფრთისებრი სამკაულიანი მუხარადით, რომლის ორივე მხრიდან ორ-ორი საკიდია დაწვეებული; მხედრის სამოსელით; ზეაპერობილ მარჯვენა ხელში ჯვრიანი	ცენტრში M; ზევით ჯვარი; მარჯვნივ და მარცხნივ A N XIII (= წელი 13, გ. ი. 539-40 წწ.) N M - ის კიდურებს შორის A = 1; O მონაკვეთის ქვეით ΘΥΠΟ ¹⁷⁷ .

¹⁷¹ გაკვეთილი, ერთგან ვახერხტილი; ნაპირ ამოტეხილი.

¹⁷² ორივე მხარე გაკვეთილი, მეტად შუბლი.

¹⁷³ BMC, I, გვ. 47, № 215.

¹⁷⁴ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაკვეთილია.

¹⁷⁵ BMC, I, გვ. 51, № 249.

¹⁷⁶ დაახლოებით ასეთივეა საქოთიჯელის მუხედრის ბიზანტიური მონეტების სადღებურტო ფონდის № 18, ინდიკტიონით 34 წლისა, მაგრამ ზარაბზანა არ ჩანს.

¹⁷⁷ BMC, I, გვ. 55, № 284.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	შუბლი	ხურგი
			სფერო უკერავს; ფარზე გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული ცხუნოსანი მხედარი; მარჯვნივ მონეტის არეზე ჯვარი; შემოწერილია: DNIVSII NIANVSPP... = Dominus noster Justinianus perpetuus augustus, ე. ი. ბატონი, ჩენი. იუსტინიანე მუდამ აღზევებული: რკალი ერთმანეთის გადამკვეთი ხაზებისაა.	— $\Theta\epsilon\alpha\sigma\pi\alpha\iota\delta$; რკალი ერთმანეთის გადამკვეთი ხაზებისაა. ტაბ. VII, 85.
				ს პ ი ლ ე ნ დ ი M (= 40 ნუმიანი)
86	ბიხ. დ. 46	20,01 35	კეისრის ბიუსტი, პირდაპირ: დიადემით შემოვლი მუხარადით, რომლის ორივე მხარეზე ორ-ორი საკიდია და შევებული; მხედრის სამოსელით, ხელმართულ მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უკერავს; მონეტის არეზე, მარჯვნივ, ისეთივე ჯვარი, როგორც სფეროზე; შემოწერილია: მარცხნივ DNIVSII NI მარჯვნივ ANVS PP AVI (ლეგენდის პირველი ასო D—O-ის მსგავსად არის აღბეჭდილი. ხოლო ბოლო ასო G-ს მაგივრად I-ა); თევზის ფისის მსგავსი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	ცენტრში M (= 40 ნუმიანი) ¹¹⁸ ; ზემოთ ჯვარი; მარცხნივ $\frac{A}{N} \frac{X}{N}$ მარჯვნივ $\frac{X}{X}$ (= წელი 20, ე. ი. 546-547 წწ.) M-ის კიდურებს შორის $\Gamma=3^{119}$; მონაკვეთის ქვევით THYI (= (Theopolis); თევზის ფისის მსგავსი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. VII, 86.
87	ბიხ. დ. 45	17,82 31	როგორც № 86.	როგორც № 86 მხოლოდ წარწერა: $\frac{A}{N} \frac{X}{N}$ $\frac{N}{N}$ O IIII (= წელი 24, ე. ი. 550-51 წწ.); მონაკვეთის ქვევით OHYI — ქალაქის სახელის პირველი ასოს დაწერილობა განსხვავებულია. შეიძლება ო იყოს; ბოლო ასოს ზემოდან წერტილი თუ O-ნი ახის. ტაბ. VII, 87 ¹²⁰ .
88	ბიხ. დ. 48	18,50 35	როგორც № 86.	როგორც № 87, მხოლოდ $\frac{X}{X} \frac{25}{4}$ (551-2). ტაბ. VII, 88.

¹¹⁸ ზემოთ გვ. 38 უკვე აღნიშნეთ სპილენძის მონეტის ზურგზე მოცემული ზოგიერთი ასოს შესახებ, ნათქვამს ვიმეორებთ და ვაყვებთ—მოცემული ასოები და ციფრები ასე განიმარტება: ცენტრალური დიდი ასო M აღნიშნავს ამ მონეტის ღირებულებას, სახელდობრ, 40 ნუმიას (ანუ ერთ ფოლისს follis); M-ის მარცხნივ განლაგებული ასოები ANNO ნიშნავს „წელს“. ხოლო მარჯვნივ მოთავსებული ასო ციფრები XX აღნიშნავენ მონეტის მომჭრელი კეისრის მეფობის ინდიკტიონს, ორივე ერთად აღწერილ მონეტაზე იწესდა 20⁴; M-ის კიდურებს შორის მოთავსებული ასო Γ აღნიშნავს იმ სახელსონს ნომერს, ამ შემთხვევაში 3, სადაც მოუჭრიათ მონეტა; მონაკვეთის ქვევით მოთავსებული ასოები THYI = Theopolis ხარაფხანის ადგილს. მთლიანად ეს შეიძლება ასე გადმოიკეთეს: 40 ნუმიანი მეფობის მე-20 წელს, ე. ი. 546—547 წწ. თეოპოლისის ხარაფხანის მესამე სახელსონში მოჭრილი.

¹¹⁹ BMC, I, გვ. 56, № 292.

¹²⁰ ტაბულაზე ზურგის ფოტოგრაფიულუქციაა მოცემული.

№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შეზღო	ზურგი
89	ბიზ. დ. 57	18.27 32 33	როგორც № 86.	როგორც №88 მხოლოდ A X N X (=წელი 28 ე.ი. 554-5 წწ.); მონაკვეთის: N 611 ქვევით TH 4P, O ტაბ. VII, 89.
90	ბიზ. დ. 151 ¹¹¹	16.60 30 31	როგორც № 86.	როგორც № 86 მხოლოდ A X (= წელი 31 ე.ი. 557-8 წწ.). N X N XI O
529—539 ¹⁸² წწ. მოკრილი?				
91	ბიზ. დ. 49	17.94 31/32	ქერუმის ტახტზე მჯდომარე კეისრის გამო- სახელება პირდაპირ; დიადემით, რომლის ორი- ვე მხარიდან ორ-ორ თვლიანი საკიდა დაშვე- ბული, ზემოთ შარავს მსგავსად გამოილი სამი მოკლე ხაზი; შემოსილია გრძელი სამოსელით; ზეაყრობილ მარჯვენა ხელში გრძელი კვერთ- ხი უჭირავს მარცხენაში კი ჯვრისანი სფერო შემოწერილია: DNIVSTINI ANVS PPA; რკაღმ მძივისებრია.	ცენტრში M, ზემოთ ჯვარი; მარცხნივ რვა- სხივიანი მწითლი (მზე); სხივები პატარა-პატა- რა სფეროებით ბოლოვდება; მარჯვნივ ნახე- ვარმთვარის მსგავსი ნიშანი — რკალისავე მი- მართული; M-ის კიდურებს შორის Γ (=3); მონა- კვეთის ქვევით ჯვარი და THEUP = Theupo- 118 ¹⁸² . ტაბ. VII, 91.
92	ბიზ. დ. 59 ¹⁸⁴	12.59 33,35	როგორც № 91.	როგორც № 91, მხოლოდ M-ის კიდურებს- შორის Δ ¹⁸⁶ უნდა იყოს. ტაბ. VII, 92.
K (= 20 ნუმი) მოკრილად 538 წლამდე				
93	ბიზ. დ. 28 ¹⁸⁶	10,16 26 27	კეისრის ბიუსტი პროფილში მარჯვნივ ისე როგორც № 86, მხოლოდ გადაკედლილი ან ორ- ჯერ აქვს შტამპი დატრული; ზედწერილი ორმა- გად არის განლაგებული.	ცენტრში K (=20 ნუმის) ¹⁸⁷ ; ზევით და ქვე- ვით ვარსკვლავი; მარცხნივ ჯვარი, მარჯვნივ ასო ζ = 5 ¹⁸⁸ ; რკალი ხაზოვანი. ტაბ. VII, 93.
94	ბიზ. დ. 496 ¹⁸⁹	8,56 24/25	გაცვეთილია.	როგორც № 93, მხოლოდ K-ს ზევით და ქვევით ვარსკვლავები არა ჩანს. ტაბ. VIII, 94 ¹⁹⁰ .

¹⁸¹ Τοιστοδ, III, გვ. 335. № 279.

¹⁸² იუსტინიანე I-ის ამ ტიპის (მჯდომარე პოზით) მონეტებს ინდიკტიონი არ ახლავს. საფიქრებელია, რომ ეს მონეტა 539 წლამდეა მოკრილი, შემდეგ კი ყველა მისი მონეტა თარიღიანია.

¹⁸³ BMC, I, გვ. 55. № 280—281.

¹⁸⁴ მონეტა გაცვეთილია.

¹⁸⁵ BMC, I, გვ. 55, № 282.

¹⁸⁶ გაცვეთილია.

¹⁸⁷ BMC, I, გვ. 35, № 104, ტაბ. V, 6.

¹⁸⁸ ასეთივეა 1961 წელს ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა საველე № 379 (გაცვეთილია).

¹⁸⁹ შუბლი გაცვეთილია.

¹⁹⁰ ტანულაზე მხოლოდ ზურგის ფოტორეპროდუქციაა მოცემული.

№ № რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ხურავი
I (10 ნუმია) 540-1 წყ. მოკრილი				
95	ბიზ. დ. 497	5.91 19/20	კეისრის ბიუსტი პროფილში მარჯვნივ; დიადემითა და მხედრის საწოსელით; ზედწერილიდან ირჩევა: PPAVG; რკალი ხაზოვანია.	ცენტრში ასო I (=10 ნუმის), ხვეით ჯვარი მარცხნივ და, მარჯვნივ A N N X ¹⁰¹ O IIII (წელი 14, ე. ი. 540-1 წელი); მონაკვეთის ქვევით CAR = Carthago ¹⁰² . ტაბ. VIII, 95.
Є (= 5 ნუმია)				
96	ბიზ. დ. 56	2.62 11	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 95, მხოლოდ გაკვეთილია — ამის გამო გამოსახულება და ზედწერილიც ბუნდოვანად ჩანს.	ასო Є (= 5 ნუმის) მარჯვნივ Δ (= 4) ¹⁰³ რკალი ხაზოვანია ¹⁰¹ . ტაბ. VIII, 96.
97	ბიზ. დ. 592	2.03 12/13	როგორც № 96.	როგორც № 96, მხოლოდ მარჯვნივ არავითარი ასო არც ნიშანი; რკალი ხაზოვანია ¹⁰³ .
98	ბიზ. დ. 507	2.05 13/14	როგორც № 96.	როგორც № 96, მხოლოდ მარჯვნივ ჯვარი ¹⁰² . ტაბ. VIII, 98.
IC (= 16 ნუმია)				
99	ბიზ. დ. 61	5.01 21/23	კეისრის ბიუსტი მარჯვნივ; დიადემა და სამოსი გადასულია, ზედწერილიდან ირჩევა: TINIANVPP; რკალი ხაზოვანია.	 IC (= 16 ნუმის) მარცხნივ A, მარჯვნივ P ¹⁰¹ ; ხვეით ქრისტეს მონოგრამა; მონაკვეთის ქვევით T € S (=Thessalonica) ¹⁰² . ტაბ. VIII, 99.
გონოგრამიანი, უნომინალო მონეტები				
100	ბიზ. დ. 53 ¹⁰⁴	2.74 16	კეისრის ბიუსტი მარჯვნივ; დიადემით; შე-მოწერილია: IVSTINI ANVS PP...; რკალი ხაზოვანია.	მონოგრამა ბისაგან ¹⁰⁵ ლევა ქალაქ ხელს; რკალი შედგენილი ასოე- XEPCANOC იძხვრისთვის სახაზოვანია ტაბ. VIII, 100.

¹⁰¹ Толстой, IV, გვ. 363, № 444, ტაბ. 25, 444.

¹⁰² ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 51. ასეთივე მონეტა, მხოლოდ კონსტანტინოპოლში მოკრილი, ნაპოვნია 1959 წ. ბიკენინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ, სავ. № 2641.

¹⁰³ ABC I, გვ. 40, № 145.

¹⁰⁴ ტაბულაზე ზურვის ფოტოგრაფიროდუქციაა მოცემული.

¹⁰⁵ ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის 591 ნომერი.

¹⁰⁶ ზურვის ფოტოგრაფიროდუქციაა მოცემული.

¹⁰⁷ შესაძლებელია A—P პირველ სახელისნის ან პირველი წლის აღწნიშვნელი იყოს.

¹⁰⁸ J. Sabatier, ტაბ. XVI, № 6; BMC, I, გვ. 41, № 163, ტაბ. VI, 11; Толстой, IV, გვ. 372, № 485, ტაბ. 26, 485.

¹⁰⁹ ორივე მხარე გაკვეთილია, ნაპირები დახეთქილი.

¹⁰⁰ Орешников, ტაბ. VIII, 1, 2, 3; Толстой, IV, გვ. 378, № 519, ტაბ. 26, 519.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	შუბლი	ხურჯი
101	ბიზ. დ. 54 ²⁰¹	2.74 15	როგორც № 90.	როგორც № 99.
102	ბიზ. დ. 52 ²⁰²	2.08 15	როგორც № 100.	როგორც № 100.
103	ბიზ. დ. 55	1.55 11	კვისრის ბიუსტი პროფილში მარჯვნივ.	ქრისტეს მონოგრამა. მარჯვნივ (—5) შემოღება 5 ნემში იყოს ²⁰³ . ტაბ. VIII, 103.
104	ბიზ. დ. 502	1.93 13/14	კვისრის ბიუსტი პროფილში მარჯვნივ.	ქრისტეს მონოგრამა, მარცხნივ A (— 1), მარჯვნივ (—5); შესაძლებელია A, სახელმის ნოს ნომერს აღნიშნავდეს. ხოლო C კი 5 ნემისა) ²⁰⁴ .

იუსტინე II 565—578 წწ.

ოქრო, სოლიდი

105²⁰⁵ ბიზ. დ.
43²⁰⁶ 4.40
20

კვისრის შერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; დიადემით შემკული რომაული მუხარადით, რომლის ორივე მხრიდან ორ-ორი საცაიდა დაშვებული (როგორც მუხარადი, ისე დიადემა თვლებით არის მოთქვილი); შემოსილია მხედრის სამოსელით; აპკრობილ მარჯვენა ხელში სფერო უკირავს, რომელზედაც აღმოაჩენია ფრთოსანი ვიქტორია, მას მარცხენა ხელში გვირგვინი უკვრია, რომლითაც კვისარს აგვირგვინებს, შემოწერილია:

ONI YSTI NVSPPA

= Dominus noster Iustinus perpelius augustus გ. ა. ბატონი ჩვენი იუსტინე მეფემ აღსვენებული; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.

ჭურუმის ტაბტზე მკვდომარე ქალის (კონსტანტინოპოლი) გამოსახულება პირდაპირ; სახის მარჯვნივ მიბრუნებით, მუხარადით; წამოსასხამის ერთი ბოლო მარჯვენა მკლავზე აქვს გადაადებული, მეორე კი მარჯვენა მუხლზე; ხეაპკრობილ მარჯვენა ხელში გრძობუნენიანი კვირთხი უკირავს, გაწვილ მარცხ. ხელში კი უკრიანი სფერო; შემოწერილია: VICTOR AVGVGA = Victoria augustorum officina prima გ. ა. იმპერატორთა გამარჯვება, პირველი სახელმის; მონაკვეთის ქვევით CONOB²⁰⁷ = Constantinopolis obryzum გ. ა. კონსტანტინოპოლის სფეროა ოქროს წებტილობანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.

ტაბ. VIII, 105.

106 ბიზ. დ.
67²⁰⁸ 12.74
28.30

სპილენძი

M (=40 ნემია)

ტაბტზე მკვდომარე ორი ადამიანი პირდაპირ; მარცხნივ კვისარი, მარჯვნივ დედოფალი; ორივეს თავზე გვირგვინი და შარავანდი ადგია; სამეფო სამოსელით არიან შემოსილნი; აპკრობილი მარჯვენა ხელში კვისარს უკრიანი სფერო უკირავს, დედოფალს მარჯვენა მკლავში გრძობუნენიანი უკვარი აქვს, რომლის ბოლო მუხულებზეა დასუბული, შემოწერილია: მარცხნივ DNVSTI მარჯვნივ NVSPPA = Dominus noster Iustinus perpelius augustus გ. ა. ბატონი ჩვენი იუსტინე მეფემ აღსვენებული, იუსტინეს სახელის დამწყებები I არაა აღსვენებული თუ გამოტოვებულია; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.

(კენტრიონი M (=40 ნემისა)²⁰⁹ მის ხვეით უკვარი; ქვევით, Δ (=4 სახელმის); აქეთ-იქით;

A
N
O X (=წელი 10, გ. ა. 575-6 წწ.) მონაკვეთის ქვევით CON = Constantinopolis, მთლიანად (40 ნემია მეფობის მეათე წელს გ. ა. 575-6 წწ. კონსტანტინოპოლის 4 სახელმისში მოქირალი).

ტაბ. VIII, 106.

²⁰¹ გაკვეთილი ორივე მხარე, მეტად შუბლი. ²⁰² ორივე მხარე გაკვეთილია.
²⁰³ ტაბტლაზე ზერგაა ფორთვხროვანქვილია.
²⁰⁴ ა. ვაიხვა 1961 წლის ივლისში: ბიქინტაში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტები.
²⁰⁵ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაკვეთილი. ზურგის შტამში ნაკლები რაოდენობა.
²⁰⁶ J. Sabatier. ტაბ. XXI. ა: BMC, I, გვ. 75. № 1; Toacrioli, IV, გვ. 4:6, № 2, ტაბ. 33, 2
²⁰⁷ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაკვეთილია. ²⁰⁸ BMC, I, გვ. 81, № 71.

№ № რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
107	ბიხ. დ. 62 ²⁰⁹	11.38 28/34	როგორც № 106 ²¹⁰ , მხოლოდ DNVST...AV	როგორც № 106, მხოლოდ ინდიკტიონის წელი 4 (-6, ე. ი. 570-1 წწ.) ტაბ. VIII, 107.
108	გ. 9650 ²¹¹	13.16 28/30	როგორც № 106, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებული ზედწერილიდან ირჩევა: DNVSTI.	როგორც № 106, მხოლოდ M-ის ქვევით ხ=2 ²¹² ; ინდიკტიონის წლები არ ჩანს. ტაბ. VIII, 108.
109	ბიხ. დ. 24	14.36 30/32	როგორც № 106, მხოლოდ ორივე გამოსახულება თითქმის წელში გადახსნილია; ზედწერილიდან ირჩევა: V... VSPPAV.	როგორც № 108, მხოლოდ ინდიკტიონის წლები არც აქ ირჩევა.
110	გ. 9649 ²¹³	11.36 28	როგორც № 106, მხოლოდ ზედწერილი: ONIVSTI ...NVSPPAV.	როგორც № 106, მხოლოდ ინდიკტიონის წელი X ²¹⁴ (=წელი 11, ე. ი. 575-6 წწ.). M-ის ქვევით Γ-3? როგორც № 107, მხოლოდ M-ის ქვევით ხ=2 ²¹⁵ ; ინდიკტიონის (წელი 4 = 6, ე. ი. 570-1 წწ.) მონაკვეთის ქვევით NIKO ²¹⁶ (=ΝΙΚΟΚΡΑΤΕΙΑ) ხახოვანი რკალი მთლიანია. ტაბ. VIII, 111.
111	ბიხ. დ. 65 ²¹⁶	10.65 29/30	როგორც № 107, მხოლოდ NIVSTIN VSP-PA; ხახოვანი რკალი მთლიანად არის შემონახული.	ცენტრი M, ზემოთ ჯვარის მაგივრად კრი-სტეს სახელი მონოგრაფულად, M-ის ქვევით Δ (=4), მარცხნივ და მარჯვნივ A N N O 41 ²¹⁹ (= წელი 7, ე. ი. 571-2 წწ.) მოჭრის ადგილი არ ირჩევა. ტაბ. VIII, 112.
112	გ. 7869 ²¹⁸	13.29 30	როგორც № 108, მხოლოდ ... NIV...NV SP.	M, ხვეით ჯვარი, ქვევით ხ(=2), აქეთ-იქით A N N II (=წელი 3, ე. ი. 567-8 წწ.) მონაკვეთის O ქვევით_KYZ ²²¹ (=ΚΥΖΕΙΣ). ტაბ. VIII, 113.
113	ბიხ. დ. 63	11:27 30	როგორც № 106, მხოლოდ ხვეით გამოსახულებათა შორის ჯვარი; ...IVSTINVSPPSVG ²²⁰ .	

²⁰⁹ ტაბულაზე ზურგის ფოტოგრაფიულუქციაა მოცემული.

²¹⁰ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია, ნაპირები დაკბილული.

²¹¹ 1903 წელს ოაშირეში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²¹² ზევს მიერ მიღებული ხარაფხანის თანმიმდევრობა აქ და ზოგჯერ სხვაგანაც შეიძლება დაირღვეს, რადგან ასაწერად ვარჩევთ კარგად შენახულ მონეტას და ამ შემთხვევაში ხარაფხანის რიგი ირღვევა.

²¹³ ოაშირის იმვე განძიდან არის.

²¹⁴ BMC, I, გვ. 82, № 77, 78, მხოლოდ პირველი და მეორე სახელსონს გამოშვებაა.

²¹⁵ ერთგან გახვრტილია.

²¹⁶ BMC, I, გვ. 87, № 136; Τολστόν, IV, გვ. 440, № 119.

²¹⁷ ასეთივე მონეტა ნაპოვნია 1960 წ. ბიჭვინტის არქეოლოგიური გათხრების დროს. მხოლოდ მეთვე წელს პირველ (სახელსონში მოჭრილი) საველე № 3141.

²¹⁸ 1925 წელს სევანთიდან არის ჩამოტანილი.

²¹⁹ BMC, I, გვ. 80, № 58; Τολστόნ, IV, გვ. 436, № 88.

²²⁰ ზედწერილის ბოლოს ნაცვლად AVCC-SVC არის აღბეჭდილი.

²²¹ BMC, I, გვ. 89, № 168.

№№ როგმე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
114	ბიხ. დ. 503	9.75 28 29	როგორც № 106, მხოლოდ გამოსახულებათა შორის ვრძელჯერჯიანი სფეროა, რომელიც კვიარას მარცხენა ხელში, დედოფალს კი მარჯვენა ხელში უკერია; ზედწერილიდან ირჩევა ბოლო ორი ნიშანი ...O.I.	როგორც № 106, მხოლოდ ინდექტონის წელი CII = 8, ე. ი. 572-3 წწ. M-ის კიდურებს შორის Γ (=3); მონაკვეთის ქვევით ირჩევა... P(=Thneapolis); მთლიანად (40 ნუშია მეფობის მე-მე-ე წელს ე. ი. 572-3 წწ. ²²² თეოპოლისის ხე 3-ე სახელისონშია მოპრილი).
K (20 ნუშია)				
115	ბიხ. დ. 283	5.62 19 21	კეისრის მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ, შეზარადითა და მხედრის სამოსელით ეს უკანასკნელი ნაწილობრივ ირჩევა. ზედწერილიდან ირჩევა ...SPPV რაკალი ხაზოვანი.	ცენტრში K(20=ნუშიას) ზემოთ უჯარი, მარცხნივ ANNO მარჯვნივ P ²²² (= წელი 5-ე ე. ი. 569-70 წწ.).
116	ბიხ. დ. 68	6.08 2. 25	ქურუმის ტახტზე მჯდომარე კეისარი და დედოფალი ისე, როგორც № 106, მხოლოდ შემოწერილია: ...NIVSTINVSPPAV; რაკალი წერტილოვანია.	K (= 20 ნუშიას) ზვეთი უჯარი მარცხნივ ANNO; მარჯვნივ Δ (=4, ე. ი. 568-9 წწ. ²²⁴). მონაკვეთის ქვევით T C ... (=Thessalonica). ტაბ. IX, 116.
117	ბიხ. დ. 69	5.71 20, 21	როგორც № 116, მხოლოდ DNIYS..	K, ზვეთი Θ C ²²² მათ შორის ოდნავ ზვეთი უჯარი; მარცხნივ ANNO, მარჯვნივ XI (=11 წელი, ე. ი. 575-6 წწ.) ქვევით T C S. ტაბ. IX, 117.
118	ბიხ. დ. 70	5.18 20, 22	როგორც № 117, მხოლოდ ...SPPAVI.	ისეთივე K, როგორც № 117, მხოლოდ ზვეთი $\Phi + C$ = Φ C ²²² , ე. ი. სინათლე თუ ნათელი, იგულისხმება ქრისტე ²²⁷ , ზედწერილის ასოები და შესრულების ხასიათი განსხვავებულია. ტაბ. IX, 118.
119	ბიხ. დ. 66	6.20 23	კეისრისა და დედოფლის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 107, მხოლოდ ზვეთი მათ შორის უჯარი. ზედწერილში DNIVSTN; T-ზემდეგ I—ას მაგივრად N-ი არის აღბეჭდილი, ხოლო ANVS... ლევენდის ამ ნაწილში წინ A არის დამატებული.	K, მის ზვეთი უჯარი ქვევით KYZ (=K C Z კაც); მარცხნივ და მარჯვნივ A N N N O C (=წელი 6, ე. ი. 570-71 ²²⁸ წწ.) ტაბ. IX, 119.
120	ბიხ. დ. 222 ³	8.58 23, 24	როგორც № 119, მხოლოდ ONIV...A...	K, ზემოთ ქრისტეს მონეტარაბა, ქვევით Γ (=3), მარცხნივ და მარჯვნივ A X (= წელი 10, ე. ი. 574-5 წწ.). ხარაფ- N N N O ხანის სახელი არაა მოცემული. ტაბ. IX, 120.

²²² BMC, I, გვ. 93, № 202—203.

²²³ BMC, I, გვ. 85, № 111.

²²⁴ BMC, I, გვ. 84, № 103; Тоасрой, IV, გვ. 449, № 173.

²²⁵ რომის ვერადით K C შეიძლება მისე, ან მისიაცი ნიშნადევი; BMC, I, გვ. 85, № 117—118 (შეიძლება თეოპოლისი იყოს?)

²²⁶ Тоасрой, IV, გვ. 451, № 186,

²²⁷ ასე ვერაულობს ე. როსი.

²²⁸ BMC, I, გვ. 91, № 187.

²²⁹ აეუოვეა საქართველოს მეხუთეის ბიზანტიური მონეტების სადებულეტო ფონდის № 23 მონეტა.

№№ როგორც	ფონდი და ნომერი	წონა, ხონა	შუბლი	ზურგი
121	ბ. 9738 ²⁰⁰	4.43 21	<p style="text-align: center;">ტიბერიოსი II 578—582 წწ. ო ქ რ ო, სოლიდი</p> <p>კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ, უკრიანი გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან საკიდებია დაშვებული; მხედრის სამოსლით; მარჯვენა ხელში უკრიანი სფერო უპირაჟს; მარცხენა ხელი დაფარულია ფარით; ფარზე გამოსახულია მარჯვენე მიმართული ცხენოსანი მხედარი; შემოჭრილია:</p> <p style="text-align: center;">ΔΟΜΙΤΙΟΝ TANTIPPAVI</p> <p>=Dominus Tiberius Constantinus perpelius augustus, გ. ო. ბატონი ტიბერიოს კონსტანტინე, მუდამ აღზევებული; რაკლი ხაზოვანია</p>	<p>უკარი აღმართულია ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეკზე (გალვანთა) შემოჭრილია: მარცხნივ VICTORI მარჯვნივ AA VGGΘ = victoria augustorum, გ. ო. იმპერატორობა გამარჯვება და რიცხვითი მნიშვნელობის ასო Θ (= 9²⁰¹ სახელსწიფო); მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obryzum, გ. ო. კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქრო; რაკლი წერტილოვანია. ტაბ. IX, 121.</p>
122	ბიხ. დ. 395	4.37 21	როგორც № 121	<p>როგორც № 121, მხოლოდ ხედავრის ბოლოს I (= 10²⁰² სახელსწიფო). ტაბ. IX, 122.</p>
123	ბიხ. დ. 72 ²⁰³	12.89 28	<p style="text-align: center;">ს ბ ი ლ ე ნ დ ი M (= 40 ნუშია)</p> <p>კეისრის გამოსახულება მკერდამდე: პირდაპირ; თავზე ადვიდა უკრიანი გვირგვინი; შემოსილია კონსულის სამოსლით; ზედამართულ მარჯვენა ხელში მაპაა უყვრია; მარცხენაში კი სკიპტრა, რომლის თავზე ფრთებგაშლილი არწივი ზის; ხედავრისგან ირჩევა ...PAVI, მონეტის მთელ არეზე ამოკაწრით ან დასერვით სხვადასხვა ხაზებია გამოსაყვანილი; წერტილოვანი რაკლი ნაწილობრივ გაცვეთილია.</p>	<p>ცენტრში m (= 40 ნუშიას) ზევით უკარი, მარცხ. და მარჯვნივ A ო I (= წელი 7, გ. ო. 580-1 წწ.) მონაკვეთის ქვევით NIKO (= Ν Νικαίησιβα. გ. ო. ნიკომედეა); სახელსწიფო ნომერი ვერ ირჩევა; მონეტის მთელ არეზე სხვადასხვა ზომის ხაზებია ამოკაწრული; წერტილოვანი რაკლი ნაწილობრივ აკლია. ტაბ. IX, 123.</p>
124	ბიხ. დ. 71	12.84 28/29	<p style="text-align: center;">m (= 40 ნუშია)</p> <p>კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; გვირგვინით რომელსაც ზევით უკრის მაგიერ კბილანა სამკაული აქვს; ორივე მხრიდან, ბოლოში თითო თვალთ შემკული ორ-ორი საკიდა დაშვებული; შემოსილია კონსულის სამოსით; ზეამკრობილ მარჯვენა ხელში მაპაა უპირაჟს; მარცხენაში კი სკიპტრა, რომლის</p>	<p>ასო m (= 40 ნუშიას) ზევით უკარი, მარცხნივ და მარჯვნივ</p>

²⁰⁰ 1958 წელს ჩიბათში აღმოჩენილი განმდიან არის. დაწერილებით ამ განმდის შესახებ იხ. ო. აბრამიშვილი, „ბიზანტიური ოქროს მონეტები, ჩიბათის განმდი“.

²⁰¹ BMC, I; გვ. 106, № 7.

²⁰² J. Sabatier, ტაბ. XXII, 13, მესამე სახელსწიფო; BMC, I, გვ. 106, № 8; Toasroff, V, გვ. 468, № 10.

²⁰³ მონეტა დაკაწრულია.

№ № როგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
			<p>თავზე ფრთებგაშლილი არწივი ზის; შემოწე- რილია:</p> <p style="text-align: center;">ITITNOLT TITPTP 334</p> <p>უნდა იყოს Dominus Tiberius Constantinus perpetuus augustus, ე. ი. ბატონი ტიბერი კონსტანტინე, მუდამ აღზევებული; რაკალი წერ- ტილგანა.</p>	<p>A N III (= წელი 8, ე. ი. 581-2; მონაკვეთის კვე- N 4 O ვით TH € UP²²² (= Theupolis თეოპოლი- სი—ანტიოქია).</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. IX, 124.</p>
125	გ. 9646 ²²⁸	11.26 28	როგორც № 124.	როგორც № 124.
			მავრიკი 582—602	
			ო კ რ, ს ო ლ ი დ ო	
126	გ. 3119 ²²⁹	4.28 21 22	<p>კეისრის შერდამდე გამოსახულება პირდა- პირა; მუხარადი; რომლის ორივე მხრიდან ბოლოში თითო თვალთ შემკული ორ-ორი საკიღია დაშვებული; მუდრის სამოსელით; ხეაქრობილ მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უქირავს, მარცხენა ხელი დაფარულია ფარით; მონეტის არეზე მარჯვნივ ექვსკიზიანი ვარსკე- ლავი; შემოწერილია DNMAVRC TIBPPAVG = Dominus noster Mauricius—Tiberius, per- petuus augustus, ე. ი. ბატონი ჩვენი მავრიკი- ტიბერიუსი მუდამ აღზევებული; რაკალი ხახუ- ვანია.</p>	<p>ვიქტორიას გამოსახულება მთელი ტანით, პირდაპირ, მარჯვენა ხელში უქირავს გრძელ- ბუნიათი კვრისანი, რომელიც ქრისტეს მონო- გრაფით მთავრდება, მარცხენაში კი ჯვრისანი სფერო; სფეროს ქვევით ვარსკლავია; შემოწე- რილია: VICTORI AVGG²³⁰ = Victoria au- gustorum, Δ (=4), ე. ი. იმპერატორთა გამარჯ- ვება, მეოთხე (სახელსწრ.); მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obryzum, ე. ი. კონსტანტინოპოლის სუფთა ოქრო; რაკალი ხახუვანია.</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. IX, 126.</p>
127	გ. 3123 ²³¹	4.19 21 22	როგორც № 126.	<p>როგორც № 126, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს € (=6²⁴⁰ სახელსწრ.).</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. IX, 127.</p>
128	გ. 3134 ²⁴¹	4.25 21, 22	როგორც № 126.	<p>როგორც № 126, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. IX, 128.</p>

²²² ანტიოქიაში მოპოვილი მონეტების ზედწერილები გაურყვეველი შინაარსისა და თითქოს ასოთა გროვას წარ-
მოადგენს. როგორც ამას საშარღიანად შენიშნავს Токарев, V, გვ. 474, 480. ანტიოქიის მონეტებზე სახელსწრის
წარმოები აღზევებული არ არის.

²²⁸ BMC, I, გვ. 118, № 104, Токарев, V, გვ. 483, № 70.

²²⁹ 1930 წელს ოჩინიურში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²³⁰ 1930 წელს ნოქალაქეში (ცხაქაის რ-ნი) არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი განძიდან არის
ანავე განძიდან და აღწერილი მონეტის მსავსეა და კონსტანტინოპოლის იმავე მეოთხე სახელსწრის გამოშვებული №
3120, 3121, 3122, 3127, 3129, 3131, 3139, ანავე სახელსწრის უნდა იყოს 3130, 3132 ნომერები, ოღონდ გაკვეთი-
ლია. დაწერილობით ამ მონეტებზე იხ. თ. აბაშიშვილი, „ნოქალაქეის განძი“. აკად. ს. ჯანაშვილს საბ. საქართველოს სახ-
მეცლემის შიშამე. ტ. XX-B, 1959, გვ. 233—250.

²³¹ BMC, I, გვ. 128, № 5; Токарев, V, გვ. 513, № 15, ტაბ. 35, 15; Пахомов, IV, № 1069.

²⁴⁰ 1930 წელს ნოქალაქეში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი განძიდან არის. ანავე განძისა და
ანავე სახელსწრის გარშევაა № 3124, 3126, 3128, № 3125 მონეტაზე. სახელსწრის ნომერი გაკვეთილია, მაგრამ
გაოკვანი ფაქტურით სავარაუდოა. რომ ანავე სახელსწრის იყოს.

²⁴¹ Токарев, V, გვ. 513, № 20, ტაბ. 35, 20.

²⁴² 1930 წელს ნოქალაქეში აღმოჩენილი განძიდან არის, ანავე განძისა და ასეთივეა № 3133, 3135,

²⁴³ შეიღება € ან ხ იყოს დანახორეზებული, ამ ასო ნიშნის ასეთ ამოკითხვაზე ყურადღება შიშამეცვლინა ქართუ-
ლი ეპიგრაფიკის ისტორიის ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომელმა თეიმურაზ ბარანველმა, რისთვისაც გულთოდ
ე-დლობაა წავაგახებ.

№.პ. რომში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
129	გ. 3136 ²¹⁸	4.27 21/22	როგორც № 126.	როგორც № 126. მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს H(=8 ²¹⁸ სახელოსნო). ტაბ. X, 129.
130	გ. 3137 ²¹⁸	4.23 21/22	როგორც № 126.	როგორც № 126, მხოლოდ წარწერის ბოლოს H(-9 ²¹⁸ სახელოსნო).
131	გ. 3138 ²¹⁷	4.23 22	როგორც № 126.	როგორც № 126, მხოლოდ ზედწერილის ბოლოს I(=10 ²¹⁸ სახელოსნო).
132	ბიზ. დ. 589 ²¹⁸	4.22 20/25	როგორც № 126	ფრთხვანი ვიკტორიას გამოსახულება ისე, როგორც № 126, მხოლოდ ზედწერილიდან ირჩევა: VICTORI...
133	ბიზ. დ. 73	4.48 21	კეისრის გამოსახულება მკერდამდე ისე როგორც № 126, მხოლოდ ჯვრიანი გვირგვინით, სამოსელი განსხვავებულია, შეიძლება ჯავშანი იყოს; DNMAVRIC TIBϞRPPAV	როგორც № 131. ტაბ. X, 133.
ვე რ ც ხ ლ ი				
134	ბიზ. დ. 392 ²¹⁸	1.24 17/19	კეისრის გამოსახულება პროფილში მარჯვენა; ადგია სახეიშო მუხარადი; მხედრის სამოსელი; შემოწერილია: DNMAV RIPPAV = Dominus noster Mauricivs perpetuus augustus ვ. ი. ჩვენი ბატონი მავრიკი მუდამ აღზევებული; წერტილოვანი რკალი ორმაგია.	ჯვარი დაშვებული ოდნავ ოვალურ სფეროზე ²¹⁴ ; გარშემო ორმაგი წერტილოვანი რკალი. ორივე გაყვებილია, შიგნითა მანძი მთლიანად ჩანს, გარეთა კი ნაწყოლობრივ. ტაბ. X, 134.
ს პ ი ლ ე ნ დ ი				
M (= 40 ნუმი)				
135	ბიზ. დ. 80 ²¹⁷	11.79 27/29	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; ჯვრიანი გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან თვლებით შენეული საკიდებია დაშვებული; მხედრის სამოსელი; მარჯვენა ხელში უჭირავს ჯვრიანი სფერო; მარცხენა კი ფართო უნდა იყოს დაფარული; მარცხენა მხარით ჩაღაც საგანი (შეიძლება ფრინველი იყოს); ზედწერილიდან ირკვევა: DNMAV... PAV.	M (= 40 ნუმის), ზევით ჯვარი; M-ის კიდურებს შორის ლ ?; მარცხნივ და მარჯვნივ A II (=წელი 2, გ. ი. 583-4 წწ.) მონაკვეთის ქვევით CON (= Constantinopolis).
136	ბიზ. დ. 555	8.62 29/30	როგორც № 135.	როგორც № 135, მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის ხ=2 ²¹⁸ ; მარჯვნივ ი?

²¹³ 1930 წელს ნოქალაქეში აღმოჩენილი განძიდან არის, ამავე განძისა და ამავე სახელოსნოს გამოშვებული № 3141; აგრეთვე ამავე სახელოსნოს პროდუქცია 1958 წელს ჩიხათში აღმოჩენილი № 9739 მონეტა.

²¹⁴ BMC, I, გვ. 128-129. 10. 11; Толстои, V, გვ. 514, № 25.

²¹⁵ ნოქალაქეის განძიდან არის; ამავე განძისა და სახელოსნოსა № 3140.

²¹⁶ Толстои, V, გვ. 514, № 27.

²¹⁷ ნოქალაქეის განძიდან არის, ასეთივეა 1958 წლის იენისში სოფ. სასხორისში (მცხეთის რ-ნი) სიმინდის თობის დროს აღმოჩენილი № 9727 მონეტა.

²¹⁸ BMC, I, გვ. 129, № 13, 14, ტაბ. XVII. № 3; Толстои, V, გვ. 514, № 30, ტაბ. 36, 30.

²¹⁹ უწმინაია. ²²⁰ ნაპირები დაქობილია.

²²¹ Толстои, V, გვ. 520, № 60, მხოლოდ კიდებზე ვარსკვლავი აქვს. ²²² ნაპირები დახვტილია.

²²³ ასეთივე მონეტა 1960 წელს ბიკვინტის არქეოლოგიურა ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი. მხოლოდ Δ=4 სახელოსნო, მოკრის წელი, 18 გარკვევით ჩანს, სავლელ № 2650, გადაკვდილია, ვის მიერ ვერ ირკვევა, მხოლოდ ინდიტიონთან NO არის შერჩენილი.

№ № რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
137	ბიხ. ძ. 553 ²⁴	11.65 24.27	კვისრის მკერდამდე გამოსახულება როგორც № 135, მხოლოდ შემოსილია მხედრის სამოსელით; თავზე მუხარადი უნდა ეხეროს, ზეაყრობილ მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უნდა ეკიროს, ზედწერილიდან ირკვევა: DMN...	ცენტრში M (= 40 ნუმიას) ზევით ჯვარი, ქვევით M-ის კიდურებს შორის b (= 2 სახელისანი); მარცხნივ ANNO; მარჯვნივ გადეთილია; მონაკვეთის ქვევით NIKO ²⁵⁴ (= Νίκου) რაკლი ხახოვანია.
138	ბიხ. ძ. 74 ²⁵	9.80 30.31	კვისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; თავზე ფრთით შემკული მუხარადი აქვს; მხედრის სამოსელით (ჯავშნით) არის შემოსილი; ზეაყრობილ მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უკირავს, მარცხენა კი ფართო არის დაფარული; ზედწერილიდან ირკვევა: ΟΝΜΑ... I.. Ρ Ε ΡΡΑΥΓ; რაკლი ხახოვანია.	ცენტრში M (= 40 ნუმიას) ზევით ჯვარი; M-ის კიდურებს შორის ასო ვერ ირკვევა; მარცხნივ ANNO, მარჯვნივ I (= წელი 1, ე. ი. 582-3 წწ.). მონაკვეთის ქვევით KYZ (= Κόζης); რაკლი თევზის ფისს მსგავსია. ტაბ. X, 138.
139	ბიხ. ძ. 77 ²⁶	9.43 28.31	როგორც № 138, მხოლოდ... MAVRI TIBPP...	როგორც № 138, მხოლოდ ქვევით M-ის კიდურებს შორის A = 1, მარჯვნივ X II (= წელი 12, ე. ი. 593-4 წწ.).
140	ბიხ. ძ. 489	11.77 27.28	კვისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; თვლებით შემკული გვირგვინით (ჯვრის მაგიერ ზევით სამი მსხვილი თვალი სხივისებრ არის განლაგებული); კონსტანტის სამოსელით; მარჯვენა ხელში შაპა უკირავს; მარცხენაში კი სკიპტრა, რომლის თავზე ფრთებგაშლილი, მარჯვნივ მიმართული არწივი ხის; შემოწერილია: MAVFI CNPAΥT ²⁵⁷ ; რაკლი წერტილოვანია.	M-ს ზევით ჯვარი, ქვევით M-ის კიდურებს შორის A=1; მარცხნივ და მარჯვნივ N X O I (= წელი 11, ე. ი. 592-3 წწ.), მონაკვეთის ქვევით ThC UP (= Theupolis). ტაბ. X, 140.
141	ბიხ. ძ. 25 ²⁸	10.98 29.31	როგორც № 140.	როგორც № 140, მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის ასო არა ჩანს, მარჯვნივ X (= წელი 10, ე. ი. 591-2 წწ.), რაკლი წერტილოვანია.
142	ბიხ. ძ. 285	10.83 28.29	როგორც № 140.	როგორც № 140, მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის Γ = 3 ²⁵¹ .
143	ბიხ. ძ. 78	10.80 28.29	როგორც № 140, მხოლოდ ²⁵² ϞΝΙΜΑϞΙ ϞΝΡΑΥΤ	როგორც № 142, მხოლოდ X II (= 12, ე. ი. 593-4 წწ.) ²⁵² ; რაკლი წერტილოვანია. ტაბ. X, 143.

²⁵⁴ გაყვეთილია ორივე მხარე, მეტად შუბლი.

²⁵⁵ ასეთივე მონეტა 1960 წელს ბიკონტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი. მონეტა მოქრილია ინდიკტიონუს მე-15 წელს, მხოლოდ პირველი სახელისანი გამოშვება. საველე № 2651.

²⁵⁶ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაყვეთილია.

²⁵⁷ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 554 მონეტა, ძალიან გაყვეთილია.

²⁵⁸ ზედწერილი ათობი დაშლის შემდეგ — R მაგიერად Γ, ხოლო T ნაცვლად CN აღმათ TII უნდა იყოს; ასო p-ს ქარაგმის ნიშანი უხის. ჩვეულებრივ perpetuus აღბეჭდილია PP უქარაგმოდ.

²⁵⁹ BMC. I, გვ. 144, № 172.

²⁶⁰ ორივე გააჭრეტილია; დასერილია.

²⁶¹ BMC. I, გვ. 144—145, № 173, 174, 175; ხოლო № 176 ინდიკტიონი XI პორისონტალურად არის განლაგებული.

²⁶² OX და P ქარაგმა უხით, მაგიერ კეისრამდე შემოკლებით შესრულებულ ზედწერილს არავითარი ქარაგმის ნიშანი არ უნდა.

²⁶³ BMC. I, გვ. 145, № 178, 179; Τοισθη, V, გვ. 537, № 166.

№ № რიცხვ	ფონდი და ნომერი	წინა, ბომა	შუბლი	ზურგი
144	ბიხ. დ. 384	11.33 28	როგორც № 143, მხოლოდ ო'NMAU.	როგორც № 143, მხოლოდ X ²⁰⁴ (= 13 წელი. III გ. ი. 594-5 წწ.). ტაბ. X, 144.
145	ბიხ. დ. 658	10.53 27	როგორც № 143, მხოლოდ ო'N MAUFI CNAUT.	როგორც № 143, მხოლოდ X ²⁰⁴ (= წელი 14, IIII გ. ი. 595-6 წწ.). ტაბ. X, 145.
146	გ. 9647 ²⁰⁰	10.58 28/29	როგორც № 143.	როგორც № 143, მხოლოდ X ²⁰⁴ (= წელი 15, II გ. ი. 596-7 წწ.).
147	გ. 9648 ²⁰¹	8.64 27	გაუცვითლი.	როგორც № 143, მხოლოდ X (= წელი 20 ²⁰⁰ X გ. ი. 601-2 წწ.).
148	ბიხ. დ. 79	11.97 28	როგორც № 145. მხოლოდ d'NMAUFI CNPAUTI.	როგორც № 145, მხოლოდ ქვეით M-ის კიდურებს შორის ζ (= 5 ²⁷⁰ სახელისნო).
K (= 20 ნუმი)				
149	ბიხ. დ. 595	4.13 20/21	კეისრის გამოსახულება მკერდამდე პირდა- პირ; თავზე მუხარადი უნდა გხვდეს; მხედრის სამოსელით არის შემოსილი; ხედწერილიდან ირკვევა..... ზისა?; რაკლი ზახოვანია	ცენტრში K (= 20 ნუმის) ზევით უცარი მარცხნივ ANNO, მარჯვნივ ζ (= წელი 6, გ. ი. 587-8 წწ.), ქვეით Δ ²¹¹ (= 4 სახელისნო); რაკლი ზახოვანია.

²⁰¹ BMC, I, გვ. 145, № 181; Тоагтои, V, გვ. 537, № 168. ანტიოქიაში მოქრილ ტიბერიუს II-ის მონეტების მსგავსად ხედწერილები დამახინჯებულია შუბლის ლეგენდაზე. მაგალითად. გვხვდება MA4FI ნაცვლად MA4RI ან MA4RI CNP უნდა იყოს TB ... PP შენიშნავს ვ. როსი, I, გვ. 144, და ბოლოს—AUT—AVI—მაგერ.

²⁰² BMC, I, გვ. 145, № 183.

²⁰³ 1903 წელს ობამირეში აღმოჩენილ განძიდან არის ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 284.

²⁰⁴ BMC, I, გვ. 145, № 186.

²⁰⁵ 1903 წელს ობამირეში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²⁰⁶ BMC, I, გვ. 146, № 195.

²⁰⁷ BMC, I, გვ. 145, № 184. Тоагтои, V, გვ. 537, № 171.

²⁰⁸ სახელისნოს ნომერი აღბეჭდილია, მხოლოდ თვით ზარაფხანა არაა აღნიშნული. ამ ტიპის მონეტებს ვ. როსი კონსტანტინოპოლში მოქრილად თვლის, ი. ტოლსტოის არ მიაჩნია ეს მოსაზრება მართებულად, V, გვ. 547. ამ მონეტის და საერთოდ იმ მონეტებს, სადაც ზარაფხანა არაა აღნიშნული, კონსტანტინოპოლის გამოშვებად მიჩნევა სიფრთხილეს მოითხოვს.

მონეტა მაკრიკის, მისი შეუღლის კონსტანტინასი და მისი შის თეოდოსის გამოსახულებით (სასელით) ხერსონესისათვის მოჭრილი II (= 8 პენტანუმის ანუ 40 ნუმის)

150 ბიზ. დ. 75 12.71 29.30 ორი ადამიანის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; ორივეს თავზე შარავანი ადგია; მარცხნივ მდგომს (კრისტეს) მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სუფრა უჭირავს, ხოლო მარჯვნივ (ალბათ დეკოვალა) მდგომს გრძელბუნინი ჯვარი მხარზე აქვს მიყრდნობილი; ხედწერიფონი იკითხება: XEPYANOC; რკალი ხაზოვანია.

ადამიანის (კეისრის შემკვიდრის) გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; თავზე შარავანი ადგია; გრძელი სამოსელით არის შემოსილი; მარჯვენა ხელში გრძელი ჯვარი უჭირავს, რომელიც კრისტეს მონოგრამით მოაყრდნობს; მარჯვნივ H (= 8, გ. ი. 40 ნუმია¹⁷²) მის ზევით უჭირავს¹⁷³; რკალი ხაზოვანია.
ტაბ. X. 150.

Δ (= 4 პენტანუმია, გ. ი. 20 ნუმია)

151 ბიზ. დ. 76 4.55 20.23 ორი პირის გამოსახულება როგორც წინა მონეტაზე. ორივეს შარავანი ადგია, გრძელი სამოსელით არაან შემოსილნი; გამოსახულებათა თავებს შორის უჭირავს; მარჯვნივ მდგომს მარჯვენა ხელში კრისტეს მონოგრამით გრძელბუნინი ჯვარი თუ კვერთხი უჭირავს; მარჯვნივ მდგომსაც აგრეთვე მარჯვენა ხელში გრძელბუნინი ჯვარი, მხარზე ისე აქვს გადახეული, რომ ბუნის ბოლო მონეტის კიდემდე აღწევს; წარწერიდან ირჩევა ONMAVR.; მონაკეთის კვეთით, ხარაფხანის ადგილის აღმნიშვნელი ასოების მაგიერ არსიის მსგავსი ორნამენტითა თუ რაიმე ნიშანი; რკალი ხაზოვანია.

ადამიანის ისეთვე გამოსახულება, როგორც № 150, თავზე შარავანი ადგია; გრძელი სამოსელით არის შემოსილი; მარჯვენა ხელში გრძელბუნინი ჯვარი უჭირავს; მარცხენა ხელი დადარულია; მარჯვნივ Δ¹⁷⁴ (= 4 პენტანუმის ანუ 20 ნუმის), მონეტის არეზე მარჯვნივ ზევით უჭირავს; მონაკეთის კვეთით ხარაფხანის სახელი ამოკვეთილი არაა; რკალი ხაზოვანია
ტაბ. X. 151.

**ფოკა 602-610
ოქრ. სოლიდი**

152 8-9740 4.42 21.22 ვესრის მკარდამდე გამოსახულება პირდაპირ¹⁷⁵; თვა და წვერ-უღვაში ხაზებით არის გადმოცემული; ჯვრისანი გვირგვინი ადგია; შემოსილია მხედრის სამოსელით, რომელიც მარჯვენა მხართან არის შეკინძული; ხეაყრბილი მარჯვენა ხელში უჭირავს სფერო(?) უჭირავს; შემოწერილია:

ONFOCA PERPAVI

Dominus noster Focas perpetuus augustus
გ. ი. ბატონი ბენი ფოკა, მუდამ აღზემული;
რკალი წერტილოვანია.

ვიქტორიას გამოსახულება პირდაპირ; მარჯვენა ხელში გრძელი კვერთხი (ჯვარი) უჭირავს კრისტეს მონოგრამით მარცხენაში კი უჭირავს სფერო; შემოწერილია: VICTORIAAGGA¹⁷⁶ = Victoria augusti; A = 1, გ. ი. დედოფლის გამარჯვება; პირველი (სახელოსნო); მონაკეთის კვეთით CONOB = Constantinopolis obryzum, გ. ი. კონსტანტინოპოლის სფერო ოქრო; რკალი წერტილოვანია.
ტაბ. X. 152.

¹⁷² J. Sabatier, ტაბ. XXVI, № 23 შეზღუდი: 24 ზურგი: Toletoff, V, გვ. 568, № 339, 340, ტაბ. 41, 339, 340.
¹⁷³ ხერსონესის ფუნდის სი. ტაბა დაწყობილი იყო ზეონშიან სისტემაზე და ეწოდებოდა პენტანუმია; იქ მოპოვებული მონეტები აწერიათ III 45 ნუმისა, ხოლო Δ - 20 ნუმისა) Wroth, გვ. 158 - 159; Toletoff, V, გვ. 570-571.
¹⁷⁴ КѢНѢ, ტაბ. VI, 5; Орешников, ტაბ. VIII, 5, 6, 7.
¹⁷⁵ Орешников, ტაბ. VIII, 11, 12.
¹⁷⁶ 1958 წელს იბნაზში (ლანჩხუთის რ-ნი) აღმოჩენილი განძიდან არის, ემავე განძისა და ასეთივე მონეტა № 974, მონეტა გაკვეთილია და ერთგან გაყვრილიც არის და საქართველოს მეზემის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფუნდია № 486 ეუნჯიანია.
¹⁷⁷ ვალენტლი, ზურგი გაყვითალი აქვს.
¹⁷⁸ B.C.M. I, გვ. 162, № 1, ტაბ. XX, 4: Toletoff, V, გვ. 582-583, № 1.

№ № რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგა
153	ბ. 9742 ²⁰⁰	4.45 20/21	როგორც № 152.	როგორც № 152, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს ხ (=2 ⁰⁰ სახელისნი).
154	ბ. 9748 ²⁰¹	4.42 21	როგორც № 152.	როგორც № 152, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს Γ (=3 ⁰⁰ სახელისნი). ტაბ. X, 154.
155	ბ. 9750 ²⁰²	4.46 21/22	როგორც № 153, მხოლოდ ONFOCAS PERPAVI	როგორც № 153, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს Δ (=4 ⁰⁰ სახელისნი). ტაბ. XI, 155.
156	ბ. 9758 ²⁰³	4.45 21/22	როგორც № 152, მხოლოდ D განსხვავებულად არის აღბეჭდილი.	როგორც № 152, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს € (=5 სახელისნი). ტაბ. XI, 156.
157	ბ. 9771 ²⁰⁷	4.45 21	როგორც № 156, მხოლოდ ONFOCAS PERPAVI	როგორც № 156.
158	ბ. 9764 ²⁰⁰	4.45 22	როგორც № 157, მხოლოდ შტამპი ორჯერ აქვს დაკრული თუ გატერებულია?	როგორც № 157, მხოლოდ შტამპი ორჯერ აქვს დაკრული თუ გატერებულია?
159	ბ. 9775 ²⁰⁰	4.50 21/22	როგორც № 55.	როგორც № 153, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს ასო ζ (=5 ⁰⁰ სახელისნი). ტაბ. XI, 159.
160	ბ. 9788 ²⁰²	4.51 22	როგორც № 159, მხოლოდ ONFOCAS PERPAVI .	როგორც № 156, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს ζ (=7 ⁰⁰ სახელისნი). ტაბ. XI, 160.
161	ბ. 9798 ²⁰⁴	4.50 21/22	როგორც № 160, მხოლოდ ONFOCAS PERPAVI .	როგორც № 160.

²⁰⁰ 1958 წელს ჩიბათში (ლანხუთის რ-ნი) აღმოჩენილ განძიდან არის ამავე განძისა და ამავე სახელისნიცაა № 9743-9745 მონეტები.

²⁰¹ BMC, I, გვ. 162, № 2; Топаши, V, გვ. 583; № 2. ტაბ. 42, 2.

²⁰² ჩიბათის განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთივე მონეტებია № 9746, 9747, 9749, 9834.

²⁰³ BMC, I გვ. 162, № 3, გვ. 181, № 149, 150, რავენაში მოპოვებულია; Топаши, V, გვ. 583, № 4.

²⁰⁴ ჩიბათის განძიდან არის, ამავე განძისა და ასეთივე მონეტებია № 9751, 9753, ამ 9753 მონეტაზე შტამპი ორჯერ უნდა იყოს დაკრული.

²⁰⁵ BMC, I, გვ. 162, № 5; Топаши, V, 583, № 6.

²⁰⁶ 1958 წელს ჩიბათში (ლანხუთის რ-ნი) აღმოჩენილი განძიდან არის; ამავე განძისა და ამავე მე-5 სახელისნი მოპოვებულია № 9754, 9755, 9756, 9759, 9761, 9762, 9763, 9765; ამავე სახელისნიცაა, მაგრამ D D ასეა აღბეჭდილი 9766, 9768, 9769, 9770, 9772-მონეტებზე.

²⁰⁷ BMC, I, გვ. 163, № 10, 11.

²⁰⁸ იგივე განძიდან იმავე სახელისნიში მოპოვებულია 9757, 9760, 9767.

²⁰⁹ BMC, I, გვ. 162, № 6, 7; Топаши, V, გვ. 584, № 9, ტაბ. 42, № 9.

²¹⁰ ჩიბათის განძიდან არის.

²¹¹ ჩიბათის განძიდან არის. ამავე განძისა და ამავე სახელისნიში მოპოვებულია № 9731, 9773, 9774, 9776, 9777, 9778 9779, 9780, 9781, 9782, 9783, 9784, 9785, 9786, 9787 მონეტები; № 9776 ზურგის შტამპი ისე დაკრული, რომ ხედწერილის ზოგიერთი ასო ნაწილობრივ, ხოლო I სულ არ მხებდებოდა. ჩამოთვლილ მონეტებიდან 9784 მონეტა გამწაველია. მის მარცხენა არხზე განლაგებულ ხედწერილს მარჯვენა არხზე განლაგებული ხედწერილის A მიემატა.

²¹² Топаши, V, გვ. 584, № 11.

²¹³ ჩიბათის განძიდან არის, ამავე განძისა და ამავე სახელისნის ნაწარმია № 9789, 9790, 9791, 9792, 9793, 9794, 9796, 9797, 9800; ბიზ. ძირ. 486, ყუნწიანი, სანახევროდ გაყვითლილი. ამ სახელისნის დანართნი: 9789 - 9797, 9800 მონეტების ზურგის ხედწერილის მარცხენა VICTOR(A, A აქვეა ამოკვეთილი და A მარჯვნივ განლაგებულ ხედწერილზე არ გადადის.

²¹⁴ BMC, I, გვ. 163, № 12, Топаши, V, გვ. 584, № 12.

²¹⁵ ჩიბათის განძიდან არის; შუბლზე D-ი კვლავ O-მოტივების ფორმისა არის აღბეჭდილი, ხოლო ზურგზე A-ი კვლავ მარჯვენა მხარეზე გადაინაცვლა. ამავე განძისა და ამავე სახელისნიცაა № 9799 მონეტა.

№ № ჩივილები	ფონდის დასახელება	წონა, სიმა	შეზღუდვა	ხურავი
162	ბ. 982 ²⁰⁰	4.46 22	როგორც № 161, მხოლოდ ... N FOCAC P<RPAV; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 160, მხოლოდ VICTORIA ავჯუი ²⁰⁰ ხედწერილის ბოლოს H (=8 სახელისნო); რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. XI, 162.
163	ბ. 9804 ²⁰⁰	4.49 21	როგორც № 162, მხოლოდ ON FOCAS P<RPAV; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 162, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს H (=9 სახელისნო); რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. XI, 163.
164	ბ. 9809 ²⁰⁰	4.49 21:22	როგორც № 163, მხოლოდ ON FOCAS P<RPAV; რაკალი ხაზოვანია.	როგორც № 161, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს H (=9 სახელისნო).
165	ბ. 9821 ²⁰⁰	4.46 21	როგორც № 164, მხოლოდ UNFOCAS P<RPAV; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 163, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს I (=10 სახელისნო ²⁰¹). ტაბ. XI, 165.
166	ბ. 937 ²⁰²	4.46 22 23	როგორც № 165, მხოლოდ შტამში ორჯერ აქვს დაკრული; მონეტის არეზე მარჯვნივ ხე-ვით ამონაკაწვრით გამოსახულია ჯვარი ა; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 165, მხოლოდ შტამში ორჯერ არის დაკრული; რაკალი წერტილოვანია.
167	ბ. 9820 ²⁰³	4.47 22	როგორც № 165, მხოლოდ dNN FOCAS P<RPAV ²⁰⁴ ; რაკალი წერტილოვანია. აქ საკურადლებოა ასო D, რომლის მარჯვენა კიდე დაგრძელებულია და მიიღო ვერტიკალური მდგომარეობა d. მისი მომდევნო ორი NN— ერთად აღბეჭედა ეჭვეულა.	როგორც № 165 ²⁰⁵ ტაბ. XI, 167.
168	ბ. 9816 ²⁰⁶	4.46 21	როგორც № 165.	როგორც № 165, მხოლოდ მარჯვნივ მონეტის არეზე N ²⁰⁶ .
169	ბ. 9732 ²⁰⁷	4.50 22	როგორც № 166. მხოლოდ ON FOCAS P<RPAV; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 166, მხოლოდ VICTORI ²⁰⁸ AAVGG; რაკალი ხაზოვანია.

²⁰⁰ ჩიხათის განძიდან არის. ამავე განძიდან ასეთივე მონეტებია № 9801, 9803; № 9803—გადაკედილია.

²⁰¹ BMC, I, გვ. 63, № 116; ТоастроѢ, В, გვ. 584, № 13.

²⁰² ჩიხათის განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთივე მონეტებია № 9806, 9808.

²⁰³ ჩიხათის განძიდან არის, ამავე განძიდან არის და ასეთივეა № 9805, 9807, 9810 მონეტები.

²⁰⁴ BMC, I, გვ. 163, № 22; ТоастроѢ, V, გვ. 585, № 17.

²⁰⁵ ჩიხათის განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთივე მონეტებია № 9827, 9833, 9841.

²⁰⁶ BMC, I, გვ. 163, № 23, 24; ТоастроѢ, V, გვ. 585, № 19, ტაბ. 42, 19.

²⁰⁷ 1758 წლის შელოფრამზე ჩიხათში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²⁰⁸ ჩიხათის განძიდან არის. ამავე განძიდან ასეთივე²⁰⁹ მონეტებია: № 9729, 9730, 9811, 9815, 9817, 9823, 9825, 9828, 9829, 9832, 9835, 9836, 9840; № 9840 მონეტის შეზღუდვის წარწერაზე S და მახინჯეხელი. ხოლო ზურგზე G ნაიჭ-ლაზე რ. 6-წ.5ია.

²⁰⁹ BMC, I, გვ. 163, № 22; ТоастроѢ, V, გვ. 585, № 20, ტაბ. 42, 20.

²¹⁰ ჩიხათის განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთი მონეტებია № 9812, 9813, 9814, 9818, 9819, 9822, 9824, 9826, 9830, 9831, 9838, 9839.

²¹¹ ТоастроѢ, V, გვ. 585, № 22, ტაბ. 42, 22.

²¹² ჩიხათის განძიდან არის; გაღწეულია, ნაპირი დასერილია.

²¹³ BMC, I, გვ. 164, № 26.

№№ რანგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შებლი	ხურგი
ტ რ ე მ ი ს ი				
170	ბიხ. ძ. 81 ²⁰⁰	1.37 17	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პაროფი- ში მარჯვნივ; საზე უწერელვაშო, თავზე დი- ადმით, რომელიც უკან არის განაცელო; მხედ- რის სამოსელით, რომელიც მარჯვენა მხარ- თანა შეიწმედი. შეზოწოლია.	ცენტრში უკარი შემოწერილია VICTORI FOCAS AV ¹⁰ = victoria Focus augusti — ე. ი. გაუხარჯოს ფოკა იმპერატორს, კვეთი CONOI; რკალი ხაზოვანია. ტაბ. XI, 170.
JNFOCAS PERAVI				
= Dominus noster Focas perpetuus augustus ე. ი. ბატონი ჩუნი ფოკა მუდამ აღხევებუ- ლი; რკალი წერტილოვანია.				
ვე რ ც ხ ლ ი				
171	ბიხ. ძ. 434	1.52 17/20	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 170, მხოლოდ ONFOCAS PPAVI.	ცენტრში უკარი ჩარჯვნივ და მარცხნივ თი- თო პალმის რტო რკალი წერტილოვანია ²¹¹ . ტაბ. XI, 171.
ს პ ი ლ ე ნ ძ ი				
XXXX (= 40 ნუმი)				
172	ბიხ. ძ. 83	12.78 28/31	კეისრის გამოსახულება წელამდე, პირდაპირ; თავზე უკრიანი გვირგვინით, სამოსელი არ ჩანს; მონეტის არეზე მარცხნივ ვარსკლავი; ზედწე- რილიდან ირჩევა OMI ²¹² FOCAS P<RPVA = Dominus Focas perpetuus augustus, ე. ი. ბატონი ფოკა, „მუდამ აღხევებული“. რკალი ხაზოვანია.	რიცხუ XXXX (= 40 ნუმის) ზეით ANNO არა ჩანს, მარჯვნივ I (= 7, ე. ი. 608 — 609 წწ. მონაკეთის კვეთი CONA = Constan- tinopolis Δ, ე. ი. კონსტანტინოპოლის ზეოზე (სახელსწო), რკალი ხაზოვანია. ტაბ. XI, 172.
173	ბიხ. ძ. 87	9.82 28/29	როგორც № 172, მხოლოდ სამოსელი ნაწი- ლობრივ ჩანს; მარჯვენა ხელში შაპა უჭირავს, მარცხენაში კი უკარი; OMFU; რკალი ხაზო- ვანია.	როგორც 172, მხოლოდ II (= 4 ე. ი. 605- II 606 წწ.) მონაკეთის კვეთი CONC (= 5 ²¹³ ე. ი. კონსტანტინოპოლის 5 (სახელსწო); რკა- ლი წერტილოვანია. ტაბ. XI, 173 ²¹⁴ .
174	მ. 7020 ²¹⁵	5.91 25/29	როგორც № 172, მხოლოდ ... NFOCA...	როგორც № 172, მხოლოდ მარჯვნივ II; I კვეთი ... ON; რკალი ხაზოვანია.
K (= 20 ნუმი)				
175	ბიხ. ძ. 557	4.05 20/27	კეისრის გამოსახულება წელზევით, პირდაპირ; უკრიანი გვირგვინით; სამეფო წამოსასხამით, რომელიც ოდნავ ირჩევა; მარჯვენა ხელში უკრიანი სფერო უჭირავს; რკალი ხაზოვანია.	K ²¹⁶ , მარცხნივ ANNO; მარჯვნივ წერტი- ლი და რაღაც ასოს კოდურები; რკალი ხაზო- ვანია. ტაბ. XI, 175.

²⁰⁰ ერთგან გახერტილია, ნაწილობრივ გაცევილი.

²¹⁰ BMC, I, გვ. 164, № 30, ტაბ. XX, 7; Tacton, V, გვ. 588, № 33, ტაბ. 42, 33.

²¹¹ Tacton, V, გვ. 590, № 42, 43, ტაბ. 42, № 42, 43.

²¹² აქ მხოლოდ Dominus უნდა იყოს.

²¹³ ასეთივეა საქართველოს მეხუთის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 84 ამ მონეტის ხურგის ფოტორეპროდუქცია, მოცემული ტაბულაზე 174 ნომრით.

²¹⁴ ხურგის ფოტორეპროდუქცია მოცემული.

²¹⁵ 1936 წ. დმანისის (დმანისის რ-ნი), არქეოლოგიური გათხრების დროს არაა აღმოჩენილი.

²¹⁶ ნაწილობრივ გაცევილია; მონეტაა საქეთუხედის მოყვანილება აქც.

№ № რომზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ბოზა	შეზღი	ზერგი
XX (= 20 ნემიანი)				
176	ბიზ. დ. 556 ²¹¹	6.34 27/28	კვირის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 172, მხოლოდ სამოსელი შედარებით გარკვევით ჩანს: მარჯვენა ხელში მიცემული მაპა რეიანს მოგვაცოცხებს, მარცხენაში ჯვარი უპირა: OMF OCA ... AVI; რაკლი თეხის-ფაისებრია.	ცენტრი XX (= 20 ნემის) მარჯვნივ II, და რალე გაურკვეველი ნიშნები; მონაკვეთის ქვევით განლაკებულ ასოებში შეიძლება CON იყოს; რაკლი ხაზოვანია. ტაბ. XII, 176.
XXXX (= 40 ნემიანი)				
177	ბიზ. დ. 82	9.74 29	კვირის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 173, მხოლოდ მარცხენა ხელში გრძელი ჯვარი უპირა; მონეტის არეზე, მარცხნივ, ზევით პატარა ჯვარია; შემოწერილია: ONFOCA ... AVI; რაკლი თეხის ფის მსგავსი.	XXXX (= 40 ნემის) ზევით ANNO; მარჯვნივ Z (= 6, გ. ი. 607-608 წწ.); მონაკვეთის ქვევით KYZA ²¹² = Kετζαიფ; A=1 (კიხიკის პირველი სახელოსნო); რაკლი გბილანა ხაზოვანი. ტაბ. XII, 177.
ფოკასი და მისი შეუღლის სახელით მოჭრილი მონეტები				
ს პ ი ლ ე მ ი				
III (= 40 ნემია)				
178	ბიზ. დ. 85	9.73 26/27	კვირის და დედოფლის გამოსახულება მთელი ტანით, პირდაპირ; ორივეს ადგია ჯვარიანი გვირგვინი (დედოფლის გვირგვინი განსხვავებულია), რომლის ორივე მხრიდან თელებით შექმნილი საკიდებია დაშვებული; ორივე სამეფო სამოსელით არის შემოსილი; მარცხნივ მდგომს მარჯვენა ხელში ჯვარიანი სფერო უპირა; მარჯვნივ მდგომს აგრეთვე მარჯვენა ხელში გრძელბუნდანი ჯვარი, მხარზე აქვს მიდებულთ ზევით მათ შორის ჯვარი, ხოლო ოდნავ ქვევით წერტილი; შემოწერილია: DCANCF AV რაკლი წერტილოვანია.	III (= 40 ნემის) ზევით ჯვარი, მარცხნივ ANNO, მარჯვნივ YI (= 6 ¹¹¹ , გ. ი. 607-8 წწ.); მონაკვეთის ქვევით THCF (= Thépoules). ტაბ. XII, 178.
179	ბიზ. დ. 86	6.02 23/25	როგორც № 178, მხოლოდ ოდნავ განსხვავებულია.	როგორც № 178, მხოლოდ A III ²¹² (= წელი 3, გ. ი. 604-5 წწ.); რაკლი N წერტილოვანია. N O ტაბ. XII, 179.
180	ბიზ. დ. 669	8.9 ²¹³ 26/29	როგორც № 178, მხოლოდ ONFO ... A N: PCF AV.	როგორც № 178, მხოლოდ A II N II (= წელი 4, გ. ი. 605-6 წწ.); რაკლი N წერტილოვანია ²¹³ . N O

²¹¹ გაკეთილი, ერთგან გახერხებული.

²¹² BMC. I. 83. 173. № 97; Toaσtpoί, VI, 83. 596, № 77, ტაბ. 43, 77 მხოლოდ გააქვეილია.

²¹³ BMC. I. 83. 175, № 107. ²¹⁴ BMC. I. 83. 175, № 105; Toaσtpoί, VI, 83. 639, № 144.

²¹⁵ BMC. I. 83. 175, № 106; Toaσtpoί, VI. 83. 610, № 145, ტაბ. 41, 145.

№ სტ. რიცხვი	ფონდი და ნომერი	წონა, სიმა	შეზღი	ზურგი
ირაკლის დინასტია, ირაკლი 610—641 წწ.				
ო ქ რ ო , ს ო ლ ი დ ი				
181	გ. 9843 ²²²	4.48 19/20	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; თავზე სახეში მუზარაღი; შემოსილია მხედრის საოსელით, რომელიც მარჯვენა მხარით არის შეკინძული; მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უკეთა; მარჯვენა ფაფარულია ფაოთს; შემოწეულია:	ჯვარი დაყრდნობილია სამსაფეხურიან გოლგოთახე; შემოწერილია.
∫ NNHCAC CIPERAVI				
= Dominus noster Heraclius, perpetuus augustus, გ. ი. „ბატონი ჩვენი ირაკლი მეუღამ აღხეგებული“; რაკლა წერტილოვანია.				
182	გ. 9842 ²²¹	4.48 19/20	როგორც № 181, მხოლოდ მონეტის არეზე წერტილი არ არის აღხეგდილი.	როგორც № 181, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს ²²¹ € (-ან-ს).
183	გ. 9845 ²²³	4.47 20/21	როგორც № 182.	როგორც № 182, მხოლოდ წარწერის ბოლოს I ²²³ (=მე-10-ე).
184	გ. 9853 ²²⁷	4.49 20	როგორც № 181.	როგორც № 183.
ირაკლი და ირაკლი კონსტანტინეს 613-14 წლიდან 630 წლამდე				
და შემდეგაც მოჭრილი მონეტები				
ო ქ რ ო , ს ო ლ ი დ ი				
185	ბიზ. d. 88 ²²⁸	4.44 22	ორი კეისრის გამოსახულება მკერდამდე პირდაპირ; ირაკლი კეისარი (მარცხნივ წევრიანი, მარცხნივ ქვედა ყბასთან ორი წერტილი); ირაკლი კონსტანტინე (მარჯვნივ უწვევრო); ორივენი ჯვრისანი გვირგვინითა და მარჯვენა მხარითან შეკინძული სამეფო წამოსასხამით არიან შემოსილნი; მონეტის არეზე მარჯვნივ ზეითი ჯვარი; შემოწერილია ძმ ²²⁸	ჯვარი ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეკზე (გოლგოთახე) დაყრდნობილი; შემოწერილია: VICTORIA AVG ²²⁸ =Victoria augusti quinta officina, გ. ი. 5-ე (სახელსწარმო მოჭრილი); მონაკვეთის ქვეითი CONOB=Constantinopolis obryzum, გ. ი. კონსტანტინოპოლის სფუთა ოქრო; რაკალი წერტილოვანია.
∫ RACLIUC € TH € RACONSTPPAVG = Domini nostri Heraclius et Heraclius Constantinianus perpetui augusti, რაკალი წერტილოვანია.				
ტაბ. XII, 185.				

²²² 1958 წლის სექტემბერში ჩიბათში (ლანჩხეთის რ-ნი) აღმოჩენილი განძიდან არის.

²²³ ჩიბათის განძიდან არის; ასეთივეა № 9733, 9844, 9846, 9847, 9848, 9849, 9850, 9851, 9852, 9854. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მონეტები კონსტანტინოპოლის ზარაფხანის ერთი და იგივე სახელსწარმოში მოჭრილი, მათ შორის მეტად, მაგრამ მაინც იშინევა სხვაობა (გვირგვინის შემკულობის ფრთის მოყვანილობა, თმის წყობა და სხვა). ჩამოთვლილი მონეტებიდან 9733, 9844—ერთმანეთთან მეტი საერთო აქვს, ხოლო 9845, 9846, 9847; 9849, 9850, 9851, 9852, 9854—სკი ერთი მერისათა. ამიტომ სავარაუდოა, რომ სიკას სხვადასხვა ხელსახისი ამახდებდა. ამ მხრივ ი. ტოლბერის შენიშვნა მართებული ჩანს. Толстой, VI, გვ. 626.

²²⁴ Т о л с т о й, VI, გვ. 624, № 3, 4, ტაბ. 45, 3, 4, ხედწერილში განსხვავებაა. ნაცვლად ორი N-სა ერთი წერია ორი PP-ა აღხეგდილი.

²²⁵ 1958 წელს ჩიბათში აღმოჩენილი განძიდან არის. ასეთივე და ამავე განძიდან არის 9733, 9844, 9846, 9847, 9848, 9849, 9850, 9851, 9852, 9854.

²²⁶ Толстой, VI, გვ. 625. № 11 ოლონდ ხედწერილში განსხვავებაა, ნაცვლად ორი N-ს—ერთია აღხეგდილი.

²²⁷ 1958 წელს ჩიბათში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²²⁸ ერთგან გახეგრული.

²²⁹ D ერთმანეთის პარალელურად ასეა ძმ აღხეგდილი, აგრეთვე N ორია ამ ორ-ორი ასოს აღხეგვვა შემოხევევითა, თუ რაიმე მნიშვნელობა აქვს—გაურკვეველია.

²³⁰ J. S a b a t e r... გვ. 274, № 48, ტაბ. XXIX, 18; BMC, I, გვ. 187, № 18, 19; Толстой, VI, გვ. 653, № 138, ტაბ. 47, 138.

№ № როგნე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ხურგი
186	გ. 4852 ²⁰¹	4.43 20	ირაკლისა და მისი ძის ისეთივე გამოსახუ- ლება, როგორც № 185, მხოლოდ ორივე თი- თქმის ერთი სიმაღლისაა, ორივე მოკლე წვე- რიაინა; ჯვრიანი გვირგვინითა და ისეთივე სა- მოსელით, როგორც წინა მონეტებზე. ხევით მათ შორის ჯვარი; შემოწერილია: JNNHERACLIVS CONSTPPA რკალი წერტილგანია.	ისეთივე როგორც № 185, მხოლოდ კვარცხლ- ბეკი მსხვილი სახეებისა, თეთი ჯვარი კი მცო- რეა. ზედწერილის ბოლოს ი: (=6 ²²²). ტაბ. XII, 186
<p>მონეტა ირაკლისა და მისი ორი ვაჟის ირაკლი-კონსტანტინეს და ირაკლიონის გამოსახულებით</p> <p>ო კ რ, ს ო ლ ი დ ი</p>				
187	გ. 6655 ²²²	4.43 20, 21	აპოსტაფულია სამი კეისარი, მთელი ტანით პიოდამი; შუაში წვერულგანია კეისარი, აქეთ-იქით მისი ძებზე; სამივენი გრძელ სამო- სელში, ორს ჯვრიანი გვირგვინი ადგია, ხო- ლო მარცხნივ მდგომს კი უჯვართ; თითოეულ მათგანს მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უპყრია; მარცხნივ ხევით ჯვარი; ზედწერილი არაა შემოწერილი; რკალი წერტილგანია.	ჯვარი ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეკზე მარჯ- ვნივ მონეტის არეზე ირაკლის მონეტაზე; შე- მოწერილია VICTORIA AVΓYΔ = Victoria augustorum. გ. ი. იმპერატორთა გამარჯვება, Δ (=მე-4-ე სახელისწოდება მოკრილი); მონა- კვეთის ქვევით კონობ = Constantinopolis obryzum, გ. ი. კონსტანტინოპოლის სფუთა ოქრო. ტაბ. XII, 187.
188	ბიხ. ბ. 431	4.44 20	როგორც № 187, მხოლოდ სამივე პირი ჯვრიანი გვირგვინითა.	როგორც № 187, მხოლოდ მარცხნივ მონე- ტის არეზე Р ²²⁴ ირაკლის მონეტაზე; ზედ- წერილის ბოლოს H (=8); რკალი წერტილგანია. ტაბ. XII, 188.
189	გ. 9341 ²²⁵	4.00 21/24	როგორც № 188.	როგორც № 188, მხოლოდ მარჯვნივ I, მარ- ცხნივ ირაკლის მონეტაზე; ზედწერილის ბო- ²²⁶ ლოს Θ (=9 ²²⁷). Ϟ ტაბ. XII, 189.

²²¹ 1940 წლის სახელეუბნო სფუ. დიდი კუინის (გეგეკიორის რ-ნი) მახლობლად მიწის გადაბურების დროს არის ნაპოვნი.

²²² BMC, I, გვ. 187, № 24; Толстой, VI, გვ. 654, № 145, ი. ტოლსტოის თავის კოლექციიში ჰქონია, კავკასია-ში ნაყუბი.

²²³ ნაპოვნი 1942 წელს სფუ. კიორას (ონის რ-ნი) მახლობლად.

²²⁴ BMC, I, გვ. 193, № 47, მარჯვნივ ირაკლის მონეტაზე, ბრიტანეთის სამეფო კოლექციიდან, № 48, ტაბ. XXIII, 1^ა, ბრიტანეთის კოლექცია, — ნაყუბი 1904 წ. ირაკლის მონეტაზე, მარჯვნივ.

²²⁵ კონსტანტი პარეკლოგიური თარის დროს მე-15-ე სანარბში აღმოჩენილი, коллекции Кавказского Музея

т. V, 19², გვ. 2.

²²⁶ ოუგან ვაზრეტილია და თითქმის გადაქედის კვალი ემჩნევა.

²²⁷ ამ სახელისწოდება გამოსული აეთი მონეტა არც როსსა და არც ტოლსტოის არა აქვთ მოხსენებული.

№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, გრამი	უბელი	ზურგი
ვერცხლი, პექსიგრაფი				
190	ბიზ. დ. 437	6.62 22/26	სამეფო ტაბტზე მუდომარეანი ირაკლი (მარცხნივ წვერიანი) და ირაკლი კონსტანტინე (მარჯვნივ უწვერო) ორივე ჯვრიანი გვირგვინით და გრძელი წამოსასხამით (მხედრის სამოსელით); თითოეულს მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უბერია; ზევით მათ შორის ჯვარი, შემოწერილია: ΘΗΡΑΚΛΙϞ ΕΤΗΡΑϞΟΝ	სამსაფუთიან კვარცხლბეკზე (გოლგოთაზე) აღმართულია ჯვარი, რომლის ტოტებში სფეროა მოქცეული; მონეტის არეზე მარჯვნივ ²²⁸ (ირაკლის მონარქამა); შემოწერილი: ΘΕΥΣΑΒΟΥΤΑ ROMANIS =Deus, aditus Romanis. გ. ი. ღმერთი და- ცხმარე ან უშუალო რომალებს; რაკლი ხაზო- ვანია. ტაბ. XII, 190.
191	ბიზ. დ. 415	6.70 23/24	როგორც № 190. მხოლოდ რაკლი წერტილოვანია.	როგორც № 190, მხოლოდ ჯვარი განსხვავებულია ²²⁹ . ტაბ. XII, 191.
192	ბიზ. დ. 96	5.48 21/22	ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 191, მხოლოდ მარჯვნივ მუდომი უფრო მომტროა; ზევით ჯვარი; ჰვეით მონაკვეთი.	ჯვარი სფეროზეა დაყრდნობილი და ორივე კი სამსაფუთიან კვარცხლბეკზეა (გოლგოთაზე) აღმართული; მონეტის არეზე მარცხნივ ¹³⁰ ; შემოწერილია: ΘΕΥC ΥΤΑΒΟ . . S; რაკლი წერტილოვანია ²³¹ . ტაბ. XII, 192.
193	ბიზ. დ. 95	5.23 22/23	როგორც № 190, მხოლოდ... ΕΤΗΡΑΚΟΝS; რაკლი წერტილოვანია.	როგორც № 192, მხოლოდ სფერო უფრო მოხრილია, სდა ჯვარი ჰორიზონტალური ხაზით არის მასზე დაშვებული -- Θ -- ΘΙΥΑ- ROMANIS; მარჯვნივ მონეტის არეზე ¹³⁰ რაკლი წერტილოვანია ²³² .
194	ბიზ. დ. 91	6.37 25	როგორც № 190, მხოლოდ გამოსახულება და ზედწერილი უფრო ფაქიზად და ლამაზად არის შესრულებული ²³³ .	როგორც № 192, მხოლოდ ΘΕΥCΑΒΟΥΤΑ ROMANIS; მონეტის არეზე მარჯვნივ K ²³⁴ ; რაკლი წერტილოვანია. ტაბ. XIII, 194.
195	ბიზ. დ. 412	6.70 24/25	როგორც № 194 ²³⁵ .	როგორც № 194. ტაბ. XIII, 195.

²²⁸ BMC, I, გვ. 195, № 96; ТоастроѢ, VI, გვ. 668, № 218.

²²⁹ ასეთივეა საქართველოს მეხეუების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 418, 438, 439; სადებლეტოში კი 29 ნომრით არის აღრიცხული.

²³⁰ ასეთივეა საქართველოს მეხეუების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 94 და 1962 წლის 15 სექტემბერს სოფ. კებოტაში (თიანეთის რ-ნი) ნაპოვნი მონეტა, ინახება თიანეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

²³¹ BMC, I, გვ. 195, № 99; ТоастроѢ, VI, გვ. 667, № 213, ტაბ. 48, 213.

²³² ასეთივეა საქართველოს მეხეუების ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 30 მონეტა.

²³³ BMC, I, გვ. 195, № 99.

²³⁴ ასეთივეა საქართველოს მეხეუების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 97, 99, 413, 417, ხოლო სადებლეტოსი № 33.

²³⁵ J. Sabatier, გვ. 276, № 59, ტაბ. XXIX, 24; BMC, I, გვ. 195, № 102, ტაბ. XXIII, 19; ТоастроѢ, VI, გვ. 668, № 216, ტაბ. 48, 216.

²³⁶ ТоастроѢ, VI, გვ. 668, 217.

№№ სტრ.	ფონდი და ნომერი	წინა ზომა	შუბლი	ზურგი
196	ბიზ. დ. 93-11	6.25 23/26	როგორც № 194.	როგორც № 190, მხოლოდ სფერო უფრო მონხრილია; მონეტის არეზე მარჯვნივ K; ³¹¹ რაკალი ხაზოვანია.
197	ბიზ. დ. 92	6.42 23/26	როგორც № 195, მხოლოდ მარჯვნივ მჯდომი კეისრის გამოსახულება შედარებით პატარაა.	როგორც № 195; მხოლოდ როგორც ჯვარი ისე სფერო მომეროა ³¹² . ტაბ. XIII, 197.
198	მ. 4857 ³¹³	6.58 21/22	როგორც № 194, მხოლოდ... NH<RACLI- HS<T... რაკალი მძივისებრია.	როგორც № 194. მხოლოდ უფრო მონხრილი ჯვარი, მომერო შეტრთხე და შეხვეული; მარჯვნივ K, ბოლო მარცხნივ B; წერტილოვანი რაკალი გაცვეთილია.
199	ბიზ. დ. 436	6.54 22/24	გამოსახულია სამი კეისარი მთელი ტანით პირდაპირ; ირაკლი (შუაში წვერ-ულაშინი) და მისი ძეგბი, სამხედ უკრიანი გვირგვინით, მადერის სამოსელით; თითოეულს მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უკერია; რაკალი წერტილოვანია.	სფეროზე დაერღობილი ჯვარი, სამსადგებ-რიან კარცხლებტყხე და შეხვეული ³¹⁴ ; შემოწყ-რილია: O<SA<IHTA ROMANIS = Deus, adluta romauis. გ. ი. დმერთო. დებმარე რო-მელებს; რაკალი წერტილოვანია. ³¹⁵ ტაბ. XIII, 199.
ს ბ ი ლ ე ძ ი M (=40 ნუშია)				
200	ბიზ. დ. 100 ³¹⁶	9.84 28/29	ორი კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; ორივე გრძელი სამოსელით, ორივეს გვირგვინი ³¹⁷ უნდა ედგას თავზე; თითოეულს მარჯვენა ხელში სფერო უკერია; ხვეით, მათ შორის ჯვარი; ზედწერილიდან ირაკლეა dM KN...	M (=40 ნუშის) ხვეით ჯვარი თუ კრისტეს მონხრამ; ქვეით M-ის კიდერებსშორის A (= I სახელმანს); მარცხნივ და მარჯვნივ A N II (=წელი 3, გ. ი. 612-13 წწ.); მონაკვე- O I თის ქვეით CON = Constantinopolis; ³¹⁸ რაკალი ხაზოვანია. ტაბ. XIII, 200.
201	ბიზ. დ. 302	10.29 31/34	როგორც № 200, მხოლოდ ზედწერილიდან ირაკლეა... PPA; რაკალი ხაზოვანია.	როგორც № 200, მხოლოდ M-ის მარჯვნივ V (=5, გ. ი. 615-16 წწ.).
202	ბიზ. დ. 303	8.92 26	როგორც № 201, მხოლოდ შტამში ერთმანეთის ჯვარედინად ორჯერ არის დაკრული; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 201, მხოლოდ შტამში აქც ორჯერაა დაკრული; მონაკვეთის ქვეით ჯვარი და გაურკვეველი ნიშნები; შეიძლება ძველი, ქვეშ მოყოლილი შტამში იყოს რაკალი წერტილოვანია.

³¹¹ ეად-უფილია, თუ ორჯერ არის შტამში დაკრული, ვერ ირაკლეა.

³¹² ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 414; სადებულეტოსი № 31, 34, 35, 32¹.

³¹³ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 90, 98, 416, № 98-ის ზურგზე; გაუკეთლობის გამო ასო ვერ ირაკლეა სადებულეტოსი № 27, 28, 33, 36, 37, 319; № 319 მონეტის ზურგზე შტამში ორჯერ არის დაკრული.

³¹⁴ 1945 წელს. უილიამი მიდლოუზმა ნაპოვნია.

³¹⁵ BMC, I, გვ. 176, № 108, ტაბ. XXIII, 21; Tolstov, VI, გვ. 738, № 421, ტაბ. 51, 424.

³¹⁶ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 435. ³¹⁸ გაცვეთილია.

³¹⁷ BMC, I, გვ. 177, № 112; Tolstov, VI, გვ. 670, № 225, ტაბ. 48, 226.

³¹⁸ ასეთივეა 1737 წელს მიქაილარს არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა, მხოლოდ A თუ M? შესაშე სახელარაშია ვაჭრული. ასევე № 2647, იქვე აღმოჩენილი 1961 წელს ირაკლის სამეფოსახულებიანი სპილენძი; 49 ნუშიანი მონეტა, კონსტანტინოპოლის მე არე ს.მკოლონოში მოპოვლი, M-ის მარცხნივ ირაკლის სახე-ლის მონხრამაა აღზე; ვილი, საველე № 3784.

№№ როგნები	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგა
203	ბიხ. დ. 548 ²⁰⁶	11.62 26/30	როგორც № 200, მხოლოდ ორივე გამოსახელება თითქმის მჯდომარე არის — წარმოდგენილი.	როგორც № 200, მხოლოდ M-ის მარჯვნივ II (გ. ი. 611-12 წწ.).
204	ბიხ. დ. 304	8.90 22/28	ორი კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; ორივე ჯვრიანი გვირგვინით; მარცხნივ მდგომი — მუდრის სამოსელით; მარჯვნივ მდგომი კი წარმოსახებით; მარჯვენა ხელში ორივეს ჯვრიანი სფერო უპყრია; ზევით მათ შორის ჯვარი.	ცენტრში M; ზევით ჯვარი, მის ქვევით C; M-ის კიდურებს შორის A (=1); მარცხნივ და მარჯვნივ A X (=წელი 22? გ. ი. 631-32 წწ.); N X მონაკვეთის ქვევით CON; რკა- N II O ლი ხაზოვანია.
205	გ. 7006 ²⁰⁷	4.44 26/27	როგორც № 204.	როგორც № 204, მხოლოდ M-ის ზევით ჯვარი; ქვევით კიდურებს შორის Γ (=3 ²⁰⁸); მარცხნივ და მარჯვნივ A X (=წელი 21, გ. ი. 630-31 წწ.); N X მონაკვეთის ქვევით ... N; რკა- N I O ლი ხაზოვანია.
206	ბიხ. დ. 511	8.70 27/28	როგორც № 204.	როგორც № 204, მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის Δ (=4); მარცხნივ და მარჯვნივ A X N X (=წელი 20, გ. ი. 629-30 წწ.); მონაკვე- N N თის ქვევით—O; რკალი ხაზოვანია. O
207	ბიხ. დ. 550	5.53 19/24	როგორც № 204.	როგორც № 204. მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის E (=5 ²⁰⁹); მარჯვნივ ინდიკტიონი არა ჩანს; მონაკვეთის ქვევით CO...; რკალი ხაზოვანია.
208	ბიხ. დ. 596	2.86 22	ორი პირის გამოსახულება; მარცხნივ მდგომს გვირგვინი ადგია; მარჯვნივ მდგომის თავსამკაული ვერ ირჩევა; მარჯვნივ მდგომს ორივე ხელი დაკავებული აქვს; მარცხნივ მდგომს მარჯვენა ხელში დაფნის(?) რტო უპყრია (თუ ქვეშ მოხვედრილი მონეტისა); მარცხნივ ქვევით მონეტის არეზე რაღაცა ნიშნები ²¹⁰ .	M; ზევით ჯვარი; მარჯვნივ V M M; მარცხნივ A X; ქვევით მონაკვეთია თუ M-ია შეკრული? რკალი წერტილოვანია.
209	ბიხ. დ. 292	3.04 21	კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; გვირგვინითა და გრძელი სამეფო სამოსელით; მარჯვენა ხელში უპყრია ჯვრიანი სფერო, მარცხენაში კი გრძელბუნიანი ჯვარი; ხედწერილიდან ირკვევა... TII...; რკალი ხაზოვანია.	M; ზევით გაცვეთილია, ჯვარი ვერ ირჩევა; M-ის კიდურებს შორის Γ (= 3); მარცხნივ N მარჯვნივ ინდიკტიონი ვერ ირკვევა; მონაკვეთის ქვევით გაურკვეველი კონტურები.
210	ბიხ. დ. 504	12.13 29	კეისრის წვლამდე გამოსახულება პირდაპირ; მუხარადით; მუდრის სამოსელით; მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უპყრია; მარცხენა დაფარულია; ხედწერილიდან ირკვევა... P< RP-AVG; რკალი წვეტილხაზოვანია.	M; ზევით ჯვარი, M-ის კიდურებს შორის A (= 1 სახელის); მარცხნივ და მარჯვნივ A II N I (= წელი 3, გ. ი. 612-13 წწ.); მონა- N კვეთის ქვევით NIKO ²¹¹ (=Νικολαῖος); N რკალი წერტილოვანია. O

²⁰⁶ გაცვეთილია და ერთგან ნახვებტილია.

²⁰⁷ 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი.

²⁰⁸ BMC, I, გვ. 204, № 156, ი. ტოლსტოის ასეთი მონეტა არა აქვს მოხსენებული.

²⁰⁹ BMC, I, ტაბ. XXIV, 7.

²¹⁰ გადაქმდილია.

²¹¹ BMC, I, გვ. 215, № 233; Τοιστοί, VI, გვ. 636. № 65.

№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ბრმა	შუბლი	ხურგი
211	ბიბ. № 545 ^ა	11.53 30	ორი მჯდომარე პირის გამოსახულება გრძელ- ლი სამოსელით: ორივეს ჯვრიანი გვირგვინები უნდა ედგათ; ხედწერილი ბუნდოვანად ირკვევა; ქვევით მონაკვეთი.	M; ხევით ჯვარი, M-ის კიდურებს შორის A (=I სახელწოდება; მარცხნივ და მარჯვნივ A II (= წელი 8, ე. ი. 617-18 წელი); მონა- კვეთის ქვევით KYZ ^ა —Kსტიცი) რკალი წერტილოვანია. N N O
K (=20 ნუმი)				
212	ბიბ. d. 101	4.54 17.19	კეისრის წელხევით გამოსახულება პირდა- პირ: ჯვრიანი გვირგვინით; სამეფო სამოსელში; როგორც მარჯვენა ისე მარცხენა ხელში, თითო ჯვარი უპყრია; რკალი წერტილოვანია.	K ^ა (=20 ნუმიას); მონაკვეთის ქვევით KTG (=Kapovye კართაგენი); რკალი ხახოვანია. ტაბ. XIII, 212.
K (=20 ნუმი) ქალაქი არა ჩანს				
213	ბიბ. d. 551	6.89 21.28	ორი კეისრის გამოსახულება პირდაპირ; ორივე გვირგვინითა და გრძელი სამოსელით; მარჯვენა ხელში ორივეს ჯვრიანი სფერო უკირავს; მარცხენა ხელი მარცხნივ მდგომს დიონჯემდ იყრია აქვს, მარჯვნივ მდგომს კი დაუარული; მათ ხევით ჰორიზონტალურად გვირგვინისანი გამოსახულება ძველი მონეტ- იდან? რკალი ხახოვანი.	K (=20 ნუმიას); ხევით ჯვარი, მის ხევით მონაკვეთი და OCO გადაკედვის დროს ქვემ მოყოლილი მონეტის და ახალი მონეტის შტამში თავშეკცევით არის აღბეჭდილი ^ა .
214	ბიბ. d. 288	3.37 20/21	საღი გამოსახულება და ქვედა შტამის გა- უქვეყველი დეტალები ჩანს: რკალი ხახოვანია.	K, ხევით ჯვარი, მარცხნივ A N N, ქვევით ANNO, მონეტის აზევ მარჯვნივ O; 40 ნუმიანი (M) უნდა იყოს გადაკედი- ლი ^ა ; რკალი ხახოვანია. ტაბ. XIII, 214;

კონსტანტინე II 641 — 668 წწ.

ოქრო, სოლიდო

215	ბიბ. d. 89	4.42 19	ორი კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; მარცხნივ გრძელ წვერულაშაიანი (როგორც წვერი ისე ულვაში ხახოვანი არის გამოყვანილი); ხოლო მარჯვნივ უწვერულა- შო; მარცხნივ მდგომს ფრთითა და ჯვრით	სამაფეებრიან კაოიხლებზე, დაყრდნობი- ლი ჯვარი; მარჯვნივ ტიბერიოსი, მარცხნივ ირაკლი; ორივე ჯვრიანი გვირგვინითა და გრძელი სამოსელით, ორივეს მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უპყრიათ; შემოწერილია
-----	---------------	------------	--	--

^ა ერთგან გახვეტილია.

^ა ასეთივეა 1962 წელს ბიკინტია არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი მონეტა, მოკრილი კონს-
ტანტინოვოლში, მხოლოდ შემდეგ კიხიში გადაკედილი, საყელ № 3908.

^ა მონეტა გადაკედილია, ძველი და ახალი შტამში ერთმეორესთან ისეა შერწყმული, რომ დაწვრილებითი აღწე-
რილობა შეუძლებელია.

^ა BMC, I, ტაბ. XXV, 2.

^ა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ფუნდში ირაკლის სილიქმის მონეტები (40 და 20 ნუმი-
ანი) თითქმის ყველა გაუაქვიალო ან ორჯერ შტამდაკრული, რაც ამწლებს მონეტების განსაზღვრას და ხედწერი-
ლების გარკვევას (გაუაქედვა დაბალი ხარისხისა); ძველი შტამის შერჩენილი დეკალიბრით მოპყრლის ვინაობის გარ-
კვევა ძნელია. ამავე დროს ძველი შტამის ისე ახიანება ახალს, რომ ამ შტამსაყვლის კეთვნილების დადგენაც ძნელ-
დება. ირაკლის მონეტებისათვის ე. ი. იშვიათი არ არის. ამავე მოვლენას აღნიშნავს ი. ტოლსტოი თავისი კოლექციის
შესახებ (Тоаствои, VI, გვ. 670).

№ ჩვენს	ფონდი და ნომერი	წონა, სომა	შებლი	ზურგი
216	ბიზ. დ. 102 ²⁰⁰	4.50 19/20	<p>შემკვლი მუხარადი აქვს, მარჯვენას კი ჯვრისანი გვირგვინი; ორივე მარჯვენა მხარითან შეკინძული წამოსახსნით; ხეით ჯვარი; ხედიწარტილიან მარცხნივ ჩაღვი კონტურები ირკვევა, ხეით კი AN; რაკლი წერტილოვანია,</p> <p>ყვისრის გამოსახულება მკერდამდე პირდაპირ; ხახუბით გამოყვანილი გრძელი წვერით მთელი მკერდი დაფარული რომელი მუხარადით; მუდრის სამოსელი, მარჯვენა მხარითან არის შეკინძული; მარჯვენა ხელში უპყრია გრძელჯვრისანი სფერო; შემოწერილია:</p> <p style="text-align: center;">VICTORIA .V445I</p> <p>=Victoria Augustorum, გ (- 6). გ. ი. იმპერატორთა გამარჯვება, შეიქმნა (სახელისწილი მორკალი); რაკლი წერტილოვანია.</p>	<p>VICTORIA A...²⁰¹ E=Victoria Augusti (=5 სახელისწილი); მონაკვეთის ქვევით CONOB²⁰².</p> <p style="text-align: center;">ტაბ. XIII, 115.</p> <p>სამი მდგომარე კისარი. შუაში კონსტანტინე II, მარჯვნივ ირაკლი. მარცხნივ ტიბერიასი, სამივე ჯვრისანი გვირგვინით; შემოსილი არიან მარჯვნივ შეკინძული მუდრის სამოსელით; თითოველ მათგანს მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უპყრია, ქვევით CONOB²⁰³; რაკლი წერტილოვანია.</p> <p style="text-align: center;">ტაბ. XIII, 216.</p>
217	ბიზ. დ. 419 ²¹¹	5.49 20/21	<p>ყვისრის წულხეითი გამოსახულება პირდაპირ; ყურებთან მოკლე კულულები; ჯვრისანი გვირგვინითა და მარჯვენა შეკინძული სამოსელით; მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უპყრია; შემოწერილია:</p> <p style="text-align: center;">DOMINVS CONSTANTINVS</p> <p style="text-align: center;">AVGVSTVS</p> <p>=Dominus noster Constantinus perpetuus augustus, ე. ი. ბატონი ივენი კონსტანტინე მეფეან აღხევებული; რაკლი წერტილოვანია.</p>	<p style="text-align: center;">ვე რ ც ხ ლ ი</p> <p>ჯვარი სფეროზე და სამსაფეხურიან საყრდენზე (გოლოთახზე) აღმართული; შემოწერილია²¹²:</p> <p style="text-align: center;">— ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΚΑΙ ΡΟΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΕΝΙΩΝ ΚΑΙ ΑΙΘΙΟΠΩΝ ΚΑΙ ΙΝΔΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΡΩΝ ΚΑΙ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΕΝΙΩΝ ΚΑΙ ΑΙΘΙΟΠΩΝ ΚΑΙ ΙΝΔΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΡΩΝ ΚΑΙ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ</p> <p>=Deus, adiuta Romanis, ე. ი. ღმერთო, დაეხმარე რომელებს; რაკლი წერტილოვანია.</p> <p style="text-align: center;">ტაბ. XIII, 217.</p>
218	ბიზ. დ. 110 ²¹²	5.42 19/23	<p>როგორც № 217, მხოლოდ ხედიწერის ასობი ფაქიზად არის გამოკვეთილი.</p>	<p>როგორც № 217, მხოლოდ სფერო უფრო მორკალია; ჯვარი ოდნავ მომერია; ხედიწერილი უმნიშვნელო სხვაობა იმჩნევა²¹³.</p>
219	ბიზ. დ. 104 ²¹³	6.52 22/23	<p>როგორც № 217.</p>	<p>როგორც № 218, მხოლოდ ჯვრის ქვედა მკლავი²¹⁴ სფეროზე ოდნავ ბლაგვეთხედ არის დახეობული.</p> <p style="text-align: center;">ტაბ. XIII, 219.</p>

²⁰¹ BMC, I, გვ. 261, № 61; ივენი მონეტის ხედიწერილი განსხვავებულია; Toarctoi, VII, გვ. 778, № 296.

²⁰² 1963 წლის ივლისში დანიის რაიონის სოფ. ლოქანდარის ძეგლ სასაფლაოზე ნაპოვნია კონსტანტინე II-ის სოლიდი (სმე. № 11320), რომლის შებლზე კისარი მკერდამდე გამოსახული, ხოლო ზურგზე ჯვარი თოსაფეხურიან გოლოთახზე აღმართული (იხ. Toarctoi, VII, გვ. 730, № 16, ტაბ. 52, 16). მონეტის ფოტოგრაფირებულია ტაბულაზე არ არის მოცემული, იმის გამო, რომ, როცა მოხდა მუზეუმში შემოვიდა. შრომას დათვლილი ფოტოგრაფირებულია ტაბულაზე ციტირებულია და უკვე დაზიანებულია იყო. ²⁰³ უნწერიანია.

²¹¹ J. S. Babelier, II, გვ. 4, № 15. ტაბ. XXXIV, 15; Toarctoi, VII, გვ. 783, № 330, მხოლოდ ივენი მონეტის ხედიწერილი განსხვავებულია.

²¹² BMC, I, გვ. 264, № 79, ტაბ. XXXI, 8. Toarctoi, VII, გვ. 744, № 112, ტაბ. 54, 112.

²¹³ ასეთივე ხედიწერილიანი მონეტები საქ. მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 103, 105, 108, 112, 441, ხოლო სადუბლეტოსი № 39, 41, 45 (№ 441 და 45 მონეტა ერთგან გახვეტილია).

²¹⁴ ნაპირები დაკბილული; სამგან ამოღებულია.

²¹⁵ ასეთივე ხედიწერილიანია. ნაპირთვლას მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 109, სადუბლეტოსი № 42.

²¹⁶ ნაპირები დაკბილული.

²¹⁷ ასეთივეა ნაპირთვლას მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 117, 442.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
220	ბიზ. დ. 118 ²¹¹	3.40 20/23	როგორც № 217.	ჯვარი აღმართულია სფეროზე და სამსაფეხურიან კვარცხლბეგზე; მარჯვნივ და მარცხნივ ხედწერილის ნაცვლად, თითო პალმის ტოლ ²¹² ტაბ. XIII, 220.
221	ბიზ. დ. 106 ²¹³	5.81 21	როგორც № 217. მხოლოდ კეისარი უფრო გრძელი და ოდნავ განსხვავებულად დალაგებული წვერულაშით არის წარმოდგენილი; ²¹⁴ რაკალი მივიწყებულია.	როგორც № 217, მხოლოდ ჯვარი მობრდილ სფეროზე აღმართული; კვარცხლბეგის საფეხურები სუსტი და ძოკლა; ხედწერილი უფრო მსხვილი ²¹⁵ ; ასუბით არის აღბეჭდილი; რაკალი მივიწყებულია. ტაბ. XIII, 221.
222	ბიზ. დ. 113	6.19 21	როგორც № 221, მხოლოდ კეისრის გვირგვინზე მომცროა ჯვარია; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 221, მხოლოდ ჯვარი მომცრო სფეროზეა აღმართული; კვარცხლბეგის საფეხურები უფრო დიდი და მძლავრი ჩანს; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. XIV, 222.
223	ბიზ. დ. 119	6.6; 22.24	როგორც № 222.	როგორც № 222, მხოლოდ ჯვარი მომცროა. ტაბ. XIV, 223.
224	ბიზ. დ. 471	6.00 23.26	როგორც № 221, მხოლოდ როგორც კეისრის გვირგვინზე, ისე სფეროზე მომცროა ჯვარია; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 221, მხოლოდ ჯვარი და სფერო ერთმანეთთან შეერთებულია; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. XIV, 224.
225	გ. 4856 ²¹⁶	4.12 20.22	ორი კეისრის გამოსახულება პირდაპირ; მარცხნივ გრძელ წვერულაშთან, მარჯვნივ უწვერულაშით, ორივეს ჯვარიანი გვირგვინი ადგიათ; შემოსილი არიან მარჯვნივ შეკინძული სამოსელით; ზევით ჯვარი; ხედწერილი: ὉΝCΟNSTANTIN᎒S CΟNCTAN = Dominus noster Constantinus et Constan, ე. ი უფალი ჩვენი კონსტანტი და კონსტანტინე რაკალი წერტილოვანია.	ოდნავ მარცხნივ გადახრილი ჯვარი პატარა სფეროზე და სამსაფეხურიან კვარცხლბეგზეა აღმართული; ²¹⁷ შემოწერილია: ὉC ᎒SA A᎒I᎒TA ROMANIS = Deus adiuta Romanis ე. ი. „ღმერთთა დაეხმარე რომაელებს“; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. XIV, 225.
226	ბიზ. დ. 114	6.73 20/23	როგორც № 225, მხოლოდ ზევით ჯვარი არაა; ხედწერილიდან ირკვევა: ὉNCO..TIN᎒	როგორც № 225, მხოლოდ მონეტის არეზე კვარცხლბეგი, სფერო და ასუბი უსწორმასწოროდ არის გაწლილი ²¹⁸ . ტაბ. XIV, 226.
227	ბიზ. დ. 115 ²¹⁹	4.72 20,21	როგორც № 225, მხოლოდ ზევით, მარჯვნივ მოთავსებული ჯვარი შედარებით დიდია.	როგორც № 225, მხოლოდ მონეტის არეზე მარჯვნივ გ ²²⁰ . ტაბ. XIV, 227.
228	ბიზ. დ. 440	6.48 21,22	როგორც № 227.	როგორც № 227. ტაბ. XIV, 228.

²¹¹ მონეტაზე ნაკაწრებია.

²¹² BMC. I, გვ. 263, № 78, ტაბ. XXXI, 7; Толстой, VII, გვ. 744, № 113, ტაბ. 54, 113.

²¹³ ნაპირები უსწორმასწოროა, შტამპი ნაკლებოვანია.

²¹⁴ BMC, I, გვ. 264, № 83, ტაბ. XXXI, 10; Толстой, VII, გვ. 744, № 115, ტაბ. 54, 115.

²¹⁵ ასეთივეა საქართველოს ნუხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 107, 383, 470, 535, 660, საფუძვლებზე ფონდის № 43, 308 (308 ერთგან გახერხებულია).

²¹⁶ 1942 წელს დილითის მიდამოებშია ნაპოვნი; ასეთივეა საქართველოს ნუხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 536.

²¹⁷ BMC. I, გვ. 265, № 86; Толстой, VII, გვ. 772, № 264, ტაბ. 55, 264.

²¹⁸ გადაუდგელია თუ შტამპი ორჯერ არის დაკრული; ნაპირები უსწორმასწოროა.

²¹⁹ ნაპირები დაზიანებული; ასეთივეა საქართველოს ნუხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 440; საფუძვლებზე ფონდის № 38 (შეიძლება ყალბი იყოს); № 44.

²²⁰ Толстой, VII, გვ. 772, № 266, 267, ტაბ. 55, 266, 267.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზერგი
229	გ. 9569 ²⁸⁷	4.50 22	როგორც № 227, მხოლოდ მარჯვნივ წარმოდგენილი ფიგურა უფრო მოზრდილია.	როგორც № 227.
230	ბიზ. დ. 116 ²⁸⁸	6.05 21/22	როგორც № 228.	ცენტრში მოთავსებული ჯვარი და სფერო დაყრდნობილია სამსაფეხურიან კვარცხლბეკზე; მარჯვნივ წარმოდგენილია მომცრო ფიგურა—ტიბერიოსისა; მარცხნოვ უფრო მოზრდილი ირაკლისა; ორივე კისარი ჯვრიანი გვირგვინით; ხედიწერილიდან ირჩევა... IUTA ROMANIS; წერტილოვანი რაკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XIV, 230.
ს პ ი ლ ე მ ი				
231	ბიზ. დ. 598 ²⁸⁹	9.70 24/26	კეისრის მკვრამდე გამოსახულება პირდაპირ; ჯვრიანი გვირგვინითა და მარჯვნივ შეკინძული სამეფო სამოსელით; მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უკვრია; დახიანებული ხედიწერილიდან ირჩევა... C ... N ¹ ISC...; ხაზოვანი რაკალი ნაწილობრივ ჩანს.	ჯვარი და სფერო სამსაფეხურიან კვარცხლბეკზეა დაყრდნობილი; შემოწერილი DC... ATIV...; რაკალი ხაზოვანია.
M (=40 ნუშია)				
232	ბიზ. დ. 123	5.91 25/26	ორი გვირგვინოსანის გამოსახულება პირდაპირ; კონსტანტი მარცხნივ (გრძელ წვერულუკაში) კონსტანტინე მარჯვნივ უწვერულუკაში; კონსტანტი მხედრის სამოსელითა და ჯვრიანი გვირგვინით; კონსტანტინე გრძელნაკეციბიანი სამოსელითა და აგრეთვე ჯვრიანი გვირგვინით; კონსტანტს მარჯვენა ხელში გრძელხუნიანი ჯვარი უკვრია; მარცხენა კი დონეჯუმოყრილი აქვს; კონსტანტინეს მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უკვრია; მარცხენით სამოსელს ეხება; ხაზოვანი რაკალის შივირე ნაწილია შერჩენილი.	ცენტრში M (=40 ნუშიას); ხვეით მონოგრამა ²⁹⁰ მარჯვნივ და მარცხნივ ორი გამოსახულება მთელი ტანით; ირაკლი და ტიბერიოსის გრძელ სამოსელითა და ჯვრიანი გვირგვინით; ორივეს მარჯვენა ხელში უკვრო სფერო უკვრია; მონაკვეთის ქვეით SCL ²⁹¹ (= Sicilia); გარშემო რაკალი არა ჩანს. ტაბ. XIV, 232.
233	ბიზ. დ. 120 ²⁹²	6.84 20/22	კეისრის ბიუსტი პირდაპირ; სახეს გრძელი წვერულუკაში უმშვენებს; ჯვრით შემოკული მუხარაით; მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უკვრია; მონეტის მარჯვენა არეზე (კონსტანტინეს მონოგრამა); ხაზოვანი რაკალის მცირე ნაწილი ჩანს.	M-ის ხვეით კეისრის წყლამდე გამოსახულება პირდაპირ; (კონსტანტი), მარჯვნივ ტიბერიოსის, მარცხნივ ირაკლის; სამივეს ჯვრიანი გვირგვინები ადგათა; სამივეს მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უკვრია; M-ის კიდურებსმოვრის I ²⁹³ (= 3); მონაკვეთის ქვეით მ მგავსი ნიშანი; რაკალის მცირე ნაწილი ჩანს. ტაბ. XIV, 233.

²⁸⁷ დაახლოებით 1956 წელს სოფ. ატოცში (ქარელის რ-ნი) არის ნაპოვნი; ნაპირები ორგან გახუთილი.

²⁸⁸ Топстоп, VII, გვ. 785, № 343, ტაბ. 56, 343.

²⁸⁹ ნაპირები დახუთილი, ერთგან ამოღულული; ვერცხლის მონეტის ტიპია; აღსანიშნავია, რომ ამ ტიპის სპილენძის მონეტა თითქმის არა გვხვდება.

²⁹⁰ BMC, I, გვ. 304, № 363, ტაბ. XXXIV, 13; Топстоп, VII, გვ. 791, № 374, ტაბ. 57, 374.

²⁹¹ ასეთივეა საქართველო მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 661.

²⁹² ნაწილობრივ დახუთილია და ამოღულული.

²⁹³ J. Sabatier, გვ. 7, № 23, ტაბ. XXXIV, 23.

№ ჩრდობი	ფონდი და ნომერი	წინა, ხანა	შუბლი	ხურგი
234	ბიხ. დ. 597	4.26 20/22	როგორც № 232, მხოლოდ მუხარადზე უკვარი არა ჩანს, მარჯვნივ თითქოს K უნდა იყოს.	როგორც № 232, მხოლოდ გადატედილია თუ ორჯერ არის შტაბში დაკრული; გამოსახულებები მკრთალია; ქვევით ასობის არაფერი ნიშნავალი არა ჩანს.
235	ბიხ. დ. 121	3.45 20 22	კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით, პირდაპირ; ჯვრიანი გვირგვინითა და გრძელი სამოსელით; ზეპყრობილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნიათი ჯვარი უპყრია, გაწვედილ მარცხენა ხელში კი ჯვრიანი სფერო; შემოწერილია: მარცხნივ <NTU მარჯვნივ NIKA = <R იხსენი რადე, ე. ი. „ამით გაიმარჯვებ“; წერტილოვანი რაკლი ნახვრად ჩანს.	ცენტრში M (= 40 ნუმიას); ზევით ჯვარი A N მარცხნივ A, მარჯვნივ C = A + α + ε + ζ; მონაკვეთის ქვევით თითქოს A I ~; წერტილოვანი რაკლი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XIV, 235.
236	ბიხ. დ. 122	3.95 19 21	როგორც № 233, მხოლოდ ხედავრადი არა ჩანს.	როგორც № 233, მხოლოდ მონაკვეთის ქვევით რადეც ასოს კონტურები და III შეიძლება SCl (Stellia) იყოს? ტაბ. XIV, 236.

XX (= 20 ნუმიანი)

237	ბიხ. დ. 124 ⁹⁰	4.01 18 19	კეისრის ბიუსტი პირდაპირ ჯვრიანი გვირგვინით; ყურებთან თმის უღელვები უნდა ჰქონდეს; მარჯვენა ხელში ჯვრიანი სფერო უპყრია; შემოწერილია: DNCON... TAN...; რაკლი წერტილოვანია.	ცენტრში ჯვარი აქეთ-იქით XX (= 20 ნუმიას?), მონაკვეთის ქვევით Tpo ⁹⁰ ; რაკლი წერტილოვანია. ტაბ. XIV, 237.
238	ბიხ. დ. 307	0.98 8/9	კეისრის ბიუსტი; გარშემოწერილის მხოლოდ ასოთა კონტურები ჩანს. მონეტა გაცვეთილია.	ცენტრში ჯვარი; აქეთ-იქით თითო წერტილი.

კონსტანტინე IV პოკონატი (წვერიანი) 668—685 წწ.

ო კ რ ო, ს ო ლ ი დ ი

239	ბ. 7803 ⁹¹	4.37 19	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება ოდნავ მარჯვნივ მიბრუნებით; სახის აქეთ-იქით გრძელი კელვლები აქვს დაშვებული; თავზე ფრთით, ჯვრით და დიადემით შემკულა-მუხარადი; შემოსილია სამეფო სამოსელით; მარჯვენა ხელში უკირავს მხარზე გადებული შუბი, რომლის წვერი მარჯვენა მხარეს მიჩანს, მარცხენა ხელი დაფარულია; შემოწერილია: DNCONS A X4SP = Dominus noster Constantinus perpetuus, ე. ი. ზენი ბატონი კონსტანტინე ნუნდემე; რაკლი წერტილოვანია.	ჯვარი დაშვებულია სამსაფეხურიან კვარცხლებზე; ჯვრის მარცხნივ ირაკლი, მარჯვნივ ტიბეროოსი; ორივეს ჯვრიანი გვირგვინი ადგიათ. გრძელი სამეფო სამოსელით არიან შემოსილნი; თითოეულ მათგანს ჯვრიანი სფერო უპყრია; შემოწერილია: VICTORIA AV 4H ⁹² = Victoria augustorum, ე. ი. იმპერატორთა გამარჯვება (H = 8 სახელისნო), მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obryzum ე. ი. კონსტანტინოპოლის სუფთა თქოლ; რაკლი წერტილოვანი. ტაბ. XIV, 239.
-----	-----------------------	------------	--	--

⁹⁰ BMC, I, გვ. 268, № 101; Bellinger, გვ. 48, № 1.
⁹¹ ნაპირები დახიანებულია; BMC, I, გვ. 297, № 316.
⁹² TH<4P, თეოპოლისი უნდა იყოს.
⁹³ მონეტა 1952 წელს სოფ. თაქშია (ახალქალაქის რ-ნი) ნაპოვნი.
⁹⁴ BMC, II, შუბლი, გვ. 314, № 8; ხურგი, გვ. 315, № 11; Толстой, VII, გვ. 799, № 10, ტაბ. 57, 10, ეს მონეტა

გვ-9 სახელწოდან უნდა იყოს.

№ ჩვენს	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შეზღი	ხერცა
240	ბიზ. დ. 126 ^ა	4.38 20	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება, ოდნავ მარჯვნივ მიზრუნებით, სახე წვერულვაშით აქვს შემოსილი; შეზღუდვით მოკლე კეულულები აყრია, გრძელი კეულულები მზრებად აქვს დაშვებული; ფრთისებრი სამკაულით მორთული მუხარადით, რომელსაც აგრეთვე თვლებით შემკული დიადემა აქვს შემოვლებული, რომლის ბოლოები თავის ჯვან დაბლა ეშვება; მხედრის სამოსელით, მარჯვენა ხელში მზარე გადადებული შუბი უჭირავს, რომლის წვერი მარჯვენა მხარეს მოხაზს; შემოწერილია: PCONS ^ა AN4SPPA; რაკალი წერტილოვანია.	ჯვარი სამსაფეხურიან კვარტლებზე დაშვებული; შემოწერილია: VICTORI, AV41 ^ა ; მონაკეთის ქვეითი CONOB; რაკალი წერტილოვანია ტაბ. XV, 240.
241	ბიზ. დ. 125	4.49 19	როგორც № 240, მხოლოდ PCONST AN-TIPPA.	როგორც № 240, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს Δ (=4 სახელსონოს). ტაბ. XV, 241.
242	ბ. 1870 ^ა	4.41 19	როგორც № 240. მხოლოდ მუხარადის შემკულობა ოდნავ განსხვავდება.	როგორც № 240, მხოლოდ ხედწერილის ბოლოს ς (=6 სახელსონოს). ტაბ. XV, 242.
ვე რ ც ლ ი				
243	ბიზ. დ. 127	6.05 23/24	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 239 (სოლიდზე); ხედწერილი... N4SPP; რაკალი წერტილოვანია.	სამსაფეხურიან კვარტლებზე დამყარებული, ჯვარი სფეროვან აღმართული, მარცხნივ და მარჯვნივ ირაკლი და ტიბერიოსი გრძელი სამოსელით, თითოულს მარჯვენა ხელში ჯვრისანი სფერო უჭირავს; ხედწერილის ორი ასოს NT-ს კიდურებელა ირკვევა; რაკალი წერტილოვანია. ტაბ. XV, 243.
ს ბ ი ლ ე ნ დ ი				
244	ბიზ. დ. 128	4.05 17	როგორც № 243, მხოლოდ TVCUSAN4P; რაკალი ხაზოვანია.	როგორც № 243, მხოლოდ ჯვარი აღმართული სამსაფეხურიან საყრდენზე დამყარებული უფრო მცირე სფეროზე; ხედწერილიდან ირკვევა ... NT1 -- ΔΔG, მონაკეთის ქვეითი CONOB ^ა ; რაკალი ხაზოვანია. ტაბ. XV, 244.
იუსტინიანე II 685—695 წწ.				
ო ქ რ ი, ს ო ლ ი დ ი				
245	ბიზ. დ. 129	4.23 19	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; სახე წვერით არის შემოსილი, ჯვრისანი გვირგვინითა და ღორბით; აპკრობით მარჯვენა ხელი ეყიდია სანსაფეხურიან კვარტლებზე აღმართულ ჯვარზე; მარცხენა ხელში ჯვრისანი სფერო უჭირავს; სფეროზე ამოკეთებულია PAX, ე. ი. მშვიდობა. შემოწერილია: N4SIN4LT4N	მაცხოვრის გამოსახულება; მარცხენა ხელში თვლებით მოთკვლილი სასარება უჭირავს; მარჯვენა ხელი კუროთხვის ყესტით; შემოწერილია. DOMINVS REX RĒCNANTIVM = Dominus noster Jesus Christus, Rex genantium, ე. ი. ჩვენი უფალი იესო ქრისტე მთელს ხელმწიფეთა. ტაბ. XV, 245.

²³⁹ ერთგან ვახვრტილია.

²⁴⁰ Dominus-ს პირველი ასო დ შეზრუნებულად p არის აღბეჭდილი, ამაზევე მიუთითებს ი. ტოლსტოი, VII, გვ. 817.

²⁴¹ V ასეა L გაშლილი.

²⁴² 1930-იან წლებში სოფ. ღვანკითში (თურჯოლის რ-ში) არის ნაპოვნი.

²⁴³ Tolstoj, VII გვ. 817, № 96.

²⁴⁴ ასეთი ხედწერილი მხოლოდ ოქროს მონეტებზეა ამოკეთილი, იშვიათად ვერცხლზე. ამ შემთხვევაში კი ლითონის ღირსებას არ შევიყრება. ეს მონეტა ყალბი უნდა იყოს.

²⁴⁵ BMC, II, გვ. 332, № 18. ტაბ. XXXVIII, 17, Tolstoj, VIII, გვ. 841, № 35, ტაბ. 61, 35.

№/ს რიცხვი	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შებლი	ხურგი
246	ბიზ. დ. 443 ¹⁰⁰	6.01 20/22	<p style="text-align: center;">ვე რ ც ხ ლ ი</p> <p>კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; გვირგვინით; გრძელ სამოსელზე ღორანი აქვს შემოხვეული, რომლის ერთი ბოლო მარცხენა ხელის მკლაზეა გადაშვებული; ამავე ხელში მახაა უკირავს; მარჯვენა ხელით ეხება ჯვარს, რომელიც სამსაფეხურიან კვარცხლბეკზე აღმართული შემოწერილია:</p> <p style="text-align: center;">ϸΙϸΣΤΙϸ:</p> <p style="text-align: center;">ϸΣΣΕΡϸΧΡΙΣΤϸΣ</p> <p>= Dominus Justinianus servus Christi, ე. ი. უფალი იუსტინიანე მონა ქრისტესი; ბოლო ასო ϸ (= 6 სახელისნი); ქვევით ΙΟΝΟΒ¹⁰⁰ — ნაცვლად CONOB; რკალი წერტილოვანია.</p>	<p>ქრისტეს ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 245, (სოლიდზე).</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XV, 246.</p>
247	ბ. 5388 ¹⁰⁰	4.64 19	<p style="text-align: center;">ტიბერიოს III (ავსიმარი) 698—705 წწ.</p> <p style="text-align: center;">ო ქ რ ო, ს ო ლ ი დ ი</p> <p>კეისრის ბიუსტი პირდაპირ; სახეს უმშვენებს მოკლე წვერულაში; თმის კულულები ღაწვეამდღე აქვს დაშვებული; ჯვარიანი გვირგვინით; შემოსილია სამეფო სამოსელით; მარჯვენა ხელში მჭერდზე მიდებული შუბი უკირავს; რომლის ბუნი ფარამდე ეშვება; მარცხენა ხელი დაფართულია ამავე ფართით, რომელზედაც მარჯვნივ მიმართული ცხენია მხედრით გამოსახული; შემოწერილია: OTIBERIVSP — AV — Dominus Tiberius perpetuus augustus, ე. ი. უფალი ტიბერიოსი მუდამ განდებული; რკალი წერტილოვანია.</p>	<p>ჯვარი აღმართული ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეკზე; შემოწერილია: VICTORIA AVGVG — Victoria augusti და რიცხვითი ასო ϸ (= 5 სახელისნი);¹⁰⁰ მონაკვეთის ქვევით CONOB = Constantinopolis obruzum; რკალი წერტილოვანია.</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XV, 247.</p>
248	ბიზ. დ. 131 ¹⁰⁰	5.33 20/21	<p style="text-align: center;">ფილიპიკე (ვარდან) 711—713 წწ.</p> <p style="text-align: center;">ვე რ ც ხ ლ ი</p> <p>გამოსახულია კეისრის ბიუსტი პირდაპირ; სახეს უმშვენებს მოკლე წვერი და გრძელი უღვაში; ჯვარიანი გვირგვინით; შემოსილია კონსტანტინოსის სამოსელით; მარცხენა ხელში უყვია სკიპტორა, რომელზედაც ჯვრით დაგვირგვინებული ფრთხილამილი არწივაა წარმოდგენილი; შემოწერილია:</p> <p style="text-align: center;">DEPIϸSMLTϸSAA</p> <p>= Dominus noster Filepicus, multis annis, ე. ი. უფალი ჩვენი ფილიპიკუსის ხანგრძლივი სიცოცხლე; რკალი წერტილოვანია.</p>	<p>ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეკზე აღმართული მკლავებიანი ჯვარი; შემოწერილია VICTORIA AVGV</p> <p>Victoria augusti; მონაკვეთის ქვევით CO...; რკალი წერტილოვანია.</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XV, 248.</p>

¹⁰⁰ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 130, მხოლოდ ნაწილობრივ გაცვეთილია; ერთგან გახერხებული.

¹⁰¹ იუსტინიანე II-ის განწმინდებითი კვირობის დროინდელი მონეტები განყოფილებაში არ არის; სოლიდის დამახასიათებელი წარწერა CONOB. მხოლოდ ΙΟΝΟΒ აღბათ დააბინჯებულად შესრულებულ C-ს შედგება.

¹⁰² 1949 წლის ბაზუკოში სოხუმში ზღვისპირაა ცნის ნაპირებზეა ნაპოვნი.

¹⁰³ Топстоиѣ, VIII, გვ. 876, № 8?

¹⁰⁴ J. Sabatier, ტაბ. XXXVIII, 13; Топстоиѣ, VIII, გვ. 901, № 20, ტაბ. 64, 20; ჩვენ მონეტაზე გაცვეთილობის გამო ხედწერილის ბოლო რიცხვითი ასო ვერ ირჩევა.

№№ რეგ. №	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ხვრტი
249	ბიზ. დ. 396 ¹¹¹	4.17 20	<p style="text-align: center;">ანასტასი II (არტემი) 713—715 წწ. ოქრო, სოლოდი</p> <p>კვისრის გამოსახულება მცვრდამდე პირდაპირ; გვირგვინითა და სამეფო სამოსულით; მარჯვენა ხელში უყურია ჯვრითანი სფერო; მარცხენაში მამაკა; შემოწერილია: ΩΝΑΡ¹¹¹ ... Μ4L= Dominus noster Artemius Anastasius multis, (annis) გ. ი. უფალი ჰყენი არტემი ანასტასი შედმიე ჰყოს</p>	<p>ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეგზე აღმართული ჯვარი; შემოწერილია VICTO...A AV-GHI= Victoria augusti და რიტეითი ასო 1 (= 10 სახელმწიფო); მონაკვეთის ქვემოთ...NOB. ტაბ. XV, 249.</p>
250	ბიზ. დ. 521	2.09 21/22	<p style="text-align: center;">ლეონ IV 775—780 წწ. ვერცხლი</p> <p>ჯვარი აღმართული ოთხსაფეხურიან კვარცხლბეგზე (გოლგოთახე); შემოწერილია: ΙΗΣΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΗΙCΑ = 'Ιησους Χριστος, υιος θεου. იესო ქრისტე გაიმარჯვებს; ირაველი ორმაგი რკალი მძივივებისგანა.</p>	<p style="text-align: center;">— ΛΕΟΝ ΣΧΟΗΣΤ ΑΝΤΙΘΕΕ CΘΕΥCΑ ΣΙΛΙΣ</p> <p>„Λεων και Κωνσταντinos εκ Θεου ΒασιλευC“ გ. ი. ლეონი და კონსტანტინე, ღვთიე მეფენი; ირაველი სამმაგი რკალი მძივისგანა. ტაბ. XV, 250</p> <p>როგორც № 250, მხოლოდ ხედწერილი ფაქიხად არის შესრულებული. ტაბ. XV, 251,</p>
251	ბიზ. დ. 537	2.22 20/21	<p>როგორც № 250, მხოლოდ მონეტის არეზე მარჯვნივ ამოკაწერილი შესრულებულია ჯვარი და ტეხილი ხაზი.</p>	
252	ბიზ. დ. 132 ¹¹¹	1.55 17/18	<p style="text-align: center;">კონსტანტინე VI 780—797 წწ. სპილენძი. M (= 40 ნუმი)</p> <p>კვისრის ბიუსტი პირდაპირ; ჯვრითანი გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან ორ-ორი საკიდია და შევებული; ტანს შემოხეველი აქვს თვლებით შემკული ღორი; მარჯვენა ხელში ჯვრითანი სფერო უყურია, მარცხენაში — მარცხენა მხარზე დადებული ჯვარი.</p>	<p>კვისრის ბიუსტი პირდაპირ; გვირგვინით. რომლის ორივე მხრიდან ფართებოლონიანი საკიდია და შევებული; მარჯვენა ხელში ჯვრითანი სფერო უყურია; მარჯვნივ და მარცხნივ თითო წერტილია; მონეტის არეზე მარჯვნივ პატარა ჯვარია; მონაკვეთის ქვემოთ თითქოს ასო M¹¹¹ და კიდევ გაურკვეველი ასოების კიდურებია. ტაბ. XV, 252.</p>

¹¹¹ ერთგან ნახვრტილი, გაკეთილი; Толстой, VIII, გვ. 905, № 8.
¹¹² წარწერა შესრულებულია თითქოს დაუხელოვნებელი ხელით; საყურადღებოა ლათინური R ბერძნული Ρ-ც შეცვალა.
¹¹³ BMC, II, გვ. 394, № 7, ტაბ. XLVI, 2; Толстой, VIII, გვ. 967, № 9, 10, ტაბ. 67, 9, 10.
¹¹⁴ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაკეთილია, ნაპირები დაზიანებულია.
¹¹⁵ BMC, II, გვ. 399, № 10, ტაბ. XLVI, 9; Толстой, IX, გვ. 982, № 17, ტაბ. 68, 17.

№№ როგნე	ფონდი და ნომერი	ფონა. ზომა	შუბლი	ზურგი
ნიკიფორე I? 802—811 წწ. ს პ ი ლ ე ნ დ ი. M (=40 ნუშია)				
253	ბ. 7C:2 ¹¹⁶	2.51 24.26	კვისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ, ჯვრითანი გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან თართოზოლოიანი საკიდებია დაშვებული; სამეფო წამოსახამით; მარცხენა ხელში საი თვალით შემკული გაფრკვეული საგანი უპყრია; ზედწერილიდან ირკვევა IS...NISN... VSI... ¹¹⁷ .	ცენტრში M (=40 ნუშიას), ზემოთ ჯვრის მკლავილა ირჩევა, მარცხნივ X N X მარჯვნივ N X N (=Xpococხ ვაჟ ¹¹⁸ . გ. ი. კრისტე იმარჯვებს) სამჯერ არის განმეორებული, რაკლი ხახოვანია. ¹¹⁹ ტაბ. XV 253.
მისეილ II 820—829 წწ. ს პ ი ლ ე ნ დ ი. M (=40 ნუშია)				
254	ბიხ. დ. 134 ¹²⁰	7.09 28.29	ორი კვისრის წელზემით გამოსახულება პირდაპირ; ორივეს ჯვრითანი გვირგვინი ადგია; მარჯვნივ წარმოდგენილია თეთოფელ ღორონით, ხოლო მარცხნივ მიხეილი წამოსახამით, რომელიც მარჯვენა მხართან იკინმება (საკინძიდან სამი ბაფთია დაშვებული. თითოეული მათგანი თითო თვალით ბოლოვდება), ზევით კვისრების შორის ჯვარია; შემოწერილია: მარცხნივ MIXAH ¹²¹ , ზევით SH ¹²² C ¹²³ = Mizajk xai <i>ძანფიკოს</i> გ. ი. მიხეილ და თეთოფელ, რაკლი წერტილოვანია.	ცენტრში M (=40 ნუშიას); ზევით ჯვარი; X N მარცხნივ X მარჯვნივ N = Xpococხ ვაჟ X N M-ის კიდურებს შორის H; რაკლი ხახოვანია. ტაბ. XVI 254.
255	ბიხ. დ. 135	2.76 16/18	გამოსახულია ორი კვისრის გვირგვინით შემკული თავი; თავზე შორის წერტილი; ზედწერილიდან ირჩევა ...H.I.S ალბათ მიხეილი და თეთოფილე?	ცენტრში M (ნაკლულოვანია) ზევით ჯვარი; M-ის კიდურებს შორის H; მარჯვნივ და მარცხნივ წარწერა არა ჩანს. ტაბ. XVI, 255
256	ბიხ. დ. 133	4.55 21.22	როგორც № 254.	როგორც № 254, მხოლოდ M-ის კიდურებს შორის A ან ¹²⁴ უნდა იყოს? რაკლი ხახოვანია.

¹¹⁶ 1936 წ. დმანისის არქეოლოგიური გათხრების დროს არის ნაპოვნი.

¹¹⁷ ზედწერილის ასოები უამაინიჯებულად არის შესრულებული; ამის გამო წარწერის ახრის გარკვევაც ვერ ხერხდება.

¹¹⁸ Τοισοი, IX, გვ. 939, № 5, მხოლოდ ზევით მონეტაზე M-ის ქვევით, კიდურებს შორის რიცხვითი ასო არა ჩანს.

¹¹⁹ ორივე მხარე ნაწილობრივ გაცვეთილია.

¹²⁰ ერთგან გახეობტილია; BMC, II, გვ. 415, № 8, ტაბ. XLVIII, 4.

¹²¹ ასეთივეა საქართველოს მეხეუმის ნუმიზმატიკის განყოფილების ნიხანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 136.

¹²² S-ი აქ კანონის ნიშნულბით არის მოცემული.

¹²³ J. Sabatier, ტაბ. XLIII, 1; BMC, II, გვ. 415, № 6, ტაბ. XLVIII, 4; Τοισοი, IX, გვ. 1020, № 22 ტაბ. 70, 22.

¹²⁴ გაცვეთილია; მონეტაზე ხარ. ფხანის სახელი არაა აღბეჭდილი და M-ის კიდურებს შორის მითაცებული A, ¹²⁵ Δ δ -ს ნიშნულბა გაფრკვევლი ჩანა.

№№ რიგები	ფონდი და ნომერი	წონა, გრამი	შუბლი	ზურგი
			თეოფილე 829—842 წწ. ს პ ი ლ ე ნ დ ი. M (= 40 ნუშია)	
257	ბიხ. დ. 137 ¹²²	6.81 23	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პარდაპირ; ჯერიაში გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან ფართე ბოლოვანი საკიდებია და შედგული; სამეფო წამოსახამი მარჯვენა მხარით არის შეკინებული; მარჯვენა ხელში უჯარი უყარია; მარცხენაში შაპა; ასრცხნივ მონეტის არეზე ვარსკვლავი; შემოწერილია:	ცენტრში M (= 40 ნუშიას). ზემოთ უჯარი მარცხნივ და მარჯვნივ X N X N = Χριστός X N რქმ. გ. ი. კრისტე იმარჯვებს; M-ის კიდურებს- შორის თ; რკალი ხახოვანია. ტაბ. XVI, 257
			ΘΕ ΟΦΙΛΣΑΣΙΛ = Θεοφιλος Βασίλειος. გ. ი. თეოფილე მეფე; რკალი ხახოვანია.	
258	ბიხ. დ. 386	7.02 27/28	კეისრის მუხლებამდე გამოსახულება პარდაპირ; ფარშავანგის ფრთით შექცული გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან ფართე ბოლოვანი საკიდებია და შედგული; შემოსილია ღორწინით; აპყრობილ მარჯვენა ხელში გრძელ- ბუნიათი ლაბარტში უჭირავს; მარცხენაში უჯარიანი სფერო; შემოწერილია: ΘΕΟΦΙΛ, ΒΑΣΙΛΙ; რკალი წერტილოვანია.	ოთხსტრიქონიანი ზედწერილი შესრულებულა თითქოს დაუხელოვნებელი ხელით Θ Ε Ο FILEAV; S V N T E I N I C A S რკალი ხახოვანია ¹²² . ტაბ. XVI, 258
259	გ. 9566 ¹²⁷	6.83 27/28	როგორც № 258, მხოლოდ სამოსი ოდნავ განსხვავებულია; მარცხნივ მონეტის არეზე დამლა „ალაი“ უნდა იყოს; ზედწერილიდან ირჩევა: ΘΕΟΦΙΛ -ხ. -SIL; რკალი წერტილოვანია.	• ისეთივე ოთხსტრიქონიანი ზედწერილი, როგორც № 258, მხოლოდ ასოები ფაქიზად არის შესრულებული ¹²² რკალი წერტილოვანია ¹²² . ტაბ. XVI, 259
260	ბიხ. დ. 153 ¹²⁸	3.34 17/18	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პარდაპირ; გვირგვინით და ღორწინით; მარჯვენა ხელში — უჯარი უყარია; ზედწერილიდან ირკვევა...LOA	გამოსახულია ორი გვირგვინისანი თავი; თავებს შორის ზეთ თუ ექვეშიზიანი ვარსკვლავი; ... ΜΙΧΑΗΛ... ტაბ. XVI, 260.
			ბასილი I 867—886 წწ. ბასილი ო ქ რ ო, ს ო ლ ო დ ო	
261	ბიხ. დ. 389	4.30 20	ორი კეისრის წელზეთ გამოსახულება პარდაპირ; ჯერიაში გვირგვინით, რომლის ორივე მხარეს ფართე ბოლოვანი საკიდებია და შედგული; მარცხნივ მდგომარე გაირჩევა ღორწინი, მარჯვნივ მდგომარე წამოსახამიბითაა,	მატოვარი ოვალურზურვიან ტაბტე ზის; პარდაპირ; თავზე შარავანდი ადგია; შემოსილია კვ:რითივ; მარჯვენა ხელი კურთხევას ფსტით მარცხენაში საბარტა უნდა გვიროს; შემოწერილია ¹²² ;

¹²² BMC, II, გვ. 422, № 15, ტაბ. XLVIII, 20; Τροισίη, IX, გვ. 1031, № 22, ტაბ. 71, 22.
¹²³ BMC, II, გვ. 423, № 18, ტაბ. XLIX, 2; Τροισίη, IX, გვ. 1032, № 25, ტაბ. 71, 25; Bellinger, გვ. 48, № 1.
¹²⁴ ნაპოვანია სოფ. ოკაჭში (ახალქალაქის რ-ნი) ნანგრევების გასუფთავების დროა.
¹²⁵ BMC, ტაბ. XLIX, 2; F-ს თავი შეკრული აქვს.
¹²⁶ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ნემისხატის განყოფილების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 138, 139, 359, ბოლო განაძები, 1956 წელს სოფ. ბოზოვუჯათში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის (ბელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი ნინო ხოშტარია) მიერ აღმოჩენილი № 11147 მონეტა.
¹²⁷ Τροισίη, IX, გვ. 1037, № 42, ტაბ. 71, 42.
¹²⁸ ზურგის ზედწერილი შესრულებულია ნარევი ბერძნული და ლათინური ასოებით.

№ № რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	უბელი	ზურგი
262	ბიბ. დ. 401 ⁴⁵³	4.39 20	ორივეს მათ შორის აღმართულ ჯვარზე უპერიათ ხელი; შემოწერილია: ΒΑΣΙΛΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΑΝΤΑΪΥΜ = Βασίλειος και Κωνσταντίνος αδελφοί γ. ο ბასილი და კონსტანტინე უზენაესნი. როგორც № 261, მხოლოდ ΒΑΣ. CON- STANT. ΑΥΓΗΣ; რკალი წერტილოვანია.	+ IHS XPI̅S R̅E K̅E Z̅NANTIVM = I̅h̅o̅u̅b̅e̅s̅ x̅p̅i̅o̅u̅s̅, P̅e̅t̅r̅o̅s̅ P̅e̅t̅r̅o̅u̅m̅, γ. ο. იესო ქრისტე მეფე ხელმწიფეთა. § ტაბ. XVI, 261. როგორც № 261, მხოლოდ + IHS XPI̅S R̅E X̅ R̅E GNANTIVM*; რკალი მახოვანია. ტაბ. XVI 262.
263	ბიბ. დ. 140	5.77 25/27	კეისარი სამეფო ტახტზე პირდაპირ; ისე- თივე ჯვრისანი გვირგვინით, როგორც № 262, ლორწონით; მარჯვენა ხელში დაბარუმი უჭირავს; მარცხენაში შაპა; შემოწერილია: + ΒΑΣΙΛΙΟΥ ΒΑΣΙ VΣ† = Βασίλειος Βασίλειος γ. ο. მეფე ბასილი; გარ- შემო მახოვანი რკალი.	+ BASIL IOSEPHO ASILEVS ROMEVS რკალი მახოვანია ⁴⁵⁴ . ტაბ. XVI, 263.
264	ბიბ. დ. 559	5.46 25/27	ორი კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირ- დაპირ; ორივე ჯვრისანი გვირგვინითა და სამე- ფო წამოსასხამით; ორივეს ხელი უჭირია მათ შორის აღმართულ ლაბარუმზე; ხელწერი- ლიდან ირკვევა... ΒΑΣΙΛΙΟΣ...; რკალი მახო- ვანია.	სპილენძი ხუთსტრიქონიანი ხელწერილიდან ირკვევა ...ASIL ...ONS...AN
265	ბიბ. დ. 145 ⁴⁵⁴	7.52 28	სამი კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირ- დაპირ; ისეთივე გვირგვინებით, როგორც ხუვით აქო აღწერილი; შუაში მდგომი ლორწონით; მარჯვენა და მარცხენი მდგომნი კი წამოსას- ხამით; შემოწერილია: CONS2AΥΣ ΑΛΕΘΗΒΑΣΙΙ რკალი წერტილოვანია.	+ BASIL CONSTAN TINVS ΘΕΑΣΙΛS ROMEVS რკალი წერტილოვანია. ტაბ. XVI, 265.

⁴⁵³ BMC, II, fig. 436, № 2, ტაბ. I, 12.

⁴⁵⁴ J. Sabatier. ტაბ. XLIV, 18; BMC, II, fig. 438, № 8, ტაბ. L, 16; Bellinger, გვ. 49, № 1.

⁴⁵⁵ BMC, II, fig. 440, № 21, ტაბ. L, 19. ტაბ. LI, 1; Bellinger, გვ. 49, № 1.

№№ რიგებ	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
266	ბიზ. დ. 393 ¹⁴³	5.57 27/28	როგორც № 265, მხოლოდ LCOH SAS.. TAVGG; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 265, მხოლოდ ხედავს გერტილად მონანს † HASIL COHSTAN TISLCOHEH 00.....SILI RO.....COH რაკალი წერტილოვანია.
ბასილ I-ის 867—868 წწ. ბერსონესში მოჭრილი სპილენძის მონეტები				
267	ბიზ. დ. 142 ¹⁴⁶	4.14 17	 ¹⁴⁷ ბასილი კეისრის სახელის პირველი ასო; რაკალი ნახოვანია.	ორსაფეხურიან საყრდენზე აღმართული უჯარი, მის მარჯვენე და მარცხნე თითო მსხვილი წერტილი; ხახოვანი რაკალი ამოხურცულია. ტაბ. XVI, 267.
268	ბიზ. დ. 47	3.25 16	ისეთივე , როგორც № 267, მხოლოდ B მარჯვენე და მარცხნე თითო მსხვილი წერტილი. ¹⁴⁸	სამსაფეხურიან საყრდენზე აღმართულია უჯარი. მის მარჯვენე და მარცხნე თითო წერტილი. ტაბ. XVI, 268.
269	ბიზ. დ. 147	2.40 13/14	 მარჯვენე უჯარი ¹⁴⁹ , მონაკვეთის კვეთით O.	წი ¹⁴⁸ ხვეით O მარჯვენე უჯარი; კოსტანტინე (კლავს ზომ არ აღნიშნავს); რაკალი ნახოვანია. ტაბ. XVI, 269.
ბასილი I და კონსტანტინე 869—879 წწ. სპილენძი				
270	ბიზ. დ. 151 ¹⁴¹	9.18 24	ცენტრში B, მარცხნე K, მარჯვენე ო პირველი ასო ბასილის, ხოლო ორი დანარჩენი კონსტანტინეს სახელის ინიციალი უნდა იყოს; რაკალი წერტილოვანია.	სამსაფეხურიან საყრდენზე აღმართული უჯარი, მის მარჯვენე და მარცხნე თითო წერტილი; რაკალი წერტილოვანია ¹⁴⁹ . ტაბ. XVI, 270.

¹⁴³ გადაკედილია.

¹⁴⁶ ასეთივეა საქართველოს მეფეების ნემიზბატის განკ. ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 131, 143, 144, 662, სადებლეთისი № 48, 50.

¹⁴⁷ K E H e, ტაბ. VI, 9; Орешников, ტაბ. IX, 21; BMC, II, გვ. 442, № 34, ტაბ. LI, 14.

¹⁴⁸ Орешников, ტაბ. IX, 22; BMC, გვ. 442; № 35, ტაბ. LI, 5; ა. გილევჩიჩი საგანგებოდ სწავლობს ბერსონეს-ბიზანტიურ მონეტებს, Новый клад, Херсонско-византийских монет, В. Вр. т. XXIV, Москва, 1954, გვ. 150—158.

¹⁴⁹ ასეთივეა საქართველო მეფეების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 145, 146, ხოლო სადებლეთისი № 49.

¹⁴¹ K E H e, ტაბ. VII, 10; Орешников, ტაბ. IX, 18; BMC, II, გვ. 442, № 36, ტაბ. LI, 6.

¹⁴² ასეთივეა საქართველოს მეფეების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 149, 150, 152.

¹⁴³ K E H e, ტაბ. VI, 11; Орешников, ტაბ. IX, 23; BMC, II, გვ. 443, № 38, ტაბ. LI, 7.

№ ჩვენს	ფონდი და ნომერი	წონა, გრამი	შეზღვევა	ხარისხი
---------	-----------------	-------------	----------	---------

ლეონ VI 886—912 წწ.
სპილენძი

271	ბიზ. დ. 427	6.59 27	კეისრის მკვრელად გამოსახლება პირდაპირ ისეთვე გვირგვინითა და წამოსახამით, როგორც № 263; მარცხენა ხელში მახპა უკირავს; შემოწოვილია. † LEI BAS LEVSHOM ჩაკლი წერტილოვანია.	† LEON ENOEOBA SILEVSA OMEON ჩაკლი წერტილოვანია ¹¹⁸ . ტაბ. XVII, 271.
272	ბიზ. დ. 154	9.04 26,27	როგორც № 271 ¹¹⁸ .	როგორც № 271. ტაბ. XVII, 272.
273	პ. 7037 ¹¹⁸	5.80 25	როგორც № 271.	როგორც № 271.
274	პ. 9652 ¹¹⁸	6.02 25	როგორც № 271.	როგორც № 271.

ლეონ VI
სპილენძი (ხერსონესის მონეტები)

275	ბიზ. დ. 159	4.26 17,18	Λ Ε ¹¹⁸ ლეონის სახელის ინიციალი; ჩაკლი ხაზოვანია.	ოთხაფეხურიან საყრდენზე აღმართული ჯვარი; მის მარჯვნივ და მარცხნივ თითო წერტილი. ტაბ. XVII, 275.
-----	-------------	---------------	---	---

ლეონ VI და ალექსანდრე
სპილენძი (ხერსონესის მონეტა)

276	ბიზ. დ. 160	3.37 18	ცენტრში ჯვარი, მის მარცხნივ Α მარჯვნივ Α ¹¹⁸ , ჩაკლი ხაზოვანია.	ორაფეხურიან საყრდენზე აღმართული ჯვარი; მის მარჯვნივ და მარცხნივ თითო წერტილი; ჩაკლი ხაზოვანია. ტაბ. XVII, 276.
-----	-------------	------------	---	---

¹¹⁸ BMC, II, გვ. 447, № 8—10, ტაბ. LI, 13; Bellinger, გვ. 49; № 1

¹¹⁹ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 155, 156, 157, 158, 385, 473, 560; სადუბლტოსი № 51, 53, 295.

¹²⁰ 1936 წ. დმანისის არქეოლოგიური გათბობის დროს არის ნაპოვნი; იქვეა ნაპოვნი ასეთივე მონეტა № 7008, ორივე ნაწილობრივ გაცვეთილი.

¹²¹ 1903 წელს ოჩაძირაში ნაპოვნი განძიდან არის.

¹²² К. Е. н. е. ტაბ. VII, 13; Орешников, ტაბ. IX, 26; BMC, II, გვ. 448, № 16, ტაბ. LI, 17.

¹²³ К. Е. н. е. ტაბ. VII, 13; Орешников, ტაბ. IX, 29; BMC, II, ტაბ. LI, 18.

№ № რიცხვი	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შეზღი	ზურგი
277	გ. 7009 ¹¹¹	5.80 24/25	კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი 913—959 წწ. კონსტანტინე VII და ზოია 913—919 წწ. სპილენძი ორი კეისრის წყლსვეტი გამოსახულება პირ- დაპირ; ორივე ჯვრიანი გვირგვინით, კონსტან- ტინე ლორწოვანი, ზოია წამოსასხამით; მათ შორის ჯვარია, რომელზედაც ორივეს ხელი უკიდია; შემოწერილია: + CONS -- ZOH ¹¹² ; რკალი არა ჩანს.	ხუთსტრიქონიანი ხედიწერილი ¹¹³ : CONS ΔΕΙΝΟ ΣΕΠΙΣΑ ΣΙΛΙΣΘ ΜΕΘ რკალი არა ჩანს. ტაბ. XVII, 277.
78	ბიხ. დ. 171	5.15 23/26	კეისრის გვირგვინზე გამოსახულება პირდა- პირ, ჯვრიანი გვირგვინით; შემოსილია ლო- რწოვანი; მარჯვენა ხელში მხარზე მიდებელი ლაზარეში უკიდია; მარცხენაში ჯვრიანი სფე- რო; შემოწერილია: ΜΑΝΒΑΣΙΛΕΥΣΡ ¹¹⁴ . რკალი წერტილოვანია.	ΝΩΜΑ ΗΕΘΕΝ ΣΙΛΕΥΣ ΜΑΙΩ რკალი წერტილოვანია ¹¹⁵ . ტაბ. XVII, 278.
279	გ. 6756 ¹¹⁶	4.29 25/26	როგორც № 278, გაყვითლია.	როგორც № 278, მხოლოდ გაყვითლია ¹¹⁷ .
280	გ. 9653 ¹¹⁸	5.52 26	როგორც № 278, გადაჭედებულია.	როგორც № 278, გადაჭედებულია ¹¹⁹ .
281	გ. 10453 ¹²⁰	4.15 25/26	როგორც № 278, გაყვითლია.	როგორც № 278, გაყვითლია ¹²¹ .
282	ბიხ. დ. 172 ¹²²	7.56 25	რომანოვის სახელის მონოგრამა; ორი P, ა ასოებია შეწიაღებულნი; რკალი ხაზოვანია.	კვარცხლებზე აღმართული ჯვარი, მის მარ- ჯვნივ და მარცხნივ თითო წერტილი; რკალი ხაზოვანია. ტაბ. XVII, 282

რომანოზ I 919—921 წწ.
სპილენძი (ხერსონესში მოჭრილი მონეტები)

¹¹⁸ ნაპოვნია 1936 წელს დანანის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ.
¹¹⁹ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 169, 170, 601, ხოლო სადუბ-
 ლეტოსი № 56, 60, 65 და განძების, 1936 წელს სოფ. ბობოყვანში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის
 მიერ აღმოჩენილი მონეტა № 11148. ¹²⁰ BMC, II, გვ. 475, № 14, LII, 9.
¹²¹ 1948 წლის ოქტომბერში, განჯის კარში (თბილისის ისტორიული ადგილი) არქეოლოგიური გათხრების დროს
 არის აღმოჩენილი. ექსპედიციას ხელმძღვანელობდა ისტორიულ მუზეუმის ბაზა კანდიდატი გიორგი ლომთათიძე.
¹²² BMC, II, ტაბ. LII, 9. ¹²³ 1903 წელს ოსმალეთის მახლობლად ნაპოვნი განძიდან არის.
¹²⁴ BMC, II, ტაბ. LII, 10.
¹²⁵ ნაპოვნია 1924 წლის ზაფხულში—თბილისში, ბარნოვის ნიხის ბოლოს, კლდან კალაზე.
¹²⁶ BMC, II, ტაბ. LII, 10.
¹²⁷ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 57, 61, 62, 63.
¹²⁸ J. S. Batiar, ტაბ. XLVI. № 7 შეზღი, № 8 ზურგი; K. H. e, ტაბ. VII, 16; Орешников, ტაბ. IX, 35;
 BMC, II, 457, № 30, ტაბ. LII, 13.

№ სტრიქონი	ფონი და ნომერი	წონა, ხონა	შეზღი	ზურგი
283	ბიზ. ძ. 176 ^ა	2.95 18	<p style="text-align: center;">რომანოზ I 921—944 წწ.</p> <p style="text-align: center;">ს კ ი ლ ე ნ ძ ი, ხერსონესში მოჭრილი მონეტები</p> <p>რომანოზის ^ა სახელის მონოგრამა ასოები ρ, ϖ, ζ, η; შეწიალებულია ერთნაერთთან. ფაქსიმილე ხომ არ არის? რაკალი ხახოვანია</p> 	<p>როგორც № 282, მხოლოდ უჯარი განსხვავებულია.</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XVII, 283.</p>
284	ბიზ. ძ. 492 ^ა	2.52 23 24	<p>უჯარი აღმართული სფეროზე, დამყარებულია ოთხსაფეხურიან საყრდენზე; შემოწერილია:</p> <p style="text-align: center;">ΙΗΣΥΣΧΡΙΣΤΥΣΗΙCΑ</p> <p>გარშემო ორმაგი წერტილოვანი რაკალი, გარეთა ნაწილობრივ მოჩანს.</p>	<p style="text-align: center;">+ ROM̄AHO, COHCTAHTY, CEXPICTOY, ENX'WEVSE B'BASIL'RI</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XVII, 284.</p>
285	ბიზ. ძ. 168 ^ა	2.83 23	<p>სამსაფეხურიან საყრდენზე აღმართული უჯარი; უჯრის მკლავებში ოვალური მედალიონი, რომელშიც წარმოდგენილია კვისრის ბიუსტი გვირაგინითა და სამეფო სამოსით; შემოწერილია: ΙΗΣΥΣ ΧΥΙΣΤΥΣ ΝΙCΑ; მედალიონის ქვევით, მონეტის არეზე მარცხნივ და მარჯვნივ განლაგებულია ρ ^ა ₂ = ϖ ^ა ₂ ორმაგი რაკალი წერტილოვანია, რაკალზე გარკვეულ მანძილებს შორის ჩართულია სფეროსებრი (4) ნიშანი.</p>	<p style="text-align: center;">+ ROM̄AHO. COHCTAHTY. SECFAYOY. CECOHCTA. ENX'W'L'R'</p> <p>ორმაგ წერტილოვან რაკალზე ისეთივე სფეროსებრი (7) ნიშანი როგორც ამავე მონეტის შეზღზეა.</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XVII, 285.</p>

^ა ისეთივეა საქართველოს მუზეუმში ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 173, 174, 175, 177; სადუმ-ლეტოსი № 54, 64.

^ა Орешников, ტაბ. X, 51, 52; BMC. II, გვ. 458, № 32. ტაბ. LII, 14; A. M. Гилевич დასაბ. შრომა № 51, № 13, სურ. 1.13; ა. ბილიკინით რომანოზ II.

^ა J. Sabatier, ტაბ. XLVI, 14. BMC. II, 46^ა, № 40. ტაბ. LIII, 3.

^ა J. Sabatier, ტაბ. XLVI, 1; BMC. II, 46^ა, № 42, ტაბ. LIII, 5. ^ა ერთიან გახვრტილი.

№№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შეზღუდული	ხურავი
286	ბიზ. დ. 444 ¹⁰⁶	2.67 24	როგორც № 285, მხოლოდ წერტილოვანი რაკალი სამზავია.	როგორც № 285, მხოლოდ წერტილოვანი რაკალი სამზავია, რაკალი, სფეროსებრი მ ნი- შანია ჩართული. ტაბ. XVII, 286.
287	ბიზ. დ. 394	2.91 23/24	როგორც № 286, მხოლოდ სიკაზე მოცემული ატრიბუტები უფრო დახელოვნებული ხელით არის შესრულებული.	როგორც № 286, მხოლოდ ხედავარილი ფა- ქიხად არის შესრულებული: - * - * ROMAKO, COHCTAKT, CTEΦAKOΦ CΘCOHCTAK' EAX'AIK' - * - ტაბ. XVII, 287.
კონსტანტინე VII 915 წ. ს კ ი ე ნ დ ი				
288	ბიზ. დ. 163	7.01 25/26	კეისრის მეტადამდე გამოსახულება პირდა- პირ; ჯვრიანი გვირგვინით; შემოსილია თვლე- ბით შემკული ღორიანი და მანიკით; მარ- ცხენა ხელში ჯვრიანი სფერო უპერაა, მარ- ჯვენაში მახაა, შემოწერილია:—CONST.. IL- ROM ¹⁰⁷ რაკალი არა ჩანს.	ΕΘΕΘΕΘΑ ΣΙΛΕΥΣΑ ΟΜΕΘΛ რაკალი არა ჩანს. ¹⁰⁸ ტაბ. XVII, 288.
289	ზ. 7010 ¹⁰⁹	6.16 23/24	როგორც № 288.	როგორც № 288, მხოლოდ ¹¹⁰ COM MOEO ILEY CO
290	ზ. 9661 ¹¹¹	9.36 25/26	როგორც № 288, გაცვეთილია.	+ COH ΕΘΕΘΗ ΣΙΛΕΥΣ ΟΜΕΘΛ რაკალი ხაზოვანია ¹¹²

¹⁰⁶ დატყვილია.

¹⁰⁷ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 161, 162, 561.

¹⁰⁸ BMC, II, გვ. 463, № 45, ტაბ. LIII, 8.

¹⁰⁹ 1936 წ. დმანისში არქეოლოგიური გათხრების დროს არის ნაპოვნი.

¹¹⁰ BMC, II, ტაბ. LIII, 9.

¹¹¹ 1903 წელს ოსმალეთის მახლობლად აღმოჩენილი ბიზანტიური სპილენძის მონეტების განმეოდან არის.

¹¹² BMC, II, ტაბ. LIII, 8.

მონეტის რაობა	ფონდი და ნომერი	წონა ზონა	შებლი	ზერგი
291	ბიზ. დ. 499 ¹¹⁸	4.32 24 25	როგორც № 288. მხოლოდ აქ გარკვევითა ჩანს გვირგვინზე უჯარი; — ONSTBASILR...; რაკალი წერტილოვანია	CONST Nø € ObN L € VSR OM...A ¹¹⁹ ტაბ. XVII, 291.
292	ბიზ. დ. 600 ¹²⁰	4.55 22 25	რომანოზ I-ის მონეტის ზერგი კონსტანტინე VII-ის მონეტის შებლის შტამით არის გადაკედელი.	შერჩენილია რომანოზ I მონეტის შებლის ზოგი ელემენტი; სფერო, სახოსის მცირე ნაწილი, კონსტანტინე VII მონეტის ზერგის შტამით არის გადაკედელი. € NO € O SIL € VS OM € O... რაკალი წერტილოვანია ¹²⁰ . ტაბ. XVIII, 292.
კონსტანტინე VII-ის სერსონესში მოჭრილი მონეტები ს პ ი ლ ნ დ ი				
293	ბიზ. დ. 165 ¹²¹	2.43 17	W K კონსტანტინეს სახელის ორი პირველი ასო; რაკალი ხაზოვანია.	უჯარი, რომლის მკალებები თითო მსხვილი თვალთ ბოლოვდება; მონეტის არეზე მარჯვნივ და მარცხნივ თითო წერტილი, რაკალი ხაზოვანია. ტაბ. XVIII, 293.
294	ბიზ. დ. 167	2.45 16/17	კეისრის მგროდამდე გამოსახულება პირდაპირ; გვირგვინით და სამეფო სამოსკლით. მონეტის არეზე მარჯვნივ უჯარი ¹²² ; რაკალი ხაზოვანია.	W K რაკალი ხაზოვანია ¹²² . ტაბ. XVIII, 294.
295	ბიზ. დ. 5 ¹²³	2.68 16/17	როგორც № 293.	გაურკვეველი გამოსახულება ¹²³ . ტაბ. XVIII, 295 ¹²⁴ .

¹¹⁸ გადაკედულია, მხოლოდ ვისი მონეტაა ვერ ირკვევა

¹¹⁹ აქვთივეა საქართველოს მეხუთნის ბიზანტიური მონეტების სადებულტო ფონდის № 52.

¹²⁰ კონსტანტინე VII-ის მონეტა არის.

¹²¹ გადაკედელი, გაკეთილი, ნაპირაბოტოვხილი.

¹²² გაკეთილი. აქვთივეა საქართველოს მეხუთნის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 166.

¹²³ К е н е, ტაბ. VII, 17; Орешников, ტაბ. X, 47; BMC, II, გვ. 464, № 58, ტაბ. LIII, 10; А. М. Гилевич, დასახ. მრ. გვ. 151, № 5, სურ. 1, 5.

¹²⁴ გაკეთილი.

¹²⁵ Sabatier, ტაბ. XLVI, 16. Орешников, ტაბ. X, 44, 45; BMC, II, გვ. 464, № 58, ტაბ. LIII, 11, მხოლოდ მარჯვნივ ვარსკვლავით. ¹²⁶ გაკეთილი.

¹²⁶ Sabatier, ტაბ. XLVI, 16.

¹²⁷ ტაბელაზე შებლის ფორტოგრაფიდან გადაკეთებულია.

№ № რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ხურავი
			კონსტანტინე VII და მისი მე რომანოზ II 945—959 ო კ რ ა, ს ო ლ ი დ ი	
296	ბიზ. დ. 402 ¹⁴¹	4.33 19/20	ორი კეისრის მეგრადამდე გამოსახულება პირდაპირ, ორივე ჯვრიანი გვირგვინით; მარცხნივ მდგომი ლორწონით, მარჯვნივ მდგომი სამეფო წამოსასხამით; მათ შორის აღმართულ ჯვარზე ¹⁴² ორივეს ხელი უყვარია; შემოწერილია:	მაცხოვრის ბიუსტი პირდაპირ; თავზე წერტილოვანი შარავანდი; ჯვრის მკლავებზე ორორი თვალა; მარჯვენა ხელი კვრთხვევის ფესტით; მარცხენაში კი თვლებით (S) მოთქვილი სახარება ეპირავეს; შემოწერილია: + IHSXS̄S̄REX REϠNANTIVM რკალი წერტილოვანია. ტაბ. XVIII, 296.
			Κ Ο Ν Σ Τ Α Ν Τ Ι Ν Ε Κ Ο Μ Α Ν Ι Α Ν Ο Σ	
			რკალი წერტილოვანია.	
			გ ე რ ც ხ ლ ი მილიარესი	
297	ბიზ. დ. 388 ¹⁴⁶	2.74 23	სამსაფეხურიან კვარცხლებეზე აღმართულია ჯვარი; ჯვრის მკლავებზე თითო მცირე ხომის	+ CONS̄TA NORFVRON' GEROMANO ENX̄W̄EVS̄EŠ' S̄RW̄MEOM სამნავი რკალი წერტილოვანი, აქედ რკალზე სფეროსებრი ნიშნებია ¹⁴⁵ . ტაბ. XVIII, 297.
			ს კ ი ლ ე ნ დ ი	
298	ბიზ. დ. 164	6.84 26	ორი კეისრის მეგრადამდე გამოსახულება პირდაპირ; ორივე ჯვრიანი გვირგვინითა და ლორწონით; მათ შორის აღმართულია ჯვარი ორივეს უყვარია; შემოწერილია: CONSTA C E R O M A = კონსტანტინე და რომანოზი; ქვეშ მოყოლილი სამონეტო სიქის ... S I ... არის შერჩენილი; რკალი წერტილოვანია.	ΕΝΟΜΙ ΗΧΘΙΣΤ RομοC ნაწილობრივ ირკვევა ძველი მონეტის ¹⁴⁶ გამოსახულება ¹⁴⁷ და ზოგიერთი ასო ΜΑΒΑΣΙΛΕ; რკალი ზახოვანია. ტაბ. XVIII, 298. როგორც № 298, მხოლოდ +CON ...ROM E...ST ...M E O ¹⁴⁸ .
299	გ. 7011 ¹⁴⁹	6.73 26/27	როგორც № 298.	

¹⁴⁴ BMC, II, გვ. 465, № 65. ტაბ. LIII, 13.

¹⁴⁵ ჯვრის ბუნი გაბრტყელებულივით არის, თითქოს ამონაქარებიც აქვს.

¹⁴⁶ BMC, II, გვ. 466, № 67, ტაბ. LIII, 15.

¹⁴⁷ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 677.

¹⁴⁸ შერჩენილი დეტალებით ირკვევა, რომ კონსტანტინე VII და რომანოზ II თავისი სამონეტო შტამპით რომანოზ I-ის მონეტა გადაუჭედიათ.

¹⁴⁹ BMC, II, გვ. 466, № 70, ტაბ. LIV, 4.

¹⁴⁹ 1936 წელს დმანისში არქეოლოგიური გათხრების დროს არის ნაპოვნი.

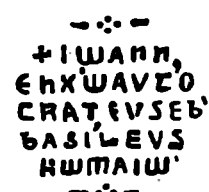

¹⁴⁸ კონსტანტინე VII-ის მონეტა, კონსტანტინე VII-ის და რომანოზ II-ის სამონეტო სიქით არის გადაჭედული BMC, II, ტაბ. LIV, 1.

№ № როგნე	ფონდი და ნომერი	წონა ზონა	შუბლი	ზურგი
ნიკიტორე II ფოკა 963—969 წწ. ვე რ ც ხ ი, მილიარესი				
300	ბიზ. დ. 178 ^ა	2.97 24	<p>ჯვარი, სამსაფეხურიან კვარცხლბეკზე და- შვებული: ჯვრის მკლავებში ჩასმულ მედალი- ონში გვირგვინითა და ლორწოთი შემოსილი კვისრის ბიუსტია გამოსახული: ბიუსტის მარ- ჯვნივ და მარცხნივ განლაგებულია ორ-ორ</p> <p>სტრიქონად H C Νικიტორე ირ- I F გულივ შემოწე- რილია IHSY</p> <p>XRSTYS NICA სამმაგი რკალი წერტილოვანია, შუა რკალზე გარკვეული მანძილით და- შორებული სფეროსებრი (8) ნიშანია ჩართუ- ლი.</p>	<p style="text-align: center;">— ❖ — + HICHF E HXWAT O CRAT, EVSEB -HASICLEVS RWMAI W — ❖ —</p> <p>სამმაგი რკალი წერტილოვანია, შუა რკალზე სფეროსებრი^ა (8) ნიშანია ჩართული. ტაბ. XVIII, 300.</p>
301	ბიზ. დ. 522	2.98 21 23	<p>რაგორც № 300, მხოლოდ ჯვრის ბუნი, მომცროს ჯვართზე ბოლოვდება ეს უკანასკნელი ორსაფეხურიან კვარცხლბეკზე დაშვებული; შემოწერილია^ა:</p> <p style="text-align: center;">+ IHSY XRISTVSHICA X</p> <p>ირველი სამმაგი რკალი და რკალთა შორის დატანებული სფეროსებრი ნიშნები ნაწილო- ბრივ ჩანს.</p>	<p>რაგორც № 300, მხოლოდ ხედწერილი და- ნაზი, კარგი ხელით არის შესრულებული:</p> <p style="text-align: center;">— ❖ — + HICHF, E HXWAVE CRATEVSE SASICLEVS RWMAI W — ❖ —</p> <p>ირველი სამმაგი რკალი და რკალში ჩართუ- ლი სფეროსებრი 3 ნიშანი. ტაბ. XVIII, 301.</p>
ს პ ი ლ ე ნ დ ი				
302	ბიზ. დ. 602 ^ა	2.98 22 23	<p>გამოსახულია კვისრის ბიუსტი პირდაპირ; თავზე ადგია ჯვრითანი გვირგვინი; შემოსილია სამეფო სამოსკლით; მარჯვენა ხელში ლაბარუმი უნდა ეციროს; მარცხენაში ჯვრითანი სფერო უპერია.</p>	<p style="text-align: center;">+ HICHF HOCABA ILEVSRW AI W</p> <p>რკალი წერტილოვანია.</p>

^ა— დავითლი.
^ა— BMC, II. გვ. 472. № 5.
^ა— იქვე, გვ. 473. № 6, ტაბ. LIV, 6.
^ა— ნაწილობრივ გაყვითლია.

№ სტრატეგია	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
303	ბიზ. დ. 500	7.45 28/29	გამოსახულია კეისრის ბიუსტი ¹⁸⁷ პირდაპირ; უკრიანი გვირგვინით; მარცხენა ხელში უკრიანი სფერო უჭირავს; მარჯვენაში, მაგრამ შეგრძის არეში გადაბრუნებულია; მონეტის არეზე მარცხნივ მოჩანს ღაბარუმი და უკრიი ხედწერილიდან ირკვევა: CO...OM... მახოვანი რკალი ორმაგია. აქ ასეთ გარემოებასთან გვაკვს საქვე: ნიკოლოზ II-ის მონეტით გადაკედლია კონსტანტინე VII-ის მონეტა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, უფრო მკვეთრად მაინც კონსტანტინეს მონეტის შტამპია შეჩინილი, ჩანს კონსტანტინეს მონეტა კარგად შენახული ყოფილა, თუმცა მონეტის შებლზე ნიკოლოზ II მონეტის შტამპის ატრიბუტებიც მოჩანს ხედწერილიზად ორივეს სახელის ელემენტებია შერწყებული; რკალი ორმაგია.	ოთხსტრიქონიან წარწერაში კონსტანტინე VII და ნიკოლოზ II ხედწერილია შერწყმული კონსტანტინე VII: $\epsilon\text{N}\zeta\epsilon\text{OBA}$ SILCVSIR ნიკოლოზ: II EN... ζ ახA SIL:Rთ ¹⁸⁸ გარდა ამ ოთხი სტრიქონისა, რომელიც ერთი მხორეში შერწყმული და გადაჯვარედინებულია, მოჩანს აგრეთვე ცალკეული ასოებიც. ტაბ. XVIII, 303:
304	ბიზ. დ. 512 ¹⁸⁹	4.93 27	სამგზის გადაკედლილი რომანოზ I კონსტანტინე VII და ბოლოს ნიკოლოზ II.	რომანოზ I SJL ζ VS MA... ნიკოლოზ II ...ბA ...Rთ კონსტან. VII ... OM
იოანე I ციშისხი 969—976 წწ. ოქრო, ნომისმა ¹⁹⁰				
305	ბიზ. დ. 430	4.06 28	კეისრის და ღვთისმშობლის წელხეით გამოსახულება პირდაპირ; კეისარს უკრიანი გვირგვინი ადგია, რომლის ორივე მხრიდან თითო ბოლოში სამი თვალთ შემკული საკედი დაშვებული, შემოსილია ღვთისმშობლის მარცხენა ხელში პატრიარქის უკრიი ¹⁹¹ უკრიი; კეისარს ხეით ღვთისმშობლის მარჯვნივ ხელი ღვთისმშობლის თავის გარშემო შარავანდია, რომლის რკალში უკრიადინად განლაგებულია წერტილები . . . ; ასეთივე უკრიი . . . საზოსლის მხართან; მარჯვენა ხელით კეისარს აწკალიბებს თუ აკვირგვინებს; ღვთისმშობლის ხეით $\text{M}\Theta = \mu\eta\sigma\upsilon\epsilon\tau\alpha$ მისი შემოწერილია: $\text{†}\text{Θ}\text{E}\text{O}\text{T}\text{O}\text{C}$ $\text{B}\text{O}\text{H}\text{Θ}'\text{I}\text{A}\text{D}\text{E}\text{S}$ = $\mu\epsilon\tau\alpha\sigma\tau\alpha\varsigma$, $\mu\eta\sigma\upsilon\epsilon\tau\alpha$ $\eta\theta$ $\mu\epsilon\tau\alpha\sigma\tau\alpha\varsigma$ ე. ი. ღვთისმშობელს დაეხმარე მეფეს; რკალი წერტილივანია.	მაცხოვრის ბიუსტი პირდაპირ; თავზე წერტილოვანი შარავანდით; შარავანდში გაშლილ უკრიის ორ მკლავზე ორ-ორი თვალია, მესამეზე—ერთი; შემოსილია კვართით; მარცხენა ხელში უჭირავს თვლებით ნოტივითი სახარება; მარჯვენა კურთხევის კუსტით; შემოწერილია: $\text{†}\text{I}\text{H}\text{X}\text{T}\text{I}\text{S}\text{R}\text{E}\text{X}$ $\text{R}\text{E}\text{S}\text{H}\text{A}\text{H}\text{T}\text{I}\text{H}\text{M}$ რკალი წერტილოვანია. ტაბ. XVIII, 305.

¹⁸⁷ თ. აბრამი შვილი, „საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ზოგიერთი ფრატლის შესახებ“.
¹⁸⁸ ნიკოლოზ II-ის მონეტა არის.
¹⁸⁹ ნიკოლოზ II-ის მონეტა უნდა იყოს, რომელიც გადაკედის შედეგად მიმოქვეყნა საზღვრ იქნა შემოტანილი.
¹⁹⁰ ნიკოლოზ II-ის დროიდან სოლიდის მაგიერ ნომისმა—მონეტა იმზარება.
¹⁹¹ BMC, II: გვ. 474, № 1. ტაბ. LIV, 10, მხოლოდ უკრიი განსხვავებულია.

№ რიგის	ფონდი და ნომერი	წონა ბომა	შუბლი	ხურგი
გორცხლი, მილიარესი				
306	ბიზ. დ. 179 ^ა	2.64 22	ჯვარი ორსაფეხურიან საყრდენზეა აღმართული; ცენტრში ჩასმულია მრგვალი მედალიონი, ხოლო მასში წარმოდგენილია კვისრის მკერდამდე გამოსახულება, საზეფო სამოსელითა და გვირგვინით; ბიუსტის მარცხნივ და მარჯვნივ: I A გ. ი. Iოთჳ, გარშემოწერილია: IHSUS XRI-S Y H TUS NICA ; წერტილოვანი რკალი სამხაგია, ალაგ-ალაგ სფეროსებრი (3) ნიშანი.	 <p>სამხაგი წერტილოვანი რკალი, რომელთა შორის სფეროსებრი 3 ნიშანია. ტაბ. XVIII, 306.</p>
სპილენძი^ა				
307	ბ. 102:4 ^ა	8.73 27	მაეხვრის ბიუსტი პირდაპირ; თავზე შარავანდით, რომლის ჯვრის გაშლილ მკლავებზე ორ-ორი .. თვალთა; შემოსილია კვართით; ორივე ხელით თვლებით მოოკელი სახარება უნდა ეკიროს, რომელიც მკერდზე აქვს მიდებული; შემოწერილია ^ა : .. MM...NO.	 <p>რკალი წერტილოვანია^ა. ტაბ. XVIII, 307.</p>
308	ბ. 966 ^ა	7.18 25/27	როგორც № 307 ^ა ,	როგორც № 307.
309	ბიზ. დ. 183 ^ა	6.20 25/31	როგორც № 307. მხოლოდ ზედწერილი — NO...A; მაეხვრის მარცხნივ და მარჯვნივ I-C X-C=Iოთჳს Xოთჳს; რკალი ხაზოვანია.	როგორც № 307; მხოლოდ ზედწერილი უფრო ფაქიზად არის შესრულებული.
310	ბ. 7013 ^ა	7.84 23/26	როგორც № 307.	როგორც № 307 ^ა ,

^ა BMC, II, გვ. 475, № 5, ტაბ. LIV, 13.

^ა ანონიმური მონეტებია.

^ა ნაპოვნია 1959 წლის ივლისში ახალციხის რაიონის სოფ. თაბაის მელორეობის ფერმის ტერიტორიაზე.

^ა BMC, II, გვ. 477, № 12, ტაბ. LV, 2.

^ა ასეთივეა 1:37 წ. წინწყაროში (ფეოდალურის რაიონი) ნაპოვნი № 10691 სპილენძის მონეტა. დაახლოებით 1950-იან წლებში ახალციხეში ნაპოვნი № 11037 სპილენძის მონეტა ვადკედელია; 1961 წ. თბილისში მტკვრის კალაპოტშია ნაპოვნი № 10567. ^ა 19:3 წელს ორამხირეში აღმოჩენილი განმიდან არის. ^ა გაყვითლული.

^ა ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 186 (შუბლზე ბეკუდი ორჯერ აქვს დაკრული). 564, 605, ხოლო სადებულტოსი № 68, 76, 83, 86, 88, 89, 93, 106.

^ა 1936 წელს დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი. ასეთივე ამავე ექსპედიციის აღმოჩენილია № 7031 მონეტა. ^ა BMC, II, გვ. 477, № 11, ტაბ. I, V, 2.

ფურცელი ნომერი	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
311	ბიხ. დ. 184	16.82 32/35	როგორც № 307, მხოლოდ + $\in$ MMA... ⁵¹² : რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერტილის ხე- ვით და ქვევით ტაბ. XVIII, 311.
312	ბიხ. დ. 663	16.27 32/34	როგორც № 307, მხოლოდ ბეჭედი ორჯერ უნდა იყოს დაკრული, რის გამოც ხოცი დეტა- ლი გაორებულია; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერტილის ხე- ვით და ქვევით ნიშანი: ტაბ. XIX, 312.
313	ბიხ. დ. 92 ⁵¹⁴	19.74 31/32	როგორც № 312, მხოლოდ სახარების ყდაზე თვლები ⁵¹⁵ ასეა განლაგებული: 	როგორც № 312.
314	ბიხ. დ. 180	11.89 33	როგორც № 307, მხოლოდ სახარების ყდაზე ცენტრში ერთი მსხვილი თვალა; + $\in$ MMA. . HA: 1° C X-C; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერტილის ხე- ვით და ქვევით ⁵¹⁶
315	ბიხ. დ. 75 ⁵¹⁷	12.95 30/31	როგორც № 307.	ტაბ. XIX, 314. როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერტილის ბო- ლო ნიშანი ⁵¹⁸ — დანარჩენი გაეცეთილობის გა- მო არ ირჩევა.
316	ბიხ. დ. 108	11.84 29/30	როგორც № 314, მხოლოდ რაკალი ხაზოვა- ნია.	როგორც № 315, მხოლოდ ხედწერტილის ხე- ვით და ქვევით ნიშანი ⁵¹⁹ — : რაკალი ხაზოვანია. ტაბ. XIX, 316.
317	ბიხ. დ. 72	19.41 32	როგორც № 316. მხოლოდ + $\in$ MMA ... ; I-C X-C; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 307. მხოლოდ ხედწერტილის ხე- ვით და ქვევით თითო ⁵²⁰ წერტილი ⁵²¹ . ტაბ. XIX, 317.
318	ბიხ. დ. 182	18.54 31	როგორც № 317, მხოლოდ $\in$ MM...	როგორც № 317, მხოლოდ ხედწერტილის ხე- ვით ⁵²² და ქვევით : : . . ტაბ. XIX, 318 ⁵²³ .

⁵¹² BMC, II, გვ. 477, № 10. ტაბ. LV, 4.

⁵¹³ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 604, 606, ხოლო სადუბლეტოსი № 110; განძში № 10163, 1950-იან წლებში თბილისში მეტეხის ხიდთან არის ნაპოვნი.

⁵¹⁴ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 71, 117.

⁵¹⁵ BMC, II, გვ. 477, № 19.

⁵¹⁶ BMC, II, გვ. 477, № 18, ტაბ. LV, 5.

⁵¹⁷ ერთგან ნაპირგაბეჭდილი. ერთგან ამოტეხილი.

⁵¹⁸ BMC, II, გვ. 278, № 20.

⁵¹⁹ იქვე, № 22.

⁵²¹ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 185, 603. სადუბლეტოსი, № 82, 84, 101, 104, 111.

⁵²² ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 94, 114.

⁵²³ ტაბულაზე ზურგის ფოტორეპროდუქციაა.

№ № რიგში	ფონი და ნომერი	წონა ზონა	შებლი	ზურგი
319	ბიხ. დ. 77	11.20 27,28	როგორც № 318.	როგორც № 318. მხოლოდ ხედწერილის ქვევით ²¹¹ ერთი წერტილი.
320	ბ. 9659 ²¹²	11.72 29,30	როგორც № 319.	როგორც № 319.
321	ბიხ. დ. 70	12.53 23,33	როგორც № 307. მხოლოდ რაკლი ხახვა-ნია.	როგორც № 307. მხოლოდ ხედწერილის ხე-ვით და ქვევით ²¹³ თითო წერტილი; რაკლი ხახვა-ნია ²¹⁷ .
322	ბიხ. დ. 95 ²¹⁴	14.83 30,32	როგორც № 307.	როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერილის ხე-ვით ²¹⁵ და ქვევით ²¹⁶ .
323	ბ. 10516 ²¹⁸	19.15 34,36	როგორც № 307, მხოლოდ სახარების ყდახე ცენტრში ნიშანი ²¹⁹ ☉; რაკლი წერტილგანია.	როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერილის ხე-ვით და ქვევით ²²⁰
324	ბიხ. დ. 131 ²¹	5.33 20,21	როგორც № 307.	როგორც № 307, მხოლოდ ხედწერილის ხე-ვით და ქვევით არაუთარი ნიშანი ²²¹ .
325	ბიხ. დ. 678 ²²	4.53 25,26	ოთხსტრიქონიანი ხედწერილი, ნაწილობრივ ირევა.	ოთხსტრიქონიანი ხედწერილი; ²²²

ტაბ. XIX, 322₁

...S4
...IST4
...ASIL€4
...ASIL€

ბი სტ
წილ ა
სილვს ა
მსიას

²¹¹ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიხანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 563, ხოლო სადუბლეტოსი № 66, 74, 81, 90, 95, 97, 98, 102, 103, 107, 116, და განძის № 7016 დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი. ²¹² 1903 წელს ოსამირეში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²¹³ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიხანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 69, 79, 91, 105, 112, 113, 120 და ასეთივე 1903 წელს ოსამირეში აღმოჩენილი № 9657, 9658 მონეტები.

²¹⁴ BMC, II, გვ. 478, № 26. ²¹⁵ გაყვითლი, ნაპირამოქალილი. ²¹⁶ BMC, II, გვ. 478, № 28.

²¹⁷ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიხანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 181, ხოლო სადუბლეტოსი № 85, 100, 109, 160 და 1956 წელს სოფ. ბობაყვანოში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი № 11149 მონეტა. ²¹⁸ 1958 წელს დმანისშია ნაპოვნი.

²¹⁹ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიხანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 618, ხოლო სადუბლეტოსი № 118, 119. ²²⁰ BMC, II, გვ. 478, № 30.

²²¹ ასეთივე საკართველოს მუზეუმის ბიხანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 565 (გადაკვდილია), ხოლო სადუბლეტოსი № 80, 67, 115, განძი № 9317, 1942 წელს, კლდეეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი. ²²² BMC, II, გვ. 478, № 31, ტაბ. I.V, 6.

²²³ გაყვითლი; ნიკიფორე II-ის მონეტა გადაკვდილია იოანე ციმისხის სამონეტო შტამით.

²²⁴ აღსანიშნავია, რომ ამ მონეტის შებუს ვერცხვა მთლად ბეჭდის კვალი, რომელიც ქვევით მოსყვა, როცა გადაკვდილი, თუმცა არც მთლად ანაბეჭდილია ნათელი. შერჩენილი ნიშნების მიხედვით კვირის სამსული, მარცხენა ხელში მიკვდილი უკრიაში სფერო; გარშემოწერილი ლეგენდის ნაწილი ...ASILRD და აგრეთვე ზურგის წარწერით ირკვევა, რომ ნიშნები ნიკიფორე II-ის სახელით არის მოჭრილი, ხოლო იოანე ციმისხის სამონეტო შტამით გადაკვდილი. მეორე მხარე ხელშეუხებელია -- შესაძლებელია ეტბალოდ განიარჩათ უზრადღებდიან. და ამრიგად მივიღეთ მონეტა, რომელსაც შეტლის ნატივრ იოანე ციმისხის მონეტის ზურგის შტამში აქვს დაკრული, ხოლო ზურგი ნიკიფორე II მონეტისა დარჩა. ძვილეთ მონეტა ორი სევადასვა (ნიკიფორე II და იოანე ციმისხი) კისრის მონეტის ზურგი.

№-ს რიცხვი	ფონდი და ნომერი	წონა, გრამი	შეხები	ხურგი
326	ბიზ. დ. 189	2.63 17	<p>ბერსონესში მოჭრილი სპილენძის მონეტა</p> <p>თანვე კეისრის სახელი, შეწავლბულად</p> <p>თანვე არის აღბეჭდილი; რაკალი წერტილოვანია.</p>	<p>შეწავლბულად არის აღბეჭდილი ტიტული <i>Δαοισιου</i>²⁸⁸; რაკალი წერტილოვანია.</p> <p>ტაბ. XIX, 326.</p>
327	ბიზ. დ. 191 ²⁸⁹	4.35 21	<p>ბასილი II და კონსტანტინე VIII 976—1025 წწ.</p> <p>ოქრო, ნომისმა</p> <p>ორი კეისრის წყლზევით გამოსახულება ბიზანდიური მარცხნივ წვეთიანი ბასილი II მარჯვნივ უწყვეთ კონსტანტინე VIII; ორივე ჯერიანი გვირგვინით; ბასილი ღვთაობით, კონსტანტინე წამოსახებით; ორივე მარჯვენა ხელი კათალიკოსის უკვარზე უკიდდათ (ჯერის ბუნზე X ნიშანია); შემოწერილია:</p> <p>ⲠⲒⲌⲤⲌⲚⲆⲘⲘⲐ</p> <p>ⲠⲤⲒⲤⲒⲠⲔⲒⲠⲔ</p>	<p>ქრისტეს ბიუსტი, თავზე წერტილოვანი შარავანდით; შარავანდში გაშლილ ჯერის მკლავებზე ორ-ორი თვალა; მარჯვენა ხელი კრთხვების ყესტით; მარცხენაში თვლებით მოთვვილი საბარბა უკირავს შემოწერილია:</p> <p>ⲠⲒⲤⲒⲤⲌⲚⲆⲘⲘⲐ</p> <p>ⲠⲤⲒⲤⲒⲠⲔⲒⲠⲔ</p> <p>რაკალი წერტილოვანია,</p> <p>ტაბ. XIX, 327.</p> <p>როგორც № 327, მხოლოდ ჯერის მკლავებზე სამ-სამი თვალა.</p> <p>ტაბ. XIX, 328.</p>
328	ბიზ. დ. 190 ²⁹⁰	4.31 18/19	<p>რაკალი წერტილოვანია.</p> <p>როგორც № 327, მხოლოდ სამოსელი განსხვავებულია; ჯერის ბუნზე არაერთი ნიშანი.</p>	<p>რაკალი წერტილოვანია,</p> <p>ტაბ. XIX, 327.</p> <p>როგორც № 327, მხოლოდ ჯერის მკლავებზე სამ-სამი თვალა.</p> <p>ტაბ. XIX, 328.</p>
329	ბიზ. დ. 192	2.54 22	<p>ორმავემკლავებიანი ჯვარი (ბუნზე ნიშანი თე ორამენტი); დაშვებულია ოთხსაფეხრიან კვარცხლბეგზე ჯერის ბუნის მარცხნივ ბასილი II-ის, მარჯვნივ კონსტანტინე VIII-ის ბიუსტით ორივე ჯერიანი გვირგვინით; ბასილი II ღვთაობით, კონსტანტინე VIII წამოსახებით. შემოწერილია:</p> <p>ⲠⲤⲒⲤⲒⲠⲔⲒⲠⲔ</p> <p>ⲠⲒⲤⲒⲤⲌⲚⲆⲘⲘⲐ</p> <p>ⲠⲤⲒⲤⲒⲠⲔⲒⲠⲔ</p>	<p>ორმაგი რაკალი ხაზოვანია.</p> <p>ტაბ. XIX, 329,</p>
330	ბიზ. დ. 193	1.97 20	<p>როგორც № 329²⁹¹.</p>	<p>როგორც № 329, მხოლოდ ზედწერილის ხევიით - - - : ქვევით ვერ ირჩევა.</p> <p>ტაბ. XX, 330.</p>

²⁸⁸ Орешников, ტაბ. X, 58: BMC, II, 479, № 38, ტაბ. LV, 9; А. Гилевич, დასაბ. შრომა, გვ. 152, № 19, სურ. I, 19. ²⁸⁹ ერთგან გახერტილია. ²⁹⁰ BMC, II, გვ. 485, № 5, ტაბ. LVI, 3. ²⁹¹ ერთგან გახერტილია. ²⁹² შეიძლება სხვა ნომინალია. ბოლოჯობის მხარეთმცოდნეობის მეხევეში დაცულია ფრიალ საინტერესო მონეტა, რომელიც გარეგნობით დაახლოებით აღწერილს მოგვაგონებს, BMC, II, გვ. 487, № 18, ტაბ. LVI, 11, მსგავსია, მაგრამ მისი განსხვავებულია, შეიძლება შინაბაძი იყოს.

№ როგოც	წინდა ნომერი	წონა ხონა	შებლი	ზურგო
331	ბიხ. დ. 664	2.05 21, 22	როგორც № 329.	როგორც № 329, მხოლოდ — ❖ — + BASIL SCWSTAI POPEVROF NISTYBAS RWTHAIW — ❖ — ჩაკალი წერტილოვანი უნდა იყოს. ტაბ. XX, 331.
სპილენძი				
332	ბიხ. დ. 670	17.98 32 34	შაცხოვრის მკერდამდე გამოსახულება პირ- დაპირ; თავის გარს შარავანდი მასში გაშლილ ჯურის მკვლევებზე თითო ჯვარი +; მარჯვე- ნა ხელი კურთხევის ეესტით, მარცხენაში თვლებით მოოკებული სახარება უკირაგეს; გამო- სახულების მარცხნივ და მარჯვნივ I-C X-C; გარშემოწერილიდან ირკვევა + € M ... VHA ჩაკალი წერტილოვანია.	 ჩაკალი წერტილოვანია ¹² . ტაბ. XX, 332.
333	ბიხ. დ. 198	12.38 27, 28	როგორც № 332, მხოლოდ სახარების ყდაზე ჯვარი 	როგორც 332, ოთხსტრიქონიანი ზედწერი- ლი, მხოლოდ ზევით წერტილი თუ ჯვარი(?); ქვევით კი ჯვარი ¹³ . ტაბ. XX, 333.
334	ბიხ. დ. 201	15.18 31 32	როგორც № 332, მხოლოდ შარავანდში ჩა- წერილ ჯურის მკვლევებზე მარჯვნივ და მარცხ- ნივ ოა-ოთი თვალის ¹⁴ , ზევით (ჯურის მაგვარი ორნამენტი):	ისეთივე ოთხსტრიქონიანი ზედწერილი, რო- გორც № 332, მხოლოდ ზევით და ქვევით ¹⁵ : ტაბ. XX, 334.
335	ბ.ხ. დ. 616	10.93 29, 33	როგორც № 332, მხოლოდ შარავანდის ჯურის მკვლევებზე 	როგორც № 332, მხოლოდ ზედწერილის ბო- ლოს ¹⁶
336	ბ.ხ. დ. 197 ¹⁷	18.30 32	როგორც № 335, მხოლოდ სახარების ყდა- ზე, ცენტრში ისევე განლაგებული ხუთი თვალი ¹⁸ ; როგორც ჯურის მკვლევებზე 	ისეთივე ოთხსტრიქონიანი ზედწერილი რო- გორც № 332, მხოლოდ ზევით და ქვევით მცენარეობის ორნამენტი ¹⁹ . ტაბ. XX, 336.

¹² BMC, II, გვ. 488, № 21, ტაბ. LVI, 12.

¹³ ასეთივე საკრთოვლო მუხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 619. ბოლო სადუბლეტოსი № 122, 134. BMC, II, გვ. 488, № 23.

¹⁴ ასეთივე საკრთოვლო მუხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 196, 209, 566, 613, 614, ბოლო განისი № 9667, რამპირეში 1903 წელს აღმოჩენილი განძიდან არის. ¹⁵ BMC, II, გვ. 488, № 24, ტაბ. LVI, 13.

¹⁶ ასეთივე საკრთოვლო მუხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 199, 445, 490, 607, 608, 609, 610. სადუბლეტოსი № 137, 138, 140, 141, 144, 299-301. ასეთივე № 9662, 9663, 1903 წელს რამპირეში აღმო-
¹⁷ ჩენილი. BMC, II, გვ. 488, № 31.

№-ს რაოდენობა	ფონდი და ნომერი	წონა, თონა	შუბლი	ზურგი
337	ბიზ. დ. 519	5.90 26/27	როგორც № 336, მხოლოდ დადამლულია დალით „აღაჟ“.	როგორც № 336.
338	ბიზ. დ. 612 ²⁴⁹	10.38 28	როგორც № 336, მხოლოდ სახარების ყდაზე ორი წერტილი ²⁵⁰ .	როგორც № 337.
339	გ. 7015 ²⁵¹	5.93 27/28	როგორც № 338, მხოლოდ ბეჭედი ორჯერ არის დაკრული.	როგორც № 336.
340	გ. 9668 ²⁵²	9.90 28	როგორც № 336, მხოლოდ დადამლულია.	როგორც № 336, მხოლოდ დადამლულია.
341	ბ. 10454 ²⁵³	7.12 23/26	როგორც № 336, გაყვითლილი.	როგორც № 336, გაყვითლილია.
342	ბიზ. დ. 671	11.10 29/30	მუცხოების ისეთივე გამოსახულება როგორც № 332, მხოლოდ ჯერის მკლავებზე სახარების ყდაზე ²⁵⁴ ☉; ... MAN OUA.	როგორც № 332, მხოლოდ ზედწერილის ზევით და ქვევით ²⁵⁵ — C — ტაბ. XX, 342
343	გ. 9665 ²⁵⁶	9.26 28/29	როგორც № 342.	როგორც № 342, მხოლოდ ზედწერილის ზევით ნიშანი არა ჩანს.
344	ბიზ. დ. 200	12.43 28/30	როგორც № 332, მხოლოდ ჯერის მკლავებზე სახარების ²⁵⁷ ყდაზე ... NOUA.	როგორც № 332, მხოლოდ ზედწერილის ზევით ნიშანი ²⁵⁸ არა ჩანს ქვევით ²⁵⁹ კი O. ტაბ. XX, 344.
345	ბიზ. დ. 447	6.96 21/24	როგორც № 344, მხოლოდ +...MANOUA	როგორც № 332, მხოლოდ ზედწერილის ზევით და ქვევით — : მეოთხე სტრიქონის ბოლოს—ერთი წერტილი. ტაბ. XX, 345.
346	გ. 9664 ²⁶⁰	9.64 26/27	როგორც № 344.	როგორც № 345, მხოლოდ მეოთხე სტრიქონთან წერტილი არ ჩანს.
347	გ. 8708 ²⁶¹	8.00 24/27	როგორც № 344.	როგორც № 344 ²⁶² .
348	გ. 7017 ²⁶³	8.40 25/30	როგორც № 244.	როგორც № 344 ²⁶⁴ .

²⁴⁹ ასეთივეა ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 121, 123, 125, 135, 136, 139, 145, 301.

²⁵⁰ BMC, II, გვ. 488, № 29, ტაბ. LVI, 14.

²⁵¹ 1936 წელს დმანისის არქეოლოგიური გათხრების დროს არის აღმოჩენილი.

²⁵² 1903 წელს ოჩამჩირეთში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²⁵³ ნაპოვნია 1937 წელს სოფ. უდგში (ადიგენის რ-ნი) „ვერადიფიცი“ (ყანის სახელია) თოხნის დროს.

²⁵⁴ ასეთივეა საქართველოს მეზემვის ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 146, მხოლოდ ჯერის მკლავებზე ხუთი წერტილი; ასეთივეა 1948 წ. განჯის: არჩი ნაპოვნია № 10/44, გაყვითლილი და 1956 წელს ბობოჯეთში, არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი № 11150, 11151. ²⁵⁵ BMC, II, გვ. 489, № 37, ტაბ. LVII, 2.

²⁵⁶ 1903 წელს ოჩამჩირეთში აღმოჩენილი, ასეთივეა აქვე აღმოჩენილი № 9666 მონეტა.

²⁵⁷ ასეთივეა საქართველოს მეზემვის ბიზანტიური მონეტების სადებლეტო ფონდის № 195 (გადაკედულია თუ ორჯერ აქვს შტამი დაკრული?). № 61. სადებლეტო № 126, 127, 129, 130, 132, 133, 143, 147.

²⁵⁸ BMC, II, გვ. 489, № 38, ტაბ. LVII, 3.

²⁵⁹ ასეთივეა 1940 წელს ფარაების მიდამოებში (წალკა) № 4 ყორღანში აღმოჩენილი მონეტა № 10696.

²⁶⁰ 1903 წელს ოჩამჩირეთში აღმოჩენილი განძიდან არის.

²⁶¹ ნაპოვნია 1953 წლის მაისში, ახალქალაქის რაიონის სოფ. თაშში კოლმეურნე ვახტანგ და გიორგი მაღრაძეების საკარმიდამო ნაკვეთზე. ²⁶² გაყვითლილი.

²⁶³ ნაპოვნია 1936 წელს ზაფხულში დმანისის არქეოლოგიური გათხრების დროს. აქვეა ნაპოვნია № 7014, მონეტა გაყვითლილი. ²⁶⁴ გაყვითლილი.

№ № როგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, სომა	უბლი	ხერგი
349	გ. 6936 ⁶⁸	4.85 27/28	როგორც № 344, მხოლოდ დადამლულია, დამლით ⁶⁸ .	როგორც № 344. ტაბ. XX, 349.
350	ბიზ. დ. 188	2.69 16/17	 კისარ ბასილის მონოგრამა ⁷⁰ Βασιλιοσ — შეწიაღებულად მოცემული ასოებით Β, α, σ, λ, და ο. ორკალი წერტილოვანია.	 მონოგრამულად არის ⁷¹ ჩაწერილი ბიზანტიის შეწიაღებული ასოებით ბ, α, σ, λ, α, ε და ο; ორკალი წერტილოვანია. ტაბ. XX, 350.
კონსტანტინე VIII 1026 — 1028 წწ. ო კ რ ო				
351	ბიზ. დ. 206 ⁷²	4.36 25	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ სახე წვერულეა ⁷³ შიანი; თავზე თვლებითა და ჯვრით შემკული გვირგვინი, რომლის ორივე მხრიდან მომცროს ელემბით და ბოლოში ორი მსხვილი თვალით შემკული თითო საკიდი ეხვევა; შემოსილია ღორბით; მარჯვენა ხელში ჯვრითა და თვლებით მოოქვილი ღაბარში ეკირავეს მარცხენაში მაჰა; შემოწერილია: — CΩNSTAN BASILC 4RMN ⁷⁴ ; სამმაგი წერტილოვანი ორკალი, ნაწილობრივ გაცემული.	მაცხოვრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ, თავის გარშემო წერტილოვანი შარავანდი, მასში გაშლილ ჯვრის მკლავებს შორის ო; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კვრთხვის ყესტით; მარცხენაში თვლებით მოოქვილი სახარება უპირა; შემოწერილია: IHSXIS REX REG NANTIVM, სამმაგი წერტილოვანი ორკალი ნაწილობრივ აკლია. ტაბ. XX, 351.
352	ბიზ. დ. 205	4.36 24/25	როგორც № 351.	როგორც № 351. მხოლოდ ჯვრის მკლავებს შორის ორი ნა ( ) ხეგარშეხარის მსგავსი ნიშანი. ტაბ. XXI, 352.
353	ბიზ. დ. 465 ⁷⁵	4.63 25/26	როგორც № 351, მხოლოდ მონეტის არეზე მარჯვნივ ხევით წერტილი.	როგორც № 351. ტაბ. XXI, 353.
354	გ. 3069 ⁷⁶	4.26 25/26	როგორც № 351, მხოლოდ + CΩNTANTIN BASILC S ROM.	როგორც № 351. მხოლოდ ⁷⁷ IHSXUS XRISTOS

⁶⁸ 1936 წელს დანისში არქეოლოგიურ ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი.

⁶⁹ ეს მონეტა მოპოვდა ბაილ II და კონსტანტინე VIII-ის მიერ შემდეგ დადამლულია რუსუდან დედოფლის ძე უამლით.

⁷⁰ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 189, 202, 203, 617.

⁷¹ K. E. n. e., ტაბ. VII, 24; Орешников, ტაბ. X, 59; BMC, II, გვ. 490, № 41, ტაბ. LVII, 4; A. M. Гилсвиц, დას. შრ. გვ. 152, № 20, სურ. 1, 20.

⁷² ოღნაე დაუყილია. ⁷³ BMC, II, გვ. 492, № 6. ტაბ. LVII, 9.

⁷⁴ დაეჯილი, ნაპირ გაჯეტქილი.

⁷⁵ 1930 წელს სოფ. დვირში (ბორჯომის რ-ნი) აღმოჩენილი განძიდან არის, ანუ განძიდან ასეთივეა № 3070—3290: იხ. თ. აბაშიშვილი „დვირის განძი“ აკად. ს. ჯანაშის სახ. საქართველოს მუზეუმის ში.ქ.ე. ტ. XIX-B, 1954 გვ. 107—121. ⁷⁶ BMC, ტაბ. LVII, 9.

№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შეზღვევა	ხურავი
355	ბიბ. დ. 204 ¹¹¹	4.33 29/30	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 351, მხოლოდ უფრო მოკლეწერტიანი; გვირგვინის საყიდი სამი თვალით არის შემკული; დონიჭ შემოყრილი, მარჯვენა ხელში უპყრია გრძელბუნდანი ჯვარი; მარცხენაში ჯვარიანი (ჯვარი წერტილოვანია) სფერო; შემოწერილია: -C(σNSTAN BASIA € US RM; სამაგი წერტილოვანი რკალი, ნაწილობრივ დაზიანებულია.	როგორც № 351, მხოლოდ ჯვრის მკლავებს შორის + IHSXIS R€ X R € G HANTII ¹⁵² . ტაბ. XXI, 355.
ს პ ი ლ ე ნ ძ ი				
356	ბიბ. დ. 194 ¹¹²	10.97 28/30	ქრისტეს მკვრივად გამოსახულება პირდაპირ; თავზე შავიანდით; მასში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე €; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევის ყესტით, მარცხენაში მკვრივ მიღებული სახარება უპყრია, რომლის ყდა მოთქვილია ¹⁵³ €; ხეით თელით; შემოწერილია: ... VOUIIA; მაცხოვრის მარჯვენა და მარცხენა I-C X-C, წერტილოვანი რკალი, ნაწილობრივ ჩანს.	 რკალი წერტილოვანია ¹⁵⁴ , ტაბ. XXI, 356.
357	ბიბ. დ. 672	10.23 28	როგორც № 356, მხოლოდ ... M.M.A... H.A.	როგორც № 356. მხოლოდ ზედწერილის ხეით და ქვევით ¹⁵⁵ - € - ტაბ. XXI, 357.
358	ბიბ. დ. 622	9.49 25/27	როგორც № 356. რკალი სახიფათო.	როგორც № 356, მხოლოდ ზედწერილის ხეით და ქვევით ¹⁵⁶ - © -.
359	ბიბ. დ. 187 ¹⁵⁴	15.01 32/33	მაცხოვრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 358, მხოლოდ ჯვრის მარჯვენა და მარცხენა მკლავზე ორ-ორი წერტილი €; სახარების ყდაზე; 	ოთხსტრიქონიანი წარწერა, არათანაბარი ასოებით არის შესრულებული, ზედწერილის ხეით და ქვევით: - € - ტაბ. XXI, 359.

¹⁵⁷ ხალხმკვების წესით მოკრილი.

¹⁵⁸ გ. როსს ზუსტად ასეთი მონეტა არა აქვს გამოქვეყნებული.

¹⁵⁹ ნაპირი ჩაკრილია.

¹⁶⁰ ასეთია საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 210, 265, 620, 621; სადუბლეტოსი № 151.

¹⁶¹ BMC, II, გვ. 493, № 12, ტაბ. LVII, 12.

¹⁶² BMC, II, გვ. 493, № 10, ტაბ. LVII, 11.

¹⁶³ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 157, 161.

¹⁶⁴ ასეთია საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 212 ან ლონტის ფოტო-რეპროდუქცია იხ. ტაბ. XXI, 359ა.

№ № როგნე	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	შუბლი	ხურავი
რომანოზ III, არგირი 1028-1034 წწ. ს კ ი ლ ე ნ ძ ი				
360	ბიზ. ძ. 213	9.23 27/30	ქრისტეს მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ; შარავანდით; მასში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე . შემოსილი კვართით; მკვრდთან მიტანილი სახარების ყდა მოთქვილია ¹³³ . : : შემოწერილია: + € ΜΜΑΝΟΥΗΛ მაცხოვრის მარცხნივ I-C, მარჯვნივ X-C; რკალი წერტილოვანია.	: : † IHS X C XRISTVS IN SILE IN SILE : :
361	ბიზ. ძ. 211	11.40 28/29	როგორც № 360, მხოლოდ სახარების ყდა უხვად მოთქვილი თვლებით.	როგორც № 360.
362	გ. 9669 ¹³⁴	11.02 29	როგორც № 360, მხოლოდ დადამლულია ¹³⁵ .	როგორც № 360. ტაბ. XXI, 362.
363	ბიზ. ძ. 216	12.04 25/28	როგორც № 360, მხოლოდ ჯვრის მკლავებზეა : O : .	როგორც № 360.
მიხეილ IV მადელაგონელი 1034-1041 წწ. ს კ ი ლ ე ნ ძ ი				
364	ბიზ. ძ. 220	9.65 27/30	ქრისტეს მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ, შარავანდით, შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე II , ხოლო ჯვრის მკლავებს შორის . ; შემოსილი უნდა იყოს კვართით, ორივე ხელში მკვრდზე მიდებული თვლებით მოთქვილი (სამი თვალი ჩანს) სახარება უკირაჟს; შემოწერილია: + € ΜΜΑΝΟΥΕ ; მაცხოვრის მარცხნივ და მარჯვნივ I-C X-C; რკალი წერტილოვანია.	სამსაფეხურიან კვარცხლებზე აღმართული ჯვარი, ჯვრის ხევით — — მარჯვნივ და მარცხნივ ¹³⁶ ჯვრის ტოტებში ჩაწერილია: † IHS X C IN SILE IN SILE
				რკალი წერტილოვანი.

¹³³ ანთიკვა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 214, 215, 217, 623, 624, სადლებეტოი № 78, 150, 153 (153 ორჯერ აქვს ბეჭედი დაკრული), 156, 158, 159, 162, 251.

¹³⁴ BMC. II. გვ. 495, № 4, ტაბ. LVII, 14, Bellinger, გვ. 54, № 64.

¹³⁵ 1937 წელს ობსერვატორიაში აღმოჩენილი განძიდან არის. ანთიკვა ამავე განძიდან № 9654, 9655, 9656, იხ. თ. აბრანიშვილი „ოზანირიში აღმოჩენილი აბილენის ბიზანტიური მონეტები“ „საქართველოს მუზეუმის მოამბე“, ტ. XXIV-B. 1963, 55-74) ან მოპოვების მთავრად 1936 წელს დანაისის არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი № 70.8; 1948 წელს სოფ. ლიანში (გუდაუთის რ-ნი) ნაპოვნი № 11035.

¹³⁶ ან დამლის შეახებ იხ. თ. აბრანიშვილი, ოზანირის განძი...

¹³⁷ ანთიკვა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადლებეტო ფონდის № 148, 154, 155, 282.

¹³⁸ BMC. II. გვ. 457, № 6, ტაბ. LIII 3; Bellinger, გვ. 54, № 1. ანთიკვა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური, მონეტების ძირითადი ფონდია № 208, 222, 224, 450, 567, 568, 625, 626, (625 გადაჭედილია), 627, 628, (ერთგან გახერხებულია), 631, 631, სადლებეტოი 173, 174 (გაუბეჭდილია) 176, 177, 179, 181, 181, 182, 183, 188.

№ როგნე	ფონდი და ნომერი	წონა, ხონა	შუბლი	ზურგი
365	ბიხ. დ. 218	10.11 27/30	როგორც № 364, მხოლოდ სახარების შემეუ- ლობის ორი თვალი ჩანს.	როგორც № 264, მხოლოდ ჯვრის მკლავე- ბის ბოლო ნიწები არა ჩანს. ტაბ. XXI, 365,
366	ბიხ. დ. 223	10.37 26/30	როგორც № 364.	როგორც № 364. მხოლოდ გადაკედლია თუ ორჯერ არის დაკრული ერთი და იგივე შტამპი. ტაბ. XXI, 366.
367	ბიხ. დ. 225	9.82 29/32	როგორც № 364, მხოლოდ ჯვრის მკლავებს- შორის უფრო მოზრდილი თვალა ³⁶¹ , მარცხ- ნივ ხვეთ მეთვე თვალად იჩჩევა.	როგორც № 364 ³⁶² , მხოლოდ გადაკედლია. ტაბ. XXI, 367.
368	ბიხ. დ. 219 ³⁶³	7.79 28	როგორც № 367, მხოლოდ დადამლულია; შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე ³⁶⁴ : : .	როგორც № 364. ტაბ. XXII, 368.
369	ბიხ. დ. 221	9.82 23/28	როგორც № 364, მხოლოდ შარავანდში ჩა- წერილ ჯვრის მკლავებზე ო.	როგორც № 368, მხოლოდ გადაკედლია; ქვევით ვერტიკალური ტოტი თითქოს ორ- მაგია ³⁶⁵ . ტაბ. XXII, 369.
370	ბიხ. დ. 226	9.67 27/30	როგორც № 368, მხოლოდ გადაკედლია, ან ორჯერ არის დაკრული ერთი და იგივე შტამპი.	როგორც № 368, მხოლოდ გადაკედლია ან ორჯერ აქვს დაკრული შტამპი. ტაბ. XXII, 370.
371	ბიხ. დ. 539	6.50 29/30	როგორც № 364, მხოლოდ ჯვრის მკლავებ- ზე და მათ შორის თითო მსხვილი თვალი.	როგორც № 364.
372	ბიხ. დ. 184	7.93 28	როგორც № 364, მხოლოდ გადაკედლია ითანვე ციმბისის მონეტა. (W. Wroth, II, ტაბ. LV, 2).	როგორც № 364; გადაკედლია ითანვე ცი- მისის მონეტა.
373	გ. 7019 ³⁶⁶	10.07 27/29	როგორც № 364, მხოლოდ სახარების ყდა- ზე : : .	როგორც № 364.
374	გ. 9671 ³⁶⁷	6.08 26/30	როგორც № 364, გადაკედლია ბასილ II და კონსტანტინე VIII (W. Wroth, II, ტაბ. LVI, 14) მონეტა.	როგორც № 364, მხოლოდ გადაკედლია.
375	გ. 9673 ³⁶⁸	9.86 26/27	როგორც № 364.	როგორც № 364; გადაკედლია ბასილ II და კონსტანტინე VIII (W. Wroth, II, ტაბ. LVII, 3) მონეტა ³⁶⁹ .
376	გ. 9676 ³⁷⁰	7.90 28/30	როგორც № 364.	როგორც № 364; გადაკედლია რომანოზ III (W. Wroth, II, ტაბ. LVII, 14) მონეტა.
377	გ. 9680 ³⁷¹	10.32 25/27	როგორც № 364.	როგორც № 370, მხოლოდ დადამლულია დაღმით „ოლაჰ“.

³⁶¹ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 165, 170, 175 (№ 175 გადაკედლია), 186, 187. ³⁶² გადაკედლია, მხოლოდ ვერ იჩჩევა ვისი მონეტაა გადაკედლია.

³⁶³ გადაკედლი და დადამლულია, დამლა გაურკვეველია.

³⁶⁴ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 167, 168, 169.

³⁶⁵ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 629.

³⁶⁶ 1936 წელს დანისში არქეოლოგიური სამუშაოების დროს არის აღმოჩენილი აქვეა აღმოჩენილი ასეთივე მონეტები № 7021, 7022, 7023, 7024, 7026 დადამლულია. დამლა „ოლაჰ“, № 7021 გადაკედლია.

³⁶⁷ 1903 წელს ოაზმიჩიურში აღმოჩენილი განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთივეა № 9672, 9674, 9675, 9677, 9678, 9679, 9681 (№ 9679, 9681 გადაკედლია, № 9681 დადამლული უნდა იყოს).

³⁶⁸ ოაზმიჩიის განძიდან არის.

³⁶⁹ ასეთივეა და გადაკედლია სადუბლეტო ფონდის № 171 (W. Wroth, II, ტაბ. LVII, 1), 177 გადაკედლი (W. Wroth, II, ტაბ. LVII, 2), № 178 შეიძლება რომანოზ III მონეტა იყოს გადაკედლი.

³⁷⁰ ოაზმიჩიის განძიდან არის.

³⁷¹ 1903 წელს ოაზმიჩიურში აღმოჩენილი განძიდან არის.

№ ჩანაწერი	ფონდი და ნომერი	წონა, გრამი	შეზღვევა	ხურგი
378	გ. 9728	12.00 28.32	როგორც № 364.	როგორც № 364, მხოლოდ გადაკედლია.
379	გ. 734	8.02 27	როგორც № 364. გაკეთებულია.	როგორც № 364.

კონსტანტინე IX მონომახი 1042-1055 წწ.
ო კ რ ი

380	გ. 9635	4.13 17.18	კონსტანტინე IX მონომახის მიერ და- სმულია და უკრთო შეწყვეტილი გვირგვინით. როგორც ირანული მხრიდან ბოლოში სამ- სანი თვლიანი საყვირის დაწვევით; შემოსი- ლია მარჯვენა მხარეზე და გულმკერდის არე- ში ტეხილ ხახვად განლაგებული თვლებით შემ- კული სანოსელით; მარჯვენა ხელში უკრთის მსგავსი სკაბრა უკრთია; მარცხენაში უკრთი- ანი სურათი; შემოწერილია: +C <small>ON</small> STAN <small>TI</small> N <small>US</small> BA- S <small>IL</small> E <small>NS</small> I <small>S</small> R <small>EX</small> ; წერტილოვანი რაკალი ნაწილობა- რივ აკლია.	კონსტანტინე IX მონომახის მიერ და- სმულია და უკრთო შეწყვეტილი გვირგვინით. როგორც ირანული მხრიდან ბოლოში სამ- სანი თვლიანი საყვირის დაწვევით; შემოსი- ლია მარჯვენა მხარეზე და გულმკერდის არე- ში ტეხილ ხახვად განლაგებული თვლებით შემ- კული სანოსელით; მარჯვენა ხელში უკრთის მსგავსი სკაბრა უკრთია; მარცხენაში უკრთი- ანი სურათი; შემოწერილია: +I <small>HS</small> X <small>IS</small> R <small>EX</small> R <small>EG</small> NANT <small>IUM</small> წერტილოვანი რაკალი ნაწილობა- რივ აკლია. ტაბ. XXII, 380.
-----	---------	---------------	---	--

ს ს ი ლ ე ნ დ ი

381	ბიხ. დ. 234	5.66 26.27	კონსტანტინე IX მონომახის მიერ და- სმულია და უკრთო შეწყვეტილი გვირგვინით. როგორც ირანული მხრიდან ბოლოში სამ- სანი თვლიანი საყვირის დაწვევით; შემოსი- ლია მარჯვენა მხარეზე და გულმკერდის არე- ში ტეხილ ხახვად განლაგებული თვლებით შემ- კული სანოსელით; მარჯვენა ხელში უკრთის მსგავსი სკაბრა უკრთია; მარცხენაში უკრთი- ანი სურათი; შემოწერილია: +C <small>ON</small> STAN <small>TI</small> N <small>US</small> BA- S <small>IL</small> E <small>NS</small> I <small>S</small> R <small>EX</small> ; წერტილოვანი რაკალი ნაწილობა- რივ აკლია.	ლეთისმშობლის მიერ დასმულია და უკრთო შეწყვეტილი გვირგვინით. როგორც ირანული მხრიდან ბოლოში სამსანი თვლიანი საყვირის დაწვევით; შემოსილია მარჯვენა მხარეზე და გულმკერდის არეში ტეხილ ხახვად განლაგებული თვლებით შემკული სანოსელით; მარჯვენა ხელში უკრთის მსგავსი სკაბრა უკრთია; მარცხენაში უკრთიანი სურათი; შემოწერილია: +I <small>HS</small> X <small>IS</small> R <small>EX</small> R <small>EG</small> NANT <small>IUM</small> წერტილოვანი რაკალი ნაწილობა- რივ აკლია. ტაბ. XXII, 381.
382	ბიხ. დ. 233	5.20 26.27	როგორც № 381.	როგორც № 381, მხოლოდ სამოსლის მხარე- ზე :: მარჯვენა ხელში უკრთის მსგავსი სკაბრა უკრთია; მარცხენაში უკრთიანი სურათი; შემოწერილია: ტაბ. XXII, 382.
383	ბიხ. დ. 232	7.07 27.29	როგორც № 381.	როგორც № 382. ტაბ. XXII, 383
384	ბიხ. დ. 199	5.20 25.26	როგორც № 381, მხოლოდ შტამპი ირანული არის დაკრული.	როგორც № 381. ტაბ. XXII, 384.
385	გ. 682	8.88 25.28	როგორც № 381.	როგორც № 381.
386	ბიხ. დ. 227	5.96 22.25	როგორც № 381. მხოლოდ შარავანდში ჩა- წერილი უკრთის ნკლავებზე თითო თვლიანი; ძა- ლიან მსხვილი წერტილების რაკალი.	ლეთისმშობლის მიერ დასმულია და უკრთო შეწყვეტილი გვირგვინით. როგორც ირანული მხრიდან ბოლოში სამსანი თვლიანი საყვირის დაწვევით; შემოსილია მარჯვენა მხარეზე და გულმკერდის არეში ტეხილ ხახვად განლაგებული თვლებით შემკული სანოსელით; მარჯვენა ხელში უკრთის მსგავსი სკაბრა უკრთია; მარცხენაში უკრთიანი სურათი; შემოწერილია: +I <small>HS</small> X <small>IS</small> R <small>EX</small> R <small>EG</small> NANT <small>IUM</small> წერტილოვანი რაკალი ნაწილობა- რივ აკლია. ტაბ. XXII, 386.

1932-იან წლებში ნაპოვნი სოფ. საქარაში (ხესტაფონის რ-ნი).
 ნაპოვნი 1934 წელს სოფ. კუდა ვანში (ვანის რ-ნი).
 ნაპოვნი 1956 წლის ნოემბერში ავალიში (თბილისის-სამგორის რ-ნი), ასეთივეა საქართველოს მეხეუმის
 ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 485.
 BMC. II. გვ. 499. № 1. ტაბ. LVIII. 6.
 ასეთივეა საქართველო მეხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 231, 232, 235, 236, 237,
 474, 506, 541, 665; ადგილები № 194, 195, 196, 201, 202, 204, 208; № 235, 540 გადაკედლია, მაგრამ ვერ ირკვევა
 ვისი მონეტებია გადაკედლილი. 1903 წ. ოსმალეთში აღმოჩენილი განძიდან არის.
 ასეთივეა საქართველო მეხეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 228, 229, 230, 475 გადა-
 კედლებია, 529 გადაკედლილი და უადგილოა, 534 გადაკედლილი, შეზღვევა მარჯვენა B, 569, 573 გადაკედლილი; სადებლმე-
 ტო ფონდის № 191, 192, 193, 197, 198, 203, 205 გადაკედლილი. თათქოს თეთვლის მონეტა არის. მაგრამ უბრალოდ
 შეკვრით ნაპოვნი არის განაწილებული. 2, 7.
 BMC. II. გვ. 503, 19, ტაბ. LIX. 6.
 BMC. II. გვ. 504 № 26. ტაბ. LIX. 9, 10

№ სტრუქტურული	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შეზღუდვა	ზურგა
387	ბიზ. დ. 190 ¹¹¹	6.18 23/25	როგორც № 386, მხოლოდ დადამლულია; დამლა „ალაჰ“ კარგად ირჩევა, შეიძლება გადაკედდეს იყოს.	როგორც № 386. ტაბ. XXII, 387.
388	ბიზ. დ. 206	5.36 22/23	როგორც № 381, მხოლოდ გადაკედელი.	როგორც № 381, მხოლოდ გადაკედელია; რაკალი რგოლებისებრი წერტილებისა არის. ტაბ. XXII, 388.
389	გ. 7025 ¹¹²	3.55 23/24	როგორც № 386.	როგორც № 386.
თეოდორა (კონსტანტინე VIII-ის ქალიშვილი) 1055—1056 წწ. ს ს ბ ი ე ნ ძ ი				
390	ბიზ. დ. 238	8.00 24/28	იესო ქრისტეს გამოსახულება პირდაპირ, შარავანდით; შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე ორ-ორი თელია ...; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევის ეგზეტივი მკერდზე მიდებულ მარცხენა ხელში სახარება უკითხავს; შემოწერილია: + ϵ MMA ... N ... A მარცხნივ და მარჯვნივ I-C X-C 'I'ითაც X-ითაც; საზოგადოებრივი მცირეოდენია შერჩენილი.	თეოდორა მოკვირ ჯვრის მკლავებში ¹¹³ = 'I'ითაც X-ითაც რაჟი გ. ი. იესო ქრისტე ძლევა; წერტილოვანი რაკალი ნაწილობრივ ჩანს ¹¹⁴ . ტაბ. XXII, 390.
391	ბიზ. დ. 674	9.77 29/30	როგორც № 390, მხოლოდ ბასილ II და კონსტანტინე VIII-ის (W. Wroth, II, ტაბ. LVII, 3) მონეტა არის გადაკედელი ¹¹⁵ .	როგორც № 390, მხოლოდ გადაკედელია. ტაბ. XXIII, 391.
392	ბიზ. დ. 239	7.34 25	როგორც № 390, მხოლოდ ჯვრის მკლავებზე თითო თელია ¹¹⁶ ; +...M...NOUH.A; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 390, მხოლოდ გადაკედელია. ტაბ. XXIII, 392.
393	ბიზ. დ. 240	10.56 23/31	როგორც № 390, მხოლოდ ჯვრის მკლავებზე. (თითო წერტილი); რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 390. ტაბ. XXIII, 393.
394	ბიზ. დ. 673 ¹¹⁷	5.28 26/29	როგორც № 390, მხოლოდ დადამლულია, — დამლა ვერ ირჩევა.	როგორც № 390. ტაბ. XXIII, 394.
395	ბიზ. დ. 243	8.35 27/29	როგორც № 390, მხოლოდ ჯვრის მკლავებზე თითო თელია; შტამპი ორჯერ არის დაკრული; ¹¹⁸ + ϵ MMA NOUH.A; I-C X-C; რაკალი წერტილოვანია.	როგორც № 390, მხოლოდ შტამპი ორჯერ არის დაკრული; რაკალი წერტილოვანია.

¹¹¹ შეზღუდვა გაცვეთილია.
¹¹² 1936 წელს დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის ნაპოვნი. ასეთივეა 1903 წელს ოსმანოვში აღმოჩენილი № 9633 მონეტა. ¹¹³ ჯვრის ქვედა მკლავი მარცხნივ არის გაზრდილი.
¹¹⁴ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 241, 244, 245, 247, 505, 571, 632, 636; სადუბლტოსი № 209, 215, 218, 222, 223, 225, 226, 231, 322; BMC. II. ტაბ. LX, 6.
¹¹⁵ ასეთივე გადაკედელია (მაგრამ ვერ ირჩევა ვისი მონეტა), საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 541, 542, 634, 635; სადუბლტოსი 211, 212, 213, 228, 229, 230, 232, 296, 297, 298.
¹¹⁶ BMC, II, გვ. 507, № 6, ტაბ. LX, 6. ¹¹⁷ გაცვეთილი, 5პაირობდახეთქილი.
¹¹⁸ ასევე, ერთი და იგივე შტამპი ორჯერ არის დაკრული ძირითადი ფონდის № 242, 633, სადუბლტოსი № 219, 220, 221, 224, 227.

№-ს რიცხვი	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	შუბლი	ზურგი
396	ბიბ. დ. 675	6.70 27 29	როგორც № 394, დამლა აქად ვერ ირკვევა.	როგორც № 394, მხოლოდ ჯვარი ოდნავ გადახრილია. ტაბ. XXIII, 396.
397	ბიბ. დ. 298	7.54 27 28	როგორც № 390, მხოლოდ გადაქედლია.	როგორც № 396.
398	ბიბ. დ. 246	5.62 27/28	როგორც ხეშეღწერილები, გადაქედლია.	ტაბ. XXIII, 397. როგორც № 397, ტაბ. XXIII, 398.
399	ბიბ. დ. 676	9.73 28 29	როგორც № 395.	
				
400	გ. 732 ¹¹⁹	9.13 28 29	როგორც № 390, მხოლოდ ჯვრის მკლავებზე თითო თვალი.	როგორც № 398.
401	გ. 728 ¹²⁰	5.72 25, 29	ქრისტეს ჩვეულებრივი გამოსახულება. მხოლოდ სამსაგული ხელის მტკენის მსგავსად არის დამლაგებული.	ჯვრის მკლავები ისეთივე თვლებითაა შემკული. როგორც ხვეით, მხოლოდ მკლავებში ჩაწერილი ასოები დამახინჯებულია გადაქედვის გამო.
402	ბიბ. დ. 510	6.69 27/30	როგორც № 392.	როგორც № 392, მხოლოდ დადამლულია. ტაბ. XXIII, 402.
403	ბიბ. დ. 518	6.32 24/28	როგორც № 402, მხოლოდ დადამლულია დამღით „ალაქ“.	როგორც № 402.
404	გ. 9685 ¹²¹	9.26 28 29	როგორც № 390.	როგორც № 390, მხოლოდ გადაქედლია.
405	გ. 9674 ¹²²	9.50 25/30	როგორც № 401, მხოლოდ დადამლულია. დამლა „ალაქ“.	როგორც № 401, მხოლოდ გადაქედლია.
<p>მიხეილ VI სტრატოტიკოსი 1056—1057 წწ. ს პ ი ლ ნ ძ ი</p>				
406	ბიბ. დ. 250	5.48 25 27	ტახტზე მჯდომარე ქრისტე პირდაპირ; ოდნავ მარცხნივ მიბრუნებით; შარავანდითა და კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევისათვის აქვს ახსოვბილი; მარცხენაში სახარება უნდა ეკითროს; რკალი წერტილვანია ¹²³ .	 <p>რკალი ხახვანია¹²⁴. ტაბ. XXIII, 406.</p>

¹¹⁹ ნაპოვნია ახალციხის რაიონის სოფ. წყარაძეში; აქვეა ნაპოვნი ასეთივე მონეტა № 733. ასეთივეა აგრეთვე № 5098 — ნაპოვნი 1911-12 წწ. თბილისში (ავღაბარი) ჩონგოლის ქუჩის შესახვევთან ხვეში.
¹²⁰ ნაპოვნია 1936 წ. დმანისში არქეოლოგიური გათხრების დროს; აქვეა ნაპოვნი № 7027, 7040, მაგრამ განსხვავებული საპოკლით.

¹²¹ 1933 წელს ოჩაჩიოვში აღმოჩენილი განძიდან არის. ამავე განძიდან ასეთივე არის № 9684, 9686, 9687, 9688, 9689, 9690, 9691, 9692, 9693, 9694, 9695, 9696.

¹²² ოჩაჩიოვში 1933 წელს აღმოჩენილი განძიდან არის; ასეთივეა 1936 წელს სოფ. ბოზოყვითში (ქობულეთის რაიონი) აღმოჩენილი № 11152 მონეტა.

¹²³ აქვარება საპოკლით აღმოჩენის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 249 და აგრეთვე 1936 წ. დმანისში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი № 7.29, 7.30.
¹²⁴ BMC. II. გვ. 510, ტაბ. LX, 10.

№ № როგნები	ფონდი და ნომერი	წონა, სომა	შუბლი	ზურგი	
ისაკ I კომენი 1057—1059 წწ. ს პ ი ლ ე ნ დ ი					
407	ბიზ. d. 637	7.71 24/25	იესო ქრისტეს მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ; შარავანდით, მასში ჩაწერილ ჯვრის მკვლავებზე მარჯვნივ და მარცხნივ ორ-ორი თვალი; ზეეთი კი ერთი თვალი; შემოსილია კვართით; მარცხენა ხელში მკვრდზე მზიხილული; სახარება; ყდა ხეთი . . . : თელით ²²⁵ არის მოოკვილი; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.		რკალი ოღანე მიჩანს ²²⁶ .
კონსტანტინე X დეპა 1059—1067 წწ. ო ქ რ ო					
408	ბიზ. d. 391 ²²⁷	4.21 26.27	კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით დგას; საფეხურზე პირდაპირ; თვლებით შემკული გვირგვინი, რომლის ორივე მხრიდან თითო საკილია დაშვებული, კეისარი შემოსილია ლორწით, რომლის ერთი ბოლო მარცხენა მკლავზე აქვს გადაშვებული; აღმართულ მარჯვენა ხელში გრძელბუნიანი ლაბარუმი-უკირავს; ბუნს შუა სფეროიდული ბეჭტი, რომელიც ბუნთან ერთად არის დანახადებული, მირჩილვის აუცილი არა ჩანს; მარჯვენა ხელში ჯვრიანი ცფორი უკირავს; შემოწერილია. ²²⁸	ქრისტე თვლებით მოოკვილ საყდარზე ხის პირდაპირ; ჯვრიანი შარავანდით; შემოსილია კართით, ორივე ხელით მკვრდზე მიტანილი აქვს თვლებით მოოკვილი სახარება; შემოწერილია ²²⁹ ; + ISIXR X REGNANTIAM = Iesus Christus Rex Regnantium ე. ი. იესო ქრისტე მეფე მეფეთა; გარშემო ორმაგი წერტილოვანი რკალი ნახევრად ირჩევა. ტაბ. XXIII. 408.	
<p style="text-align: center;">+ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΣ Α</p> <p style="text-align: center;">= Κωνσταντίνος Βασιλεύς ὁ Πρώτος. ი. მეფე კონსტანტინე დეპა; გარშემო წერტილოვანი რკალი, ორმაგია,</p>					
409	ბიზ. d. 264	4.20 24/26	როგორც № 408, მხოლოდ შტამპი თითქოს დარტყმის დროს გაყურებულა ან იქნებ ორჯერ იყოს დაკრული ²³⁰ .	როგორც № 408. ტაბ. XXIII. 409.	
410	ბიზ. d. 260	4.30 25/26	როგორც № 408, მხოლოდ ლაბარუმის ბუნს სფეროსებრი ²³¹ საგანი არა აქვს ²³² ; მონეტის არეზე და კიდევებზე ამოკაწრულია ²³³ სხვადასხვა ნიშნები.	როგორც № 408. მხოლოდ შტამპი თითქოს ორჯერ არის დაკრული. ტაბ. XXIII. 410.	

²²⁵ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 638.

²²⁶ BMC, II, გვ. 513, № 5, ტაბ. IX, 15.

²²⁷ მონეტა შუაში ბრეცელი, ჩახვეტილი ნაპირებამოწეული, კიდევებზე ამოკაწრულია, ხახვები და რალაე ფიგურები.

²²⁸ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 403, 428, 487; სადუბლეტო ფონდის № 294, მონეტა სპილენძისა ყალიბია (403 ყუნწიანია 428, 487 ამონაქაწრებით, 487 გახვრტილიც არის). ასეთივეა 1962 წლის მაისში პატარა დანაწიში, გომურა მიწებთან (საყანე ადგილის სახელია), სიმინდის თონის დროს ნაპოვნი 11062 და ამავე წლის 30 აგვისტოს აქვე ზურტაკეში (გომარეთის პლატოზე) არქეოლოგიური ექსპედიციის (ხელმძღვანელი ისტორიულ მცენიერებათა დოქტორი პროფ. ოთარ ჯაფარიძე) მიერ აღმოჩენილი № 11154, მონეტა საზადაა გატეხილი. ²²⁹ BMC, II, გვ. 514, № 1, ტაბ. LXI, 1.

²³⁰ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 259, 404, ხოლო № 404 ნაპირები თითქოს შემოკრილი აქვს; № 11022 ნაპოვნი 1962 წელს სოფ. იდუბალაში (ახანძის რ-ში).

²³¹ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 254, 255, 261.; 524 № 254 გახვრტილია. ²³² BMC, II, ტაბ. LXI, 1, მხოლოდ ლაბარუმის ბუნს სფეროიდული ნიშანი არა აქვს.

²³³ ამონაქაწრებია, როგორც შუბლზე, ისე ზურგზე.

პან რომზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
411	ბიხ. დ. 253	4.35 24 26	როგორც № 410.	როგორც № 408. ტაბ. XXIV, 411.
412	ბიხ. დ. 256	4.35 25 26	როგორც № 410. მხოლოდ შტამბი დაკ- რის დროს თითქო გაეუბრებულა.	როგორც № 408. ტაბ. XXIV, 412.
413	ბიხ. დ. 257	4.30 25 27	როგორც № 410, მხოლოდ მკლავზე გადმო- შვებულ ღორინის ბოლოზე სამი თვალია; მარ- ჯვენა ნიდაფეთან ამონაქარია.	როგორც № 409.
414	ბიხ. დ. 258	4.27 24 26	როგორც № 410. მხოლოდ შტამბა გაეუ- ბრებულა; კიდებზე ამოქარულია სწორი და ტეხილი ხახები.	როგორც № 408.
415	ბიხ. დ. 262	4 29 24 26	როგორც № 410, მხოლოდ კიდებზე გაურ- კვეცილი ნიშნებია ამოქარული.	როგორც № 408. ტაბ. XXIV, 415.
416	ბიხ. დ. 263	4.27 23 27	როგორც № 415. მხოლოდ + CαNBACIA...; შტამბი გაეუბრებულა; კიდებზე სხადასხვა ნიშნებია ამოქარული	როგორც № 415, მხოლოდ + IHSXIC REX R GNTANTIUM. ტაბ. XXIV, 416.
417	გ. 3010ა	4.34 25 29	როგორც № 408.	როგორც № 408.
418	გ. 3106ა	4.42 25 27	როგორც № 408, მხოლოდ, + KαNBACIA OΔOYKASა.	როგორც № 408, მხოლოდ + IHSXIC.
419	გ. 3091ა	4.40 28	როგორც № 410.	როგორც № 410.
420	გ. 3644ა	4.37 24 26	როგორც № 408, მხოლოდ სფეროს უჯრის მაგერი ვარდული აქვს.	როგორც № 410, მხოლოდ შტამბა ირჯერ არის დაკრული.
421	გ. 3115ა	4.40 25 26	კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირ- დაპირ; სახეს წვეტი ვუმშენებს; თავზე თელე- ბითა და უჯრით შემკული გვირგვინი ადვია; გვირგვინის ორივე მხარეს ბოლოში სამ-სამი მომსხო თვალით შემკული თითო საკიფია და- შვებული; თულებით მოთქვილი ღორინი, წელ- ზე შემოხვეული და მარცხენა მკლავზე გადა- შვებული. ამავე ხელში უპყრია უჯრისანი სფე- რო; მარჯვენა ხელი მის მარჯვენა მდგომ ლეთისმშობელისაკენ აქვს გააქრობილი; ღეთის- მშობელი მთელი ტანით პირდაპირ მდგომია; თავზე შარავანდით; შემოსილია ტუნიკითა და ქლანდით; მხრებზე ოთხ-ოთხი თვალი : : ; მარჯვენა ხელი კურთხევის ვხტით; მარცხენა ხელის გაშლილი მტევანი მყარდებ აქვს მიდგ- ბული; შემოწერილია: KαNBACIA... OYKASა ზევით გამოსახულებათა შორის ქარავით; M მარჯვნივ აგრეთვე ქარავით $\overline{M} = \mu\mu\epsilon\sigma\mu\epsilon\iota\sigma\theta$ გ. ა. დედა ღვთისა; ირგვლივ წერტილების ორ- ნაბი ტაქლის ზემო ნაწილი გაეუბრებულა.	როგორც № 414, მხოლოდ საყდრის ზურგი ნახევარკალსებრია. ტაბ. XXIV, 421.

აა 153^ა წელს დეირში (ბორჯომის რ-ნი) აღმოჩენილი განძიდან არის.

აბ დეირში 1930 წელს აღმოჩენილი განძიდან არის.

აგ ასეთივეა დეირში 1930 წელს აღმოჩენილი განძის მონეტები, საქართველოდან მუხუმეის ნუმიზმატიკის განყოფილების განძის ფონდის № 3-92, 3093, 3-95, 3-97, 3098, 3099, 3100, 3102, 3104, 3107, 3109, 3110.

აე დეირში აღმოჩენილი განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთივე მონეტებია: № 3094, 3096, 3103, 3105, 3108^ა.

აე 1937 წლის გ.ზაუბულზე თბილისის ტერმინორიაზე (თბილისის ზღვასთან) "დამპალეში" (ადგილის სახელი) არის ნაპოვნი. ად დეირის განძიდან არის ამავე განძის ასეთივე მონეტა № 3116. აა BMC, ტაბ. LXI, 2.

№ № რიგში	ფონდი და ნომერი	წინა, ხმა	შუბლი	ხურგი
422	ბიხ. დ. 482	4.08 19/20	გამოსახულია კეისარი მკვრედადმე პირუ-პირ; სახეა წვერულვაში უმკობს; თავზე ადგია თვლებითა და უკრით შემკული გვირგვინი, რომლის ორივე მხრიდან წერტილი, ხოლო ხალხში ორ-ორი მხვილი თვალით შემკული; თითო საყვირა და შეგებული; ლორთხით; აღმართულ მარჯვენა ხელში უკრინი სფერო უკრინას; მარცხენაში კი სატყვიანი (?) თუ შაპა. შემოწერილია: $K\lambda\Lambda B A C I . A O d I C^{114} = K\alpha\rho\iota\sigma\alpha\rho\epsilon\tau\iota\sigma\epsilon\varsigma H\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\sigma\varsigma \epsilon\ \dot{\alpha}\sigma\iota\kappa\alpha\delta\epsilon$ მ. ი. მეფე კონსტანტინე, დუკასი; გარშემო წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ გაუცვთილია.	ლეთისშობლის წელამდე გამოსახულება პირდაპირ; წერტილოვანი შარავანდით; შემოსილია ნაქვეციანი სამოსით; მხრებთან თვლების სამკაული : : : ორივე ხელი აპყრობილი აქვს; მარჯვენა და მარცხნივ ქარავანით: $M-P \epsilon - Y = \mu\iota\kappa\rho\epsilon\tau\epsilon\ \mu\epsilon\sigma\epsilon\ \epsilon. \text{ ი. დედოფალ დედისა; რკალი წერტილოვანია.}$ ტაბ. XXIV, 422.
ს პ ი ლ ე ნ დ ი				
423	ბიხ. დ. 275	10.63 26/28	იესო ქრისტე საყდარზე ხის; იყურება პირდაპირ შარავანდში ჩაწერილ უკრის მკლავებზე თითო თვლით; შემოსილია კვართით, ხუთი თვლით : . : შემკული სახარება ორივე ხელით მკვრეზე აქვს მიდებული; მარცხნივ და მარჯვნივ ქარავანით I-C X-C ¹¹⁴ ; <i>Ιησους Χριστς</i> ; მ. ი. იესო ქრისტე; გარშემო წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შემორჩენილი.	- + - ISXS IMSILE IASIL - - -
424	ბ. 9701 ¹¹¹	5.74 25/29	როგორც № 423.	ბახოვანი რკალი ნაწილობრივ ¹¹² ჩანს. § ტაბ. XXIV, 423.
425	ბიხ. დ. 248	8.28 29	როგორც № 423.	როგორც № 423, მხოლოდ ზედახედი და ქვევით ვარდული. CSWS IASILE IASIL - - -
426	ბიხ. დ. 237	6.19 26/30	როგორც № 423, მხოლოდ დადამლულია გარეკვეული დამალით.	როგორც № 423. ტაბ. XXIV, 426.
427	ბ. 7033 ¹¹¹	8.12 29/32	როგორც № 423.	როგორც № 423. ტაბ. XXIV, 427.
428	ბიხ. დ. 515	8.96 26/31	როგორც № 423. მხოლოდ მიხეილ IV-ის მონეტა (W. Wroth, II. ტაბ. LVIII, 3) არის გადაკედილი.	როგორც № 423, მხოლოდ მიხეილ IX-ის მონეტაა გადაკედილი. ტაბ. XXIV, 428.
(კონსტანტინე და ევდოკია)				
ს პ ი ლ ე ნ დ ი				
429	ბიხ. დ. 266	7.97 24/31	ორი ადამიანის გამოსახულება პირდაპირ; მარჯვნივ კონსტანტინე X. მარცხნივ ევდოკია; ორივე უკრინაში გვირგვინით; შემოსილი არიან გრძელი სამოსლით, წინ ღორთნი აქვთ ჩამოშვებული; კონსტანტინეს ღორთონის ბოლო	ქრისტეს გამოსახულება პირდაპირ; შარავანდით; შარავანდში ჩაწერილ უკრის მკლავებზე (თითო თვალი); შემოსილია კვართით; ორივე ხელით სახარება უნდა ეკრძოს; შემოწერილია: $+ \epsilon M . . N O U . I^{114} = \epsilon\mu\kappa\rho\iota\sigma\alpha\rho\epsilon\tau\iota\sigma\epsilon\varsigma$ მარცხნივ

¹¹¹ BMC, II, გვ. 515, № 8. ტაბ. LXI, 4.

¹¹² BMC, II, გვ. 516, № 10 ტაბ. LXI, 6.

¹¹³ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 251, 252, 448, 449, 515, 543, 544, 573, ყველა მონეტა გადაკედილია, მაგონ ვინი მონეტა არის გადასაქვედად გამოყენებული ვერ არსებობს; სადუბლეტო ფონდის № 235, 236, 243, 265, 290.

¹¹⁴ 1903 წელს ორმოციოეში აღმოჩენილი განმედიან არის.

¹¹⁵ 1936 წელს დანიისში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი.

¹¹⁶ ასეთივეა საკართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 207, 267, 270, 271, 273, 274, 575; სადუბლეტოსი № 250, 253, 260, 264.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
			მარჯვენა მკლავზე აქვს გადაშვებული მათ შორის აღმართულ სამსაფეხურიან საყრდენზე, გრძელბუნიაში, ხუთი თვლებით : - : მოკვილი ლაბარუნო-ჯვარი. რომელზეც კონსტანტინეს მარჯვენა ხელი, ხოლო ევდოკიას მარცხენა ხელი აქვთ წავლებული: მარჯვნივ + Κωνστανტინος ΕΥΔΚΛΑΥΤΟΣ: - Κωνσταντინος Διοκλες, Επισκοπος... ე. ი. „კონსტანტინე დედა და ევდოკია“; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შენახული.	და მარჯვნივ ქარაგმით I-C X-C = '701015C Xp1056C; წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XXIV, 429.
430	ბიხ. ძ. 491	8.06 26 31	როგორც № 429.	როგორც № 429, მხოლოდ კონსტანტინე X-ის, I ტიპის მონეტა (W. Wroth. II, ტაბ LXI. 6) არის გადაკედილი ⁶¹¹ . ტაბ. XXV, 430.
431	ბიხ. დ. 247	6.83 26 27	როგორც № 429, მხოლოდ გადაკედილია ⁶¹² , კონსტანტინე X-ის I ტიპის მონეტა.	როგორც № 430. ტაბ. XXV, 431.
432	ბიხ. დ. 266	5.60 27 25	როგორც № 430, მხოლოდ კონსტანტინე X-ის I ტიპის მონეტის (W. Wroth. II, LXI, 6) ზურგია გადაკედილი.	როგორც № 430, მხოლოდ კონსტანტინე X-ის I ტიპის მონეტის (W. Wroth. II, ტაბ. LXI, 6), შუბლია გადაკედილი ⁶¹³ . ტაბ. XXV, 432.
433	ბიხ. ძ. 270	9.65 24 25	როგორც № 429, მხოლოდ მიხეილ IV-ის მონეტა არის გადაკედილი; კვეთ მოყოლილი ძველი მონეტის მარჯვნივ. ევდოკიას წყლებზე გამოსახულებას ფარავს.	მიხეილ IV-ის და კონსტანტინე X-ის მონეტის ტიპები ნაწილობრივ ირჩევა. გადაკედვის დროს მცირედი პირველი ვერ დაფარა და მივიღეთ ორი ტიპის შერწყმული სახე. ტაბ. XXV, 433.
434	ბიხ. დ. 240	12.21 24 30	როგორც № 429, მხოლოდ დადამლულია და მღით „ალა“ ⁶¹⁴ .	როგორც № 429. ტაბ. XXV, 434.
435	ბიხ. ძ. 523	6.03 24 28	როგორც № 434 ⁶¹⁵ .	როგორც № 430. ტაბ. XXV, 435.
436	გ. 699 ⁶¹⁶	7.06 24 27	როგორც № 429 ⁶¹⁷ .	როგორც № 429.
437	გ. 967 ⁶¹⁸	6.35 28	როგორც № 431.	როგორც № 431.

⁶¹¹ BMC, II, გვ. 517, № 18, ტაბ. LXI. 7; Bellinger, გვ. 56, № 1.

⁶¹² ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 274, 446, 451, 576, 639, 640, მიხეილ IV-ის მონეტა არის გადაკედილი; სადუბლეტოსი № 152, 238, 239, 241, 242, 249, 252, 254, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 268, № 238-ზე დამოხანია. დამლა ვერ ირკვევა.

⁶¹³ ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 246, 267.

⁶¹⁴ ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 517, სადუბლეტოსი № 255.

⁶¹⁵ ტახელაზე შუბლის ფოტოგრაფირებულია.

⁶¹⁶ 15:3 წელს თანაირებში აღმოაჩენილი განძიდან არის, ამავე განძისა ასეთივე მონეტა № 9700.

⁶¹⁷ ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების განძების ფონდის № 731—ნაპოვნია ვარძიის მონასტერთან; № 1217—ნაპოვნია 1925 წ. თბილისში, შებახარის რეკონსტრუქციის დროს 10 არმიის სიღრმეზე; 7035 7036, ნაპოვნია დმანისში 1936 წელს ჩატარებულ არქეოლოგიური გათხრების დროს.

⁶¹⁸ თანაირის განძიდან არის. ამავე განძიდან ასეთივეა № 9698; ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ნემიზმარტიკის განყოფილების განძების ფონდის № 731—ნაპოვნია (დმანისის რ-ნი); 7032 ნაპოვნია დმანისში 1936 წ. არქეოლოგიური სამუშაოების დროს; № 6757 მონეტა ნაპოვნია 1948 წლის ოქტომბერში, ქალაქ თბილისში (განჯიკარი) არქეოლ. თხრის დროს, ადანიანის ქონხთან ერთად, ქსოვილის პარკში თუ ჯიბეში.

№№ სტრუქტურული	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ხურგი
438	ბიხ. დ. 272	6.25 26/28	კეისრის მეგრადამდე გამოსახულება პირდაპირ; ჯერიანი გვირგვინით. რომლის ორივე მხარეს ბოლოში ორი თელი შეჭედილი საკიდ ეშვება; ღორანით; ასურობილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნანი ჯვარი უჭერია; მარცხენა ხელი გულზე უნდა ქონდეს მიდებული, შეიძლება მაპაა ეჭირს; შემოწერილია: - K αNBACHAYO ⁴³⁸ ; წერტილოვანი რაკლი ნაწილობრივ ჩანს.	ქრისტეს მეგრადამდე გამოსახულება პირდაპირ; შარავანდით, შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო - წერტილი; შემოსილია კვართით, თვლებით მოთკვილი
439	გ. 7034 ⁴³⁹	9.11 28/31	როგორც № 438, მხოლოდ გადაკედლილია კონსტანტინე X-ის I ტიპის (W. Wroth, II, ტაბ. LXI. 6) მონეტა.	როგორც № 438, მხოლოდ გადაკედლილია.
440	ბიხ. დ. 642	4.17 22/27	როგორც № 439. მხოლოდ შეიძლება თვორლას მონეტა იყოს გადაკედლილი.	როგორც № 439. მხოლოდ გადაკედლილია.
441	ბიხ. დ. 516	8.03 27/30	როგორც № 438. მხოლოდ კონსტანტინე X-ის II ტიპის (W. Wroth, II, ტაბ. LXI. 7) მონეტა არის გადაკედლილი.	როგორც № 437, მხოლოდ გადაკედლილია. ტაბ. XXV. 441.
რომანოზ IV დიოკენე 1067—1071 წწ. ო ქ რ ო				
442	გ. 3117 ⁴⁴²	4.43 26, 28	ცენტრში ქრისტე ოთხკუთხედ ქსოვილზე დგას შარავანდით; შემოსილია კვართით და ორივე ხელით აწკალოებს მის მარცხნივ მდგომ რომანოზ IV. და მარჯვნივ ედლოკას; ამათ ორივეს გვირგვინი ადგიათ, რომანოზი ღორანით, ხოლო ედლოკა გრძელი სამეფო სამოსლით; რომანოზს მარცხენა ხელში ჯვრის სფერო უჭირავს; მარჯვენა ხელში მიდებული; ედლოკას კი მარჯვენა ხელში ჯვრის სფერო უჭირავს; მარცხენა კი მეგრდზე აქვს მიდებული; ზედწერილის მარცხნივ + R αMANS = Φοιανός; ზვით, ქრისტეს თავის აქეთ-იქით I-C X-C = 'Ιησοῦς Χριστός; მარჯვნივ € V Δ VK = Εὐδοκία ⁴⁴² ; ორმაგი რაკლი წერტილოვანია.	გამოსახული არიან პირდაპირ; ცენტრში მიხეილ VII, მარცხნივ კონსტანტინე, მარჯვნივ ანდრონიკე მრგვალ ქსოვილზე მდგომარეობს; სამივე ჯვრის გვირგვინითა და ღორანით; მიხეილ VII ლაბარტის უჭირავს; კონსტანტინეს მარჯვენა, ხოლო ანდრონიკეს მარცხენა ხელში ჯვრის სფერო უჭირავს; მთავრ ხელში კი სამივეს მაპაა უჭირავს. მარცხნივ K αN - Κοιανός, ზვით M X Μικηλ. მარჯვნივ AN Δ Αρμόιος; ორმაგი რაკლი წერტილოვანია.
443	გ. 10353 ⁴⁴³	4.32 25/28	როგორც № 442, მხოლოდ EV.IOKI.	როგორც № 442.
444	ბიხ. დ. 405	2.88 23/24	როგორც № 442.	როგორც № 442. ტაბ. XXV, 444.
445	გ. 10354 ⁴⁴⁵	3.01 23	როგორც № 442. მხოლოდ ქრისტე დგას თვლებით მოთკვილ საფეხზე ⁴⁴⁵ .	როგორც № 442, მხოლოდ სამივე თვლებით მოთკვილ გრძელ ტახტზე დგანან ⁴⁴⁵ . ტაბ. XXV. 445.

⁴³⁸ BMC. II. 519, № 32. ტაბ. LXI. 9; Bellinger, გვ. 56, № 2.
⁴³⁹ ასეთივეა საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 572; სადუბლეტოსი № 244, 245.

⁴⁴⁰ 1936 წელს დანიის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ არის აღმოჩენილი.

⁴⁴¹ 1930 წელს დეირში (ბორჯომის რ-ნი) აღმოჩენილი განმადან არის.

⁴⁴² BMC. II. გვ. 523—524. № 1. ტაბ. LXI. 11.

⁴⁴³ ნაპოვნია კიევისტანში (კამარის რ-ნი სომეხთის სსრ) მიჭის თხრის დროს. სამი მონეტა ყოფილა სამივე რომანოზ IV; 1 ცალი საქართველოს მუზეუმს 1938 წლის თებერვალში შეუძენია.

⁴⁴⁴ ნაპოვნია ხაგალუმში, ყოფილი ერევნის გუბერნია.

⁴⁴⁵ ნაპოვნია მესოპოტოში და დაჭყვილია.

⁴⁴⁵ BMC. II. გვ. 524, № 2. ტაბ. LXI. 12.

№ პირობა	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
446	ბიზ. დ. 278	2.83 22/23	როგორც № 445, მხოლოდ შტამპი დაკერის დროს გაეფრებულა ⁶⁵ .	როგორც № 445. ტაბ. XXV, 446.
447	ბიზ. დ. 371 ⁶⁶	4.19 25	როგორც № 445.	როგორც № 445.
448	ბიზ. დ. 372	2.93 22	როგორც № 445.	როგორც № 445.
449	ბიზ. დ. 280	3.12 23	როგორც № 446.	როგორც № 445. ტაბ. XXV, 449
450	ბიზ. დ. 493	3.20 24	როგორც № 443, მხოლოდ PAM A I-C X-C, EYAKIA.	როგორც № 445.
ს პ ი ლ ე ნ დ ი				
451	ბიზ. დ. 281	11.10 28/29	ჭრისტეს მკვრამდე გამოსახულება პირდაპირ; კვართით უნდა იყოს შემოსილი; მკვრდზე მიდებული სახარების ყდა მოთქვილია : : : ცხრა თვალით; ზევით მარცხნივ და მარჯვნივ ქარაგმით: I-C X-C, N-1 K-A- ⁶⁷ 'Iოთხე Xრთხებ ვიქტ ე. ი. იესო ქრისტე გაიმარჯვე; ორმაგი რკალი წერტილოვანია ⁶⁸ .	ჯვარი. რომელიც მოხრილი თელებით ბოლოვდება; ცენტრში კი X; ჯვრის ზევით მარცხნივ სეგმენტში ასოს ნაცულად შეენაროვანი ორნამენტია, დანარჩენ სეგმენტებში თითო ასო $\frac{B}{P} = \text{Kypa Boi} \mu \epsilon. \text{P} \alpha \mu \alpha \nu \rho \Delta \epsilon \theta \alpha \nu \epsilon \mu$ ე. ი. უფალო დაეხმარე რომანოს მეფეს; ორმაგი რკალი წერტილოვანია ⁶⁹ . ტაბ. XXV, 451.
452	ბიზ. დ. 282	4.67 24	როგორც № 451,	ჯვარი, რომლის ბოლოებში თითო მოხრილი და ორი მომკრო თვალი, ცენტრში X; C N ჯვრის მკლავებში ჩაწერილია ზემო სეგ- P A მენტში მარჯვნივ N-ნია B-ს ნაცულად, იმავე მხარეს ქვევით A-ნი დამახინჯებულია. ტაბ. XXVI, 452.
453	ბიზ. დ. 283	5.80 28/31	როგორც № 451, მხოლოდ ერთი და იგივე შტამპი ორჯერ აქვს დაკრული და გადაკედლილი არის.	როგორც № 451, მხოლოდ შტამპი თითქოს განწითრებით არის დაკრული. ტაბ. XXVI, 453.
454	ბიზ. დ. 270 ^{65a}	6.55 25/27	როგორც № 451, მხოლოდ გადაკედლილი კონსტანტინე X-ის I ტიპის (W. Wroth, II, ტაბ. LXI, 6) მონეტა ⁷⁰ .	როგორც № 451, მხოლოდ გადაკედლილია. ტაბ. XXVI, 454.
455	ბიზ. დ. 305	6.99 24/25	როგორც № 451, მხოლოდ გადაკედლილია.	როგორც № 451, მხოლოდ გადაკედლილი და დადამლულია, დამლით „ალაქ“ ⁷¹ . ტაბ. XXVI, 455.

⁶⁵ ნაპირები შემოწარილია.

⁶⁶ ნაპირები დაკბილული.

⁶⁷ გადაკედლილია თუ ორჯერ არის დაკრული შტამპი.

⁶⁸ J. Sabaier. ტაბ. LI, 3; BMC, II, გვ. 527, 528, № 9. ტაბ. LXII, 5; Bellinger. გვ. 57, № 1.

⁶⁹ ერთიან გახურებულია.

⁷⁰ ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 284; ხოლო განძის № 7037 — ნაპოვნი 1736 წელს დამინისში არქეოლოგიური გათხრების დროს.

⁷¹ ასეთივე დამლით არის დადამლული საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სადუბლეტო ფონდის № 269.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
მიხეილ VII დუკა 1071—1078 წწ. ო კ რ ი				
456	ბიზ. d 406	4.37 25/28	კეისრის მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ: სახეს წვერულვაში ეშვებნებს; თვლებითა და ჯვრით მოოჭვილი გვირგვინი, რომლის ორივე მხრიდან თვლებით შემკული ჯვრისებრი საკიდია დაშვებული; შემოსილია თვლებითვე შემკული სამოსელით; აგრეთვე თვლებით შემკული მანიკით; მარცხენა მკლავზე სამ ხაზად გადაშვებული ქსოვილი. ლორწონის ბოლო უნდა იყოს ზეაყრობილ მარცხენა ხელის შტკანზე ჯვრითანი სფერო უძვეს; მკვეთრად მოხრილ მარჯვენა ხელში მოკლებუნიანი ღაბარუმი უტყრია ⁵² ; მარცხნივ + ΜΙΧΑΗΛ მარჯვნივ ⁵³ ΒΑΣΙΛΙΑ ΟΥ=ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΣΙΛΕΥΣ Τ ΑΥΣΤΑΥΣ ე. ი. მეფე მიხეილ დუკასი; ორმაგი რკალი წერტილოვანია.	თვლებით მოოჭვილ საყდარზე ხის ქრისტე პირდაპირ; შარავანდით. მასში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო წერტილი ; შემოსილია კვართით; სახარება მკვრდზე აქვს მიღებული; მარცხნივ და მარჯვნივ ქარაგმით I-C X-C; ორმაგი რკალი წერტილოვანია. ტაბ. XXVI. 456.
457	ბიზ. d 287	4.23 25/28	როგორც წინა, მხოლოდ მარცხნივ ამოაწერილია X.	როგორც წინა, მხოლოდ ამოაწერილ გამოკვანილია სხვადასხვა ნიშნები. ტაბ. XXVI. 457.
458	ბიზ. d 285 ⁵⁴	3.99 27/29	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 456, მხოლოდ სფეროზე უკავია სახეებით არის წარმოდგენილი; ღაბარუმის ბუნს ბოლოში სფეროსებრი ნიშანი; მარცხნივ + ΜΙΧ, ზევით ΑΗΛ, მარჯვნივ ΒΑΣΙΛΙΑ ΟΥ ⁵⁵ ; ორმაგი რკალი წერტილოვანია.	ქრისტეს მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ; შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე : : (ხუთ-ხუთ თვლი); შემოსილია კვართით მარჯვენა ხელს კურთხევის ფესტით, მკვრდზე; მიღებულია სახარება მოჭვილი : : : ; მარჯვნივ XC. ტაბ. XXVI. 458.
459	ბიზ. d 286	4.31 25/28	როგორც № 458, მხოლოდ ჯვრის ბუნზე ნიშანი არ არის.	როგორც № 458. მხოლოდ მარცხნივ I-C, მარჯვნივ XC ⁵⁶ ; სახარების ყდაზე ტაბ. XXVI. 459.
460	ბიზ. d 305 ⁵⁷	4.40 25/27	როგორც № 459, მხოლოდ მარცხნივ განლაგებული ხედწერილი ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს შტამპი დამზადების დროს გატურებულა.	როგორც № 459. ტაბ. XXVI. 460.
ს პ ი ლ ე ნ ძ ი				
461	ბიზ. d 483	5.94 26	კეისრის მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ; გვირგვინითა და ლორწონით; მარჯვენა ხელში ღაბარუმი უტყრას, მარცხენაში სფერო; ხედწერილიდან ირკვევა ... ΧΑΗ.ΑΒΑ ⁵⁸ ; ბახოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	ქრისტეს გამოსახულება მკვრდამდე; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელს კურთხევის ფესტით; მარცხენაში სახარება - მკვრდზე აქვს მიღებული; მარცხნივ და მარჯვნივ ქარაგმით I-C X-C და თითო ექვს-ექვს ქიმიანი ვარსკვლავი ⁵⁹ ; რკალი წერტილოვანია. ტაბ. XXVI. 461.

⁵² BMC. II. გვ. 529. № 1. ტაბ. LXII. 7.

⁵³ მარჯვნივ განლაგებულ ხედწერილს ეძინება შტამპის გატურება ან სიქა ასე დამზადებული.

⁵⁴ ერთგან გახვრტილ და შემდეგ უბრალო ლითონით დაჯობილი; ორგან ნაბიძარა მოტყუა.

⁵⁵ BMC. II. გვ. 530. № 8. ტაბ. LXII. 9.

⁵⁶ ერთგან გახვრტილი. ნაპირებდახვრტილ-დაყვილი.

⁵⁷ ერთგან გახვრტილი; მონეტა ელექტრუმიასა.

⁵⁸ BMC. II. გვ. 533. № 24. ტაბ. LXIII. 1.

⁵⁹ ასეთივეა საკართველოს მეხუთეის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 545.

№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა ბრმა	შუბლი	ზურგი
462	ბიხ. დ. 5:3	6.67 14	როგორც № 461, მხოლოდ გადაქედულია რომანოვ IV-ის (W. Wroth. II. ტაბ. LXII, 5) მონეტა.	როგორც № 461.
463	ბ. 7C38	7.43 25 26	როგორც № 461.	როგორც № 461.
464	ბიხ. დ. 643	7.17 30 31	როგორც № 461, მხოლოდ კონსტანტინე X-ის (W. Wroth, II. ტაბ. LXI, 7) მონეტა არის გადაქედული.	როგორც № 461

**ნიკიფორე III ბოტანიტი 1078—1081 წწ.
ე ლ ე კ ტ რ უ შ ი**

465	ბიხ. დ. 297	4.30 30	კეისრის მკვლამდე გამოსახულება პირდაპირ; სახეს უმშვენებს გრძელი წვერულფაშია ¹⁰⁴ ; ჯვრითა და თვლებით მოოპეილი გვირგვინი, რომლის ორივე მხრიდან თვლებითივე შემკული ჯვრისებრი საკიდია ჩამოშვებული; კეისარი ვიწრო სახელოვანი სამოსელით არის შემოსილი, რომელზედაც ჩამოფარებული აქვს თვლებიანი ღოღოლი; მკვეთრად მობრუნდ მარჯვენა ხელში გრძელბუჩხანი ჯვარი უჭირავს; აპერობლი მარცხენა ხელში — ჯვრიაშია ¹⁰⁵ სტერა; შემოწერილია: + NIKHP Δ CΠ = Νικηφόρος Κομνηνός γ. ο. ნიკიფორე კეისარი ან ნიკიფორე დესპოტი; წარწერის H ასო ჯვრის მკლავშია მოტეხული; ორმაგი რკალი წერტილოვანი.	ქრისტეს გამოსახულება მკერდამდე პირდაპირ; მარჯვანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე ორ-ორი თვალი, შემოსილი კვართით; მკერდზე ორივე ხელით მიტანილი, თვლებით : : : : მოოპეილი სახარება უჭირავს; მარცხნივ IC; მარჯვნივ XC = 1000 წ. ი. იუსო ქრისტე; მარჯვნივ მონეტის კიდებ ამოკაწრულია ჯვარი.
				ტაბ. XXVII. 465.
466	ბიხ. დ. 288	4.25 29 31	როგორც № 465, მხოლოდ + NIKHP-ΔEΠT: C მაგერ I არის აღბეჭდილი; კიდებზე ამონაწერი ¹⁰⁶ .	როგორც № 461, კიდებ ამონაწერი.
467	ბიხ. დ. 289	4.21 28 30	როგორც № 465. მხოლოდ ხედწერილი შესრულებულია დაუხელოვნებული ხელით + NIKHP Δ CΠ. ასო K მაგერად ო, ხოლო ჯვრის მაგერად კი ო; მარჯვენა კიდებზე ამოკაწრულია სახეხი და რაღაცა ნიშნები.	როგორც № 465. ტაბ. XXVII, 467.
468	ბიხ. დ. 290	4.33 29/31	როგორც № 465.	როგორც № 465.
469	ბიხ. დ. 291	4.23 28 30	როგორც № 465, მხოლოდ ჯვრის მკლავი ბუნისაგან ოდნავ დაცილებულია ¹⁰⁷ .	როგორც № 465.
470	ბიხ. დ. 293	4.34 27 29	როგორც № 469, მხოლოდ + NIKHP Δ CΠT.	როგორც № 465, მხოლოდ ამოკაწრით გამოსახულია სხვადასხვა ნიშნები.
471	ბიხ. დ. 2:5	4.25 27 30	როგორც № 469, მხოლოდ ჯვრის მარცხენა და მარჯვენა მკლავი ეფრო შემცირებულია NIKHP Δ CΠT. ბეჭედი თითქმის გაეფრთხილა და რკალი აფიოსს მცირე სახეხის ნაკვალავით; კიდებზე ამოკაწრულია სხვადასხვა ნიშნები, რომელთა მნიშვნელობა ჯერ შესწავლილია.	როგორც № 465, მხოლოდ ამოკაწრით გამოსახულია ორი პარალელური ხაზი. ტაბ. XXVII, 471.

¹⁰⁴ ნაპოვნია 1936 წელს დანისში არქეოლოგიური გათხრების დროს.
¹⁰⁵ ასეთივე საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის 290, 292, 294, 303, 306, 407, 408; ასეთივე აგრეთვე 1962 წელს სოფ. იდნაშაში (ასპინძის რ-ნი) ნაპოვნი მონეტები. დატეხულია საქართველოს მეფეების ნიშნობატრიკს განკუთვნილების განხილვის ფონდის № 11C25, 11026, 11028, 11029, 11030, 11032.
 BMC. II. ტაბ. I.XIII, 4.
¹⁰⁶ ასეთივეა 1962 წელს სოფ. იდნაშაში (ასპინძის რ-ნი) ნაპოვნი მონეტები აღრიცხული საქართველოს მუზეუმის ნიშნობატრიკს განკუთვნილების განხილვის ფონდის № 11C23, 11024, 11027, 11031.
¹⁰⁷ ასეთივეა აქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 409, 588.

№-ს რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომი	შეზღუდული	ხურგი
472	ბიხ. დ. 296	4.27 28,30	როგორც № 465, მხოლოდ მონეტის არეზე ამოკაწრით გამოსახულია რაღაცა გაურკვეველი მნიშვნელობის ხაზები.	როგორც № 465, მხოლოდ კიდევ ამოკაწრულია ჯვარი.
473	ბიხ. დ. 298	4.18 28,30	როგორც № 472, მხოლოდ ისეთივე ამონაკაწრი მარჯვენა ხარისხ; შტამბი შეიძლება თოჯერ იყოს დაკრული.	როგორც № 465, მხოლოდ კიდევზე გაურკვეველი ნიშნებია ამოკაწრული.
474	ბიხ. დ. 299	4.20 27,28	როგორც № 465, მხოლოდ მარჯვენა ხელი ურვევლოდ უქირაეს; ამოკაწრულია ჯვრები და გაურკვეველი ნიშნები.	როგორც № 465, მხოლოდ ამოკაწრით ჯვარია გამოსახული.
475	ბიხ. დ. 300	4.25 29,30	როგორც № 469, მხოლოდ კიდევზე სხვადასხვა ნიშნებია ამოკაწრული; სფერო გადასერილია X ხაზებით.	როგორც № 465, მხოლოდ ტეხილი ხაზებია ამოკაწრული. ტაბ. XXVII, 475.
476	გ. 10355 ^ა	4.26 27,30	როგორც № 465, მხოლოდ კიდევ ამოკაწრით გამოსახულია სხვადასხვა ნიშნები.	როგორც № 465. ტაბ. XXVII, 476.
477	ბიხ. დ. 304	3.85 27,29	როგორც № 465.	როგორც № 465, მხოლოდ სახარების ყდაზე : : მონეტის არეზე მარტხნივ ამოკაწრით გამოსახულია ორი პარალელური ხაზი, კიდევზე კი გაურკვეველი ნიშნები.
478	ბიხ. დ. 306	3.19 26,27	როგორც № 465, მხოლოდ მონეტის კიდევზე მარტხნივ ამოკაწრულია გაურკვეველი ნიშნები.	როგორც № 465, მხოლოდ კიდევზე ამოკაწრულია X. ტაბ. XXVII, 478.
479	გ. 1864 ^{ა-ბ}	4.36 29,30	როგორც № 465, მხოლოდ მონეტის არეზე მარჯვნივ ამოკაწრით გამოსახულია სხვადასხვა ნიშნები.	როგორც № 465, მხოლოდ ჯვრის ერთ-ერთ მკლავზე სამი თვალა : : ; სახარების ყდა 12 თვლით არის მოთქვილი.
480	ბ. 1864	4.35 28,30	როგორც № 465, მხოლოდ მონეტის კიდევზე მარჯვნივ და მარტხნივ ამოკაწრულია თითო მრუდე ხაზი.	როგორც № 465 მხოლოდ მონეტის კიდევზე მარჯვნივ ამოკაწრულია X.
481	ბ. 1864	4.37 30,31	როგორც № 465.	როგორც № 479, მხოლოდ სახარების ყდა 14 თვლით არის მოთქვილი; მონეტის კიდევზე ამოკაწრულია ხაზები.
482	ბ. 1864 ^{ა-ბ}	4.39 29,31	როგორც № 465.	როგორც № 471.
483	ბიხ. დ. 429	4.25 27,29	როგორც № 165, მხოლოდ კიდევზე ამოკაწრულია გაურკვეველი ნიშნები.	როგორც № 465, მხოლოდ კიდევზე ამოკაწრულია სხვადასხვა ნიშნები. ტაბ. XXVII, 483.
484	გ. 1871 ^{ა-ბ}	4.15 27,29	როგორც № 471.	როგორც № 465.
485	გ. 7868 ^{ა-ბ}	4.22 29	როგორც № 465, მხოლოდ ამოკაწრით გაურკვეველი ნიშნებია გამოსახული; შტამბი დაკერის დროს გატრუებულია.	როგორც № 465.

^{ა-ბ} 1926 წლის აპრილში ქუთაისის მიდამოებში ნაპოვნი.

^{ა-ბ} რიგითი № 479—482, საუელე № 1864 1956 წელს ბიკვინტაში (გაგრის რ-ნი) არქეოლოგიურ ექსპედიციის მიერ არის ნაპოვნი. იხ. თ. მიქელაძე, ბიკვინტის ორბასიდიანი ეკლესია. მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. III, 1963, გვ. 129. 130. ტაბ. VI, სურ. 1. 2.

^{ა-ბ} ასეთივეა იქვე ნაპოვნი მონეტა. საუელე № 1864.

^{ა-ბ} 1938 წელს თეთრაწყაროს რაიონშია ნაპოვნი.

^{ა-ბ} მონეტანოა ჩხარდიან. საუბიკებელია, რომ იქვე უნდა იყოს ნაპოვნი.

№ № რიგზე	ფონდი და ნომერი	წინა, ბომა	შუბლი	ზურგი
486	გ. 11333	4.31 28	კრისის გამოსახულება მთელი ტანით მდგომი საუნეზე, პირდაპირ; თულებით შემკული გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან თითო საკიბი დაშვებული; ცისარე შემოსილია ღვინით. რომლის ერთი ბოლო მარცხენა მკლავზე აქვს გადაშვებული ¹ ; აღმართულ მარჯვენა ხელში გრძელბუნინი ღაბარუმი უჭირავს, ბუნს დატანებული აქვს ასეთი წ ნიშანი; მარცხენა ხელში კი უჭირავს სფერო უქირაუს; შემოწერილია: NIKHΦ 1 : CΠTΛ BOTANI 1 ¹ ; მონეტის კიდებზე ამოკაწრით სხვადასხვა ხაზებია გამოსახული; წვტილოვანი რკალი ნაწილობრივ გადევითლია.	ქრისტე ზის ეზვარგო, თელებით მოკედილ საყვარზე, პირდაპირ; ჯვარცმული; შარავანდით; შემოსილია კვართით; აპურობილი მარჯვენა ხელი ღვინო-კვართხვევის ფესტით; მარცხენა ხელით თულებით მოკეცილი სახარება მუხლზე აქვს დადებული; მონეტის არეზე ხეით, მარცხნივ და მარჯვნივ IC XC = <i>Ιησους χριστος</i> კიდებე ჯვარია ამოკაწრული; ორმაგი წვტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XXVII, 486.
ს პ ი ლ ე ნ დ ი				
487	ბიხ. d. 307	9.33 27/28	გამოსახულია ქრისტე მთელი ტანით, პირდაპირ; შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო თვალია; შემოსილია კვართით; მარცხნივ I-C და ვარსკვლავი, დანარჩენი გადაკედვის დროს ისე შეარწყმულა, რომ არც ნიკოლოზ III სტამბიდან და არც ქვეით მყოფილისაგან C-ის გარდა სხვა არაფერი ირკვევა; რკალი წვტილოვანია.	ჯვარი, რომლის მკლავების ბოლოს თითო სფეროვანი საგანია; წრეში ჩასხულია რვა-კიმიანი ვარსკვლავი; ჯვრის მკლავებში ჩაწერილია ¹ C Φ = <i>Kypus φιλανης Νικη-δριου</i> ბს Φ <i>οιστου</i> Φ <i>ο. უფალს და-</i> <i>გზარზე</i> ნი <i>კილოვ</i> მეფე; რკალი ხაზოვანია. N ტაბ. XXVII, 487. როგორც № 487.
488	ბიხ. d. 577	7.10 24/26	ქრისტეს ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 487, მხოლოდ მარჯვენა ხელი კურთხევის ფესტით, მარცხენაში კი სახარება უჭირავს; მარცხნივ IC და ხუთკიმიანი ვარსკვლავი, მარჯვნივ XC ¹ და ისეთივე ვარსკვლავი; რკალი ხაზოვანია.	როგორც № 487. როგორც № 488, მხოლოდ გადაკედილია.
489	ბიხ. d. 309	6.31 23/25	როგორც № 488, მხოლოდ დამლიანია.	როგორც № 487.
490	გ. 9701	5.77 25/29	როგორც № 488, მხოლოდ გადაკედილი უნდა იყოს.	როგორც № 488, მხოლოდ გადაკედილია.
ალექსი I კომნენი 1081—1118 წწ.				
ო კ რ ო				
491	ბიხ. d. 308	4.30 30/32	გამოსახულია კრისარი პირდაპირ; სახეს წვერულავაში უშვებებს; თულებითა და კვართით შემკული გვირგვინი, რომლის ორივე მხარეს თულებიან თითო საკიბი ეშვება; შემოსილია თულებით შემკული გრძელი აბრეშულოთა და წით. ასაპით; წმინსასამის ერთი ბოლო მარჯვენა ხელის ქვეითაა და მუხლამდი ეშვება;	გამოსახულია მჯდომარე ქრისტე შარავანდითა და კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევის საფის აქვს აპურობილი; მარცხენაში სახარება უნდა იჭიროს; მარცხნივ K E O მარჯვნივ H C I = <i>Kypus Ιουνης</i> ; ხეით, მაცხოვრის თავის აქეთ-იქით IC XC ¹ = <i>Ιησους χριστος</i> ; Φ <i>ο. იესოს ქრისტე. გარშემო წვტილების ორმაგი</i>

¹ 1562 წელს სოფ. იდნაღში (ასპინძის რ-ნი) ნაპოვნა, ამავე განძის ასეთივე ერთი მონეტა ახალციხის მზარეთსკოლეების მუზეუმში ინახება. ² ერთგან ნაპოვანზეთქილი.
³ BMC, II, გვ. 536. № 7. ტაბ. LXIII, 6. ⁴ ნაპირები სამგან განუთქილი.
⁵ J. Sabatier. ტაბ. LI, 18; BMC, II, გვ. 538. № 12, ტაბ. LXIII, 9; Bellingier, გვ. 58, 1, 2.
⁶ ასეთივეა საკართელოს მცხეთის ხიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 308.
⁷ 933 წელს ოპაშირეში აღმოჩენილი განძიდან არის.
⁸ ერთგან გააუვრტილია. ⁹ BMC, II, გვ. 541, № 5.

№ № რეგისტრაციის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შეზღვევა	ზურგა
			<p>მეორე ბოლო მარცხენა ხელის მაჯიდან არის დაშვებული; დონიჯ-შემოყრალ მარჯვენა ხელში მოგარბო ბუნიათი ლაბარუმი უკირაჯ ბუნს სფეროსებრი თვალი აქვს; მარცხენა ხელში კი, ჯვრიათი სფერო უყვრია; მონეტის არხზე მარჯვნივ, ზეით, ლეთაგბის მაკურთხეველი ხელი აწყვალბებებს კვისარს; მის მარცხნივ და მარჯვნივ.</p> <p style="text-align: center;"> A T W Λ Ε K O Σ Ι Ψ M N Δ Ε C N A: Π O T H </p> <p style="text-align: center;"><i>Αλεξέη Δεσπονη τῆς Κωνσταντινουπόλεως</i></p> <p>კვისარ ალექსი კონსტანტინოპოლის¹⁰⁰, ორმაგი რაკალი წარტილთვანია.</p>	<p>რაკალი შარავენდს ეტება და C რაკლის გარეთ რჩება. მის გარეთ კიდევ შემოვლებულია მეორე ორმაგი რაკალი, რომლის მეორე ნაწილი და ირკვევა.</p> <p style="text-align: right;">ტაბ. XXVIII, 491.</p>
492	გ. 5324 ¹⁰⁰	4.32 22/23	<p>როგორც № 491, მხოლოდ წამოსასხამი უფრო მოხრდილი თვლებით არის შემკული: ლაბარუმი მოკლებულიანია; ჯვრიათი I ფერო მარცხენა ხელში უყვრია; მარჯვნივ წამოსასხამის შემკულობის თვლები: — მოხრდილი სფეროებისა, სვეტის მტვანდ დალაგდა და ჯვრიათი სფერო ფითოს მასზე არის დაშვებული¹⁰¹; მარცხნივ და მარჯვნივ:</p> <p style="text-align: center;"> A T W Λ Ε K O Σ Ι Ψ M N Δ Ε C N A Π O T H </p>	<p>როგორც № 491, მხოლოდ სახარების ყდა ხუთი თვლით არის მოჭედილი¹⁰².</p>
493	ბიბ. დ. 410	3.95 30/32	<p>როგორც № 492, მხოლოდ წამოსასხამი უფრო გრძელია, და მარჯვენა კალთაზე 9 თვალი აქვს ჩაყენებული; მარცხნივ ხედწერტილი თითქოს შტაპის დაკერის დროს არის ოდნავ დაზანებული; მარცხნივ განლაგებულ შესამე სტრიქონში Z მაგიერ მოცემულია Γ; მარჯვნივ წარწერის შესამე სტრიქონზე M M—N შერწყმულად არის აღბეჭდილი.</p>	<p>როგორც № 492.</p>

¹⁰⁰ ხედწერტილში საყურადღებოა ასოთა შესრულების მანერა T-მაგიერ I გამოსახული. ბოლო მ. N. H კი შერწყმულია ერთმანეთთან.

¹⁰¹ ნაპირები დაეცილია.

¹⁰² 1949 წელს გურჯაანში აღაზნის არხის რეკონსტრუქციის დროს აღმოჩენილი განძიდან არის დაწერილებით იბ. თ. აბრამიშვილი: „გურჯაანში აღმოჩენილი ოქროს ფული“. საქ. მეზემის მოამბე. ტ. XVIII-B, 1954, გვ. 215—222; BSp. ტ. XIII, 1938, გვ. 182—285.

¹⁰³ BAC. II, გვ. 541, № 7. ტაბ. LXIV, A.

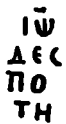

№. № როგორც	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	შუბლი	ზურგი
494	ბიზ. დ. 312	4.11 29/30	როგორც № 493, მხოლოდ წამოსახმამის მარჯვენა კალთაზე რვა თვალაი; მარცხნივ $\begin{array}{cc} \Lambda & T \\ \Lambda I & K \\ SIW & M \\ OEC & N \\ \Pi O & \\ 7H & \end{array}$	როგორც № 493. ტაბ. XXVIII, 494.
495	გ. 5326-ა	4.20 29/30	როგორც 493, მხოლოდ კიდევზე ამოკაწვრით გამოახულია სხედასხვა ზომის ნახები.	როგორც № 493.
496	ბიზ. დ. 311	4.31 25/30	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 491, მხოლოდ წამოსახმამის კობაზე თელეზი არაა შემოყოლებული; ლაბარუმის ბუნი არ არის შემკული თვალით; მარცხენა ხელი, რომლითაც ლაბარუმი უკირავს თავისუფლად აქვს დაშვებული; მარცხნივ და მარჯვნივ $\begin{array}{cc} \Lambda & T \\ \Lambda E & W \\ \Sigma I & K \\ W & M \\ A C G & N \\ \Pi O & \\ T & \end{array}$	როგორც № 491. ტაბ. XXVIII, 496.
497	გ. 5322-ა	4.29 26/30	ბეჭედი დაკრის დროს გატორებულია. როგორც № 496.	როგორც № 496. ტაბ. XXVIII, 497.
498	ბიზ. დ. 578	2.65 20/21	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; გვირგვინი და სამეფო სამოსელი ნაწილობრივ ირჩევა; მარჯვენა ხელში გრძელბუნინი ჯვარი უპერია; მარცხენაში ჯვარიანი სფერო; ხედწერილიდან ირკვევა A...A < C...; წერტილოვანი რკალის მცირე ნაწილი ჩანს ¹⁰⁰ .	ქრისტეა გამოსახული მკერდამდე; მარჯვნივ-თა და კვართით; მაცხოვრის მარცხნივ I-C, მარჯვნივ X-C; რკალი წერტილოვანია.

ს ბ ი ლ ე ნ დ ი

¹⁰⁰ 1949 წელს გურჯაანში აღმოჩენილი განძიდან არის.

¹⁰¹ 1949 წელს გურჯაანში აღმოჩენილი განძიდან არის, ამავე განძიდან ასეთივე მოხეტეგია № 5323, 5325, 5327.

¹⁰² გადატეფილი უნდა იყოს.

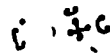
№№ სახელი	ფონდი და ნომერი	წონა, ბრმა	შუბლი	ზურგი
499	ბიხ. d. 314	2.97 20/22	გამოსახულია კისარი მკვრდამდე, პირდაპირ; გვირგვინითა და ლორწოთი; მარჯვენა ხელში უბერია პატრიარქის ჯვარი; მალცხენაში ჯვარიანი სფერო; ზედწერილიდან იკითხება ...A C... A...T... რაკალი წერტილოვანია ¹⁰⁶ .	თელზეთი მოთქვილი ჯვოს ცენტრში X ნიშანი; ჯვოს მკლავებში ჩაწერილია. C Ⓞ = KⓄⓈⓈ ომლათა, Ἀλέξιος Διοπτέρου Ⓢ ᓈ. ოფლო დიაცვი აღქჟი A. A კისარია; რაკალი წერტილოვანია ტაბ. XXVIII, 499.
500	ბიხ. d. 313	3.38 19	ჯვარი, აღმართული ერთ საფეხურიან საყრდენზე; მარჯვნივ და მარცხნივ მკლავებთან თითო მოხრდილი თვალი აქვს; ზემო სფერებში, სადაც I-C X-C მოსალოდნელი თითო ; ქვევით კი N-1 K-A; რაკალი არა ჩანს ¹⁰⁷ .	 ტაბ. XXVIII, 500.
501	ბიხ. d. 651	1.36 15/17	ძალიან გაცვეთილი.	პატრიარქის ჯვარში ჩაწერილია: — Ἀλέξιος Διοπτέρου ὁ π. ᓈ. ოფლქი კისარია ოფლო დიაცვი, ხაზუვანი რაკალი ნაწილობრივ ირჩევა.
იონანე II კომნენი 1118—1143 წწ. ო კ რ ო				
502	ბიხ. d. 317 ¹⁰⁸	4.18 28/29	გამოსახულია კისარი მთელი ტანით, პირდაპირ; სახე წვერულავაშინია; ჯვრისანი გვირგვინიდან აქეთ-იქით ბოლო უჭირანი საციდებია და შენეული; შემოსილია გრძელი სამოსელით, რომელზედაც თელზეთი შემკული ლორწონია და შენეული, წელზე შემოხვეული და შემდეგ მარცხენა მარჯვნივ გადადებული; მარჯვენა ხელის შტევიანი მკვრდამდე თუ წელის არეზე აქვს მიტანილი; გაწვდილი—მარცხენა ხელში კი ჯვრისანი სფერო უჭირავს; კისრის მარჯვნივ ლეთისშობილის გამოსახულება პირდაპირ; თავზე შარავანდით; გრძელი ნაცრებიანი სამოსელი, მარჯვნივ და წინ გულმკერდის არეში თელზეთი არის შემკული; მარჯვენა ხელით კისარის აწყალოებებს; ახერხებული მარცხენა ხელის შტევიანი მკვრდამდე აქვს მიტანილი; მარცხნივ = Ἰωνάνης Κομνηνός;	ესის ქრისტე თელზეთი მოქვილი ზურგიან საყდარზე ხის, პირდაპირ; თავზე შარავანდი, მასში ჩაწერილი ჯვოს მკლავებზე თითო თვალი; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კერძობების ფსტით, მარცხენაში სახარება უჭირავს; მარცხნივ + ΚΡΘ. მარჯვნივ ΗΘ Ἰ ¹⁰⁹ KⓄⓈⓈ ნიქმა; ხვეით მარცხნივ IC, მარჯვნივ ხვეით XC ¹¹⁰ ; წერტილოვანი ორმაგი რაკალი ნაწილობრივ აკლავა. ტაბ. XXVIII, 502.
  მონეტის არეზე ხვეით ხოლო მარჯვნივ = μνητήρ Θεοῦ;				
წერტილების რაკალი ნაწილობრივ გაცვეთილია.				

¹⁰⁶ ასეთივეა საქართველოში მუხუმის ბიზანტიური მონეტების საფუძვლზე ფონდის № 271.

¹⁰⁷ ასეთივეა 1935 წელს კრწანისში (თბილისის ერთერთი უბანი) ნაპოვნი მონეტა № 4561, 1936 წელს დმანისში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი № 7039 და 1948 წელს, განჯის კარში (თბილისის ისტორიული ადგილი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი № 6758, 6759.

¹⁰⁸ ერთგან გახერხებული, დატყვილი. ¹⁰⁹ BMC, II, გვ. 556, № 5, ტაბ. LXVI, 7.

¹¹⁰ აქეთივეა 1953 წელს აპირიში ქვემო ხოჯაშენმა (გულაიურში ადგილის სახელია) (თელავის რ-ნი) ნაპოვნი მონეტა იმაზედა თელავის ისტორიულ-ეპიგრაფიულ მუხუმში.

№№ როგნე	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შეზღი	ხურგი
503	ბიხ. დ. 411 ¹¹¹	4.32 29 31	როგორც № 502, მხოლოდ კიდევებუ ამოკაწრულია.	როგორც № 502, მხოლოდ აქვს ამოკაწრება. ტაბ. XXVIII, 503.
504	გ. 3068 ¹¹¹	4.26 29 33	როგორც № 502, მხოლოდ ხეით V-მ ნაცულად ოV-სი; მარჯვნივ .I.A.	როგორც № 502, მხოლოდ შტამპი თითქოს როგორც არის დეკორული.
505	გ. 5328 ¹¹¹	4.38 29 30	კეისრის მუხლებზე ხეით გაქონასხელება პირდაპირ; გვირგვინითა და ლორწონით; ხეიდან გვირგვინის უკვარზე ვერტიკალურად დაშვებულა ღვთაების მაკურთხეველი ფელი; კეისრის მოკლებნა გვერდზე ლეონსწობლის მუხლებზე მთი გამოსახულება. შარავანდიოთა და ნაფეხბიანი სამოსელით; ფისარს მარჯვენა ხელში მაპა უჭირავს; მარცხენაში პატრიარქის უკაოი, რომელიც მასა და ლეონსწობელს შორის არის აღმართული; ლეონსწობელს იგივე უკარი მარჯვენა ხელში უჭირია, მარცხენა კი მკერდთან აქვს მიტანილი და შემდეგ ხეით აღმართული; მარცხნივ ზეფირიდიდან ირჩევა ...H ¹¹¹ ; შტამპი დავრის დროს არის გატურებული თუ ასეა ამოკვეთილი; მონეტის არეზე მარჯვნივ ხეით ო-V M-P; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	ქრისტე ხის უხურგო საყდარზე; შარავანდიოთა და კვართით; მარჯვენა ხელი ახეობილია კურთხევის ფესტით. მარცხენაში კი მუხლებზე დადებული, თვლებით მოოკვილი სახარება; ¹¹¹ ხეით I-C X-C; ორმაგი რკალი შარავანდის ხაზებს უერთდება; ხეით კიდევ ამოკაწრები ¹¹¹ . ტაბ. XXVIII, 505.
506	ბიხ. დ. 318	4.15 28 29	როგორც № 505.	როგორც № 505. ტაბ. XXVIII, 506.
507	ბიხ. დ. 316 ¹¹¹	4.18 25 27	გამოსახულია კეისარი პირდაპირ; გვირგვინით, ლორწონითა და თვლებით შემკული მანიაკით; მარჯვენა ხელში გრძელბუნიანი ლაბარნი უჭირია; მარცხენაში კი მაპა უჭირავს; მონეტის არეზე მარცხნივ ბუნს დაბლა ორი თვალი; მარჯვნივ ლეონსწობლის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 506, აწყობილებით კეისარს; მონეტის არეზე ხეით M, მარჯვნივ ს; კიდევებუ ამოკაწრულია უკარი და სხვადასხვა ნახები.	იესო ქრისტე უხურგო საყდარზე ხის პირდაპირ; შარავანდიოთ; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევისათვის აქვს აძვრობილი; მარცხენაში მუხლებზე დადებული თვლებით [4] მოოკვილი სახარება უჭირავს; მონეტის არეზე ხეით ¹¹¹ ; გარშემო რკალის მცირე ნაწილია შერჩენილი. ტაბ. XXIX, 507.
ე ლ ე კ ტ რ უ მ ი				
508	ბიხ. დ. 319 ¹¹¹	3.96 35/32	გამოსახულია კეისარი მთელი ტანით პირდაპირ; სახე წყურულა მანიან აქვს; თავზე გვირგვინი ადგია; შემოსილია გრძელი სამოსელით, მანიაკით; წინ ეშვება ქოვილი-ლორწონი, რომელიც კეისარს თითქოს შემოხვეული აქვს, შემდეგ მარცხენა მკლავზეა გადაშვებული; მარჯვენა ხელი შუა წელზე აქვს შემოდებული;	როგორც № 507, მხოლოდ მარცხნივ IC; კიდევ ¹¹¹ ამოკაწრულია უკარი; ორმაგი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XXIX, 508.

¹¹¹ ერთგან გახურტილი და დაეყვილი. ¹¹² 1929 წელს სოფელ შიბლიანში (საგარეჯოს რ-ნი) არის ნაპოვნი.
¹¹³ 1949 წელს გურჯაანში აღმოჩენილი განმოდან არის. ¹¹⁴ BMC, II, გვ. 557, № 12, ტაბ. LXVII, 1.
¹¹⁵ ითანე II-ის ასურეთი № 11469 მონეტა 1964 წლის თებერვალში გურჯაანის რ-ნის სოფ. მახარაქში (კაბრეთთან ძველი სახელობა), სანდრო უკუართის ძე თეოდორაშვილის ეზოში, მარჯვის დროს ერთი ბარისპირის-სიღრმეზე იყო ნაპოვნი. ¹¹⁶ დაეყვილია.
¹¹⁷ შტამპი მზიოდან მოჭრეა გახურტილი უცდით. ¹¹⁸ BMC, II, გვ. 557-558, № 20, ტაბ. LXVII, 5.
¹¹⁹ ორგან გახურტილი. ¹²⁰ BMC, II, გვ. 561, № 44, ტაბ. LXVII, 12.

№№ რეგ.	ფონდი და ნომერი	წონა ზომა	შუბლი	ხერგი
			<p>მარჯვნივ გამოსახულია წმინდა გიორგი, მთელი ტანით პირდაპირ; თავს გარშემო შარავანდი ადგია; მუდრის⁷¹¹ სამსულთ არის შემოსილი; მარცხენა ხელი დადებული აქვს ტარქაში ჩადებულ მხალზე, მარჯვენა კი პატრიარქის უჯარზე, რომელიც სამ საყრდენზე დაშვებული, ამავე უჯარზე აქვს მოკიდებული მარცხენა ხელი კეისარს; მარცხნივ ხედწერილი არა ჩანს; მარჯვნივ Γωργιος; ორმაგი რაკლი ნაწილობრივ გაკეთილია; კიდევს ამოკაწრულია უჯარი და სხვადასხვა ხაზები.</p>	<p style="text-align: center;">O T E A P</p>
ს პ ი ლ ე მ ი				
509	ბიზ. დ. 480 ⁷¹¹	3.07 28/29	<p>გამოსახულია კეისარი მკვრდამდე, პირდაპირ; სახე წვერულაშიანია; თავზე უჯრიანი გვირგვინი ადგია, რომლის ორივე მხრიდან დაშვებულია უჯრისებრი თითო საკიდი; თელეზიანი მანიაკით და ლორონით⁷¹²; მკვეთრად მხობილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნიანი უჯარი უჭირია; მარცხენაში კი უჯრიანი სფერო; ზედწერილიდან ირკვევა ...ΠΦVP...</p>	<p>იესო ქრისტეს მკვრდამდე გამოსახულება, პირდაპირ; შარავანში ჩაწერილ უჯრის მკლავებზე თითო თვალი; შემოსილია კვართით; ორივე ხელით თელეზით მოთვეილი სახარება მკვრდთან აქვს შიტანილი; მონეტის არეზე მარცხნივ I-C, მარჯვნივ X-C; საზოგადო რაკლის მცირე ნაწილია შერჩენილი.</p>
510	ბიზ. დ. 580 ⁷¹²	2.94 22/26	როგორც № 508.	მკვდამდე იესო ქრისტეა გამოსახული; შტამპი ორჯერ არის დაკრული.
511	ბიზ. დ. 581 ⁷¹²	1.93 19/25	როგორც № 502.	როგორც № 502 ⁷¹³ .
512	ბიზ. დ. 272 ⁷¹⁴	2.12 15/17	როგორც № 510.	გამოსახულია იესო ქრისტე მთელი ტანით თავზე შარავანდი, რომელშიც უჯარია ჩაწერილი; შემოსილია კვართით; მონეტის არეზე მარცხნივ I-C, მარჯვნივ X-C; საზოგადო რაკლის მცირე ნაწილია შემორჩენილი.
513	ბიზ. დ. 321 ⁷¹⁵	3.82 16/19	<p>კეისარის მკვრდამდე გამოსახულება, პირდაპირ; თელეზით შემკული გვირგვინით, რომლის ორივე მხრიდან უჯრისებრი საკიდებია დაშვებული; ლორონით; მარჯვენა ხელში უჭირავს სკაბატრა, მარცხენაში კი—სფერო; ზედწერილიდან ირჩევა ...DEC...T; რაკლი არ ჩანს.</p>	<p>იესო ქრისტეს გამოსახულება ძალიან მკრეპაღად მონაწი.</p>

⁷¹¹ BMC, II, გვ. 562, № 53, LXVIII, 3.

⁷¹² საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 320, 581 ორივეს შტამპი ორ-ორჯერ აქვს დაკრული; 579 გადაკედილია ან ერთი და იგივე შტამპი ორჯერ აქვს დაკრული, რადგან, როგორც ერთი ისე მეორე მხარეზე მკვდამდე იესო ქრისტეა გამოსახული.

⁷¹³ ელექტრომისასან მოჭრილი მონეტის ტიპია; გადაკედული, გაკეთილი.

⁷¹⁴ ოქროს მონეტის ტიპია.

⁷¹⁵ გარეხილია.

⁷¹⁶ BMC, II, გვ. 564, № 67, ტაბ. LXVIII, 10.

⁷¹⁷ BMC, II, გვ. 565, № 70, ტაბ. LXVIII, 11; Bellinger, გვ. 63, № 2.

მანუელ I კომნენი 1143—1180 წწ.

ს ა ე ნ დ ი

№ მ. (რუს.)	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შეზღობი	ზურგი
5.4	ბიხ. d. 477	4.36 28 30	კეისარის მკვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ; სახე წვერულაშვიანი აქვს; თავზე თვლებითა და ჯვრით შემკული გვირგვინი ადგია, რომლის ორივე მხრიდან ბოლო ჯვრიანი საკიდებია დაშვებული; თვლებითა და ვარსკვლავით შემკული ღორბით, მანიაკით; მარჯვენა ხელში მოკლებუნიანი ლაზარეში უპურია, მარცხენაში კი ჯვრიანი სფერო, გარემოწერილი: ΜΑΝΟΥΗΛ ΔΕΣΠ=Μανουήλ Δεσπότης გ. ი. მანუელ კეისარი; ხახოვანი რკალის მცირე ნაწილია ჩანს.	იესო ქრისტეს მკვრდამდე გამოსახულება, პიოდაპირ; შოაენდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო წერტილი; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევა ეტებით, მკვრდთან აქვს მიტანილი; მკვრდზე მიდებულ მარცხენა ხელში სახარება უნდა ეკიროს; მარცხნივ I-C მარჯვნივ X-C ¹² ; რკალი არა ჩანს. ტაბ. XXIX, 514.
515	ბიხ. d. 322 ¹²³	3.03 27 29	გამოსახულია კეისარი მთელი ტანით, პირდაპირ; სახეს წვერულაში უშვებებს; გვირგვინის ორივე მხრიდან საკიდებია დაშვებული; ღორბი წელის არეში ხეთი თვლით არის შემკული, მთ შორის მუა თვალი წრეშია ჩასმული და სწორი ხაზით მარჯვენა მაჯახეა შეერთებული; დონჯშემოყრილ მარჯვენა ხელში თვლებით მოთქევილი მოკლებუნიანი ლაზარეში უპირავს, მარცხენაში ჯვრიანი სფერო; მარჯვენა გამოსახულა ღვთისმშობელი მთელი ტანით, შოაენდით; შემოსილია გრძელნაკეტიანი სამოსელით; მარჯვენა ხელით კეისარს აწყალობებს; მარცხენა ხელის გაშლილი შტევიან მკვრდთან აქვს მიტანილი; მონეტის არეზე მარცხნივ ΜΑΝΟΥΗΛ; ზეგით Μ ¹²⁴ ; რკალის მცირე ნაწილი ჩანს.	იესო ქრისტე საეპარხე ხის; მარცხნივ I-C; წერტილოვანი რკალის მცირე ნაწილი ჩანს. ტაბ. XXIX, 515.
516	ბიხ. d. 583	4.89 28/29	როგორც № 515, მხოლოდ კეისარს აპყრობილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნიაანი ჯვარი უპურია.	როგორც № 515.
5.7	ბიხ. d. 477	3 75 29/30	გამოსახულია კეისარი მთელი ტანით, პირდაპირ; სახე წვერულაშვიანი აქვს; გვირგვინის ორივე მხრიდან ჯვრისებრი საკიდია დაშვებული; მანიაკით; წინ სამოსზე ღორბი, იგი ორივე ხელის მაჯახეა გადახვეული; თვლებით შემკული ბოლოებია დაშვებული, შეიძლება წამოსასამის ან ღორბის იმ ნაწილის ბოლოები იყოს, რომელიც წელზეა შემოხვეული; დონჯშემოყრილი მარჯვენა ხელში გრძელბუნიაანი ჯვარი უპურია; მარცხენაში კი, ჯვრიანი სფერო; ზედაწერილიდან იოკევა ... ΔΕΣΠ ... ¹²⁵ ; ორმაგი წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანა.	იესო ქრისტე ხის პირდაპირ; შოაენდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო თვალი; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელი კურთხევის ეტებით, მარცხენაში კი სახარება უპირავს; მონეტის არეზე მარცხნივ I-C, მარჯვნივ X-C; ორმაგი წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანა. ტაბ. XXIX, 517.

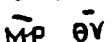

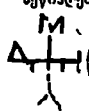
¹²¹ BMC II, გვ. 574, № 34.

¹²² გაეუქილი, ურთავან გახერტილი; ტაბულაზე შეზღობის ფოტორეგისტრაციკა.

¹²³ BMC II, გვ. 574, № 45 ტაბ. LXX, 4.

¹²⁴ BMC II, გვ. 576, № 52, ტაბ. LXX, 5.

№№ რიგში	ფონდი და ნომერი	წონა, ზომა	შუბლი	ზურგი
518	ბიზ. დ. 667 ⁷²³	1.38 24/26	კეისრის; ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 517, მხოლოდ სამოსელის შემკულება განსხვავებულია; მარჯვენა ხელში უკირავს გრძელბუნინი ლაბარუმი; მარცხენაში სფეროპატარაიკის ჯვართი; ზედწერილიდან MAN... ირჩევა; ხაზოვანი რკალის მცირე ნაწილიაა შერჩენილი.	ლეთისმშობელი ზის ზურგიან საყდარზე პირდაპირ; შარავანდით; მარჯვენა ხელში კრისტეს მუდალიონი უკირავს; = მქუჟი მისი; რკალი არა ჩანს.
519	ბიზ. დ. 324 ⁷²³	2.48 19/21	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 517, მხოლოდ მარჯვენა ხელში მოკლებუნინი ჯვარი უპყრია, მარცხენაში კი შაპა; მონეტის არეზე მარცხნივ ... N O H A; რკალი ოდნე მოჩანს.	გამოსახულია ღეთისმშობელი მარჯვნივ მიბრუნებით; შარავანდით. შემოსილია გრძელი ნაკეცებიანი სამოსელით; ორივე ხელი კურთხევისათვის აქვს აპყრობილი; მონეტის არეზე ⁷²⁴ ; რკალი ხაზოვანია.
520	ბიზ. დ. 315	2.15 17/28	კეისრის გამოსახულება პირდაპირ; სახეს წვერულვაში უმწეუნებს; თავზე ადგია გვირგვინი. სამოსელი მუხუბუბამდე; თვლებით შემკული ლორთინთა და მანიაკით; მარჯვენა ხელში ჯვარი უპყრია; მარცხენაში ჯვარიანი სფერო, რომლიდანაც თვლებით შემკული ქსოვილია დაშვებული; ზედწერილიდან შერჩენილია ... A Δ C Π T ⁷²⁵ .	კრისტეს მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; ჯვრის მკლავებზე თითო თვალი; შემოსილია კვართით; ორივე ხელი კურთხევისათვის აქვს აპყრობილი; მარცხენა I-C; წვრტილვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XXIX. 520.
521	ბიზ. დ. 525	3.56 17/19	როგორც № 520, მხოლოდ მარცხნივ MA-N O H A ირჩევა.	როგორც № 520.
522	ბიზ. დ. 325 ⁷²⁶	1.78 15/17	კეისრის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; თვლებით შემკულ გვირგვინით, რომლის მხოლოდ ერთი საკიდილა ირჩევა; სამოსელი ვერ ირჩევა; მარჯვენა ხელში ლაბარუმი უკირავს, მარცხენაში ჯვარიანი სფერო; დახინებული ზედწერილიდან ირკვევა ... N. A. ... N; რკალი ნაწილობრივ ჩანს.	წმინდა გიორგის მკერდამდე გამოსახულება პირდაპირ; მარჯვენა ხელში შუბი და მარცხენაში ფარი უნდა ეკიროს ⁷²⁷ ; მარცხნივ მარჯვნივ არა ჩანს. რკალი ნაწილობრივ ჩანს.
523	ბიზ. დ. 325 ⁷²⁸	1.27 15/18	კეისრის ისეთივე გამოსახულება, როგორც № 522, მხოლოდ თვლებით შემკული მანიაკით და წინ ჩამოშვებული ლორთინით; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივია შერჩენილი.	შეწიაღებულია აღბეჭდილი ზედწერილი ნაწილობრივ ჩანს — <i>Μαροῦξ</i> <i>Δεσπότης Κομιστὸς Ποσειδίου</i> <i>ἑ. ο. κ.</i> კისარი მანველ კომნენი, პორფიროგენტი; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ არის შერჩენილი.

⁷²³ BMC, II, გვ. 577, № 56, ტაბ. LXX, 6.

⁷²⁴ გაცვეთილია.

⁷²⁵ BMC, II, გვ. 577, № 59, ტაბ. LXX, 8.

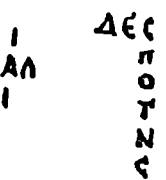
⁷²⁶ BMC, II, გვ. 578, № 64, ტაბ. LXX, 12.

⁷²⁷ გაცვეთილი.

⁷²⁸ BMC, II, გვ. 579, № 78, ტაბ. LXX, 17.

⁷²⁹ გაცვეთილი, ნაპირჩამოტყვისილი.

⁷³⁰ BMC, II, გვ. 580, № 81, ტაბ. LXX, 18.

№ რეგისტრაციის	ფონდი და ნომერი	წონა, ზონა	შუბლი	ზურგი
524	ბ. ხ. დ. 326	6.15 33/34	<p style="text-align: center;">ანდრონიკე I კომნენი 1183—1185 წწ. ს პ ი ლ ე ნ დ ი</p> <p>კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ; სახე წვერულგაშიანი აქვს; გვირგვინის ორივე მხრიდან თითო საკიდია დაშვებული შემოსილია გრძელი სამოსელით; წინ ჩამოშვებული აქვს ლორონი, რომლის თვლებით შემკული ერთი კალთა მარცხენა ხელზეა გადაშვებული; აღმართულ მარჯვენა ხელში გრძელბუნანი ლაბარუნი უჭირავს, მარცხენაში კი მაჰა; კეისრის მარცხნივ დგას იესო ქრისტე პირდაპირ; მის შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო თვალია; შემოსილია კვართით; მარჯვენა ხელით კეისარს აწყალობებს; მარცხენა ხელში სახარება უნდა ეჭირავს; მარცხნივ $\Delta \text{N} \Delta \text{P} \text{O} \text{N} \text{I} \dots$; მარჯვნივ $\text{T} \dots \text{A} \text{M} \dots = \text{'} \text{A} \text{r} \text{c} \text{h} \text{e} \text{p} \text{h} \text{e} \text{ } \text{K} \text{o} \text{i} \text{v} \text{h} \text{o} \text{r} \text{e} \text{ } \eta$. ი. ანდრონიკე კომნენი; მარჯვნივ X-C=ჯვრის; ორმაგი წერტილოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს.</p>	<p>გამოსახულია ღვთისმშობელი მარჯვნივ მიბრუნებით; შარავანდით; შემოსილი თვლებით შემკული გრძელი სამოსელით; ორივე ხელი აყრბობილი აქვს ღვთაების მაკრთხვევლი ხელისაკენ.</p> <p style="text-align: center;">$\text{M} \text{P} \text{ } \text{წ} = \text{M} \text{i} \text{t} \text{h} \text{p} \text{ } \text{მ} \text{ის} \text{თ}$</p> <p>გ. ი. დედა ღვთისა; ორმაგწერტილოვანი რკალის მცირე ნაწილი აკლია ტაბ. XXIX, 524</p>
525	ბ. ხ. დ. 327 ¹⁰	4.43 24/25	<p style="text-align: center;">ისაკ ანგელი 1185—1195 წწ. ს პ ი ლ ე ნ დ ი</p> <p>გამოსახულია კეისარი მთელი ტანით პირდაპირ; სახე წვერიანი აქვს; თვლებით შემკული გვირგვინის ორივე მხარეზე, ბოლოში ჯვრისებურად განლაგებული სამთვალისანი თითო საკიდია დაშვებული; შემოსილია გრძელი სამოსელით, მანიაკის სამი თვალი ჩანს; წინ ლორონი უნდა ჰქონდეს ჩამოფარებული, რომლის თვლებით შემკული ბოლო მარცხენა მაჯაზეა გადაშვებული; მარჯვნივ ხევით ღვთაების მაკრთხვევლი ხელია; მონეტის არეზე მარცხნივ ხევით ჯვარია; მოხრილ მარჯვენა ხელში გრძელბუნანი ჯვარი უჭირავს; მარცხენაში სფერო თუ მაჰა; მარცხნივ და მარჯვნივ ვერტიკალურად განლაგებულია</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>= $\text{I} \text{o} \text{a} \text{c} \text{h} \text{ } \Delta \text{e} \text{i} \text{p} \text{o} \text{t} \text{h} \text{e} \text{ } \eta$; ორმაგი წერტილოვანი რკალის პატარა ნაწილია შერჩენილი.</p>	<p>იესო ქრისტე თვლებით მოკედელ საყდარზე ხის; კვართით არის შემოსილი; I-C, C-X = $\text{'} \text{I} \text{h} \text{e} \text{s} \text{u} \text{s} \text{ } \text{X} \text{p} \text{i} \text{s} \text{t} \text{e} \text{ } \eta$; ორმაგი რკალის მცირე ნაწილია შერჩენილი.</p> <p style="text-align: center;">ტაბ. XXIX, 525.</p>
526	ბ. ხ. დ. 584 ¹¹	2.19 21/22	<p>კეისრისა და წმინდანის გამოსახულება.</p>	<p>ქრისტე ხის საყდარზე.</p>

¹⁰ ასეთივეა საქართველოს ნუხუნის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 583, სადუბლეტოსი № 289
¹¹ ძალიან გაცვეთილი.

№ ჩვენს	ფონდი და ნომერი	წონა, სომა	შუბლი	ზურგი
---------	-----------------	------------	-------	-------

აღექსი III ანგელ კომენი 1195—1203 წწ.
ს პ ი ლ ე ნ დ ი

527	ბიზ. დ. 328 ¹¹⁴	5.22 23/24	გამოსახულება აღექსის და წმ. კონსტანტინეს; ორივე გვირგვინით და შარავანდით, ორივე შემოსილია გრძელი სამოსელით; წინ ჩამოშვებული ღორბი, წელის არეში: : : ხუთი თვალითა შემკული; კისარს მარჯვენა ხელში მოგრიბო ბუნიანი ღაბარეში უკირავს; მარცხენაში სატერავი თუ მახვილი; მათ შორის ხეით ☉; რკალი არა ჩანს.	სრულიად გაცვეთილი. ტაბ. XXX, 527.
528	ბიზ. დ. 329 ¹¹⁵	2.15 22/23	როგორც № 527, მხოლოდ ორივე გამოსახულების სამოსელი ნაწილობრივ ირჩევა; წმინდანს მარცხენა ხელში ღაბარეში უკირავს; ხეით ერთი წერტილია ირკვევა.	გამოსახულია ქრისტე პირდაპირ; შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე თითო წერტილია; მონეტის არეზე მარცხნივ K < BO, I-C. ტაბ. XXX, 528 ¹¹⁴ .
529	ბიზ. დ. 478 ¹¹³	4.16 24/25	იხვეთვე ორი გამოსახულება ¹¹⁴ , როგორც № 527. მხოლოდ სამოსელს სამკაული კარგად ირჩევა; წინ ჩამოშვებული თვლებიანი ღორბის ბოლო აღექსი III მარცხენა მკლავზე, ხოლო წმინდა კონსტანტინეს მარჯვენა მკლავზე აქვთ გადაშვებული; ორივე მანიკით; აღქსი III მარჯვენა ხელში, ხოლო წმ. კონსტანტინეს მარცხენა ხელში ღაბარეში უკირავთ; ორივეს თავისუფალი ხელი, მათ შორის მოთავსებული ჯვრიან სფეროზე აქვთ მოკიდებული მარცხნივ A < ...; რკალი არა ჩანს.	ქრისტეს ჯვრდამდე გამოსახულება პირდაპირ; შარავანდში ჩაწერილ ჯვრის მკლავებზე ხუთი თვალი : : ; შემოსილია კვართით; მონეტის არეზე მარცხნივ I-C, მარჯვნივ X-C ¹¹⁵ ; რკალი არა ჩანს. ტაბ. XXX, 529.

ანდრონიკე II ჰალეოლოგი 1282—1328 წწ.
ანდრონიკე II და მისიელი IX თანამეფობის დროინდელი 1295—1320 წწ.

ო კ რ ი

530	ბიზ. დ. 330 ¹¹⁴	3.93 25/26	გამოსახულია სამი ფიგურა პირდაპირ; ცენტრში მაცხოვარი მთელი ტანით, მის მარცხნივ მხელმოყვანილ ანდრონიკე II; მარჯვნივ მხოლოდ IX აგვითვე მხელმოყვანილ; შარავანდის მაცხოვარი შემოსილია კვართით; იგი აწყალობებს კისრებს; ორივე კისარი გვირგვინითა, ღორბით და მანიკით არიან შემოსილნი; — მკერდთან მიტანილი ხელი ორივეს ქრისტესაკენ აქვთ გაპერობილი; ხელწერილი ვერტიკალურად მარცხნივადაა მოხატული.	წარმოდგენილია კონსტანტინოპოლის მრგვალ ქანკერებიან კოშკში ჩასული ლეონტოპოლის გამოსახულება წელამდე; შარავანდითა და ნაკეციბიანი სამოსელით; ორივე ხელი აპერობილი აქვს; მარცხნივ M-P, მარჯვნივ მ-VI ¹¹⁶ ; ხაზოვანი რკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XXX, 530.
-----	----------------------------	---------------	---	---

¹¹² ორივე მხრიდან გაცვეთილი, მეტად ზურგი.

¹¹³ ორივე მხრიდან ნაპირებია გაცვეთილი, სამგან ნაპირუბთქილი.

¹¹⁴ ტახულაზე შუბლის ფოტოგრაფიად უქცია.

¹¹⁵ ორივე მხრიდან ნაპირებია გაცვეთილი.

¹¹⁶ ასეთივეა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდის № 452 გაცვეთილია, სადუბლეტისი № 291.

¹¹⁷ BMC, II, გვ. 602, № 15, ტაბ. LXXIII, 7; ტახულაზე შუბლის ფოტოგრაფიად უქცია.

¹¹⁸ ნაპირები ორივე მხრიდან გაცვეთილია; ორგან ნაპირი გახუთილი, ერთგან გახუთებული.

¹¹⁹ BMC, II, გვ. 618, № 13, ტაბ. LXXIV, 15.

№№ რიგზე	ფონდი და ნომერი	წონა, ბოზა	შუბლი	ხურგი
531	ბ. 5087 ¹¹¹	3.47 20,21	<p>ლურად არის განლაგებული; მარცხნივ და მარჯვნივ I-C I-C¹⁰⁰.</p> <p style="text-align: center;"> Λ N A N V I X M A </p> <p>= 'Iηοιςδ χριςδς, Αρθροϋος Μιχαηλ Δεο- αρδης; რაკალი წერტილოვანია.</p> <p>როგორც № 530, მხოლოდ ზედწერილიდან შემორჩენილია: ANARNI.</p>	<p>როგორც № 530, მხოლოდ მონეტის არეხე მარცხნივ ხევით გაურკვეველი ნიშნებია; წერტილოვანი რაკალი ნაწილობრივ ჩანს. ტაბ. XXX, 531.</p>
<p>მანუელ II, პალეოლოგი 1391-1423წწ. ვერცხლი</p>				
532	ბიზ. d. 331 ¹¹²	6.64 22,23	<p>ორმაგ ხახოვან წრეში მოთავსებულია კეისრის ბიუსტი პირდაპირ; თავზე შარავანდი ადგია; რკალებსშორის წარწერა არის, რომელიც ვერ იკითხება.</p>	<p>წრეში მოთავსებულია კრისტე შერდამდე, პირდაპირ; თავზე შარავანდი ადგია; შემოსილია კვართით; გარშემოწერილის ზოგი ასოს კონტურებილია ირკვევა; მარცხნივ X-C, მარჯვნივ C-; წრის გარშემო მოშხოა წერტილები.* ტაბ. XXX, 532.</p>

¹⁰⁰ ნაცვლად XC-სა არის IC.

¹⁰¹ ნაპოვნია 1946 წელს მარნეულის რ-ნის სადახლოს მიდამოებში, სოფ. მადანთან ბოსტნის დამუშავების დროს

¹⁰² ნაწილობრივ გაცვეთილია,

* თვალსაჩინოების მიზნით მონეტების ზედწერილების მონახაზები გადიდებულია, ხოლო ზოგიერთი მონეტის ფოტორაფიოდუქცია ტექნიკური მიზეზების გამო შემცირებულია. პალეოგრაფიული კლიშეების გარდა ზოგიერთი ზედწერილები საკიროების მიხედვით გადმოცემულია აღდგენილი ფორმით.

საქართველოში ბიზანტიური მონეტების აღმოჩენის ტოპოგრაფია⁷⁵³

არქაიდი 305—408 წწ.

1. 1959 წელს სოხუმის მიდამოებში არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ (ხელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი პროფ. ანდრია აფაქიძე) თხრის დროს აღმოაჩინა არქაიდის სპილენძის მონეტა. ინახება სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში. სავლე № 111, 518.

2. 1953/1962 წწ. ბიჭვინტაში (გაგრის რ-ნი)⁷⁵⁴ არქეოლოგიური ექსპედიციის⁷⁵⁵ მიერ აღმოჩენილია არქაიდის სპილენძის 7 მონეტა⁷⁵⁶; 5 ცალი, სავლე⁷⁵⁷ № № 857, 975, 2652, 3902, 4260 (ტიპი, Точтои, 1, ტაბ. 4, 118).

თეოდოსი II, 408—450 წწ.

3. 1930-იან წლებში დმანისში (დმანისის რ-ნი) ნაპოვნია თეოდოსი II(?) სპილენძის მონეტა (ლიტ. Пахомов, II, № 355).

4. 1943 წელს თელავში (თელავის რ-ნი) ვარდისუბნის ქუჩა № 11, საქარმიდამო ნაკვეთზე ბოსტნის დამუშავების დროს, დაახლოებით 0,2 მეტრ. სიღრმეზე ნაპოვნი იყო თეოდოსი II-ის ოქროს მონეტა, სოლიდი. მონეტა მპოვენელს დარჩა (ლიტ. Пахомов, V, № 1436; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 26).

⁷⁵³ აქ თავმოყრილი ცნობები განმეხება და ცალკეული ცალგების აღმოჩენის, უმოთვრესად საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკური განყოფილების მრავალი წლის მუშაობის შედეგად დაგროვილი მასალის და სპეციალურ ლიტერატურაში აღწერს ცნობების საფუძველზეა წარმოდგენილი.

⁷⁵⁴ აქ და შემდეგ, 1961 წლის 1 ივლისისათვის მიღებული საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულადყოფითაა მითითებული.

⁷⁵⁵ აქ და სხვაგანაც მოხსენებული ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი პროფ. ანდრია აფაქიძე) აღმოჩენილი ბიზანტიური მონეტების შესწავლისა და წინამდებარე

5. 1945 წელს სოფ. ირავასთან (თეთრიწყაროს რ-ნი) მიწის ხვნის დროს ნაპოვნია თეოდოსი II-ის ოქროს მონეტა (სოლიდი). ინახება საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების განძების ფონდში⁷⁵⁸, № 5083 (ლიტ. Пахомов, V, № 1435); აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 28).

6. 1946 წელს მცხეთაში (მცხეთის რ-ნი) მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის ბაგინეთის რაზმმა (ხელმძღვანელი ანდრია აფაქიძე) აღმოაჩინა თეოდოსი II-ის ოქროს მონეტა (სოლიდი). ინახება ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგიის სექტორში (ლიტ. Пахомов, V, № 1437; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 29).

7. დაახლოებით 1950 წელს წინანდალში (თელავის რ-ნი) ბარვის დროს ნაპოვნია თეოდოსი II-ის ოქროს მონეტა, სოლიდი. ინახება თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში (ლიტ. აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 249, № 39).

8. 1954 წელს სოფ. ურბნისში (ქარელის რ-ნი) ნაპოვნი იყო თეოდოსი II-ის სოლიდი. ინახება გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში.

ნაშრომში მოთავსების ნება თავაზიანდ დამართო პროფ. ანდრია აფაქიძემ, რისთვისაც ვულოთად მადლობას მოუხსენებ.

⁷⁵⁶ ტიპი მითითებულია ამ მონეტებთან, რომლებიც წარმოდგენილ შრომაში აღწერილი არ არის და რომელთა ნახვისა და ვანსაზღვრის საშუალება მოგვეცა.

⁷⁵⁷ ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილი ნუმისმატიკური მასალა ინახება აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგიის სექტორში.

⁷⁵⁸ შემდეგ ყველგან სმგ — საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების განძების ფონდი.

ევდოკია (თეოდოსი II-ის მეუღლე)

9. 1955 წელს ბიკვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია ევდოკიას სპილენძის მონეტა (ტიპი. Тодоси, I. ტაბ. 6, 98(?). სავეჯე № 1054.

პულხერია 450—457 წწ.

10. 1948 წელს სოფ. ყორშიკალაში⁷⁵⁹ (დმანისის რ-ნი) ყანაში მუშაობის დროს ნაპოვნი იყო კვისარ მარკიანეს მეუღლის პულხერიას სახელით მოჭრილი ოქროს მონეტა — სოლიდი (ტიპი, Тодоси, I, ტაბ. 7, 34); მონეტა მპოვუნელს დარჩა (ლიტ. აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 249, № 36).

ლეონ I, 457—474 წწ.

11. 1919 წელს ბოლნისში (ბოლნისის რ-ნი) ვენახში. ბარჯის დროს. 0.5 მეტრის სიღრმეზე ნაპოვნია ლეონ I-ის ოქროს მონეტა—სოლიდი, ინახება სმგ № 1625 (ლიტ. Зорцаძე, ტ. I, გვ. 54/55, № 21; Пахомов, V. № 1439; თ. აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 246, № 8).

12. 1937 წელს სოფ. ცხუმარში (მესტიის რ-ნი) გეოლოგიური სამუშაოების დროს ნაპოვნი იყო ლეონ I-ის ოქროს მონეტა—სოლიდი; ინახება სმგ № 1678 (ლიტ. Зорцаძე, გვ. 54/55, № 22, Пахомов, IV, 1066; V, № 1438⁷⁶⁰; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 20).

13. 1939 წელს მცხეთაში, არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმმა, ჩრდილო უბანზე (ხელმძღვანელი ისტორიულ მემკვირვებათა კანდიდატი ალექსანდრე კალანდაძე) № 12 ქვეყურში სხვა ნივთებთან ერთად აღმოაჩინა ლეონ I-ის ვერცხლის მონეტის მინაბაძი; ინახება სმგ № 9966 (ლიტ. კაპანაძე, გვ. 84, № 11; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 22).

14. 1945 წელს სოფ. კაბრეთში (ბოლნისის რ-ნი) მდინარის პირზე გეოლოგიურ სამუშაოების დროს ნაპოვნია ლეონ I-ის ოქროს მონეტა — სოლიდი (ტიპი Тодоси, II, ტაბ. 8, 9), მონეტა მპოვუნელს დარჩა (ლიტ. აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 27).

15. 1946 წელს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის ჩრდილო უბანზე.

№ 619 ქვაყურთში სხვა ნივთებთან ერთად ლეონ I-ის ვერცხლის მონეტის მინაბაძი აღმოჩნდა. ინახება სმგ № 10057 (ლიტ. კაპანაძე, გვ. 84, № 36; ВДН, ტ. I, № 36; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 30).

16. 1947 წელს სოფ. ხიდისთავში (გორის რ-ნი) რკინიგზის ბაქანთან ნაპოვნია ლეონ I-ის ოქროს მონეტა — სოლიდი; ინახება სმგ. № 5130 (ლიტ. აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 248, № 33).

17. 1947 წელს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის ჩრდილო უბანზე, № 679 ქვაყურთში სხვა ნივთებთან ერთად ლეონ I-ის ვერცხლის მონეტის მინაბაძი აღმოჩნდა; ინახება სმგ № 10062 (ლიტ. დ. კაპანაძე, გვ. 84, № 37, ВДН, ტ. I, № 37; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 31).

18. 1947 წელს მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამთავროს რაზმის ჩრდილოეთ უბანზე, № 685 ქვაყურთში სხვა ნივთებთან ერთად ლეონ I-ის ვერცხლის მონეტის 2 მინაბაძი აღმოჩნდა; ინახება სმგ № 10063 № 10064 (ლიტ. დ. კაპანაძე, გვ. 84, № 38; ВДН, გვ. 163, № 38; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 32).

19. 1949 წელს სოფელ ანდრიაშენის (ახალციხის რ-ნი) ზეგით ნაოფლარის სასაფლაოზე. ხენის დროს აღმოჩენილ ქვაყურთში ოქროს საყურე, ბეჭედი და ლეონ I-ის მონეტა — სოლიდი იპოვეს; ინახება ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში (ლიტ. აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 249, № 35).

ბასილიესუხი 476—477 წწ.

20. 1930 წელს ხევსურეთში⁷⁶¹ მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ბასილიესუხის ოქროს მონეტა — სოლიდი (ლიტ. Пахомов, II, № 356; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 13).

ანასტასი I, 401—518 წწ.

21. 1935 წელს კრწანისში (თბილისის ერთ-ერთი უბანი) გზის გაყვანის დროს ნაპოვნე XII—XIII სს. ქართულ სპილენძის მონეტების განძში ანასტასი I-ის ერთი 40-ნუმიანი მონეტაც იყო; ინახება სმგ. № 4560.

⁷⁵⁹ ყორშიკალა რუკაზე არ არის აღნიშნული.

⁷⁶⁰ განმეორებით არის მოხსენებული.
⁷⁶¹ რუკაზე აღნიშნულია ომალა.

22. 1937 წელს ცხუმარის (მესტიის რ-ნი) მიდამოებში გეოლოგიური ძიების დროს ნაპოვნია ანასტასი I-ის ოქროს მონეტა — სოლიდი; ინახება სმგ № 1679 (ლიტ. Зограф, I, გვ. 54/55, № 22; Пахомов, IV, № 1066; V, № 1438⁷⁶²; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247—№ 20).

23. 1940-იან წლებში სოფ. ნოსტეს (კასპის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნია ანასტასი I-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა. მონეტა მუზეუმს შემოსწორა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მეცნიერთანამშრომელმა, იულონ გაგოშიძემ. ინახება სმგ № 11286.

24. 1957 წელს ქუთაისში, ბაგრატიის ტაძრის ნანგრევებთან ნაპოვნია ანასტასი I-ის სპილენძის მონეტა (ტიპი, Толстой, II, ტაბ. 12, 22).

25. 1961 წელს ბიჭვინტის (გაგარის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა ანასტასი I-ის სპილენძის 40-ნუმიანი სამი მონეტა (ტიპი, Толстой, II, ტაბ. 17), საველე № № 3789, 3866, 3919.

26. 1962 წელს ციხისძირში, არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ბელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი დურსუნ ხახუტაშვილი) ციტადელთან, ერთნაფიან ბაზილიკის სამართ-დასავლეთ კედლის გარეთ ყვითულ ფენაში. უძველეს კედლის თავზე, 12 მეტ. 40 სანტ. სიღრმეზე აღმოჩენილია ანასტასი I-ის სპილენძის 20-ნუმიანი მონეტა.

27. 1964 წელს იქვე იმავე ექსპედიციამ, შიდაციხის სამნავიანი ბაზილიკის ჩრდილოეთ ნავის გარეთ მიწის ზედაპირიდან 80 სმ. სიღრმეზე აღმოაჩინა ანასტასი I-ის 40-ნუმიანი მონეტა (ტიპი, Толстой, II, ტაბ. 13, 36, მხოლოდ ზარაფხანა არა ჩანს); მონეტა ძლიერ გაცვეთილია. ინახება ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში.

იუსტინე I, 518—527 წწ.

28. 1872 წელს მცხეთაში არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი იყო იუსტინე I-ის სპილენძის მონეტა (ლიტ. Известия, 1872 года,

№ 110, Mossor, გვ. 56, Пахомов, II, № 357; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 246, № 1).

29. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად საყანე მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიური სპილენძის მონეტების განმეორება, იუსტინე I-ის სახელით მოჭრილი ორი 40-ნუმიანი, მონეტა⁷⁶⁴ იყო; ინახება სმგ № 9645, 9670.

30. 1925 წელს სოფ. ნოქალაქევის (ცხაიანის რ-ნი) ციხის ნანგრევებში ნაპოვნია იუსტინე I-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა; ინახება სმგ. № 10356 (ლიტ. Пахомов, II, № 358; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 246, № 10).

31. დაახლოებით 1931 წელს ზუგდიდის მიდამოებში ნაპოვნი იყო იუსტინე I-ის ვერცხლის მონეტა. ინახება სმგ № 7867. (ლიტ. აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 16).

32. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია იუსტინე I-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა. ინახება სმგ № 7005 (ლიტ. CA, VI, 1940, გვ. 280; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 19).

33. 1950 წელს რუსთავის ტერიტორიაზე წარმოებულ არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილია იუსტინე I-ის სპილენძის მონეტა. ინახება რუსთავის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში. (ლიტ. CA, XXVII, 1957, გვ. 284; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 249, № 40).

33 ა. 1959 წელს ურბნისში (ქარელის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის (ბელმძღვანელი აკად. ნიკოლოზ ბერძენიშვილი) მიერ აღმოჩენილია იუსტინე I-ის სპილენძის 20-ნუმიანი მონეტა. ინახება სმგ № 11061.

34. 1961 წელს თბილისში (გორის ქუჩაზე) გაზის გაყვანილობისათვის მიწის სამუშაოების დროს ნაპოვნია იუსტინე I-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა. ინახება სმგ № 11322.

35. 1953/1962 წწ. ბიჭვინტაში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია იუსტინე I-ის სპილენძის მონეტები: საველე № № 879, 880, 3732⁷⁶⁵, 3787 (ტიპი, Толстой, III, ტაბ. 17, 80, 86); საველე № № 1313, 1324, 2431 (ტიპი, Толстой, III, ტაბ. 16, 27, მხოლოდ პირველი სახელოსნო); საველე № № 1275, 1521, 3362 (ტი-

⁷⁶² აქ განმეორებით არის აღნიშნული.

⁷⁶³ დაწვრილებით ამ განძის შესახებ იხ. თ. აბრამიშვილი, ოჩამჩირეში აღმოჩენილი ბიზანტიური სპილენძის მონეტები. საქ. მუზეუმის მოამბე, XXI V—B, 1963, გვ. 55—74.

⁷⁶⁴ ამ განძის დანარჩენი მონეტები თვითთვის ადგილას იქნება მოსხენებული.

⁷⁶⁵ სპილენძის მონეტების განძია (54 ცალე).

პი, Толстоი, III, ტაბულა 16, 29, მხოლოდ მეორე სახელისნა); საველე № 2640 (ტაბი, Толстоი, III, ტაბ. 17, 57, მხოლოდ მესამე სახელისნა); საველე, № 4464 (ტაბი, Толстоი, III, ტაბ. 16, 35).

35 ა. 1964 წელს იქვე იმავე ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია იუსტინე I-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა (ტაბი, Толстоი, III, ტაბ. 17, 46), საველე № 4447.

იუსტინიანე I, 527—565 წწ.

36. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად საყანე მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განძში იუსტინიანე I-ის 40-ნუმიანი მონეტაც იყო. ინახება სმგ № 9651.

37. სოფ. სმეკალოვკაში⁷⁶⁶ (ბათუმის რ-ნი) სელტრენკოვის ავარაიის ეზოში ნაპოვნია იუსტინიანე I-ის ოქროს 4 მონეტა (სოლიდი). პოვნის დრო ცნობილი არ არის (ლიტ. Пахомов, I, № 52, Фаднер II, 238, № 14; Mosser, გვ. 9, 797⁶⁷; აბრამიშვილი, XX—B, 249, № 43).

38. 1930 წელს სოხუმში „ბართლ“ ხიდის მარჯვენა ბურჯთან ნაპოვნია იყო იუსტინიანე I-ის სპილენძის მონეტა. ინახება აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმში (ლიტ. Сокуваша, გვ. 190).

39. 1935 წელს ფსირცხაში (გუდაუთის რ-ნი) ე. წ. ივერის მთასთან საბჭოთა მეურნეობის მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია იუსტინიანე I-ის ვერცხლის მონეტა; ინახება აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმში, № 58 (ლიტ. Пахомов, III, № 790; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 17).

40. 1935 წელს სოფ. ფსირცხაში (გუდაუთის რ-ნი) აფხაზეთის მუზეუმის მიერ წარმოებულ არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილია სამარხში იუსტინიანე I-ის სპილენძის მონეტა იყო. (ლიტ. Пахомов, III, № 790; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 17; Някуваша, გვ. 190)⁷⁶⁸.

41. 1939 წელს სოფ. ჩხალთაში (სოხუმის რ-ნი), კოლორის მახლობლად, ძველ ციხის ნანგრევებში ნაპოვნია იუსტინიანე I-ის ოქროს მონეტა—სოლიდი; მონეტა მპოვენის დარჩა (ლიტ. Пахомов, IV, № 1057, აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 248, № 23).

42. 1952 წელს სოფ. ჩხობროწყეში (ჩხობროწყის რ-ნი) ნაპოვნია იყო იუსტინიანე I-ის ოქროს 2 მონეტა, (სოლიდი); ინახება ფოთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში. (ლიტ. Пахомов, VII, № 1758).

43. 1953/62 წწ. ბიჭვინტაში (გაგრის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია იუსტინიანე I-ის სპილენძის მონეტები: საველე № 2641 (ტაბი, Wroth, Coins Wandals, ..., გვ. 110, № 24, მხოლოდ კონსტანტინოპოლის გამოშვება) საველე, № 2644 (ტაბი, Толстои, III, ტაბ. 20, 82); საველე № 2657 (ტაბი, Wroth, I, ტაბ. IV, 1), ტაბი იუსტინე I-ისა; საველე № 2678 (ტაბი, Толстои, III, ტაბ. 20, 86), საველე № 4228 (ტაბი, Wroth, I, ტაბ. IX, 15); საველე № 2434, ზურგი გაცვეთილია; საველე № 3790 (ტაბი, Wroth, I, ტაბ. V, 6); საველე № 4466, (ტაბი, Wroth, I, ტაბ. V, 3).

44. 1961 წელს მცხეთაში არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ (ხელმძღვანელი ალექსანდრე კალანდაძე) სამთავროს მიდამოებში აღმოჩენილი № 907 ქვისამარხში სხვა ნივთებთან ერთად იუსტინიანე I-ის ვერცხლის მონეტაც იპოვა. ინახება სმგ № 11039.

44 ა. 1964 წელს ბიჭვინტაში არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა იუსტინიანე I-ის სპილენძის 20-ნუმიანი მონეტა (ტაბი, Толстои, III, ტაბ. 23, 331⁷) საველე № 4455.

იუსტინე II, 565—578 წწ.

45. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად საყანე მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიური სპილენძის მონეტების განძში იუსტინე II-ის სახელით მოჭრილი ორი 40-ნუმიანი მონეტა იყო; ინახება სმგ № № 9649, 9650.

46. 1925 წელს პროფ. გ. ნიკოლაძემ სვანეთში⁷⁶⁹ მოგზაურობისას იუსტინე II-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა შეიძინა, 1938 წლის 23 დეკემბერს ეს მონეტა საქართველოს მუზეუმს გადაეცა; ინახება სმგ № 7869 (ლიტ. Пахомов, IV, 1068; აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 246, № 9).

47. 1960 წელს ბიჭვინტის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა იუსტინე II-ის სპილენ-

⁷⁶⁶ რუკაზე ბათუმის ადრინდელი.

⁷⁶⁷ შედომოთ ორჯერ აქვს მოხსენებული.

⁷⁶⁸ აქ, როგორც იუსტინე I, 1920 წელში აღმოჩენილი.

⁷⁶⁹ რუკაზე სვანეთის ნაცვლად მგეტია არის აღნიშნული.

ძის 40-ნუმანი მონეტა (ტაბი, Толстоѣ, IV, ტაბ. 31, 114, მხოლოდ ინდიქტიონის მეათე წელია): საველ № 3141.

47ა. 1964 წელს იქვე იმავე ექსპედიციამ იუსტინე II-ის ორი 40-ნუმანი მონეტა აღმოაჩინა: ერთი საველ № 4444 (ტაბი, Wroth, I, ტაბ. XI, 10, 11, ეს მონეტა № 10-ეს სახელსწრთო, ხოლო № 11-ს ინდიქტიონით ვსვავესება; მეორე. საველ № 4451 (ტაბი, Wroth, I, ტაბ. XI, 8). მხოლოდ მეხუთე სახელსწრთო.

ტიბერიოსი II, 578—582 წწ.

48. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განაში ტიბერიოსი II-ის 40-ნუმანი მონეტა იყო; ინახება სმგ № 9646.

49. 1958 წელს სოფ. ჩიბათში (ლანჩხუთის რ-ნი) მგელაძის საკარმიდამო ნაკვეთზე ბავშვები თამაშობის დროს წააწყდნენ თიხის ქილას. მასში მოთავსებულ ბიზანტიურ ოქროს მონეტების განაში⁷⁷⁰, ტიბერიოსი II-ის სოლიდი⁷⁷¹ იყო. ინახება სმგ № 9738.

50. 1961 წელს თბილისში (გორის ქუჩაზე) გათხრის დროს აღმოჩენილია თიხის ნაპოვნ ტიბერიოსი II-ის სპილენძის 40-ნუმანი მონეტა. ინახება სმგ № 1132²

მავრიკი ტიბერი, 582—602 წწ.

51. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად საყანე მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განაში მავრიკი კეისრის 40-ნუმანი 2 მონეტა იყო; ინახება სმგ № 9647, 9648.

52. 1930 წელს სოფ. ნოქალაქევი (ცხაიას რ-ნი) არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილია მავრიკი კეისრის ოქროს 23 მონეტა⁷⁷². სოლიდი; ინახება სმგ № № 3119—3141 (ლიტ. Пахомов, IV, 1069); Mosser, გვ. 59; CA, XXVII, 1957, გვ. 277, შენიშვნა 1).

⁷⁷⁰ დაწვრილებით ამ განძის შესახებ იხ. თ. აბრამიშვილი, ჩიბათის განძი (ბიზანტიური ოქროს მონეტები) იბეჭდება.

⁷⁷¹ ჩიბათის განძში აღმოჩენილი დანარჩენი მონეტები იხილეთ თავთვის ადგილას.

53, დაახლოებით 1938 წელს ქ. მახარაძის მიდამოებში ნაპოვნი მავრიკი კეისრის სპილენძის მონეტა; ინახება ფოთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

54. 1958 წელს სოფ. სასხორისში (მცხეთის რ-ნი) სიმინდის თიხის დროს ნაპოვნი მავრიკი კეისრის ოქროს ერთი მონეტა — სოლიდი, ინახება სმგ. № 9727.

55. 1958 წელს სოფ. ჩიბათში (ლანჩხუთის რ-ნი) ნაპოვნ ბიზანტიურ ოქროს მონეტების განაში, მავრიკი კეისრის ერთი სოლიდი იყო; ინახება სმგ № 9739.

56. 1959 წელს ბიჭვინტის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია მავრიკი კეისრის სპილენძის 20-ნუმანი მონეტა (ტაბი Толстоѣ, V, ტაბ. 38, 208). სავ. № 877.

57. 1960 წელს ბიჭვინტის (გავარის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია მავრიკი კეისრის სპილენძის 40-ნუმანი 3 მონეტა (ტაბი, Толстоѣ, V, ტაბ. 37, 115), მხოლოდ ნიკომედის ზარაფხანაში, მე-15 წელს მოჭრილი, საველ № 2651, მეორე კი კონსტანტინოპოლის ზარაფხანის გამოშვებაა, საველ № 2650. ორივე გადაჭედილია, მესამე მონეტა, საველ № 4465 (ტაბი Wroth, I, ტაბ. XVII, 9), ზარაფხანა არა ჩანს.

58. 1961 წელს მცხეთის (მცხეთის რ-ნი) მიდამოებში მთა ქართლის ექსპედიციამ, (ხელმძღვანელი აკად. ნიკოლოზ ბერძენიშვილი), ნინო წმინდის ეკლესიასთან IV საცდელ თხრილის № 48 კვადრატში 1, 3 მეტ სიღრმეზე აღმოაჩინა მავრიკი კეისრის სპილენძის 40-ნუმანი მონეტა (ტაბი. Толстоѣ, V, ტაბ. 37, 98). ინახება ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის, არქეოლოგიის სექტორში, საველ № 506.

ფოკა, 602—810

59. 1927 წელს ღრანდის (სოხუმის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნი იყო ფოკა კეისრის ოქროს მონეტა (სოლიდი); მონეტა მპოვნელს დარჩა (ლიტ. Пахомов, II, № 359; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 246, № 11).

⁷⁷² დაწვრილებით ამ მონეტების შესახებ იხ. თ. აბრამიშვილი, „ნოქალაქევის განძი“, აკად. ს. ჯანაშიათის სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XX—B, 1959, გვ. 233—250; BB. T. XXI, 1963, გვ. 158—165.

60. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია ფოკა კეისრის სპილენძის 40-ნუმიანი 1 მონეტა; ინახება სმგ № 7020.

61. 1958 წელს სოფ. ჩიბათში (ლანჩხუთის რ-ნი) ნაპოვნ ბიზანტიურ ოქროს მონეტების განძში, ფოკა კეისრის 106 სოლიდი იყო; ინახება სმგ № № 9729—9732; 9740—9841.

ირაკლი, 610—841 წწ.

62. 1902 წელს მცხეთის (მცხეთის რ-ნი) მღვდელმთავარი ნავოსადენის გაყვანის დროს ნაპოვნი ირაკლის და ირაკლი-კონსტანტინეს სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტა, ჰექსაგრაში (ლიტ. E. Такашвили, I, გვ. 79; Пахомов, I № 67, აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 246, № 4).

63. 1904 წელს თბილისში ძველ მადანთან მანთაშვიის ქარვასლის აშენების დროს ნაპოვნ განძში ირაკლი კეისრის და ირაკლი-კონსტანტინეს ვერცხლის მონეტაც იყო (ლიტ. Пахомов, Монеты Грузии, т. I, стр. 30. Пахомов, I, 59; Mosser, გვ. 88; აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 246, № 5).

64. 1936 წელს სოფ. წინწყაროში (თეთრიწყაროს რ-ნი), ნაპოვნ მონეტებში მ. ივშიენკოს განსაზღვრით ერთი ირაკლის და ირაკლი-კონსტანტინეს სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტა ჰექსაგრაში იყო (ლიტ. Пахомов, III, № 792, აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 247, № 18).

65. 1936 წელს დმანისში არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა ირაკლი კეისრის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა; ინახება სმგ № 7006 (ლიტ. СА. VI, 1940, გვ. 280, Пахомов, IV, № 1089, აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 247, № 19).

66. 1937 წელს სოფ. წინწყაროში (თეთრიწყაროს რ-ნი) ნაპოვნი ირაკლის და ირაკლი-კონსტანტინეს სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტა — ჰექსაგრაში; ინახება სმგ № 10692.

67. 1937 წელს მცხეთის (მცხეთის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ არმაზის ხევის უბანზე (ხელმძღვანელი ალ. კალანდაძე) მუშაობის დროს კულტურულ ფენაში იპოვნა ირაკლის და ირაკლი-კონსტანტინეს სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტა — ჰექსაგრაში (ლიტ. Пахомов.

778 წ. მეგრელიძე, სტალინისა და ზემო ნიქოზის სიძველეები. სტალინის სახელმწიფო პედაგოგიკური ინსტიტუტი, ტ. I, 1952.

IV, 1070; დ. კაბანაძე, გვ. 85, ცხ. III, ВДИ, 1955, № 1, გვ. 165, აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 247, № 21).

68. 1940 წელს სოფ. დიდიკოვში (გეგეკოვრის რ-ნი) მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნი ირაკლი კეისრის და ირაკლი-კონსტანტინეს სახელით მოჭრილი ოქროს მონეტა—სოლიდი, ინახება სმგ № 4852 (ლიტ. Пахомов, V, № 1441, აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 24).

69. 1942 წელს სოფ. ჰიორაში (ონის რ-ნი) ნაპოვნი ირაკლი კეისრის ოქროს მონეტა — სოლიდი, ინახება სმგ № 6665 (ლიტ. Пахомов, VI, № 1579, აბრამიშვილი, ტ. XX—B, გვ. 248, № 25).

70. 1950 წელს სოფ. ქორეთში (საჩხერის რ-ნი) ბორცვიან ადგილზე ყანაში ნაპოვნი ირაკლი კეისრის ვერცხლის მონეტა ჰეგსაგრაში. მოვლელმა მ. გოგატნიშვილმა მონეტა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არქეოლოგიურ კაბინეტს გადასცა, ინახება იქვე (ლიტ. აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 249, № 38).

71. 1952 წელს სოფ. კანდრების (ქარელის რ-ნი) ივანე მახარაბლის სახლობის ეკლესიაში ნაპოვნი ირაკლი კეისრის და ირაკლი-კონსტანტინეს სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტა ჰექსაგრაში (ტიპი Толстои, VI, ტაბ. 48, № 216). (ლიტ. მეგრელიძე, გვ. 61, სურ. 977^ა, აბრამიშვილი, XX—B, გვ. 249, № 42).

72. 1958 წელს სოფ. ჩიბათში (ლანჩხუთის რ-ნი) ნაპოვნ ბიზანტიურ ოქროს მონეტების განძში, ირაკლი კეისრის 14 სოლიდი იყო, ინახება სმგ № № 9733, 9842—9854.

73. 1953/62 წწ. ბიკინტის (გაგარის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ნაპოვნი ირაკლი კეისრის სპილენძის 40-ნუმიანი 3 მონეტა. ერთი სველე 2649 (ტიპი, Wroth, I, ტაბ. XXIV, 12(?), დარჩენილი ორის სველე № № 3784, 3908, ორივე მონეტა გადაჭედლია, რის გამო ტიპი ვერა ირკვევა.

74. 1962 წელს სოფ. ებოტაში (თიანეთის რ-ნი) წვიმისაგან გადაარეცხილ სამარხთან ნაპოვნი ირაკლის ვერცხლის მონეტა ჰექსაგრაში (ტიპი Толстои, VI, ტაბ. 48, 215); ინახება თიანეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

კონსტანტინე II, 841—888 წწ.

75. 1930 წელს სოხუმის მღვდელმთავრის ნაპოვნი იყო კონსტანტინე II-ის ოქროს მონეტა; მოვლელმა ადგილობრივი ოქრომჭედელს შეუქმნია. (ლიტ.

Пахомов, II, № 361, აბრაშიშვილი, XX—B, გვ. 247, № 14).

76. 1948 წელს გურჯაანის (გურჯაანის რ-ნი) მიდამოებში მიწის ბარჯის დროს ნაპოვნია კონსტანტინე II-ის ოქროს მონეტა — სოლიდი (ტაბი. Толстой, VI, ტაბ. 52, 3), ინახება თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში.

77. 1949 წელს რუსეთში (რუსეთის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ, მტკვრის მარჯვენა მხარეს აღმოჩენილ, ადრე ფეოდალური ხანის სამარხებთან, კულტურულ ფენაში იპოვა კონსტანტინე II-ის ვერცხლის მონეტა, ინახება რუსეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში (ლიტ. Ломоносов⁷⁷, გვ. 190; Пахомов, VII, № 1767).

78. 1956 წელს სოფ. ატოკში (ქარელის რ-ნი) ნაპოვნია კონსტანტინე II-ის ვერცხლის მონეტა-პიქსიდრამი; ინახება სმგ № 9569.

79. 1963 წელს სოფ. ლოქჯანდარში (დმანისის რ-ნი) ძველ სასაფლაოზე ნაპოვნია კონსტანტინე II-ის ოქროს მონეტა, სოლიდი; ინახება სმგ № 11320.

კონსტანტინე IV, 686—685 წწ.

80. 1930-იან წლებში სოფ. ღვანეთში (თერჯოლის რ-ნი) ნაპოვნი იყო კონსტანტინე IV-ის ოქროს მონეტა, სოლიდი; ინახება სმგ № 1870 (ლიტ. Пахомов, IV, № 1071); აბრაშიშვილი XX—B, გვ. 246, № 15).

81. 1951 წელს სოფ. ოკაში (ახალქალაქის რ-ნი) სახლის საძირკველისათვის მიწის გათხრის დროს ნაპოვნია კონსტანტინე IV-ის ოქროს მონეტა, სოლიდი; ინახება სმგ № 7803 (ლიტ. აბრაშიშვილი, XX—B, გვ. 249, № 41).

82. 1961 წელს მცხეთის (მცხეთის რ-ნი) მიდამოებში მთა ქართლის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ (ხელმძღვანელი აკად. ნიკოლოზ ბერძენიშვილი) ნინოწმინდის ეკლესიასთან, IV თხრილის № 49 კვადრატში 0,50 მეტრის სიღრმეზე აღმოაჩინა კონსტანტინე IV-ის სპილენძის 40-ნუმიანი მონეტა (ტაბი Толстой, VII, ტაბ. 58, 66); ინახება ივ. ჭავჭავაძის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქეოლოგიის სექტორში, საველე № 507.

⁷⁷ გ. ლომოთაძე, რუსეთში წარმოებულ ანტიკოლოგიურ თხრის უმნიშვნელოვანეს შედეგები, მასულები საქართველოსა და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. I, 1955.

⁷⁸ Известия бывш. имп. археологич. комисии.

83. 1915 წელს ბიკვინტის (გაგრის რ-ნი) მონასტრის მიდამოებში ნაპოვნია ესხტინიანე II-ის ოქროს სამი მონეტა (ლიტ. Ив. Пак⁷⁸ приобщение в вып. 28, С. 15; Газ. Киев. 18 апреля 1915. № 87; Пахомов, I, № 70; Mosser, გვ. 67 თ. აბრაშიშვილი, XX-B, გვ. 246, № 7).

ტიბერიოს III (ახვინძარი) 698—705 წწ

84. დაახლოებით 1912—1913 წწ. ბიკვინტაში (გაგრის რ-ნი) ნაპოვნია ტიბერიოს III-ის ოქროს მონეტა (სოლიდი), მონეტა მპოვნელს დარჩა (ლიტ. Пахомов, V, 1442; აბრაშიშვილი, XX—B, გვ. 246, № 6).

85. 1949 წელს სოხუმში ზღვის პირას ციხის ნანგრევებში ნაპოვნი იყო ტიბერიოს III-ის ოქროს მონეტა — სოლიდი; ინახება სმგ № 5388 (ლიტ. Пахомов, VI, № 1588; აბრაშიშვილი, XX-B, გვ. 249, № 37).

ნიკიფორე I, 802—811 წწ.

86. 1936 წ. დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია ნიკიფორე I-ის სპილენძის მონეტა. ინახება სმგ № 7012 (ლიტ. Пахомов, IV, 1089).

ლუონ V, 813—820 წწ.

87. 1962 წელს ქობულეთში (ქობულეთის რ-ნი) ზღვის პირას ნაპოვნი იყო ლუონ V-ის სპილენძის მონეტა (ტიპი Wroth, II, ტაბ. XLVII, 14); ინახება სმგ. № 11278.

თეოფილე, 820—842 წწ.

88. 1956 წელს სოფ. ოკაში (ახალქალაქის რ-ნი) ნანგრევების გასაფუთავების დროს ნაპოვნი იყო თეოფილეს სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 9566 (ლიტ. ББр. XVIII. გვ. 235, № 45).

89. 1956 წელს სოფ. ბობოყვათში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნ. კანდიდატი ნ. ხოშტარია) აღმოჩენილია თეოფილეს სპილენძის მონეტა (ტიპი, Wroth, II, ტაბ. XLIX, 2). ინახება სმგ № 11147.

90. 1962 წელს ქობულეთში (ქობულეთის რ-ნი) ზღვის პირას ნაპოვნია თეოფილეს სპილენძის

მონეტა (ტაბი. Wroth, II, ტაბ. XLIX, 1); ინახება სმგ № 11279.

ბახილი I და კონსტანტინე, 868—878 წწ.

91. 1962/1963 წწ. ციხისძირის მახლობლად. ბოზოყეთის სახელმწიფო სანერგის ტერიტორიაზე ზღვის გამოწარჩევი ნაპოვნია ბასილ I-ის და კონსტანტინეს 2 მონეტა. (ტაბი. W. Wroth, II, ტაბ. L, 17). ერთი მათგანი გადაქედლია.

ლეონ VI, 886—912 წწ.

92. 1900-იან წლებში ოპიზის⁷⁷⁶ (ართვინის მხარე ბათუმის ოლქი) დანგრეულ მონასტერთან ნაპოვნია რამდენიმე ვერცხლის მონეტა, მათ შორის ერთი ლეონ VI-სა (ლიტ. Пахомов, I, № 83; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 5; BBp, XVIII, გვ. 231, № 3).

93. 1903 წელს ოჩამჩირის მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განშეი ლეონ VI-ის მონეტა იყო. ინახება სმგ № 9652.

94. 1911 წელს ოჩამჩირის მიდამოებში ნაპოვნია ლეონ VI-ის სპილენძის მონეტა (ლიტ. Пахомов, III, № 798. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 12, BBp, XVIII, გვ. 231, № 10).

95. 1936 წელს ღმანისში (ღმანისის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ გათხრების დროს აღმოაჩინა ლეონ VI-ის სპილენძის მონეტები; ინახება სმგ № 7007, 7008, (ლიტ. CA, VI, 1940, გვ. 280; Пахомов, IV, № 1089; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28, BBp, XVIII, გვ. 233, № 28).

96. 1939 წელს სოფ. ფსირცხის „ახალი ათონი“ (გუდაუთის რ-ნი), საბჭოთა მეურნეობის ბაღში მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ლეონ VI-ის სპილენძის მონეტა (ლიტ. Пахомов, IV, № 1072, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 31; BBp, XVIII, გვ. 233, № 30).

97. 1950 წელს ციხისძირის (ქობულეთის რ-ნი) დასასვენებელ სახლის მახლობლად, ჩამორეცხილ ზღვის პირთან ნაპოვნია იყო ლეონ VI-ის სპილენძის 2 მონეტა; ინახება მოსკოვის ისტორიულ მუზეუმში (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 119 №38 BBp, XVIII, გვ. 235, № 37).

98. 1962 წელს ქობულეთის (ქობულეთის რ-ნი) მიდამოებში ზღვის პირას ნაპოვნია ლეონ VI-ის სპილენძის მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LI, № 13); ინახება სმგ № 11280.

99. 1962/1963 წწ. ქობულეთის რაიონის სოფ. ბობოყეთის სახელმწიფო სანერგის ტერიტორიაზე, ზღვის პირას ნაპოვნია ლეონ VI სპილენძის მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LI, 137).

რომანოზ I, 919—944 წწ.

100. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განშეი რომანოზ I-ის მონეტა იყო, ინახება სმგ № 9653.

101. 1924 წელს თბილისში, გუთნის ქუჩა, ახლა, ბარნოვის ჩიხის მთიან კალთაზე ე. წ. „ხლებნაია გორაკს“ ადგილზე ნაპოვნია რომანოზ I-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10453.

102. 1948 წელს თბილისში სამასარაგველთა სახელობის ბაღთან, (განჯის კარი), არქეოლოგიური გათხრების (ხელმძღვანელი გ. ლომთათიძე) დროს აღმოაჩინა ჩონჩხთან აღმოჩენილ ქისაში. თამარისა და რუსუდანის მონეტებთან ერთად რომანოზ I-ის სპილენძის მონეტაც იყო. ინახება სმგ № 6756 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 35; BBp, XVIII, გვ. 233, № 34).

103. 1962 წელს ქობულეთის (ქობულეთის რ-ნი) მიდამოებში, ზღვის პირას ნაპოვნია რომანოზ I-ის სპილენძის მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LII, № 9).

104. 1962/1963 წწ. ქობულეთის რაიონის სოფ. ბობოყეთის სახელმწიფო სანერგის ტერიტორიაზე, ზღვას გამოურჩევაკს რომანოზ I-ის სპილენძის 2 მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LII, 9, 10).

კონსტანტინე VII და ზოია, 918—919 წწ.

105. 1936 წელს ღმანისში (ღმანისის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა კონსტანტინე VII-ის და ზოიას სახელით მოჭრილი სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7009 (ლიტ. Пахомов, IV, № 1089, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28; BBp, XVIII, გვ. 233, № 28).

⁷⁷⁶ რეკლამა არ არის აღნიშნული.

კონსტანტინე VII და რომანოზ I, 919—944 წწ.

106. 1956 წელს სოფ. ბოზოყვათში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია კონსტანტინე VII-ის და რომანოზ I-ის სპილენძის მონეტა (ტიპი, Wroth, II, ტაბ. LII, 9); ინახება სმგ № 11148.

კონსტანტინე VII, 918—959 წწ.

107. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განძში, კონსტანტინე VII-ის სპილენძის მონეტაც იყო. ინახება სმგ № 9661.

108. 1936 წ. დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია კონსტანტინე VII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7010, (ლიტ. CA, VI, 1940, გვ. 280, Пахомов, IV, № 1089, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28; BBp, XVIII, გვ. 233, № 28).

109. 1957 წელს ახალი ათონის, ივერიის მთაზე (გუდაუთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ (ხელმძღვანელი ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი მ. ტრაპაში) აღმოჩენილია კონსტანტინე VII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება აფხაზეთის ასსრ ენისა და ისტორიის ინსტიტუტში.

110. 1962 წელს ქობულეთის მიდამოებში ზღვის პირას ნაპოვნი კონსტანტინე VII-ის სპილენძის მონეტა (ტიპი, Wroth, II, ტაბ. LIII, 8). ინახება სმგ. № 11282.

კონსტანტინე VII და რომანოზ II, 945—959 წწ.

111. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა კონსტანტინე VII-ის და რომანოზ II-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7011 (ლიტ. CA, VI, 1940, გვ. 280; Пахомов, IV, № 1089; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28; BBp, XVIII, გვ. 233, № 28).

იოანე I, ციმისხი, 969—978 წწ.

112. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტებთან იოანე ციმისხის 3 მონეტა იყო. ინახება სმგ, № № 9657—9660.

113. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა იოანე I ციმისხის სპილენძის 3 მონეტა; ინახება სმგ № № 7013, 7016, 7031, (ლიტ. CA, VI, 1940, გვ. 280; Пахомов, IV, 1089; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28, BBp, XVIII, გვ. 233, № 28).

114. 1937 წელს სოფ. წინწყაროში (თეთრიწყაროს რ-ნი) ნაპოვნი იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10691.

115. 1941 წელს სოფ. კლდეეთის (ზესტაფონის რ-ნი) მახლობლად ე. წ. ქურდოულას ადგილზე მიწისხვნის დროს 0,5 სმ სიღრმეზე ნაპოვნი იოანე ციმისხის (?) სპილენძის მონეტა⁷⁷⁷; ინახება სმგ № 9317 (ლიტ. Пахомов, IV, № 1092; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118; № 32, BBp, XVIII, გვ. 233, № 31).

116. 1956 წელს ბოზოყვათში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა⁷⁷⁸; ინახება სმგ 11149.

117. 1957 წელს ახალციხეში (ახალციხის რ-ნი) ნაპოვნი იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

118. 1950-იან წლებში თბილისში, მეტეხის ხილთან მიწის სამუშაოების დროს, ნაპოვნი იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10163.

119. 1950-იან წლებში ახალციხეში (ახალციხის რ-ნი) ციხის ნანგრევებთან ნაპოვნი იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 11037.

120. 1958 წელს დმანისის (დმანისის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნი იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10516.

121. 1958 წელს ახალი ათონის ივერიის მთაზე (გუდაუთის რ-ნი) არქეოლოგიური ვახტანგის დროს აღმოჩენილია იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში.

122. 1959 წელს სოფ. ოკამის (ახალქალაქის რ-ნი) მეღორეობის ფერმის ტერიტორიაზე ნაპოვნი იოანე ციმისხის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10204.

⁷⁷⁷ ვაკევილია.

⁷⁷⁸ ვაკევილია, დახუთილია.

123. 1961 წელს თბილისის მახლობლად. მტკვრის კალაბრში ნაპოვნია იოანე ციმიხის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10567.

124. 1962 წელს თბილისის მიდამოებში ნაპოვნია იოანე ციმიხის სპილენძის მონეტა. ინახება სმგ № 11289.

125. 1962/63 წწ. ციხისძირის მახლობლად ბობოყვათის სახელმწიფო სანერგესთან ზღვის გამონარიცხვ ნაპოვნია იოანე ციმიხის სპილენძის მონეტა.

ბასილ II და კონსტანტინე VIII. 976—1025

126. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ მონეტებს შორის ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტებიც ი.ი.; ინახება სმგ № № 9662—9668.

127. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ გათხრების დროს აღმოაჩინა ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტები; ინახება სმგ № № 6935, 7014, 7015, 7017 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA, VI. 1940, გვ. 280. Παχომов, IV, № 1089, აბრამიშვილი. XIX—B გვ. 118, № 27, 28, BBP, XVIII, გვ. 233, № 27, 28).

128. 1937 წელს სოფ. უღეში (ადიგენის რ-ნი) „ვერდივიეში“ (საყანე ადგილის სახელია) თონის დროს ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10454 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX, გვ. 118, № 29).

129. 1940 წელს ფარავნის მიდამოებში (წალკა) № 4 ყორღანში ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10696.

130. დაახლოებით 1940-იან წლებში სოფ. ნოსტეს (კასპის რ-ნი) მიდამოებში. ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LVI, 12?); ინახება სმგ № 11287.

131. 1948 წელს ჯანჯის კარის (თბილისის ისტორიული ადგილი) მიდამოებში არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ XII—XIII სს სპილენძის ქართულ მონეტებთან ერთად აღმოაჩინა ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 10144.

132. 1949 წელს ციხისძირში (ქობულეთის რაიონი) მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ბიზანტიური სპილენძის 6 მონეტა⁷⁸⁰; ეპაბოზოვის განსაზღვრით ორი მოჭრილია კონსტანტინე XI-ის (976—1018)⁷⁸¹ მიერ. მონეტები ინახება სომხეთის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში № № 16230—16235 (ლიტ. Παχომов, VI, № 1584).

133. 1953 წელს ოკაშში (ახალქალაქის რ-ნი) საკარმიდამო ნაყევთის დამუშავების დროს ნაპოვნ იყო ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 8708 (ლიტ. Παχომов, VIII, 1957; BBP, XVIII, გვ. 235, № 44).

134. 1956 წელს ბობოყვათში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის 2 მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LVII, 2); ინახება სმგ № № 11150, 11151; (№ 11151 ნაპირი აქვს ჩამოტეხილი).

135. 1957 წელს ახალ ათონში (გუდაუთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა.

136. 1958 წელს წებელდაში (სოხუმის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა.

137. 1958 წელს სოფ. აზავრეთში (ახალქალაქის რ-ნი) მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LVII, № 3); ინახება ახალქალაქის კულტურის განყოფილებაში.

138. 1960 წელს ბაკურიანში (ზორჯომის რ-ნი), ბოტანიკური ბაღის მახლობლად, სასაფლაოზე ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა⁷⁷⁹ (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LVI, 13). მონეტა მუზეუმს შემოსწია მუზეუმის მეცნიერ თანამშრომელმა ქეთინო ჯავახიშვილმა, ინახება სმგ № 11288.

139. 1962 წელს ქობულეთში - (ქობულეთის რ-ნი) ზღვის პირას ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის მონეტა (ტაბი,

⁷⁷⁹ დაცვეთილი, ერთგან ვახვრებილი.

⁷⁸⁰ დანარჩენი მონეტები რაჭოვას ადგილის იქნება მოხსენებული.

⁷⁸¹ ამ თარიღს ბასილ II-ისა და კონსტანტინე VIII-ის თანამეფობა ემთხვევა, ამიტომ ეს მონეტა აქ მოვითავსეთ.

Wroth, II, ტაბ. LVI, № 14); ინახება სმგ № 11283.

140. 1962/1963 წწ. ქობულეთის რაიონის სოფ. ზობოყვათის სახელმწიფო სანერჯის ტერიტორიაზე, ზღვის პირას ნაპოვნია ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის სპილენძის 2 მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LVII, 1).

კონსტანტინე VIII, 1025—1028 წწ.

141. 1906 წელს ახალციხის (ახალციხის რ-ნი) მილამოებში ნაპოვნ ვანში კონსტანტინე VIII-ის ოქროს 5 მონეტა იყო. (ლიტ. Пахомов, I, № 93; Mosser⁷⁸², გვ. 2; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 9; BBP, XVIII, გვ. 231, № 7).

142. 1930 წელს სოფ. დვირში (ბორჯომის რ-ნი), სახლის საძირკვლის ვათხრის დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ ოქროს მონეტების ვანში კონსტანტინე VIII-ის 22 მონეტა⁷⁸³ იყო; ინახება სმგ № № 3069—3091. (ლიტ. Mosser, გვ. 28; ლომოური, გვ. 309, № 10; Пахомов, III, № 802; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 107—121; BBP, XVIII, გვ. 226—235).

რომანოვ III, 1028—1034 წწ.

143. 1903 წელს ოჩამჩირის მილამოებში მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ მონეტათა შორის რომანოვ III-ის 4 მონეტა იყო; ინახება სმგ № № 9654—9656, 9669.

144. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა რომანოვ III-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7018 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA, VI, 1940, გვ. 280, Пахомов, IV, 1089, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28, BBP, XVIII, გვ. 233, № 28).

145. 1948 წელს სოფ. ლიხნში (გულაფთის რ-ნი), ჩაის ფაბრიკის მშენებლობის დროს ნაპოვნია რომანოვ III-ის სპილენძის მონეტა; მონეტა საქართველოს მუზეუმს შემოწირა ამავე მუზეუმის მეცნიერ თანამშრომელმა, ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატმა თენგიზ ფერაძემ; ინახება სმგ № 11035.

146. 1962 წელს ქობულეთის (ქობულეთის რ-ნი) მილამოებში ზღვის პირას ნაპოვნია რომა-

ნოვ III-ის სპილენძის მონეტა (ტაბი, Wroth, II, ტაბ. LVII, № 14); ინახება სმგ № 11284.

მიხეილ IV, 1084—1041 წწ.

147. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად, მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ სპილენძის მონეტების ვანში, მიხეილ IV-ის სპილენძის მონეტებიც იყო; ინახება სმგ № № 9671—9681.

148. დაახლოებით 1910—1911 წწ. გელათის მილამოებში ნაპოვნია მიხეილ IV-ის სპილენძის 2 მონეტა; მონეტები მპოვნელის ოჯახში (თ. გუგუნიას) დარჩა.

149. 1929 წელს სოფ. საქარაში (ხესტაფონის რ-ნი) ნაპოვნია მიხეილ IV-ის სპილენძის მონეტა ინახება სმგ № 9728 (ლიტ. ლომოური, გვ. 309, № 10a. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 21, BBP, XVIII, გვ. 232, № 19).

150. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი). არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა მიხეილ IV-ის სპილენძის 6 მონეტა; ინახება სმგ № № 7019, 7021—7024, 7026 (ლიტ. ლომოური, 283—316. CA, VI, 1940, გვ. 280; Пахомов, IV, № 1089; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28).

151. 1957 წელს სოფ. ქვედა ვანში⁷⁸⁴ (ვანის რ-ნი) ნაქალაქარზე მიწის თხრის დროს ნაპოვნია მიხეილ IV-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 9734 (ლიტ. BBP, XVIII, გვ. 235, № 46).

კონსტანტინე IX, 1042—1055 წწ.

152. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად, მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების ვანში კონსტანტინე IX-ის სპილენძის 2 მონეტაც იყო; ინახება სმგ № 9682—9683.

153. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია კონსტანტინე IX-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7025 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316. CA, VI, 1940, გვ. 280. Пахомов, IV, № 1089, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28, BBP, XVIII, გვ. 233, № 28).

782 ამ განძის დანარჩენი მონეტები, თავთავის ადგილას ექნება მოსუნებული.

784 რუკაზე ვიხილავთ აღნიშნული.

782 მოსიერა შეცდომით კონსტანტინე VII-ს მიაწერს.

154. 1956 წელს ავქალაში (თბილისის-სამგორის რ-ნი). ელექტროავიაციონობის ბოძისათვის ორშოს თხრის დროს ნაპოვნი იყო კონსტანტინე IX-ის ოქროს მონეტა; ინახება სმგ № 9635.

155. 1957 წელს ახალ თონში (გუდაუთის რ-ნი) ივერიის მთაზე, არქეოლოგიური ექსპედიციის (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნ. კანდიდატი მ. ტრაპაში) მიერ აღმოჩენილია კონსტანტინე IX-ის ვერცხლის მონეტა. მილიარესი; ტიპი. W. Wroth. II. ტაბ. LIX, 5); ინახება აფხაზეთის ასსრ ენის და ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტში.

თეოდორა, 1055—1056 წწ.

156. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად. შიშის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განშში თეოდორა დედოფლის სპილენძის- მონეტებიც იყო; ინახება სმგ № № 9684—9696

157. დაახლოებით 1910—1911 წწ. გელათის (ტყელების რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნია თეოდორას სპილენძის მონეტები; მონეტები მოგენელს დარჩა (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 10; BBp, XVIII, გვ. 231, № 8).

158. 1911/12 წლებში, თბილისში(ავლაბარი), ჩონგოლის შესახვევთან ზეეში ნაპოვნია თეოდორას სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 5098 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 11, BBp, XVIII, გვ. 231, № 9).

159. 1920-იან წლებში სოფ. წყორძას⁷⁸⁵ (ახალციხის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნია თეოდორას სპილენძის 2 მონეტა; ინახება სმგ № № 732, 733 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116. № 13, BBp. XVIII, გვ. 231—232, № 11).

160. 1936 წელს სოფ წინწყაროში (თეთრიწყაროს რ-ნი) ნაპოვნია თეოდორას სპილენძის მონეტა (ლიტ. Пахомов. III, № 805; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 26; BBp, XVIII, გვ. 233, № 26).

161. 1936 წელს ღმანისში (ღმანისის რ-ნი). არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ. აღმოაჩინა თეოდორას სპილენძის 3 მონეტა; ინახება სმგ №№ 7027, 7028, 7040 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA. VI. 1940. გვ. 230; Пахомов, IV. № 1089; აბრამიშვილი. XIX—B. გვ. 118. № 28; BBp. XVIII, გვ. 233, № 28).

162. 1956 წელს ბობოყვანთა (ქობულეთის რ-ნი). არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა

თეოდორას სპილენძის მონეტა (ტიპი, Wroth, II, ტაბ. LX, 3); ინახება სმგ № 11152.

163. 1962/1963 წწ. ქობულეთის რაიონის სოფელ ბობოყვანის სახელმწიფო სანერგის ტერიტორიაზე ზღვას გამოურყავს თეოდორას სპილენძის მონეტა (ტიპი, Wroth, II, ტაბ. LX, 6).

მიხეილ VI, 1056—1057 წწ.

164. 1936 წელს ღმანისში (ღმანისის რ-ნი), არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა მიხეილ VI-ის სპილენძის 2 მონეტა; ინახება სმგ № 7029, 7030 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA, VI, 1940. გვ. 280; Пахомов, IV, № 1089; აბრამიშვილი. XIX—B, გვ. 118. № 28; BBp, XVIII, 233, № 28).

კონსტანტინე X, 1050—1067 წწ.

165. 1903 წელს ოჩამჩირის მახლობლად, შიშის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტებს შორის კონსტანტინე X-ის 5 მონეტაც იყო; ინახება სმგ № № 9697—9701.

166. 1920-იან წლებში ვარძიის (ასპინძის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 731, (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 14; BBp, XVIII. გვ. 232, № 12).

167. 1925 წელს თბილისში, ლესელიძის ქუჩის გაფართოების დროს ერთ-ერთ შენობის საძირკველის ქვეშ დაახლოებით 7 მეტრის სიღრმეზე ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 1217 (ლიტ. Пахомов, II, № 405; აბრამიშვილი. XIX—B, გვ. 116—117; № 16; BBp, XVIII, გვ. 232, № 15).

168. 1926 წელს თბილისის მიდამოებში ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის სპილენძის მონეტა (ლიტ. ლომოური, გვ. 309, № 11).

169. 1930 წელს დგირში (ბორჯომის რ-ნი), სახლის საძირკველისათვის მიწის გათხრის დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ ოქროს მონეტების განშში. კონსტანტინე X-ის 26 მონეტა იყო; ინახება სმგ № № 3091—3116 (ლიტ. Mosser, გვ. 28; ლომოური, გვ. 309. № 10; Пахомов, III, № 802).

170. 1932 წელს ძველ ღმანისში⁷⁸⁶ (ღმანისის რ-ნი) ნანგრევებთან ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის

⁷⁸⁵ წყორძა რუკაზე არ არის აღნიშნული.

⁷⁸⁶ ძველი ღმანისის ნაცულად რუკაზე დიდი ღმანისია.

სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 1653, (ლიტ. Пахомов, IV, № 1095, აბრამიშვილი, XIX—B. გვ. 117, № 22, BBP, XVIII, გვ. 232, № 21).

171. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი), არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა კონსტანტინე X-ის სპილენძის 5 მონეტა; ინახება სმგ № № 7032—7036 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA, VI, 1940, გვ. 280; Пахомов, IV, 1089; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28).

172. 1948 წელს თბილისში სამასარაგველთა სახელობის ბაღთან (განჯის კარი), არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოაჩინა ჩონჩხთან ნაპოვნ ქი-საში თამარისა და რუსულად ღვთაფლის მონეტებთან ერთად კონსტანტინე X-ის სპილენძის მონეტაც აღმოჩნდა. ინახება სმგ № 6757 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 35; BBP, XVIII, გვ. 233, № 34).

173. 1950 წელს ციხისძირის (ქობულეთის რ-ნი) დასასვენებელ სახლთან, ჩამორეცხილ ზღვის პირთან ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის სპილენძის 2 მონეტა; ინახება მოსკოვის ისტორიულ მუზეუმში. (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 119, № 38; BBP, XVIII, გვ. 235, № 37).

174. 1950-იან წლებში სოფ. უგუდეთი⁷⁸⁷ (თეთრიწყაროს რ-ნი) მახლობლად, კლდეკარის მთაზე, საყდრის ნანგრევებიდან 20—25 მეტრის მანძილზე, ხევეში ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა. ინახება სმგ № 10209 (ლიტ. BBP, ტ. XVIII, გვ. 235, № 38).

175. 1952 წელს იყალთოსთან (თელავის რ-ნი), ვენახის ბარვის დროს ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა; ინახება თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 119, № 39; BBP, ტ. XVIII, გვ. 235, № 40).

176. 1953 წელს თელავში, პირველი მაისის ქუჩის № 36 ეზოში ნაპოვნი იყო კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა; ინახება თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში. (ლიტ. BBP, ტ. XVIII, გვ. 235, № 42).

177. 1956 წელს ხრამქისის (წალკის რ-ნი), მშენებლობის დროს, მდინარე წალკასა და ალგეთს შორის ხევეში ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა; მონეტა მპოვენელს დარჩა.

⁷⁸⁷ უგუდეთი რუკაზე არ არის აღნიშნული.

⁷⁸⁸ აქ ნაპოვნი დანარჩენი მონეტები ჰქვეით იქნება მოსახერხებულად.

178. 1957 წელს თბილისში, თბილისის ზღვის მახლობლად, დასახლება დამპალოს (კალინინის ქუჩა № 32) ბაღში მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა; ინახება სმგ № 9644.

179. 1962 წელს ქობულეთის მიდამოებში ზღვის პირას ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის სპილენძის მონეტა (ტიპი, Wroth, II, ტაბ. LXI, 9), ინახება სმგ № 11285.

180. 1962 წელს სოფ. იღუმალაში (ასპინძის რ-ნი), სასოფლო კლუბის მშენებლობისათვის მიწის ვასწორების დროს ნაპოვნ მონეტებთან კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტაც⁷⁸⁸ იყო; ინახება სმგ № 11022.

181. 1962 წელს სოფ. პატარა დმანისში (დმანისის რ-ნი), გომურა მიწებთან (საყანე ადგილის სახელია), სიმინდის თოხნის დროს ნაპოვნია კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა; ინახება სმგ № 11062.

182. 1962 წელს ზურტაკეტ-გომარეთის პლატოზე (დმანისის მიდამოები) არქეოლოგიური ექსპედიციის (ხელმძღვანელი ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფ. თათარო ჯაფარიძე). მიერ აღმოჩენილ № 1 ყორღანში — მშენებულ ქვაყუთში სხვა ნივთებთან ერთად კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტაც იყო (ტიპი Wroth, II, ტაბ. LXI, 1). მონეტა სამდლ არის გატეხილი; ინახება სმგ № 11154.

182ა. 1965 წელს რუსთავის ექსპედიციის (ხელმძღვანელი გიორგი ლომთათიძე) მიერ, ნაციხვარის თხრის მე-5 კამპანიის დროს I თხრის მე-3 ქვეთხრის ჩრდილო ნაწილში, რიყისქვის კედლის აღმოსავლეთით თონის მახლობლად, 1,7 მეტრ სიღრმეზე აღმოჩენილია კონსტანტინე X-ის ოქროს მონეტა.

რომანოვ IV, 1067—1071 წწ.

183. 1930 წელს ღვირში (ბორჯომის რ-ნი), სახლის საძირკველისათვის მიწის გათხრის დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ მონეტების გარშემო რომანოვ IV-ის ოქროს მონეტაც იყო; ინახება სმგ № 3117 (ლიტ. Mosser გვ. 28; ლომოური, გვ 309, № 10; Пахомов, III, № 802).

184. 1936 წელს დმანისში (დმანისის რ-ნი), არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ გათხრების დროს აღმოაჩინა რომანოვ IV-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7037 (ლიტ. Пахомов, IV, № 1089).

185. 1936 წელს ღმანისში (ღმანისის რ-ნი), არქეოლოგიულმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა მიხეილ VII-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7038 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA, VI, 1940, გვ. 280; Пахомов, IV, № 1089; აბრაშიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28; BBP, XVIII, გვ. 233, № 28).

186. 1951 წელს სოხუმის (სოხუმის რ-ნი) მთაზე, არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოაჩინა მიხეილ VII-ის ოქროს მონეტა; ინახება აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმში (ლიტ. კალანდაძე, გვ. 68, 89; Сокуцкая, გვ. 190; BBP, XVIII, გვ. 235, № 39).

187. 1959 წელს ციხისძირში (ქობულეთის რ-ნი). ციხის ნანგრევებთან ნაპოვნია მიხეილ VII-ის ოქროს მონეტა; ინახება აჭარის სახელმწიფო მუზეუმში.

ნიკიფორე III, 1078—1081 წწ.

188. 1873—1875 წწ. საფარის (ახალციხის რ-ნი) მონასტრის მახლობლად ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ოქროს მონეტა (ლიტ. Фасмер, II, გვ. 294, № 15; Mosser, გვ. 16; Пахомов, II, № 407; აბრაშიშვილი; XIX—B, გვ. 115, № 2; BBP, XVIII, გვ. 231, № 1).

189. 1890 წელს სოფ. საფარის (ახალციხის რ-ნი) მონასტრის მიდამოებში ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ვერცხლის მონეტების განძი (ლიტ. Фасмер, II, გვ. 294, № 15; Mosser, გვ. 76; Пахомов, I, № 96; აბრაშიშვილი, XIX—B, გვ. 115, № 3; BBP, XVIII, გვ. 231, № 2).

190. 1903 წელს ოჩამჩირის (ოჩამჩირის რ-ნი) მახლობლად მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნ ბიზანტიურ სპილენძის მონეტების განძში, ნიკიფორე III-ის სპილენძის მონეტაც იყო; ინახება სმგ № 9702.

191. 1925 წელს ჩხარში (თერჯოლის რ-ნი). ნაპოვნ ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა. ჯერ ხოლენგების მუზეუმისათვის გადაუციათ. სოლო 1926 წლის 9 თებერვალს, საქართველოს მუზეუმს ჩაბარდა. ინახება სმგ № 7868 (ლიტ. ლომოური, გვ. 309, № 12. აბრაშიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 17; BBP, XVIII, გვ. 232, № 16).

192. 1925 წელს სოფ. მესხეთში (ქუთაისის რ-ნი) ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა; ინახება ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფულ მუზეუმში № 1304/4432 (ლიტ. Пахомов, VIII, № 1960).

193. 1926 წელს რაჭაში⁷⁹⁸ ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა (ლიტ. ლომოური, გვ. 309, № 13).

194. 1926 წელს ქუთაისის მიდამოებში ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა; ინახება სმგ № 10355.

195. 1930-იან წლებში თეთრიწყაროს (თეთრიწყაროს რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა; ინახება სმგ № 1871 (ლიტ. Пахомов, IV, № 1088; აბრაშიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 20; BBP, XVIII, გვ. 232, № 20).

196. 1933 წელს სოფ. გუბში⁷⁹⁹ (წულუკიძის რ-ნი), მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა. ინახება ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფულ მუზეუმში № 3637/4547 (ლიტ. ლომოური, გვ. 310, № 25; Пахомов, VIII, № 1959, BBP, XVIII, გვ. 232, № 22).

197. 1936 წელს სოფელ ვარდისუბანსა (თელავის რ-ნი) და გულგულას შუა, ნაკორაში, მიწის გადამბურების დროს უპოვნიათ 11 ც. ვერცხლნარევი ოქროს ფული, ერთი ცალი, დაცული თელავის მუზეუმში, ნიკიფორე III-ისა აღმოჩნდა (ლიტ. ლომოური, გვ. 310, № 25a).

198. 1951 წელს სოხუმის მთაზე, არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნ. კანდ. ალ. კალანდაძე და მ. ტრაპში), აღმოაჩინა ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტა (ლიტ. კალანდაძე, გვ. 89; Пахомов, VII, № 1765).

199. 1956 წელს ბიჭვინტაში (გაგარის რ-ნი) არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტები. საველე № 1864. ლიტ. მიქელაძე, გვ. 129, 130, ტაბ. VI, სურ. 1, 2).

200. 1962 წელს სოფ. იდუმალაში (ასპინძის რ-ნი), სასოფლო კლდების შშენებლობისათვის მიწის გასწორების დროს ნაპოვნია ნიკიფორე III-ის ელექტრუმის მონეტები⁷⁹⁹; ინახება სმგ № 11023—11033.

⁷⁹¹ ერთი ცალი ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცული; დაწვრილებით ამ განძის შესახებ იხ. თ. აბრაშიშვილი, „იდუმალას განძი“, იმპედება.

⁷⁹⁸ ამბროლაჯია რუკაზე აღნიშნული.

⁷⁹⁹ გუბი რუკაზე აღნიშნული არ არის.

201. 1926 წელს შო მღვიმის მონასტრიდან მცხეთის მახლობლად (მცხეთის რ-ნი, ჩამოტანილია სპილენძის 2 მონეტა, ქართული — თამარისა და ბიზანტიური — აღეკი I-ისა (ლიტ. ლომოური, გვ. 309, № 6 ა).

202. 1935 წელს ქარწინისში (თბილისის ერთ-ერთი უბანი) გზის გაყვანის დროს ნაპოვნია XII—XIII სს. ქართულ სპილენძის მონეტებთან ერთად აღეკი I-ის მონეტა იყო; ინახება სმგ № 4561 (ლიტ. BBp, XVIII, გვ. 233, № 25).

203. 1936 წელს ღმანისში (ღმანისის რ-ნი), არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ აღმოაჩინა აღეკი I-ის სპილენძის მონეტა; ინახება სმგ № 7039 (ლიტ. ლომოური, გვ. 283—316; CA, VI, 1940, გვ. 280, Пахомов, IV, № 1089, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 28; BBp, XVIII, გვ. 233, № 28).

204. 1948 წელს თბილისში სამასარაგველთა სახელობის ხიდან (განჯის კარი) წარმოებულ არქეოლოგიური გათხრების დროს (ხელმძღვანელი ისტ. მეცნ. კანდ. გ. ლომთათიძე), აღმოჩენილ აღმანიის ჩონჩხთან ქისაში ნაპოვნია XII—XIII სს. ქართულ სპილენძის მონეტებთან ერთად აღეკი I-ის 2 მონეტა იყო, ინახება სმგ № № 6758, 6759 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 35; BBp, XVIII, გვ. 233, № 34).

205. 1949 წელს გურჯაანის (გურჯაანის რ-ნი), მიდამოებში, ალაზნის არხის რეკონსტრუქციის დროს ნაპოვნია ბიზანტიური ოქროს მონეტებს⁷⁹² შორის 6 ცალი აღეკი I-ს ეკუთვნოდა; ინახება სმგ № № 5322—5327 (ლიტ. Пахомов, VI, № 1595, VII, № 1766; აბრამიშვილი, XVIII, გვ. 215—222, BBp, XIII, გვ. 282—285).

იოანე II, 1118—1143 წწ.

206. 1929 წელს სოფ. შიბლიანთან (საგარეჯოს რ-ნი) ნაპოვნია იოანე II-ის ოქროს მონეტა; ინახება სმგ № 3068, Пахомов, IV, № 1090, აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 18, BBp, XVIII, გვ. 232, № 18).

207. 1949 წელს გურჯაანის (გურჯაანის რ-ნი) მიდამოებში, ალაზნის არხის რეკონსტრუქციის დროს ნაპოვნია იოანე II-ის ოქროს მონეტა. ინა-

⁷⁹² გურჯაანში ნაპოვნი დანარჩენი მონეტები თავთავის ადგილას იქნება მოხსენებული.

ნება სმგ № 5328 (ლიტ. Пахомов, VI, № 1595, VII, № 1766; აბრამიშვილი, XVIII—B, გვ. 215—222; XIX—B, გვ. 118, № 37; BBp, XIII, გვ. 282—285; BBp, XVIII, გვ. 235, № 36)

208. 1953 წელს სოფ. ხოდაშენში (თელავის რ-ნი) საყანე ადგილ გულაიურში სიმინდის თესვის დროს ნაპოვნია იოანე II-ის ოქროს მონეტა. ინახება თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში (ლიტ. BBp, XVIII, გვ. 235, № 43).

209. 1964 წელს გურჯაანის რაიონის სოფ. მახარაძეში, სანდრო თედორაშვილის საკარმიდამო მიწის ბარვის დროს ნაპოვნია იოანე II-ის ოქროს მონეტა. ინახება სმგ № 11469.

ანდრონიკე II, 1282—1288 წწ.

210. 1946 წელს სადახლოს (მარნეულის რ-ნი) მიდამოებში, სოფ. მადანთან, ბოსტნის დამუშავების დროს ნაპოვნია ანდრონიკე II-ის ოქროს მონეტა. ინახება სმგ № 5087 (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 34; BBp, XVIII, გვ. 233, № 33).

ანონიმური მონეტები⁷⁹³ XI—XII სს.

211. 1901 წელს რაქაში⁷⁹⁴ ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური ოქროს მონეტები, ჩაღრმავების წესით მოჭრილი (ლიტ. Фасадер, II, გვ. 294, № 10; Пахомов, I, № 97, Mosser, გვ. 70; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 6, BBp, XVIII, გვ. 231, № 4).

212. 1904 წელს სოფ. ქედაში (ქედის რ-ნი). მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია XI—XII სს. ბიზანტიური სპილენძის რამდენიმე მონეტა, ოთხსტრიქონიანი ზედწერილით. (ლიტ. Фасадер, II, გვ. 294, № 17; Пахомов, I, № 103; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 7; BBp, XVIII, გვ. 231, № 5).

213. 1905 წელს მახარაძის (მახარაძის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური ოქროს მონეტები, ჩაღრმავების წესით ნაჭედი, მონეტები მპოვენელებს დარჩათ (ლიტ. Фасадер, II, გვ. 294, № 13, Пахомов, I, № 98, Mosser, გვ.

⁷⁹³ ჩვენგან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო, ქვემოთ ჩამოთვლილი მონეტების ვარკვევა, დახსენება და სათანადო ადგილის მიჩენა ვერ მოხერხდა, ამიტომ ზოგიერთ მონეტასთან მონაცემების მიხედვით ანონიმურ მონეტებად მივიჩინეთ.

⁷⁹⁴ რაქაზე ამბროლაური აღნიშნული.

63; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 116, № 8; BBp, XVIII, გვ. 231, № 6).

214. დაახლოებით 1910—1911 წწ. სოფ. გელათის (ტყიბულის რ-ნი) მიდამოებში ნაპოვნი იყო ბიზანტიური სპილენძის მონეტები, ოთხსტრატონიანი ზედწერილით, მონეტები მპოვენელს დარჩა.

215. 1933 წელს სოფ. გუბში (წულუკიძის რ-ნი) ხენის დროს აღმოუჩენიათ 100-მდე ვერცხლნარევი ოქროს ფული ქლით, აღწერილობის მიხედვით ფულები XI ს-ის ბიზანტიური უნდა იყოს (ლიტ. ლომოური, გვ. 310, № 25).

216. 1934 წელს ციხისძირის (ქობულეთის რ-ნი) მახლობლად, ძველი ციხის კედლების შეკეთების დროს ნაპოვნია ბიზანტიური სპილენძის მონეტა ოთხსტრატონიანი ზედწერილით; ინახება აქარის სახელმწიფო მუზეუმში (ლიტ. ПАХОМОБ, III, № 799, 807; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 23; BBp, XVIII, გვ. 232, 233, № 23).

217. 1935 წელს ქუთაისში ბაგრატის ტაძრის ნანგრევებთან ნაპოვნი იყო XI—XII სს. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა, ოთხსტრატონიანი ზედწერილით (ლიტ. ПАХОМОБ, III, № 808; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 117, № 24; BBp, XVIII, გვ. 233, № 24).

218. 1938 წელს თბილისში (საქილაოს ქუჩა № 19) ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა, ოთხსტრატონიანი ზედწერილით (ლიტ. ПАХОМОБ, IV, № 1091; აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 30; BBp, XVIII, გვ. 233, № 29).

219. 1939 წელს ქუთაისში, რკინიგზის ხიდთან მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ბიზანტიური სპილენძის მონეტა; ინახება ფოთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში (ლიტ. ПАХОМОБ, VII, № 1769).

220. 1941/1943 წწ. დმანისის (დმანისის რ-ნი) მიდამოების დასაღუთის ხევში გეოლოგიური სამუშაოების დროს ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის 2 მონეტა; მონეტები მპოვენელს დარჩა (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 33; BBp, XVIII, გვ. 233, № 32).

221. 1948 წელს ციხისძირთან (ქობულეთის რ-ნი), ზღვის პირას ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა. მონეტა მპოვენელს დარჩა.

⁷⁹⁵ განაწილდა გავრცელების რაოდენობა რუკაზე შედარებით ნაკლები იქნება, რადგან ჩამოთვლის დროს თითოეულ განაწილში მოთავსებული მონეტები ცალ-ცალკე, თითოეულის ადგილას კუთვნილების მიხედვით აღინუსხა.

ნა (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 118, № 36, BBp, XVIII, გვ. 233, № 35).

222. 1949 წელს ციხისძირში (ქობულეთის რ-ნი) მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია ბიზანტიური სპილენძის მონეტები; ინახება სომხეთის სახელმწიფო მუზეუმში № № 16230—16235 (ლიტ. ПАХОМОБ, VI, № 1584).

223. 1952 წელს სოფ. ოკამში (ახალქალაქის რ-ნი) მიწის დამუშავების დროს ნაპოვნია XI საუკუნის ბიზანტიური სპილენძის მონეტა; ინახება ბორჯომის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

224. 1952 წელს სოფ. ოკამში (ახალქალაქის რ-ნი) ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა; მონეტა მპოვენელს დარჩა. (ლიტ. აბრამიშვილი, XIX—B, გვ. 119, № 40; BBp, XVIII, გვ. 235, № 41).

225. 1953 წელს თმოგვის (ასპინძის რ-ნი) ციხის ჩრდილო დასავლეთ ნაწილში ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა; მონეტა მპოვენელს დარჩა (ახალქალაქი, ლენინის ქ. № 20, პ. ი. გრიგორიანი).

226. 1953 წელს თბილისში, ორთაქალაქისის მშენებლობაზე მტკვრის კალაპოტის ამოწმენდის დროს ნაპოვნი იყო X—XI სს. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა, რომელიც მპოვენელს დარჩა.

227. 1953 წელს ახალქალაქის (ახალქალაქის რ-ნი) ძველი ციხის ნანგრევებთან ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა; მონეტა მპოვენელს დარჩა.

228. 1954 წელს თბილისში, ორთაქალაქისის მშენებლობის ტერიტორიაზე მტკვრის კალაპოტის ამოწმენდის დროს ნაპოვნია XI საუკ. ბიზანტიური სპილენძის მონეტა; მონეტა მპოვენელს დარჩა.

229. 1956 წელს ბობოყვათში (ქობულეთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია VIII—IX სს. სპილენძის მონეტა იოანე ციმისხისა გამოდგა (გაცვეთილი); ინახება სმგ № 11153.

230.⁷⁹⁵ 1957/58 წწ. ახალ ათონში (გულაუთის რ-ნი) არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აღმოჩენილია ბიზანტიური X—XI სს. სპილენძის მონეტები.

ამრიგად, აქ მოცემულია ფაქტობრივი მისაღწევი წერილობითი ცნობები, რომელთა შეგროვება ჩვენ მოგვიხერხდა ბიზანტიური მონეტების, როგორც განაწილების ისე ცალკე ცალკეების აღმოჩენის შესახებ საქართველოს ტერიტორიაზე. ეს შესაძ-

ლებლობას გვაძლევს შევადგინოთ ბიზანტიური ფულის გავრცელების რუკა.

ეს რუკა შემდეგში, ცხადია, ყოველ ახალ მონაოვარზე დაზუსტდება, რადგან ყოველი ახალი აღმოჩენა ახალ-ახალ მასალას იძლევა და ამჟამად არსებული ცნობების საფუძველზე შედგენილ რუკაში დამატებას შეიტანს. ჭერჭერობით იმის მიხედვით რა ცნობებიც გვაქვს, ბიზანტიური მონეტების გავრცელება საქართველოში ასე გვესაზება: აღმოჩენის 189 შემთხვევა არის აღრიცხული. აღმოჩენილი მასალა ლითონების მიხედვით ასეთია:

საინტერესოა აღმოსავლეთ და დასავლეთ

აღმოსავლეთ საქართველოში
 ოქროს მონეტები: 31
 ცალკე 28 აღმოჩენა განძი 3
 ელექტრუმის მონეტები: 2
 ცალკე 1 აღმოჩენა განძი 2
 ვერცხლის მონეტები: 15
 ცალკე 12 აღმოჩენა განძი 3
 სპილენძის მონეტები: 63
 ცალკე 58 აღმოჩენა განძი 5
 ამრიგად, აღმოსავლეთ საქართველოში სულ 112 აღმოჩენა არის აღრიცხული, დასავლეთ საქართველოში: 77.
 ოქროს მონეტები: 19
 ცალკე 13 აღმოჩენა განძი 6
 ელექტრუმის მონეტები: 8
 ცალკე 6 აღმოჩენა განძი 2
 ვერცხლის მონეტები: 5
 ცალკე 4 აღმოჩენა განძი 1
 სპილენძის მონეტები: 45
 ცალკე 35 აღმოჩენა განძი 10
 ამრიგად, დასავლეთ საქართველოში სულ 77 აღმოჩენა არის აღრიცხული.

786 ერთ ან ორ ერთად ნაპოვნ მონეტას ცალკე ნაპოვნად ვთვლით, ხოლო ერთად ნაპოვნს სამსა და მეტ მონეტებს ვანაძ.

ოქროს მონეტები 50-ჯერ არის აღმოჩენილი, აქედან ცალკე⁷⁸⁶ აღმოჩენა 40, ხოლო განძი 10.

ელექტრუმის მონეტების 11 აღმოჩენა, აქედან ცალკე აღმოჩენა 7, ხოლო განძი — 4.

ვერცხლის მონეტები აღმოჩენილია 20-ჯერ, აქედან ცალკე — 16, განძი კი — 4.

სპილენძის მონეტების აღმოჩენის 108 შემთხვევა, აქედან ცალკე აღმოჩენა 93 არის აღრიცხული, ხოლო განძი — 15.

საქართველოში ამ აღმოჩენათა სურათი

აქვე დართულია რუკა ბიზანტიური ფულის გავრცელებისა საქართველოში.

რუკაზე გამოყენებულია შემდეგი პირობითი ნიშნები:

1. ცალკე აღმოჩენილი ოქროს⁷⁸⁷ მონეტებისათვის წ რ ე,
2. ცალკე აღმოჩენილი ვერცხლის მონეტებისათვის კ ვ ა დ რ ა ტ ო,
3. ცალკე აღმოჩენილი სპილენძის მონეტებისათვის ს ა მ ქ უ თ ხ ე დ ი,
4. ოქროს მონეტების განძისათვის შ ა ე ი წ რ ე,
5. ვერცხლის მონეტების განძისათვის შ ა ე ი კ ვ ა დ რ ა ტ ი,
6. სპილენძის მონეტების განძისათვის შ ა ე ი ს ა მ ქ უ თ ხ ე დ ი.

ამრიგად, რუკაზე აღნიშნული გვაქვს 6 სხვადასხვა ნიშანი. აქედან: ცალკეული აღმოჩენილი ოქროს მონეტის ნიშანი (წრე) რუკაზე გვექნება:

ავჭალაში	ერთი აღმოჩენა
ანდრიაწმინდაში	„ „
ბიჭვინტაში	„ „
ბოლნისში	„ „
გუბში ⁷⁸⁸	„ „
გურჯაანში	„ „
დიდუყაონში	„ „
დრანდაში	„ „
ზურტაკეტში	„ „

787 ოქროს და ელექტრუმის მონეტებისათვის რუკაზე ერთი ნიშანი გვექნება.

788 რუკაზე არ არის აღნიშნული.

თბილ-სში, ზღვის მახლობ-	ერთი	აღმოჩენა	საფარაში	ერთი	აღმოჩენა
ლაღ	"	"	ფსირცხაში	"	"
თეთრწყაროში	"	"	ქორეთში	"	"
თელავში	ორი ⁷⁹⁹	"	წინწყაროში	"	"
იზაგაში	ერთი	"	კანდრებში	"	"
ივალთოში	"	"	III. ცალკე აღმოჩენილი სპილენძის მონეტის ნიშანი (სამკუთხელი) რუკაზე გვექნება:		
კაზრეთში	"	"	ახაგრეთში	ერთი	აღმოჩენა
ლოქვანდარში	"	"	ახალ ათონში	ოთხი	"
მესხეთში	"	"	ახალქალაქში	ერთი	"
მცხეთაში	"	"	ახალციხეში	ორი	"
ოკაშში	"	"	ბაკურიანში	ერთი	"
პატარა ღმანისში	"	"	ბიკვინტაში	ცხრა	"
რაქაში ⁸⁰⁰	"	"	გელათში	ერთი	"
რუსთავში	"	"	ღმანისში	ოცდაცხრა	"
სადახლოში	"	"	ვარძიაში	ერთი	"
სასხორისში	"	"	თბილისში	თერთმეტი	"
საფარაში	"	"	თმოგვი	ერთი	"
სოხუმში	ოთხი	"	კლდეეთში	"	"
უგუდეთში ⁸⁰¹	ერთი	"	ლიხში	"	"
ურბნისში	"	"	მახარაძეში	"	"
ქუთაისში	"	"	მცხეთაში	სამი	"
ღვანეთში	"	"	ნოსტეში	ერთი	"
ყორშიკალაში	"	"	ნოქალაქევი	"	"
შიბლიანში	"	"	ოკაშში	ხუთი	"
ჩხალთაში	"	"	ოჩამჩირეში	ერთი	"
ჩხარში	"	"	რუსთავში	"	"
ჩხოროწყუში	"	"	საქარაში	"	"
ციხისძირში	"	"	სვანეთში ⁸⁰²	"	"
ცხუმარში	ორი	"	სოხუმში	"	"
წინანდალში	ერთი	"	უგუდეთში	"	"
ჭიორაში	"	"	უღეში	"	"
ხეგსურეთში ⁸⁰²	"	"	ურბნისში	"	"
ხიდისთავში	"	"	ფარავანთან	"	"
ხოდაშენში	"	"	ფსირცხაში	ორი	"
ხრამქესში	"	"	ქვედა ვანში ⁸⁰⁴	ერთი	"
II. ცალკე აღმოჩენილი ვერცხლის მონეტის ნიშანი (კვადრატი) რუკაზე გვექნება:			ქობულეთში	რვა	"
ატოცში	ერთი	აღმოჩენა	ქუთაისში	სამი	"
ახალ ათონში	ორი	"	შიომღვიმეში	ერთი	"
ზუგდიდში	ერთი	"	ციხისძირში	ოთხი	"
მცხეთაში	შვიდი	"	ძველღმანისში ⁸⁰⁵	ერთი	"
უებოტაში	ერთი	"	წებელდაში	"	"
რუსთავში	"	"	წინწყაროში	ორი	"
			წყარაში	ერთი	"

⁷⁹⁹ რუკაზე უველგან პირობითი ნიშანი მხოლოდ თითო ადგილზე აღნიშნულია.

⁸⁰⁰ ამბროლაურია რუკაზე აღნიშნულია.

⁸⁰¹ უგუდეთი, ყორშიკალა რუკაზე არ არის აღნიშნული.

⁸⁰² რუკაზე იშვიათად აღნიშნულია.

⁸⁰³ სვანეთის ნაცვალ მესტაა აღნიშნული.

⁸⁰⁴ ვანია რუკაზე აღნიშნულია.

⁸⁰⁵ ღმანისია რუკაზე აღნიშნული.

IV. ოქროს მონეტების განძის ნიშანი (შავი წრე) რუკაზე გვექნება:

ახალციხეში	ერთი აღმოჩენა
ბიჭვინტაში	ორი "
გუბში	ერთი "
გურჯაანში	" "
ღვირში	" "
ვარდისუბანში	" "
იღუმალაში	" "
მახარაძეში	" "
ნოქალაქევეში	" "
რაჭაში	" "
სმეკალოგაში	" "
ჩიბათში	" "

V. ვერცხლის მონეტების განძის ნიშანი (შავი კვადრატი) რუკაზე გვექნება:

თბილისში	ერთი აღმოჩენა
საფარაში	" "
წინწყაროში	" "

VI. სპილენძის მონეტების განძის ნიშანი (შავი სამკუთხედი) რუკაზე გვექნება:

ბიჭვინტაში	ერთი აღმოჩენა
------------	---------------

ბობოყვათში	ერთი აღმოჩენა
გელათში	" "
თბილისში	ორი "
ოჩამჩირეში	ერთი "
ქედაში	" "
ქობულეთში	" "
ციხისძირში	ორი "

საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების სააღრიცხვო სია.

საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ბიზანტიური მონეტები მოპოვებისა და დაცულობის გამო მოხვედრილი არიან — ბიზანტიის ძირითად, სადღებულეტო და განძის ფონდებში. განყოფილებაში არის აგრეთვე ფონდები-სათვის შეუფერებელი მონეტები⁸⁰⁸.

ქვემოთ მოყვანილ სიაში მონეტები დაჯგუფებულია ქრონოლოგიურად კეისრების მიხედვით და ფონდების მითითებით.

⁸⁰⁸ მონეტის გაცემისა და დაზიანების გამო, ტაბის დადგენა ვერ ხერხდება.

საქართველოს მუხუდების ნუმისმატიკის განყოფილებაში დაკული ბიზანტიური მონეტების საარჩევნო სია

ზოგადი განახლება	ლითონი	ინვენტარის ნომრები	ფონდები			რაოდ. ლით. მიხედვით				სულ	
			ძირითადი	დულა	განძი	ოქრო	ვერცხლი	ვერცხლი	სპილენძი		
არკადი 395—408 წწ.	სპილენძი	1—8, 652	9							10	10
თეოდოსი II 408—450 წწ.	ოქრო	10—12, 400, 680	5								
	ვერცხლი	5083	6		1						
	"	13—17, 466	2								
	სპილენძი	2—3 18—21	4	2		6		8	4	18	
გედოცია, თეოდოსი II-ის მუდღე	ვერცხლი	9	1					1		1	
პელაგია; თეოდოსი II-ის და	"	653	1					1		1	
ლეონ I 457—474 წწ.	ოქრო	22—24, 390	4								
	ვერცხლი	1665, 1678, 5130	2		3						
	"	433, 654	1		5						
	სპილენძი	9986, 10057, 10062—10064	1	1		7		7	2	16	
ზენონი 474—491 წწ.	ოქრო	397	1								
	"	5127			1	2					2
ანატასი I 491—518 წწ.	ოქრო	1679			1						
	სპილენძი	25—27, 29—35, 472	11								
	"	7, 8, 318		3							
	"	4560			2	1				16	17
იუსტინე I 518—527 წწ.	ოქრო	332, 398, 399	3								
	ვერცხლი	7867	10		1						
	სპილენძი	38—42, 547, 590, 593, 655, 656	5	5		3		1	20	24	
	"	7005, 9645, 10356, 11061, 11322									
იუსტინიანე I 527—565 წწ.	ოქრო	36, 432, 527—528	5								
	ვერცხლი	44, 657	2								
	სპილენძი	11039	32		1						
	"	28, 45—61, 488, 494—498, 501, 502	5	5		2	5	3	39	47	
იუსტინე II 565—578 წწ.	ოქრო	43	1								
	სპილენძი	62, 63, 65—70, 503	9								
	"	22—24, 283		4							
	"	7869, 9649, 9650			3	1				16	17
ტიბერიოსი II 578—582 წწ.	ოქრო	395	1								
	სპილენძი	9738	3		1						
	"	7172, 694			2	2				5	7
მავრიკი 582—602 წწ.	ოქრო	73, 589	2								
	ვერცხლი	3119—3141, 9727, 9735	1		25						
	სპილენძი	392	16								
	"	74—80, 384, 489, 552—555, 595, 658, 684		4						1	22
"	25, 284, 285, 293										
"	9647, 9648			2	27						

ზოგადი განსახლება	ლითონი	ინვენტარის ნომრები	ფუნდები			რაოდ. ლით. მიხედვით			სულ
			ძირითადი	ღებლი	განძი	ოქრო	ვალუტები	ვერცხლი	
ფოკა 602—610 წწ.	ოქრო " ვერცხლი სპილენძი " "	81,486 9729—9782, 9* 10—9811 414 82—87,556, 557, 659 702ა	2 1 9	 106	 1	 108	 1	 10	 119
ირაკლი 610—641 წწ.	ოქრო " ვერცხლი " " სპილენძი " " "	88, 431 4852, 6665, 9341, 9733, 9842—9854 90—99, 412—418, 435—439 27—37, 319, 320 1837. 10592 100, 101, 504, 511, 548—551, 596, 685 288.292, 302—304 7106	2 22 10	 17 13 2 5	 1 1	 19	 37	 16	 72
კონსტანტინე II 641—668 წწ.	ოქრო " ვერცხლი " " სპილენძი " "	89, 102 11320 103—119, 383, 419, 440—442, 470—471, 535, 536, 660, 679 38, 39, 41—45, 308 4856, 9569 120—124, 597—599, 661 307	2 28 9	 8 2	 1 1	 3	 38	 10	 51
კონსტანტინე IV 668—685 წწ.	ოქრო " ვერცხლი სპილენძი	115, 126 1870, 7803 127 128	2 1 1	 2	 4	 1	 1	 1	 6
იუსტინიანე II 685—695 წწ.	ოქრო ვერცხლი "	129 130, 443 321	1 2	 1	 1	 3	 4	 4	
ტიბეროზი III 698—705 წწ.	ოქრო	5388		 1 1	 1	 1	 1	 1	
ფილიპიკე 711—713 წწ.	ვერცხლი	131	1				1	1	
ანასტასი II 713—716 წწ.	ოქრო	396	1		1			1	
ლეონ IV 775—780 წწ.	ვერცხლი	521, 537	2			2		2	
კონსტანტინე VI 780—797 წწ.	სპილენძი	132	1				1	1	
ნიკიფორე I 802—811 წწ.	"	7012			1		1	1	
ლეონ V 813—820 წწ.	"	11278			1			1	
მიხეილ II 820—829 წწ.	"	133—136	4				4	4	
თეოფილე 829—842 წწ.	" "	137—139, 153, 386, 558 9566. 11147, 11279	6		3		9	9	

ზოგადი განსაზღვრა	ლითონი	ინვენტარის ნომრები	ფონდები			რათდ. ლით. მიხედვით			სულ
			ძირითადი	დღობი	განძი	ოქრო	ელექტრონი	ვერცხლი	
ბასილ I 867—886 წწ.	ოქრო სპილენძი	389, 401 140—147, 559, 662 47—50	2 10					14	16
ბასილ I და კონსტანტინე 869—879 წწ.	"	149—152	4					4	4
ბასილ I კონსტანტინე და ლეონ 870—879 წწ.	"	148, 393	2					2	2
ლეონ VI 886—912 წწ.	"	154—159, 385, 427, 473, 560 51, 53, 295 7007, 7008, 9652, 11280	10		3	4		17	17
ლეონ VI და ალექსანდრე 911—912 წწ.	"	160	1					1	
კონსტანტინე VII 913—959 წწ.	ვერცხლი სპილენძი	492 161—163, 165—167, 499, 561, 562, 600 52, 59 7010, 9661, 11282	1 10		2	3		1	15 16
კონსტანტინე VII და ზოია 913—919 წწ.	"	7009			1			1	1
რომანოზ I 919—944 წწ.	"	601 54, 56, 57, 60—65 6756, 9653, 10453, 11281	1		9	4		14	14
კონსტანტინე VII და რომანოზ I 919—944	სპილენძი	169—177 11148	9			1		10	10
რომანოზ I კონსტანტინე და სტეფანე 924—945 წწ.	ვერცხლი	168, 394, 444	3					3	3
კონსტანტინე VII და რომანოზ II 945—959 წწ.	ოქრო ვერცხლი სპილენძი	402 388, 677 164 7011	1 2 1			1	1	2	2 5
ნიკიფორე II, ფოკა 963—969 წწ.	ვერცხლი სპილენძი	178, 522 500, 512, 538, 602	2 4					2	4 6
იოანე I, ციმისხი 969—976 წწ.	ოქრო ვერცხლი სპილენძი	430 179 180—187, 189, 563—565 603—606, 618, 663, 686 66, 68—77, 79—120, 131, 160 7013, 7016, 7031, 9317, 9657—9660, 10163, 10204, 10516, 10567, 10691, 11037, 11149, 11153, 11289	1 1 19		55			1	91 93

ზოგადი განმარტება	ლითონი	ინვენტარის ნომრები	ფონდები			რად. ლით. მიხედვით				სულ		
			ძირითადი	ფუნდი	გაზი	ოქრო	ელექტრონი	ვერცხლი	სპილენძი			
ბასილი II და კონსტანტინე VIII 976—1025 წწ.	ოქრო ვერცხლი სპილენძი	190, 191 192, 193, 664 188, 195, 203, 209, 445, 447, 490, 519, 566, 607—617, 619, 670, 671, 121—123, 125—127, 129, 130, 132— 141, 143—147, 299—301 6036, 7014, 7615, 7017, 8708, 9661— 9668, 10144, 10454, 10696, 11150, 11151, 11275, 11283, 11287, 11288	2 3 30 26				21	2	3	77	82	
კონსტანტინე VIII 1025—1028 წწ.	ოქრო სპილენძი "	204—206 3069—3090 194, 210, 265, 620—622, 672 151, 157, 161	3 7		22 3		25			10	35	
რომანოს III 1028—1034 წწ.		211, 213—217, 623, 624, 78, 148, 150, 153—156, 158, 159, 162, 251, 286 7018, 9656, 9669, 11035, 10284	8		12 7					27	27	
მიხეილ IV 1034—1041 წწ.	"	208, 218—226, 450, 539, 567, 568, 625—631 165, 167—184, 186—188 7019, 7021—7024, 7026, 9671—9681, 9728, 9734	21 22			19				62	62	
კონსტანტინე IX 1042—1055 წწ.	ოქრო სპილენძი " "	485 9635 227—237, 474, 475, 506, 529, 534, 540, 569, 570, 665 189—208 7025, 9682, 9683	1 20 20		1 20 3		2			43	45	
თეოდორა 1055—1056 წწ.		238—247, 505, 510, 518, 541, 542, 571, 632—636, 673—676 209, 211—213, 215, 216, 218—232, 296—298, 322 732, 733, 5098, 7028, 7040, 9684—9696, 11152	25 25			20				70	70	
მიხეილ VI 1056—1057 წწ.	"	249, 250 7029, 7030	2 1		2					4	4	
ისაკ I 1057—1059 წწ.	"	637, 638	2						2	2		
კონსტანტინე X 1059—1067 წწ.	ოქრო სპილენძი " "	253—264, 391, 403, 404, 428, 482, 487, 524 3091—3110, 3115, 3116, 9644, 10209, 11022, 11062, 11154 207, 248, 251, 252, 266—276, 446, 448, 449, 251, 491, 515—517, 523, 543, 544, 572—576, 639—642, 687, 688 152, 235—250, 252—268, 290, 294 731, 1217, 1653, 6757, 7032—7036, 9697—9701, 11285	19 27 37			36					151	461

ზოგადი განსახლება	ლითონი	ინვენტარის ნომრები	ფონდები			რაოდ. ლით. მიზედებით			სულ
			ძირითადი	დუბლი	განძი	ოქრო	ვულკურები	პირტალი	
რომანოზ IV 1067—1071 წწ.	ოქრო სპილენძი " "	278, 280, 371, 372, 405, 493 3117, 10353, 10354 281—284, 689 269, 270, 305 7037	6 5	3	1	9		9	18
მიხეილ VII 1071—1078 წწ.	ოქრო ვულკურები სპილენძი " "	285—287, 406 305 483, 513, 545, 643 7038	4 1 4		1	4	1	5	10
ნიკეიტორე III 1078—1081 წწ.	ვულკურები სპილენძი " "	288—300, 303, 304, 306, 407—409. 429, 588 1871, 7868, 10355, 11023—11033 377—309, 577, 690, 691 9702	21 6	14	1	35		7	42
ალექსი I 1081—1118 წწ.	ოქრო სპილენძი " "	310—312, 410 5322—5327 313, 314, 578, 651, 692 271 4561, 6758, 6759, 7039	4 5	6	1	10		10	20
ივანე II 1118—1143 წწ.	ოქრო ვულკურები სპილენძი " "	316—318, 411 3068, 5328, 11469 319 320, 321, 476, 480, 579—581 272	4 1 7	3	1	7	1	8	16
მანუელ I 1143—1180 წწ.	"	315, 322—325, 477, 479, 525, 582, 667, 693	11					11	11
ანდრონიკ I 1183—1185 წწ.	"	326	1					1	1
ისაკ II 1185—1195 წწ.	"	327, 583, 584 289	3	1				4	4
ალექსი III 1195—1203 წწ.	"	328, 329, 452, 478 291	4	1				5	5
ანდრონიკ II, მიხეილ IX 1282—1328, 1295—1320 წწ.	ოქრო " "	330 5087	1		1	2			2
მანუელ II 1391—1423 წწ.	ვერცხლი	331	1				1		1
გაურკვეველი	სპილენძი " "	212, 520, 530—533, 649, 650, 678 287	9	1				10	10

ამრიგად ამ სიაში აღრიცხულია 1272 მონეტა აქედან

ლითონი	ფონდების მიხედვით				ჯამი ლითონების მიხედვით
	ძირითადი	დუბლი	განძი		
ოქრო	80	—	222	302	
ვულკურები	23	—	14	37	
ვერცხლი	83	24	11	118	
სპილენძი	413	254	148	815	
სულ	599	278	395	1272	

საქართველოს მუზეუმის ბიზანტიური მონეტების¹⁰¹, სათადარიგო სია

კეისრები	მმართველობის წლები	მონეტები				კეისრები	მმართველობის წლები	მონეტები					
		თვრა	ალექსანდრე	ვერსელი	სპილენძი			თვრა	ალექსანდრე	ვერსელი	სპილენძი		
არკადი	395—408				X	კონსტანტინე VII და რო- მანოზ I	919—944						X
ვედოკსია, არკადის მეუღლე თეოდოსი II	408—450	X		X	X	რომანოზ I, კონსტანტინე და სტეფანე	924—945					X	X
ვედოკია, თეოდოსი II-ის მეუღლე				X	X	კონსტანტინე VII და რო- მანოზ II	945—959	X			X	X	X
მარკიანე პელაგია	450—457			X	X	რომანოზ II	959—963				X	X	X
პელაგია				X	X	ნიკეოზოგ II, ფოკა	963—969	X			X	X	X
ლეონ I	457—474	X		X	X	იოანე I, ტიმისტი	969—976	X			X	X	X
ზენონი	474—491	X		X	X	ბასილ II და კონსტანტი- ნე VIII	976—1025	X			X	X	X
ბასილიკუსი ანასტასი I	474—477	X		X	X	კონსტანტინე VIII	1025—1028	X			X	X	X
იუსტინე I	476—477	X		X	X	რომანოზ III	1028—1034	X			X	X	X
იუსტინიანე I	491—518	X		X	X	მიხეილ IV, პაულაგონელი მიხეილ V, კალაფატი	1034—1041 1041—1042	X			X	X	X
იუსტინე II	518—527	X		X	X	კონსტანტინე IX მონომახი თეოდორა	1042—1055 1055—1056	X			X	X	X
ტიბეროლსი II მავრიკი	527—562	X		X	X	მიხეილ VI, სტრატიმოტი ისაკ I, კომნენი	1056—1057 1057—1059	X			X	X	X
ფოკა	602—610	X		X	X	კონსტანტინე X, დუკა	1059—1067	X			X	X	X
ირაკლი	610—641	X		X	X	კონსტანტინე X და ვედო- კია	1059—1067	X			X	X	X
კონსტანტინე II	641—668	X		X	X	რომანოზ IV დიოგენე	1067—1071	X			X	X	X
კონსტანტინე IV	668—685	X		X	X	მიხეილ VII, დუკა	1071—1078	X			X	X	X
იუსტინიანე II	685—695	X		X	X	ნიკეოზოგ III ბოტანიტი ალექსი I კომნენი	1078—1081 1081—1118	X	X		X	X	X
ლეონ II უზურპატორი	695—698	X		X	X	იოანე II კომნენი	1118—1143	X	X		X	X	X
ტიბეროლსი III აფსიმარი ფილიპოკე	698—703	X		X	X	მანუელ I კომნენი	1143—1180	X			X	X	X
ანასტასი II არტემი	711—715	X		X	X	ალექსი II	1180—1183	X			X	X	X
თეოდოსი III	715—717	X		X	X	ანდრონიკე I	1183—1185	X			X	X	X
ლეონ III	717—741	X		X	X	ისაკ II, ანგელი	1185—1195	X			X	X	X
კონსტანტინე V	741—775	X		X	X	ალექსი III, ანგელი	1195—1203	X			X	X	X
ლეონ IV	775—780	X		X	X	მიხეილ VIII პალეოლოგი	1203—1221	X			X	X	X
კონსტანტინე VI	780—797	X		X	X	ანდრონიკე II პალეოლოგი	1221—1282	X			X	X	X
ნიკეოზოგ I	802—811	X		X	X	ანდრონიკე II და მიხეილ IX ანდრონიკე III პალეოლოგი	1282—1328 1295—1320 1328—1341	X			X	X	X
მიხეილ I	811—813	X		X	X	იოანე V პალეოლოგი	1341—1391	X			X	X	X
ლეონ V სომეხი	813—820	X		X	X	იოანე VI კანტაკუზინი	1391—1354	X			X	X	X
მიხეილ II	820—829	X		X	X	ანდრონიკე IV პალეოლოგი	1354—1379	X			X	X	X
თეოფილე	829—842	X		X	X	იოანე VII პალეოლოგი	1379—1402	X			X	X	X
მიხეილ III	842—867	X		X	X	მანუელ II პალეოლოგი	1391—1423	X			X	X	X
ბასილ I	867—886	X		X	X	იოანე VIII პალეოლოგი	1423—1448	X			X	X	X
ბასილ I და კონსტანტინე ბასილ I კონსტანტინე და ლეონი	869—879	X		X	X	კონსტანტინე XI	1448—1453	X			X	X	X
ლეონ VI	870—879	X		X	X								
ლეონ VI და ალექსანდრე ალექსანდრე	886—912	X		X	X								
კონსტანტინე VII, პორფი- როგენეტი	912—913	X		X	X								
კონსტანტინე და ზოია	913—959	X		X	X								
	913—919	X		X	X								

¹⁰¹ ნიშნები დასმულია იმ კეისრების სახელების გასწვრივ, რომელთა მონეტები არის საქართველოს მუზეუმის ნემიზმატიკურ განყოფილების ფონდებში

კეისრების საძიებელი ტაბულების მიხედვით

ალექსი I, ტაბ. XXVIII
 ალექსი III, ტაბ. XXX
 ანასტასი I, ტაბ. IV
 ანასტასი II, ტაბ. XV
 ანდრონიკე I, ტაბ. XXIX
 ანდრონიკე II, ტაბ. XXX
 არკადი, ტაბ. I
 ბასილ I და კონსტანტინე, ტაბ. XVI
 ბასილი, კონსტანტინე და ლეონ VI, ტაბ. XVI
 ბასილ I-ის ხერსონული, ტაბ. XVI
 ბასილ II და კონსტანტინე VIII, ტაბ. XIX, XX
 ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის ხერსონუ-
 ლი, ტაბ. XX
 ევდოკია, ტაბ. II
 ზენონი, ტაბ. III
 თეოდორა, ტაბ. XXII, XXIII
 თეოდოსი II, ტაბ. I, II
 თეოფილე, ტაბ. XVI
 იოანე I, ციმისხი, ტაბ. XVIII, XIX
 იოანე I ციმისხის, ხერსონული, ტაბ. XIX
 იოანე II, კომნენი, ტაბ. XXVIII, XXIX
 ირაკლი, ტაბ. XII, XIII
 ისაკ II, ტაბ. XXIX
 იუსტინე I, ტაბ. V
 იუსტინე II, ტაბ. VIII, IX
 იუსტინიანე I, ტაბ. V, VI, VII, VIII
 იუსტინიანე II, ტაბ. XV
 კონსტანტინე II, ტაბ. XIII, XIV
 კონსტანტინე IV, ტაბ. XIV, XV
 კონსტანტინე VI, ტაბ. XV
 კონსტანტინე VII, ტაბ. XVII, XVIII
 კონსტანტინე VIII და ზოია, ტაბ. XVII
 კონსტანტინე VIII-ის ხერსონული, ტაბ. XVIII

კონსტანტინე VII და რომანოზ II, ტაბ. XVIII
 კონსტანტინე VIII, ტაბ. XX, XXI
 კონსტანტინე IX, ტაბ. XXII
 კონსტანტინე X, ტაბ. XXIII, XXIV
 კონსტანტინე X და ევდოკია, ტაბ. XXIV, XXV
 ლეონ I, ტაბ. II
 ლეონ IV, ტაბ. XV
 ლეონ VI, ტაბ. XVII
 ლეონ VI-ის, ხერსონული, ტაბ. XVII
 ლეონ VI და ალექსანდრე, ტაბ. XVII
 მაგრიკი, ტაბ. IX, X
 მანუელ I, ტაბ. XXIX
 მანუელ II, ტაბ. XXX
 მიხეილ II, ტაბ. XVI
 მიხეილ IV, ტაბ. XXI, XXII
 მიხეილ VI, ტაბ. XXIII
 მიხეილ VII, ტაბ. XXVI
 ნიკიფორე I, ტაბ. XV
 ნიკიფორე II, ტაბ. XVIII
 ნიკიფორე III, ტაბ. XXVII
 პულხერია, ტაბ. II
 რომანოზ I, ტაბ. XVII
 რომანოზ I-ის ხერსონული, ტაბ. XVII
 რომანოზ I, კონსტანტინე VII და ქრისტეფო-
 რე, ტაბ. XVII
 რომანოზ I, კონსტანტინე VII, სტეფანე და
 კონსტანტინე, ტაბ. XVII
 რომანოზ III, ტაბ. XXI
 რომანოზ IV, ტაბ. XXV, XXVI
 ტიბეროზი II, ტაბ. IX
 ტიბეროზი III, ტაბ. XV
 ფილიპიკე, ტაბ. XV
 ფოკა, ტაბ. XI, XII

ტაბულაზე მოყვანილი მონეტების განაწილება კეისრების მიხედვით

- I — არკადი, 1—9⁰⁰⁰; თეოდოსი II, 10—14
- II — თეოდოსი II, 16—22; ევდოკია, 23; პულხერია, 24; ლეონ I, 25—29
- III — ლეონ I, 30—33, 39; ზენონი, 40, 41; ანასტასი I, 42—44
- IV — ანასტასი I, 45, 46, 48, 50, 52; იუსტინე I, 53—56, 58
- V — იუსტინე I, 59—61, 65, 66, 68; იუსტინიანე I, 70, 72—74
- VI — იუსტინიანე I, 75, 77—81, 84
- VII — იუსტინიანე I, 85—89, 91—93
- VIII — იუსტინიანე I, 94—96, 98—100, 103
იუსტინე II, 105—108, 111—113
- IX — იუსტინე II, 116—120; ტიბერიოსი II, 121—124; მავრიკი, 126—128
- X — მავრიკი, 129, 133, 134, 138, 140, 143—145, 150, 151; ფოკა, 152, 154
- XI — ფოკა, 155, 156, 159, 160, 162, 163, 165, 167, 170—175
- XII — ფოკა, 176—179; ირაკლი, 181—183, 185—192
- XIII — ირაკლი, 194, 195, 197, 199, 200, 212, 214; კონსტანტინე II, 215—217, 219—221
- XIV — კონსტანტინე II, 222—228, 230, 232, 233
235—237; კონსტანტინე IV, 239
- XV — კონსტანტინე IV, 240—244; იუსტინიანე II, 245—246; ტიბერიოსი III, 247; ფილიპიკე, 248; ანასტასი II, 249; ლეონ IV, 250, 251; კონსტანტინე VI, 252; ნიკეიფორე II 253
- XVI — მიხეილ II, 254, 255; თეოფილე, 257—260; ბასილ I და კონსტანტინე, 261—263; ბასილ I, კონსტანტინე და ლეონ VI, 265; ბასილ I-ის ზერსონული, 267—269; ბასილ I და კონსტანტინე, 270
- XVII — ლეონ VI, 271, 272; ლეონ VI-ის ზერსონული, 275; ლეონ VI და ალექსანდრე, 276; კონსტანტინე VII და ზოია, 277; რომანოზ I, 278; რომანოზ I-ის ზერსონული, 282, 283; რომანოზ I, კონსტანტინე VII და ქრისტეფორე, 284; რომანოზ I, კონსტანტინე VII, სტეფანე და კონსტანტინე; 285, 286, 287; კონსტანტინე VII, 288, 291
- XVIII — კონსტანტინე VII, 292; კონსტანტინე VII-ის ზერსონული, 293—295; კონსტანტინე VII და რომანოზ II, 296—298; ნიკეიფორე II, 300—301, 303; იოანე I, ციმისხი, 305, 307, 309, 311
- XIX — იოანე I, ციმისხი, 312, 314 316, 317, 318, 322; იოანე ციმისხის ზერსონული, 326; ბასილ II და კონსტანტინე VIII, 327—329
- XX — ბასილ II და კონსტანტინე VIII, 330—334, 336, 342, 344, 345, 349; ბასილ II-ის და კონსტანტინე VIII-ის ზერსონული, 350; კონსტანტინე VIII, 351
- XXI — კონსტანტინე VIII, 352, 353, 355—357, 359, 359ა; რომანოზ III, 360, 362; მიხეილ IV, 365—367
- XXII — მიხეილ IV, 368—370; კონსტანტინე IX, 380—384, 386—388; თეოდორა, 390;
- XXIII — თეოდორა, 391—394, 396—398 402 მიხეილ VI, 406; კონსტანტინე X, 408—410
- XXIV — კონსტანტინე X, 411, 412, 415—416, 421—423, 425—428; კონსტანტინე და ევდოკია, 429
- XXV — კონსტანტინე X და ევდოკია, 430—435, 441; რომანოზ IV, 444—446, 449, 451
- XXVI — რომანოზ IV, 452—455; მიხეილ VII, 456—461
- XXVII — ნიკეიფორე III, 465, 467, 471, 475, 476, 478, 483, 486, 487
- XXVIII — ალექსი I, კომნენი, 491, 494, 496, 497, 499, 500; იოანე II, კომნენი, 502, 503, 505, 506
- XXIX — იოანე II, კომნენი, 507, 508; მანუელ I, კომნენი, 514, 515, 517, 520; ანდრონიკე I, კომნენი, 524; ისაკ II, ანგელი, 525
- XXX — ალექსი III, ანგელი, 527—529; ანდრონიკე II, პალეოლოგი; 530, 531; მანუელ II, პალეოლოგი, 532.

⁰⁰⁰ აქ და სხვაგანაც აღწერილი მონეტის რიცხით ნომერია.

ს ა მ ი ე ბ ლ ე ბ ი

ა) პ ი რ თ ა

- აბრამიშვილი თ. 6, 24, 27, 44, 53, 54, 87, 94, 96,
 111, 121—136
 ადარნასე კურაპალატი 10
 ალექსანდრე 27, 80, 141, 145, 147
 ალექსი I. კომნენი 10, 19, 110, 111, 113, 119,
 135, 144—147
 ალექსი III. 119, 144—147
 ალექსი V. 144
 ალი ბენ ჭაფარი 17
 ანასტასი I. 5, 12, 15, 23, 26, 38, 40, 122, 123,
 140, 145—147
 ანასტასი ნ., ანასტასი I
 ანასტასი II. 39, 75, 141, 145—147
 ანასტასი II, არტემი, ნ. ანასტასი II,
 ანასტასი ნ., ანასტასი II
 ანდრონიკე I, კომნენი, 118, 144—147
 ანდრონიკე კომნენი, ნ. ანდრონიკე I
 ანდრონიკე II, 119, 135, 144, 145—147
 ანდრონიკე II პალეოლოგი, ნ. ანდრონიკე II
 ანდრონიკე III, 145
 ანდრონიკე IV, 145
 არკად 5, 8, 9, 20, 23, 28, 29, 121, 140, 145,
 146, 147
 აფაქიძე ან. 121
 აშოტი 10
 აშოტ კისკასი 10
 ბაგრატ მეფე 19, 20
 ბაგრატ III, 17
 ბაგრატ IV, 10, 20
 ბარდა სკლეროსი 10
 ბარნაველი თ., 54
 ბასილ ეზოს მოძღვარი, 10
 ბასილ I, 15, 26, 27, 77, 78, 79, 128, 142,
 145—147
 ბასილი ნ., ბასილ I
 ბასილ II, 25, 27, 91, 94, 97, 99, 130, 143,
 145—147
 ბასილ მეფე (ბასილ II), 19
 ბასილისკუსი 122, 145
 ბერძენი ირ., 12
 ბერძენიშვილი ნ., 123, 125, 127
 ბუზმარი 9
 გავოშიძე ი., 123
 გილევიჩი ა., 79
 გიორგი I, 10, 19
 გიორგი მეფე, ნ. გიორგი I
 გიორგი II, 21
 გიორგი III, 20
 გიორგი მთაწმინდელი, 10, 19, 22, 23
 გოგატიშვილი მ., 126
 გოზალიშვილი გ., 11, 12
 გრიგორიანი პ., 136
 გუზაზი, 9, 14
 გუგუზავა თ., 131
 გურგენი მაგისტროსი 10
 გურგენი ქართლის მეფე 9
 დავით აფხაზთა მეფე 19
 დავით აღმაშენებელი 19, 20, 21
 დავით კურაპალატი 10, 25
 დემეტრე 10
 დემეტრე I, 20

ევლოკია, თეოდოსია II, მეუღლე 33, 122, 140.
 145—147
 ევლოკია. კონსტანტინე X, მეუღლე 103, 145—147
 ევლოკია, რომანოზ IV, მეუღლე, 105
 ევლოკია 103, 104, 140
 ევლოქსია, არკადოს მეუღლე, 145
 ევლუკია 9
 ელენე — ბაგრატ IV, მეუღლე 10
 ერეკლე I:
 ეფთჳმე I:

 ვამეყ დადიანი 20
 ვარაზ ბაკური 11

 ზენონი 37, 140, 145—147
 ზოია 81, 128, 142, 145—147
 ზოკრატე ა., 8

 თამარ მეფე 10, 128, 132, 134
 თეოდორაშვილი ს. 114, 134
 თეოდორა 19, 98, 99, 105, 131, 132, 143,
 145—147
 თეოდოსი 8, 58
 თეოდოსი II, 9, 30, 32, 33, 121, 122, 143,
 145—147
 თეოდოსი III, 145
 თეოფილე, 18, 76, 77, 127, 141, 145—147

 ივანე ანტიპოქოვი 20
 ივანე კანტაკუზინი, 20
 ივანე ციბე 14
 ივანე I, ციმისხი 18, 27, 87, 90, 91, 97, 122,
 136, 142, 145—147
 ივანე II, კომნენი 113, 114, 135, 144—147
 ივანე V, 145
 ივანე VI, 145
 ივანე VII, 145
 ივანე VIII, 145
 ივანე 10
 ირაკლი 13, 14, 15, 19, 24, 27, 63, 64, 66, 68, 71,
 126, 141, 145—147
 ირაკლიონი 64
 ირაკლი — კონსტანტინე 63, 64, 126
 ისაკ I, კომნენი. 101, 143, 145
 ისაკ II, 26, 118, 144—147
 იუსტინე I. 9, 19, 40, 41, 45, 123, 124, 140.
 145—147
 იუსტინე II, 12, 50, 124, 140, 145—147

იუსტინიანე I, 9, 14, 15, 18, 23, 27, 43—47, 124,
 140, 145—147
 იუსტინიანე II, 19, 24, 73, 74, 127, 141, 145—
 147
 კალანდაძე ა. 122, 124, 126, 134
 კაპანაძე დ. 13, 17, 21, 36, 37, 122
 კატა დავით ილმაშენებელის ასული 19
 კახაძე, შ., 9
 კონსტანტინა, მაგრიკის მეუღლე 58
 კონსტანტი 70
 კონსტანტინე 23, 27, 53, 54, 63, 69, 71, 75, 77,
 78, 79, 82, 85, 87, 128, 142, 145—147
 კონსტანტინე II, 24, 68, 69, 91, 103, 104, 126,
 127, 141, 145—147
 კონსტანტინე IV, 24, 127, 141, 145—147
 კონსტანტინე V, 145
 კონსტანტინე VI, 75, 141, 145—147
 კონსტანტინე VII, 27, 81—87, 128, 129, 142,
 145—147
 კონსტანტინე VIII, 25, 27, 91, 94, 97, 99, 133,
 131, 143, 145—147
 კონსტანტინე IX, 19, 20, 21, 98, 131, 132, 143,
 145—147
 კონსტანტინე X, 21, 26, 27, 103, 104, 105, 106,
 108, 132, 133, 143, 145—147
 კონსტანტინე XI, 130
 კროპოტკინი ვ., 8, 18, 22, 24, 25

 ლანგი დ., 21
 ლეონ I, 9, 21, 34—37, 122, 140, 145—147
 ლეონ II, 145
 ლეონ III, 145
 ლეონ IV, 75, 141, 145—147
 ლეონ V, 18, 127, 141, 145
 ლეონ VI, 18, 27, 78, 80, 128, 142, 145—147
 ლეონტი მროველი, 23
 ლომათიძე გ. 81, 126, 128, 133, 135
 ლომოური თ., 5, 6, 7, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25,
 130—135
 ლორთქიფანიძე მარიკა, 16

 მაგრიკი, 13, 23, 54—56, 58, 125, 140, 145—147
 მანუელ ეგვიციოსი 20
 მანუელ I, კომნენი 116, 117, 144—147
 მანუელ II, 120, 144—147
 მართა, ბაგრატ მეფის ასული 9
 მარი ნ. 23
 მარიამი 20

მარტიანე 34. 122. 145

მალრახე ვ., 93

მალრახე გ., 93

მელაძე 125

მეგრული ე. 126

მერმერი 23

მეწეაძე თ., 109. 134

მიხეილ I. 145

მიხეილ II. 76. 141. 145—147

მიხეილ III. 38. 145

მიხეილ IV. 26. 96. 103. 104. 131. 143. 145—147

მიხეილ V. 145

მიხეილ VI. 26. 100. 132. 143. 145—147

მიხეილ VII. 20. 21. 27. 107. 143. 144—147

მიხეილ VIII. 145

მიხეილ IX. 103. 119. 144. 145

მიხეილ X. 8. 131

მტრევალოსი 9

ნაჭადრე 1. 18. 76. 127. 141. 145—147

ნაჭადრე II. 86. 87. 90. 142. 145—147

ნაჭადრე III. 19. 21. 108. 110. 144. 147

ნეკოლაძე გ., 124

ნაბოკოვი ევ., 6. 7. 13. 18, 130

ნეტრე იბერიელი 9

ნოკოპი კესარიელი 12, 19

ნუღაძე 34, 122. 140, 145—147

ნორდანი თ., 21

ნომ. ნომ I. 10. 27. 81. 82. 84. 85. 87. 106. 124. 129. 142. 145. 147

ნომ. ნომ II. 129. 142. 145—147

ნომ. ნომ III. 96. 97. 130. 131. 142. 144. 146

ნომ. ნომ IV. 20. 27. 105. 108. 133. 144. 147

ნომანოზ ლეკაძე 10

ნოსი ე., 5. 7. 26. 41. 57

ნუსტრანი 94. 128. 133

ნუსტრანი ე., 5. 6, 7

ნუსტრანიევი 124

სოლის ფ., 6

სტეფანე 82. 142. 145—146

სტეფანოზ I, 14

სტეფანოზ II, 14

სტრაბონი 11, 12

ტაბერიოსი 11, 23, 53, 54, 57, 68, 71, 125, 140, 145—147

ტიბერიოსი III. აფსიმარი 18, 19, 24, 74, 127. 141, 145—147

ტოლსტოი ე., 6, 7, 16, 18, 33, 37, 57, 63, 64. 67, 68, 73

ტრაპიზი მ., 128, 132, 134

ფარსმანი 11

ფასმერი რ., 8, 9

ფერაძე თ., 131

ფილაპიკე (ვარდანი) 74, 141, 145—147

ფოკა 10. 58. 61, 62, 86, 125, 126, 145—147

ქრისტეფორე 82. 146

ყაუხჩიშვილი ს., 5, 9, 11, 12, 15

ყაუხჩიშვილი თ., 11, 19; 20, 23

წათე 9

ხახტაშვილი დ., 123

ხოსრო II, 13, 14

ხომტარია ნ., 77, 127

ჩავაძეშვილი ივ., 5, 7, 9, 10, 11—14, 20, 22, 23. 121, 123, 125, 127

ჩავაძეშვილი ქ., 130

ჩალაღანი ი., 17

ჩანაშია ს., 8, 9, 12, 14, 16, 23, 54, 94, 125

ჩაფარიძე თ., 101, 133

ჭუანშერი 14, 23

ჭერეკლე 13, 22

ჭერცხერი გ., 18, 26

ჭონორი 8

ბ) გეოგრაფიული

აზერბაიჯანი 6.

აღიკენი 93. 130

ავსტალი 98. 132. 137

აზერეთი 130, 138

ათონი 17. 19. 21. 22

ალაზანი 17. 111. 135

ალბანეთი 11
 ალგეთი 133
 ალექსანდრია 25
 ალექსევკა 31
 ამბროლაური 4, 134, 135, 138
 ამიერკავკასია 12, 16, 24, 25, 26
 ანაკოფია 10
 ანდრაწმინდა 122, 137
 ანტიოქია 18, 22, 25, 26, 30, 33, 54, 57
 არაგვი 22
 ართვინი 128
 არტანი (არტანი) 10
 არტანუჯი 10, 23
 არქეოპოლისი — არხაიოპოლისი 12, 16
 ასპინძა 101, 108, 110, 132, 133, 134, 136
 ატენი 20
 ატოკი 71, 127, 138
 აფენი 17, 25
 აფხაზეთი 10, 14, 21, 22, 23, 124, 132
 აღმოსავლეთ რუმი ნ. ბიზანტია
 აღმოსავლეთ საქართველო 11, 13, 14, 16—19,
 25, 26, 137
 აქარა 134, 136
 ახალი ათონი 129 —130, 132, 138
 ახალქალაქი 72, 77, 88, 93, 127, 129, 130, 135,
 136, 138
 ახალციხე 88, 100, 122, 129, 131, 134, 138, 139
 ახმეტა 17

 ბათუმი 4, 124, 128
 ბაკურიანი 130, 138
 ბალკანეთი 21, 37
 ბასიანი 10, 22
 ბიზანტია 3, 5, 6, 8—27
 ბიჰვინტა 5, 14—16, 18, 19, 23, 28, 29, 38, 39,
 41, 42, 44, 45, 48—51, 55, 56, 66, 68, 109,
 121—127, 134, 137, 138
 ბობოყვათი 16, 18, 77, 81, 90, 93; 100, 127—132,
 136, 139
 ბოლნისი 34, 122, 137
 ბორჯომი 91, 94, 102, 105, 130, 132, 133, 136
 ბოსფორი 9
 ბრიტანეთი 64

 გაგრა 109, 121, 123—127, 134
 ვანჯის კარი, თბილისის ისტორიული ადგილი 81,
 95, 104, 128, 130, 133, 135

ვეგეკორი (რაიონი) 64, 126
 ველათი 20, 131, 136, 138, 139
 გომარეთი 101, 133
 გორი 35, 122
 გოჯი (ციხე გოჯი) 16
 გრაცი 6
 გუბი 134, 136, 137, 139
 გუდაუთა 96, 124, 128, 129—131, 136
 გურჯაანი 3, 6, 16, 111, 112, 114, 127, 135, 137,
 138

დარიალანი 22
 დასავლეთ საქართველო 11, 13—19, 23, 137
 დვინი 12
 დვრი 3, 6, 16, 25, 94, 102, 105, 131, 132, 133,
 139
 დიდი დმანისი 4, 132
 დიდი ქუონი 64, 126, 137
 დილიჯანი 37, 66, 70
 დმანისი 4, 6, 7, 16, 18, 19, 42, 61, 67, 69, 76,
 80, 81, 83, 85, 88, 89, 90, 93, 94, 96, 97,
 99, 100, 103—106, 108, 113, 121—123,
 125—136, 138
 დარანდა 125, 137

ეგრისი 12, 16
 ეგფრათი 22
 ევქსინის ზღვა 11
 ენგური 12
 ერაკლია 11
 ერევანი 105
 ენზოიძინი 25
 ვანი 98, 131, 138
 ვარდისუბანი 134, 139
 ვარძია 104, 132, 138
 ვაჰანი 21

ზაგალუ 105
 ზესტაფონი 13, 129, 131
 ზუგდიდი 40, 123, 138
 ზურტაკეტი 101, 133, 137

თბილისი 5, 7—17, 19—25, 27, 39, 81, 88, 89,
 98, 100, 102, 104, 113, 122, 123, 125, 126,
 128—130, 132—133, 135, 136, 138, 139
 თეთრაწყარო 31, 88, 109, 121, 126, 129, 132,
 134, 138
 თელავი 17, 113, 121, 133, 134, 138

თმოკე 136, 138
თეობოლსი 18, 25, 46, 52, 54, 72
თერგი 22
თეოლოა 73, 134
თესალონიკა 25
თიანეთი 65, 126

იბერია 9, 11—14, 23
იღუმალა 6, 16, 24, 101, 106, 110, 133, 134, 137
ივერიის მთა 129, 132
ითრაელი 12
ინდოეთი 11
ინგლისი 21
ირავა 31, 121, 138
ირანი 5, 11, 12, 13, 14, 24
ივალთო 133, 138

კაქესია 6, 8, 12, 14, 22, 36, 37, 64
კაქშირი (სოფელი) 17, 25
კახუეთი 122, 138
კაშკა 105

კართაქენი 18, 25, 68

კასპი 123, 130.

კასპიის ზღვა 11

კაქოეთი 114

კახეთი 17

კერასენი 11

კიზიკი 18, 25, 30, 46, 62, 68

კლარჯეთი 23

კლდეეთი 90, 129, 138

კოფორი 12, 16

კოლა 10

კომენტა 64

კოლეთი 20

კონსტანტინოპოლი 9, 18—20, 23, 25, 26, 28—32,
34, 35, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 49, 50, 53,
54, 57, 58, 61, 63, 64, 66, 68, 72, 124, 125

კოტიორა 11

კრწანისი, თბილისის ისტორიული ადგილი 39,
113, 122, 135

ლაგოდეზი 17

ლაზიკი 9, 11—15, 23

ლაჩხუთი 58, 59, 63, 125, 126

ლეღიანი 17, 25

ლენინკანი 14, 25

ლენინგრადი 6

ლიბის მთა 23

ლაზნი 96, 131, 138

ლორე 4

ლოქვანდარი 69, 127, 138

ლუქსემბურგი 34

მადანი 120, 135

მარნეული 120, 135

მახარაძე (რაიონი) 17, 125, 135, 138

მახარაძე (სოფელი) 135, 138

მერია 17

მერჯევი 17

მესტია 4, 34, 38, 122, 124, 138

მეხახეთი (სოფელი) 134, 138

მთაწართლი 125, 127

მთისძირი 17, 25

მოსკოვი 6, 21, 128, 133

მოქეი 19

მტკვარი 11, 88, 130, 136

მცირე აზია 15, 26

მცხეთა 15, 21, 36, 37, 44, 55, 121—127, 135,
139

ნიკომედია 25, 29, 32, 46, 53

ნოსტე 123, 130, 138

ნოქალაქევი 6, 15, 16, 19, 54, 55, 123, 125, 136

ოკამი 16, 18, 72, 77, 88, 93, 127, 129, 130, 136,
138

ოშალა 4, 122, 131

ონი 64, 126

ოპიზა 4, 16, 18, 12

ოქსი 11

ოჩამჩირე 3, 6, 18, 19, 22, 42, 44, 51, 54, 57, 80,
81, 83, 88, 90, 92, 93, 96—100, 103, 104,
110, 123, 124, 125, 128—132, 134, 138, 139

პარიზი 36

პატარა დმანისი 101, 133, 138

პეტრა 23

პონტო 12

ყებოტა 15, 25, 65, 126, 138

რავენა 25, 59

რანი 14

რაჭა 4, 134, 135, 138, 139

რეონი 23

რონი 11, 12

რომი 5, 8, 9, 11, 25
რუსთავი 123, 127, 133, 138

საბერძნეთი 10, 19
საგარეო 114, 135
სამგორი 131

სადახლო 120, 135, 138

სამეგრელო 23

სამისონი 11, 23

სამხრეთ საქართველო 16, 17, 23

სასხორისი 55, 125, 138

საფარა 134, 137, 138, 139

საქარა 98, 131, 138

საქართველო 3—14, 16—28, 31, 36, 121, 136.

საჩხერე 13, 17, 126

სევესტოპოლისი 12

სვანეთი 4, 12, 51, 124, 138

სინოპი 11

სიცილია 25

სმეკალოვკა 4, 15, 124, 139

სოგდიანი 11

სოხუმი 5, 16, 18, 74, 121, 124—127, 1 9, 130.
134, 136, 138

სომხეთი 12, 130, 136

სპარსეთი 11, 14

სტალინირი (ცხინვალი) 126

ტაო 10, 22

ტრაპიზონი 11

ტფილისი 9, 12, 13, 14

ტყიბული 132, 136

უგუდეთი 4, 133, 138

უღე 93, 130, 138

ურბნისი 42, 121, 123, 138

ფაზისი 11, 12

ფასილი 23

ფარავანი 93, 130, 138

ფიჩხოვანი 17, 25

ფოთი 12, 20, 23, 124, 125

ფსირცხა 18, 128, 138

ფშაველი 17, 25

ქარელი 71, 121, 123, 126, 127

ქართლი 11, 14, 16, 23

ქედა 136, 139

ქედა ვანი 98, 131, 136

ქეშო ხოდაშენი 113

ქობულეთი 16, 18, 81, 90, 100, 127—134, 136,
138, 139

ქორეთი 15, 25, 126, 138

ქუთაისი 109, 134—136, 138

ღვანეთი 73, 127, 138

ყვარელი 17

ყორშიკალა 4, 122, 138

შავი ზღვა 5, 11, 12, 14, 21, 23

შიბლიანი 114, 135, 138

შიო შლეიშე 21, 135, 138

ჩიბათი 3, 6, 15, 19, 24, 25, 53, 55, 58, 59, 60,
63, 125, 126, 139

ჩრდილო კავკასია 12, 14, 22

ჩხალთა 124, 138

ჩხარი 109, 134, 138

ჩხოროწყუ 124, 138

ციხისძირი 13, 16, 18, 123, 128, 130, 134, 136,
138, 139

ცხაკია (რაიონი) 54, 123, 125

ცხუმარი 34, 38, 122, 138

ძველი დმანისი 4, 132, 138

წალკა 93, 130, 133

წალენჯიხა 20

წებულდა 130, 138

წინანდალი 121, 138

წინწყარო 25, 88, 126, 129, 132, 138, 139

წულუკიძე (რაიონი) 134, 136

წყორძა 100, 132, 138

კანდრები 15, 25, 126, 138

კიორა 64, 126, 138

ხევსურეთი 4, 122, 138

ხერსონესი 27, 49, 58, 79—82, 84, 91, 94

ხოდისთავი 35, 122, 138

ხოდაშენი 135

ხრამპესი 133, 138

ჯავახეთი 10.

ჰაიგუსტანი 105

პირკანის ზღვა 11

აბრამიშვილი — თ. აბრამიშვილი, გურჯაანში აღმოჩენილი ბიზანტიური ოქროს ფულა. აკად. ს. ჭანაშვიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. ტ. XVIII—B, თბილისი, 1954; დვირის განძი. აკად. ს. ჭანაშვიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. ტ. XIX—B. თბილისი. 1956; ნოქალაქევის განძი. აკად. ს. ჭანაშვიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. ტ. XX—B. თბილისი, 1959.

ბიზ. ძ — საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ბიზანტიური მონეტების ძირითადი ფონდი.

ბიზ. დ. — საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების ბიზანტიური მონეტების დუბლების ფონდი.

გ. — საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების განძების ფონდი.

კალანდაძე — კალანდაძე. აღ. სოხუმის მთის არქეოლოგიური ძეგლები, სოხუმი, 1954.

კაპანაძე — დ. კაპანაძე. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937—1951 წწ. ნუმისმატიკური მონაწილეობის, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის. ტომი I. 1955.

ლომთათძე — გ. ლომთათძე, რუსთავეში წარმოებული არქეოლოგიური თხრის უმნიშვნელოვანესი შედეგები, მასალები საქართველოსა და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, ტ. I, 1955.

ლომოური — თ. ლომოური, ფული შოთა რუსთაველის ეპოქაში. შოთა რუსთაველის ეპოქის მატერიალური კულტურა, თბილისი, 1938.

მეგრელიძე ი. მეგრელიძე. სტალინისა და ზემო ჩხოვის სიძველეები. სტალინის სახელმწიფო პედაგოგიკის შრომები. ტ. I, 1952.

სმგ — საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკის განყოფილების განძების ფონდი.

Бокучава — Г. К. Бокучава, Обзор Нумизматических Фондов Государственного Музея Абхазии, вып. II, Сухум, 1953.

ВВр. ВВ — Византийский Временник.

ВДИ — Вестник Древней Истории.

Зограф --- Зограф, А. Н. Распространение находок античных монет на Кавказе. Труды отдела нумизматики Государственного Эрмитажа, т. I, Ленинград, 1945.

ЗРАО — Записки Русского археологического общества.

ИАК — Известия Археологической комиссии

ИЛК — Известия бывш. вып. археологического комиссия.

Известия — Известия Кавказского отделения Русского географического общества, I. 1872.

Каландадзе — Археологические памятники Сухумской горы, Сухуми, 1953.

Кёне—Кёне Б. В. Исследования об истории и древности города Херсониса Таврического, Сочинение, Санктпетербург, 1848.

Ломтатидзе — Ломтатидзе Г. А. Некоторые итоги археологических раскопок памятников феодальной Грузии. Советская археология, XXVII, 1957, Москва.

Орешников — А. В. Орешников, Херсонско-византийские монеты, Труды Московского Нумизматического общества, том. III, Москва, 1905.

Пахомов — Е. А. Пахомов, Монетныеклады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. вып. I—VIII, 1926—1959 гг.

СЛ — Советская Археология.

Такайшвили — Е. С. Такайшвили, Краткий отчет о раскопках... близ ст. Мцхет, Известия

- Кавказского отделения... московского археологического о-ва, I, 1904.
- Толстой — И. И. Толстой, Византийские монеты, вып. I—IX, СПб, 1912—1914.
- Фасмер — Фасмер Р. Р. Список монетных находок, зарегистрированных секцией нумизматики и глиптики академии истории материальной культуры в 1920—1925 гг. Сообщения I ГАИМК, Ленинград, 1926; Список монетных находок, Сообщения, II, ГАИМК, Ленинград, 1929.
- Bellinger — Bellinger, A. R. Catalogue of the coins found at corinth... Byzantine coins..., 1930.
- BMC — Catalogue of the Imperial Byzantine coins in the British Museum, vol., I, II. London, 1908.
- Mosser-S. McA, Mosser, A bibliography of Byzantine coin Hoards. New York, 1935.
- Sabatier — J. Sabatier, Description générale des monnaies Byzantines frappées sous les empereurs d'Orient depuis Arcadius jusqu'à la prise de Constantinople par Mahomet II., tome I, II, Paris, 1962.
- Wroth — W. Wroth, Catalogue of the Imperial Byzantine coins in the British Museum, vol., I, II, London, 1908;
- Wroth — Catalogue of the coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards and of the empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum, London, 1911.
-

ନି ବ ଚ ପ ଣ ଣ ଚ ଚ

1

2

4

3

4

5

6

8

7

8

10

9

10

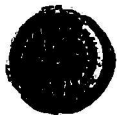
11

12

13

14

16

17

19

18

19

20

21

20

22

23

25

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

39

40

41

42

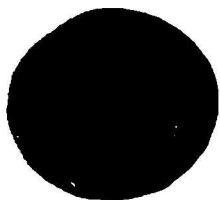
43

44

IV

45

52

45

46

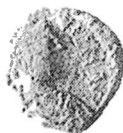
53

46

48

50

54

55

58

56

58

59

60

61

65

66

70

68

70

73

72

73

74

75

75 >

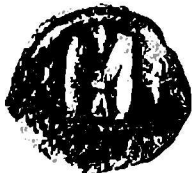
77

78

79

80

84

81

85

86

88

87

89

91

92

93

VIII

94

95

96

95

98

99

100

100

103

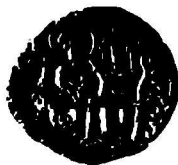
105

105

106

108

107

108

111

112

113

116

117

118

119

120

121

120

123

122

123

124

126

124

127

128

X

129

133

138

134

138

140

143

144

145

150

151

152

154

155

156

159

160

162

163

165

167

170

171

172

173

175

174

179

194

195

197

199

200

214

212

214

216

215

216

217

219

220

221

XIV

222

223

224

225

226

227

228

230

232

233

235

236

237

239

240

241

243

242

243

245

244

245

246

247

246

248

249

250

251

253

252

253

XVI

254

255

254

257

258

259

260

259

261

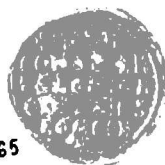
262

263

265

267

268

269

270

271

272

275

276

277

278

282

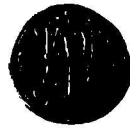
283

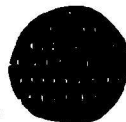
282

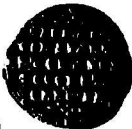
284

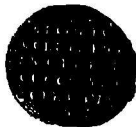
285

286

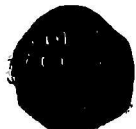
287

288

291

292

293

294

295

297

296

M

297

298

300

303

301

303

305

306

307

311

309

32

314

316

37

37

318

322

326

322

327

328

329

352

353

355

356

357

358

359

360

362

365

366

367

368

369

370

380

370

381

382

383

384

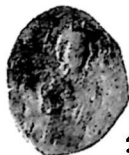
386

387

388

390

391

392

393

394

396

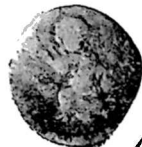
397

398

402

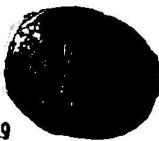
406

408

409

40

411

412

416

415

421

422

421

425

425

426

427

428

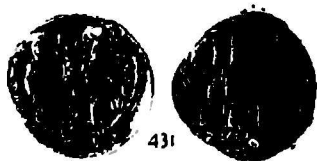

429

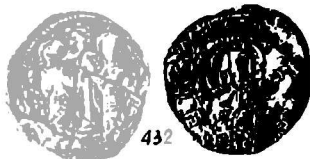

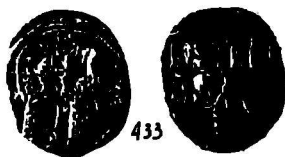
430

431

432

433

434

435

441

444

441

445

446

451

449

451

XXVI

452

454

453

456

455

456

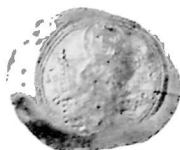
457

158

459

460

461

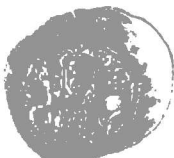
465

467

471

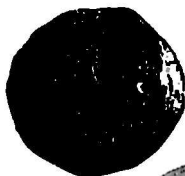
475

476

478

483

486

487

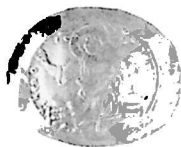
491

494

496

497

499

500

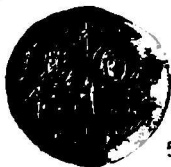
502

503

505

506

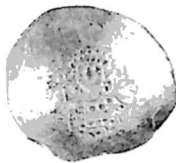

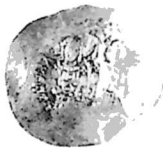
507

508

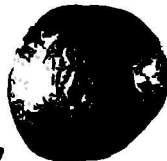
514

515

517

525

520

525

524

XXX

527

528

529

529

530

531

532

